

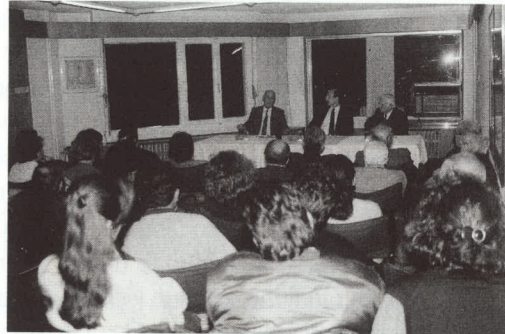
Bölge Toplantımız Bergama'daydı

Şubemize bağlı 7 temsilcilik ve 5 Mesleki Denetim Görevliliğinin katıldığı 1992 nin 5. Bölge Toplantısı Bergama'da yapıldı. 12.13 Aralık'ta gerçekleşen toplantıda alınan kararlar şöyle :

1. İhtisas Ayırımı ve Mesleki Denetim Uygulamalarının Protokoller yerine ilgili İmar Yasası ve yönetmeliklerine ek yaptırarak çözümlenmesi doğrultusunda çalışma yapılması için, Mimarlar Odası Genel merkezine öneri yapılmasına,
2. Dikili Belediyesinin Jeotermal Enerjiden yararlanma talebi ile ilgili konunun TMMOB İzmir İl Koordinasyon kuruluna götürülmesine,
3. Bergama Kentsel Sit alanı ile ilgili ODTÜ ve 1 Nolu Koruma Kurulu ile Belediye tarafından yapılmakta olan çalışmalar ve Koruma planı sözleşmeleri hakkında Bergama MDG'liliğinin çalışma yapılmasına ve ön rapor hazırlanmasına,
4. İlçe Belediyeleri ve Bayındırlık İskan Müdürlüklerince onaylanan projelerde Sığınak yönetmeliğinin uygulanmasından dolayı doğan sorunlar için Genel Merkeze yönetmeliğin iptali yolunda çalışma yapılması önerisinin iletilmesine,
5. İnşaatlarda, Usta ve Kalfaların belirli kurslar görmeleri ve bunun sonunda belge alarak çalışabilme koşulu getirilmesi için, Bergama MDG'liğinin ön çalışma yapmasına ve yapılan çalışmanın ilgili kurumlara iletilmesine,
6. Traslı Çimento Üretimi ve kullanılması konusunda, özellikleri hakkında bilgi toplanmasına, ilgili üretici firma ve İnşaat Mühendisleri Odası ile diyalog kurularak, gerekli uyarıların ilgili kurumlara iletilmesine,
7. Noter onaylı Fenni Mesul taahhütnamesinin Meslek Odası dışında verilmesinin engellenmesi için çalışma yapılmasına,
8. Proje ihalelerinde, ihaleye girerken Mimarlar Odası üyelik belgesinin istenmesi gerekliliğinin ilgili idarelere bildirilmesine,
9. Proje ihalelerinde, Bakanlıkça hazırlanan Proje Hizmeti ücreti üzerinden açık eksiltmeye çıkarılması konusunun Genel Merkeze iletilmesine ve Oda Asgari ücretine uyulması konusunda çalışma yapılmasının talep edilmesine,
10. Bölge toplantılarına, toplantı yapılan yerin Belediye Başkanı ve İmar Müdürünün Şube tarafından

davet edilmesine,

11. Mimarlar Odası Yönetmeliklerinin Ege Mimarlık Dergisi ekinde basılarak üyelere dağıtılmasına,
12. Müşavirlik ve Proje Kontrol Yönetmeliği hakkında. Yönetmelik bir boşluğu dolduracağından hareketle ivedi olarak TMMOB ve ilgili Odaların çalışma yaparak, bu yönetmeliğin TMMOB adına çıkarılmasının sağlanmasına, yönetmeliğin Mimarlık Yasası çalışmalarında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin araştırılmasına,
13. Merkez Yönetim Kurulunun 9.10.1992 tarihinde kabul ettiği SMM. 06.03 maddesi uyarınca Kooperatif birliklerinin proje hazırlaması ile ilgili kararının gözden geçirilmesinin Merkez Yönetim Kurulundan talep edilmesine,
14. Bosna-Hersek'teki katliamla ilgili yok olan insan - tarihi ve kültürel varlıklar hakkında ortak bildirisi yayınlanmasına,
15. Gelecek toplantının 13-14 Şubat 1993'de Aydın'da yapılmasına karar verildi.

İzmir'in 40 Yıllık Mimarları

"İzmir'in 40 yıllık Mimarları" konulu söyleşiler Şubemiz salonunda yapıldı. Söyleşilerde, İzmir'de kırk yıl yada daha uzun yıllar yaşamış, çalışmış, hizmet etmiş, mimarlık yapmış, kentin eski günlerini bilen, deneyimli, anılarla dopdolu Mimarlar konduğumuz oldular.

40 yıllık bir zaman diliminde ve öncesi Mimarlık eğitimi nasıldı? Mimarlık Nasıl uygulanıyordu? Sorunlar nelerdi? Neler günlerden günümüze yansıdı, neler değişti? Nasıl bulunuyor değişimler, gelişmeler. Günümüzle kırk yıl öncesi farklılaşmalar hangi konularda yoğunlaştı.

İşte bütün bu konularda, yapılan söyleşilere katılan konuklarımız şöyle idi:

4 Kasım 1992

Yönetici	: Gürhan Tümer
Konuşmacılar	: Güngör Kaftancı
Ergun Unaran

18 Kasım 1992

Yönetici	: Gürhan Tümer
Konuşmacılar	: Bedri Kökten
Orhan Akbaş
Rauf Beyru

2 Aralık 1992

Yönetici	: Gürhan Tümer
Konuşmacılar	: Münir Arısan
Rıza Aşkan

D.E.Ü. Mimarlık Fakültesi Kuruldu

E.Ü. Mühendislik Bilimleri Fakültesi Mühendislik Mimarlık Akademisi olarak ilk kez 1971-72 döneminde 12 öğrenci ile lisans eğitimine başlayan Mimarlık Bölümü, 1975 yılında E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi, 1982 yılından itibaren de D.E.Ü. Mühendislik - Mimarlık Fakültesi'ne bağlı olarak Mimarlık ve Şehir Bölge Planlama eğitimlerini sürdürmüştür.

Günümüzde, Mimarlık Bölümü, üç ana bilim dalında 207 lisans ve 30 lisansüstü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü iki ana bilim dalında 192 lisans ve 19 lisansüstü öğrencisine sahiptir. Lisansüstü eğitimi İngilizce'dir. Mimarlık - Şehir Planlama Bölümlerinin toplam eğitim elemanı sayısı 61 (39+22) olup, Mimarlık Fakültesinin gelişmesine paralel olarak yeni bölümlerin açılması planlanmaktadır.

Mimarlık Fakültesini oluşturan bölümler bilimsel kongre, sempozyum ve paneller düzenleyerek, yurtiçi-yurtdışı bilimsel toplantılara katılarak, döner sermaye çalışmaları ve uygulamaları, sanayi ve meslek kuruluşları ile ilişkilerini sürdürerek İzmir'de ve Ege Bölgesinde mesleki gelişmelere yoğun katkıda bulunmaktadır.

Yeni kurulan fakültenin dekanlığına Prof. Dr. Mehmet Türeyen, Mimarlık Bölüm Başkanlığına Prof. Dr. Necati Şen, Şehir ve Bölge Planlama Bölüm Başkanlığına Prof. Dr. Cemal Arkon, Dekan Yardımcılıklarına Prof. Dr. Mesut Ayan, Prof. Dr. Çetir Türkçü atanmışlardır.

Erythrai 1. Derece Sit İlan Edildi

Tarihi M.Ö.4. yüzyıl'a kadar uzanan ve Anadolu'nun seramik işleme merkezi olarak tanınan antik Erythrai kenti yakınlarında bir koyda çoğunluğunu üniversite öğretim üyelerinin oluşturduğu Yeşil Ildırı Yapı Kooperatifi villa yapmak için harekete geçtiği tarihlerde inşaatın yapılacağı alan 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı ile 1. Derece Sit'den çıkartılıp 3. derece Sit kapsamına alındı.

Ancak karara itiraz edilmesi ve bölgede yapılan sondaj kazıları sonucu bölge yeniden 1. Derece Sit ilan edildi. Kısa bir süre sonra ise bölge için yeniden 3. derece Sit kararı verildi. Koruma Kurulu'nun sürekli tartışılan bu çelişkili kararı üzerine Şubemiz 3. Bölge İdare Mahkemesine yürütmeyi durdurma isteği ile dava açtı. Mahkemenin atadığı Bilirkişiler Prof. Dr. Cevdet Bayburtluoğlu, Prof. Dr. Güven Bakır ve Prof. Dr. Sevim Buluç'un ortaklaşa hazırladıkları ve mahkeme kararında da yer alan raporlarında, bölgede tarihi kalıntıların kazı yaptırılmayı gerektirmeyecek kadar ortada olduğu belirtildi.

Antik kentin çevresi ile tekrar 1. Derece Sit ilan edilmesi istenen raporun ışığında karar veren 3. İdare Mahkemesi oy birliği ile bölgenin inşaatına açılmasına neden olan SİT kararının hukuka uygun olmadığına karar verdi.

Konak Galleria İnşaatı İptali İçin Dava Açıldı.

İzmir Konak alanında, Büyükşehir Belediyesi tarafından, Türk - İtalyan ortaklı bir firmaya kat karşılığı ihale yöntemiyle yaptırılmaya başlanan Konak Galleria binası inşaatının durdurulması ve planın iptali için Şubemiz tarafından İzmir İdare Mahkemesine yürütmenin durdurulması davası açılmıştır.

Dava dilekçemizde özetle yapılacağı açıklanan Galleria binası, Kıyı Kanunu ve Kıyı yönetmeliğine, Kamu yararı ve şehircilik ilkelerine aykırı oluşu nedeniyle, yapılmamalıdır denerek, hukuka aykırılığı açıkça görülen, Mimari ve Kentsel değerlere, İzmir'e ve İzmir'lilere, belediye'ye ve üçüncü kişilere ileride giderilmesi olanaksız zararlar verecek olan imar planının yürütülmesinin durdurulması talep edilmiştir.

Galleria İnşaatını Bakanlık Durdurdu

İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından Konak Meydanına yaptırılan Galleria inşaatı için Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Şubemizin açtığı dava sonuçlanıncaya kadar inşaatın durdurulmasını istedi.

Bakanlık Teknik Araştırma ve Uygulama Genel müdürlüğü'nden gelen yazıda, inşaatın İmar Kanununa aykırı olduğu vurgulandı. Bakanlık açıklamasında Kıyı Yasası'na göre Konak Alanı'nın kıyı kenar çizgisi olmadığı gibi, söz konusu alanda Belediyenin değil bakanlığın yetkili olduğu belirtildi. Ayrıca verilen inşaat ruhsatının iptali istendi.

İzmir Büyükşehir Belediyesinin Konak alanına yapımını öngördüğü ve İtalyan ortaklı bir şirkete ihale ettiği Konak Galleria inşaatı durduruldu ve inşaat ruhsatının iptali istendi. Genel Müdür M. Durukal Çulha imzalı yazıda Kıyı Yasası'nın 5. maddesinde "Kıyıda ve sahil şeridinde uygulama ve planlama yapabilmesi için kıyı kenar çizgisinin tesbitin zorunludur" hükmü anımsatılarak şu görüşler belirtildi:

"Durum böyleyken kıyı kenar çizgisi tesbiti yapılmadan söz konusu yerde planlama ve uygulamaya nasıl izin verildiği hususu anlaşılamamıştır. Ayrıca Kıyı Kanunu'nun 6. maddesinde kıyının herkesin eşitlik ve serbestlikle yararlanmasına açık alanlar olduğu ve kıyıda uygulama imar planları kararları ile yapılacak yapıların neler olduğu açıklanmıştır. Kanuna ilişkin uygulama yönetmeliğinin 5. maddesinde de kıyılarda doldurma ve kurutma yoluyla kazanılan arazilerin devlet hüküm ve tasarrufunda olduğu hükme bağlanmıştır. Bu nedenle söz konusu dolgu alanının Büyükşehir Belediyesi adına tescil edilmesi mevzuata aykırı olup, anılan tescilin derhal iptali gerekmektedir."

Katlı otopark ve ticaret merkezi niteliğindeki Galleria'nın yasalara aykırı olduğu belirtilerek daha sonra ".... verilen inşaat ruhsatının derhal iptal edilmesi ve sözkonusu inşaatın İmar Kanunu'nun 32. maddesi uyarınca durdurulması, ayrıca konu mahkemeye intikal ettiğinden mahkeme sonuçlanıncaya kadar inşaatların devamına izin verilmesi ve konunun sonuçlanıncaya kadar inşaatların devamına izin verilmemesi ve konunun sonuçlandırılarak ivedilikle Bakanlığımıza bilgi verilmesini rica ederim."

Kordonyolu Yargıda

Geçtiğimiz aylarda Kamuoyunun gündemini yoğun olarak dolduran ve hala sürmekte olan "İkiztepe - Üçkuyular - Konak - Halkapınar" kent içi geçiş yolu projesinin, bir diğer adıyla Kordonyolu projesinin iptali için Şubemiz tarafından dava açılmıştır.

Davada İzmir Nazım Planında yeri olmayan ve kent planı ile sağlıklı bir şekilde bütünleştirilemeyen kordon yolunun yapılmasına olanak sağlayacak, imar planı değişikliği ve ilavesinin iptali talep edilmiştir.

Kıyı Kanunu Yönetmeliği Yayınlandı

Daha önceki sayımızda Kıyı Kanununun Anayasa Mahkemesince 23 Ocak 1992 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan iptal gerekçesi bilgisi verilmişti. Kıyı Kanununun maddelerinin iptalinden sonra yeni kıyı kanununun uygulanmasına dair yönetmeliğin bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki yönetmelik, 13 Ekim 1992 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yönetmelikte, sahil şeridinin, kıyı kenar çizgisinden, yatay olarak kara yönünde en az 100 metre genişliğindeki alan, olduğu tanımı getirilmiş ve bu 100 metrelik sahil şeridinde, birinci ve ikinci bölüm tanımları açıklanmış, ilk 50 metre olan I. bölümde, yeşil alan, çocuk bahçesi, gezinti ve dinlenme alanları ile rekreatif alanlara ve veya yollarının düzenlenebileceği, ikinci 50 mt olan II.bölümde ise, kamuya açık günübirlik Turizm Tesisleri, taşıt yolları, açık otoparklar ile arıtma tesisleri yapılabileceği koşulu getirilmiştir.

Yönetmelikte, sahil şeridinde 11 Temmuz 1992 tarihinden önce yürürlükteki plan ve mevzuata uygun olarak yapılmış veya inşaat ruhsatı alınarak en az subasman seviyesine kadar inşaat tamamlanmış olan yapılarıdaki müktesep hakların saklı olduğu belirtilmiştir.

Yönetmelik, 11 Temmuz 1992 tarihinden önce onaylanmış uygulama imar planlarının kısmi yapılaşma bulunmayan alanları ile ilgili revizyonlar en çok bir yıl içinde kanun ve bu yönetmelik hükümlerine göre yapılır koşulunu getirmiştir.

Kıyı yönetmeliğinin uygulanmasında yinede bazı yorum ve tartışmaların süreceği gözlenmektedir.

İzmir ve Batı Anadolu Sempozyumu

Ege Üniversitesi Atatürk Araştırma Merkezi'nce düzenlenen "Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu" konulu sempozyum 28 Eylül - 2 Ekim tarihleri arasında yapıldı.

Mübahat Kütükoğlu, Selami Sonyel, İlhan Tekeli ve Amerika'dan E.Frankis - Syrett gibi araştırmacıların katıldığı, Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma Merkezleri için sadece 1919 sonrası değil, bunun kökenlerini oluşturan dönemler üzerinde araştırmalara yönelme imkanını hazırladığı için önemliydi. Böylece gelecek için yeni bir ufuk açıldı. Özellikle 19. yüzyılda İzmir bölgesindeki büyük dönüşümü yansıtan bilgiler büyük kazanç oldu.

3. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi

Türk Sosyal Bilimler Derneği
Orta Doğu Teknik Üniversitesi
21 - 23 EKİM 1992

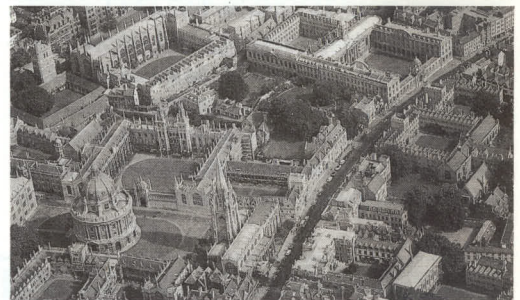
Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1967 yılından beri yaptığı araştırmalar ve yayınlarla, Türkiye'de sosyal bilimlerin gelişmesine ve ülkenin düşünce hayatına katkıda bulunmak için çaba gösteren, kamu yararına çalışan bir kuruluştur.

Birinci ve ikincisini 1980 ve 1989'da gerçekleştirilen Ulusal Sosyal Bilimler Kongrelerinden bu yana Dünya ve Türkiye'nin sosyal dinamikleri çok hızlı bir değişme sürecine girmiş bulunmaktadır. Bu değişimleri aynı hızla saptamak bu kongrelerin ve derneğin temel işlevi olarak belirlenmektedir.

Dernek, üç yıl sonra, yine ODTÜ'de Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nin üçüncüsünü gerçekleştirmiş, bu kez de Kongre'ye büyük bir katılım olmuştur. Kongre açılış bildirisini Prof. Dr. Mübaccel Kiray sunmuştur.

"Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Bugünü ve Geleceği" başlıklı kapanış oturumu Prof. Dr. Korkut Boratav yönetmiş ve oturumda tartışmacı olarak Tuncer Bulutay, Bozkurt Güvenç, Çiğdem Kağıtçıbaşı, Ömür Sezgin, İlhan Tekeli ve Taner Timur yer almıştır.

Kongreye paralel sürdürülen oturumlarda 86 bildiri sunulmuştur.

Oxford Bilim Felsefesi Konferansları

"Realism and Human Sciences
Conference 1992"

21 Temmuz - 30 Temmuz 1992

Çağdaş İngiliz felsefecisi Prof. Dr. Roy Bhaskar'ın organize ettiği 1992 Oxford Bilim Felsefesi Konferansları "Realism ve Sosyal Bilimler" ana teması çerçevesinde 21 Temmuz - 30 Temmuz 1992 tarihlerinde Oxford kentinde gerçekleştirilmiştir.

Konferansın genel yaklaşımı olan, realizme bağlılık çerçevesinde özellikle bilimde (Doğal ve Sosyal Bilimlerde) kullanılması gereken yöntemin "Realizmin" bilim felsefesi olduğu vurgulanmıştır. Mekanik ve Positivist yaklaşımların ötesinde bilimsel - objektif realizmin yeniden ve farklı bir kapsamda kurulması tartışmaların yoğunlaştığı temel odak noktası olmuştur. Oxford Bilim Felsefesi konferanslarına Türkiye'den Felsefeci - Yazar M.Yılmaz Öner (İstanbul) ve araştırmalarına sosyal bilimler - mekan kavramı üzerinde yoğunlaştıran Y. Doç. Dr. Ülker Seymen davetli olarak katılmışlardır.

Konferans M. Yılmaz Öner "Zamanın Realitesi

Hakkında, Bilim Felsefesine Yönelik Tezler", Ülker Seymen "Realizm, Mekan - Zaman Gerçekliği ve Sosyal Bilimlerde Teorik Temeller" konulu ayrıntılı iki bildiri sunmuşlardır.

Yılmaz Öner, Kuantum Teorisinde subjektivizmin söz konusu edilemeyeceğinden hareketle, enerji ile zaman arasındaki ilişkileri, yine realist bir çerçevede yerine oturtmaya çalışmıştır. Özellikle zaman gibi felsefede bir türlü içinden çıkılamayan, tek başına maddeci bir tabana oturtulamayan bir kavrama "Kuantum teorisi" içerisinde yeni dayanaklar aramış ve bu konuda geliştirdiği matematik bir teoriyi tartışmaya açmıştır.

Aynı anlamda geliştirilen paralel bazı teoriler mekan organizasyonu bilimleri kapsamında, kent planlama ve kentsel tasarım alanlarına yönelik bir biçimde yeni bir mekan (mekan-zaman) kavramı çerçevesinde sunulmuştur. Konferansa katılan Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyelerinden Y.Doç. Dr. Ülker Seymen tarafından sunulan bildiriye bu yeni mekan (mekan - zaman) anlayışının temelleri geliştirilmiş ve ortaya konmuştur.

Mekanın sosyal olarak biçimlendirilmesi anlamındaki bu yeni mekan (mekan - zaman) anlayışı, Öner'in yeniden biçimlendirdiği "yeniden üretim" kavramı çerçevesinde desteklenmiştir. Kentin yaşayan bir olgu olarak, deneyimin bu şekillenmeleri içinde nasıl yer aldığı belirtilmiştir.

Sekiz yıldır düzenli olarak gerçekleştirilen toplantıların sorumlusu ve anılan felsefi geleneğin Avrupa'daki önderi Roy Bhasker "Eleştirel Realizm ve Diyalektik Düşünce" üzerine bir açılış konferansı vermiştir. Toplantılar, Uluslararası katılımla gerçekleştirilmiştir. Bildiri ile katılan isimlerden bazıları, Alex Callinicos (ABD), Judith Kiss (Macaristan), Gregory Elliot, John Lovering, Kate Soper, Wilham Outhwaite (İngiltere), Rick Maraden, Phil Sharpe (ABD).

3. Ulusal Mimarlık Ödülleri

3. Ulusal Mimarlık Ödülleri Sergisi 4 Ocak'ta İzmir'de açıldı. 4 - 10 Ocak tarihleri arasında açık kalan sergi büyük ilgi gördü.

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi ile birlikte düzenlenen serginin açılışını D.E.Ü. Mimarlık Fakültesi Dekan Yardımcılarından Prof. Dr. Çetin Türkçü yaptı.

Çetin Türkçü konuşmasında, Mimarlar Odası İzmir Şubesi ile, Mimarlık Fakültesi'nin birlikte çalışmalar yapmalarının gerekliliğini ve son yıllardaki gelişmesini olumlu bulduğunu, D.E.Ü. Mimarlık Fakültesi olarak her türlü ortak etkinliğe açık olduklarını belirtti.

İzmir Ulaşım Sempozyumu Yapıldı

Ulaşım İzmir'in en önemli sorunlarından biri. Aslında salt İzmir'in değil ; nüfusu, taşıt sayısıyla artan her kentin sorunu. Büyüyen trafik sorununa Kazıklıyol, Metro gibi projelerle çözüm bulma iddiasında olan İzmir Büyükşehir Belediyesi yetkilileri konuyla ilgili meslek odalarının bir araya geldiği bir platformun yararlarının fazla olacağı inancıyla düzenlediğimiz sempozyuma Büyükşehir Belediyesi yetkilileri katılmadılar. Konunun karar verme mekanizması yetkililerinin katılmayışı elbette önemli bir eksiklikti ama ulaşılan sonuçlardan onlarında yararlanacağını, en azından bundan böyle ilgili oda ve kuruluşlara daha fazla bilgi vereceklerini umuyoruz.

Mimarlar Odası İzmir Şubesi , İnşaat Mühendisleri Odası İzmir Şubesi, Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi İzmir Ticaret Odası, Ege Bölgesi Sanayi Odası tarafından ortaklaşa düzenlenen İzmir Ulaşım Sempozyumu 17-18 Aralık'ta İzmir Ticaret Odası Salonunda yapıldı.

İki gün süren sempozyum sonunda aşağıda sunduğumuz " Sonuç Bildirgesi " kaleme alındı.

Mimarlar Odası İzmir Şubesi bu sempozyumda savunduğu düşünceleri ve ortaya çıkan sonuçları günlük yaşama geçirmede kararlı olacaktır.

Uluslararası Konut Tasarımı Yarışması-Japonya

Bir Kadının Düşlerini Gerçekleştirmek (Yarışmaya Sadece Kadın Mimarlar Katılabilirler)

Japonya'nın GİFU ilinin merkezi GİFU kentinde yaşayan insanların umut dolu yaşamlarını sürdürebilecekleri, karşılıklı etkileşim ve dayanışmayı güçlendirecek konutların ve çevrenin yaratılmasını amaçlayan uluslararası yarışmaya sadece kadın mimarlar katılabilir. GİFU ili tarafından düzenlenen yarışma, Japonya Bayındırlık Bakanlığı ve Japonya Mimar ve İnşaat Mühendisleri Birlikleri Federasyonu tarafından da destekleniyor.

Yarışma konusu konutların, 120 m² toplam kat alanına sahip olacak şekilde ve iki katlı ahşap konstrüksiyon olarak tasarlanması isteniyor. Geleneksel Japon konut mimarisi göz önüne alınarak tasarlanacak konutlarda karı-koca ve 8-10 yaşlarında iki çocuğun yaşayacağı varsayılıyor.

Yarışmaya 1/100 ölçeğinde kat planları, görünüşler, kesit ve perspektif, açıklama raporu gibi tamamlayıcı çizim ve dökümanlar ile katılınabilecekler.

Yarışmanın Dili İngilizce veya Japoncadır.

Proje Teslim Tarihi: 1 Eylül 1993 Çarşamba

JÜRİ: Itsuko HASEGAWA (Başkan), Minako MURAKAMI, Hidetoshi OHNO, Manuel TARDITS, Ikuyo YOSHIMURA, Miyoko KOUCHI, Mitsuko OHTSUKA.

ÖDÜLLER:

1. Ödül: 1.000.000.- Japon Yeni
2. Ödül: (3 adet) 500.000.- Japon Yeni
Mansiyonlar: 100.000 - Japon Yeni
Yarışmaya ait broşür Mimarlar Odası Genel Merkezi'nden temin edilebilir. (Aydın KILCIOĞLU, Tel: 417 37-27, Konur Sk. 4 ANK)

Uzmanlık Ayırımı Mücadelesi Kazanımlarla Devam Ediyor

Bilindiği gibi 3194 sayılı İmar kanununun 38. maddesi, yapıların Plan, Proje, Resim ve Hesaplarının ve bunlarla ilgili Fenni Mesullüklerin ihtisas ve iştiagal mevzularına ve ilgili kanunlara göre Mimarlar ve Mühendisler tarafından deruhte eder hükmünü içermektedir.

Yasanın bu maddesi ile ilgili Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından yapılan açıklamalarda da, yapılarda kat sınırlaması M2 sınırlaması olmaksızın mimari projeleri, Mimarlık eğitimi görmüş Fen Adamlarına Statik, BA.proje ve hesaplarının İnşaat Mühendisliği eğitimi görmüş fen adamlarınca yapılması gerektiği belirtilmektedir.

Ülkemizde İnşai faaliyetleri düzenleyen en temel yasanın ilgili maddesinin açıkça yazmasına, ilgili Bakanlığın net bir şekilde görüş ve açıklama ile belirtmesine rağmen, ne yazık ki henüz ülkemizde ihtisaslaşma (uzmanlık ayırımı) inşaat sektöründe yerine tam olarak oturamamış yada oturtulmamış ve halada oturtulmak istenmemektedir.

Bu günkü verilere göre ülke genelinde yapıların ancak %20-25'inin Mimarlar tarafından projelendirilip, denetiminin yapıldığını söyleyebiliyoruz. Geri kalan %80'lik yapı Mimarlar dışında konunun uzmanı olmayanlarca projelendirilmekte ve herkezin sürekli olarak yakındığı, çarpık yapılaşma, kimliğini kaybetmiş kentler, yoğun bir görsel kirlilik ve kültür mirası tahribatına sebep olmaktadır.

İzmir'de ve bölgemizde de aynı sorun bugün daha değişik boyutlarda yaşanmakta Mimarlar Odası İzmir Şubesinin, uyarı ve talepleri, bazen ziyaret edilerek, bazen yazı ile bazen de yasal girişimlerle ilgililere götürülmekte ve çözüm istenmektedir.

Son olarak Akhisar ve Soma'da Şubemiz tarafından açılan davalar ile Belediyelerin ihtisas ayırımına uymayan uygulamaları iptaltirilmıştır. Her iki Belediyede davalar sonucu ihtisas ayırımına geçmişlerdir. Dava sırasında Soma Belediyesinde çok düşündürücü bir savunma yapılmıştır. Savunmada, mimari projelerde mutlaka mimar imzasının aranması esasen zor koşullarda olan inşaat yapı-cakları ekonomik zorluklara sokacak ve gücü olmayanları ruhsatsız inşaat yapmaya sevk edecek denilmiştir. Aynı gerekçeyi her an her yerde duy-mak mümkündür.

Ancak görevi yasaları tam olarak uygulamak ve yasaya göre işlemlerini yürütmek olan belediyelerin bu tür savunmalarla ve anlayışla çarpık olmayan kentleşmeyi sağlayabileceği gerçekten kuşkuludur. İzmir Şubemiz, bölgemizde ve bütün ülkede uzmanlık ayırımının, (Mimari projeyi mimar yapmalıdır) çağın bilim ve uzmanlık çağı olması sebebi ile kesintisiz uygulanması için gerekli girişim ve çabayı her zaman sürdürme kararlılığındadır.

"SON YÜZYILLARDA İZMİR VE BATI ANADOLU" Uluslararası Sempozyumu

Prof. Dr. Tuncer BAYKARA*

1992 senesi, bazı büyük olayların yıldönümü; bunlar arasında dünya ölçüsünde olanlar yanında (Amerika'nın Avrupa tarafından bilinmesi, Yahudilerin İspanya'dan kovulması vs) milli ölçüde olanlar da vardır. İzmir açısından en önemlisi, buradaki Yunan işgal kuvvetlerinin kovularak, İzmir'in Türk yurdunda kalmasıdır.

İzmir'in tarihindeki bu yıldönümü, doğrudan İzmir ile ilgili bir toplantı ile anılabilir. Nitekim bunu düşünün, uygulamaya koyduk. Koyarken de konuyu İzmir'le sınırlandırmamak istedik. Çünkü, İzmir, çevresi olmadan hiçbir anlam ifade etmez.

İzmir, gözümüzün önünde büyük ölçüde değişmektedir. Bu değişimin elbette zamana ve tekniğe bağlı hususiyetleri önlenemez. Ancak değişimin insanı ürperten yönü, İzmir'de, İzmir ile ilgili özelliklerin, İzmir'i İzmir yapan hususiyetlerin de yok edilmesidir. Bu büyük değişim sürecinde, biz ilim adamlarına değişimi durdurmak değil, değişimi, gelecek kuşakların lînetine uğramadan düzenlemeye çalışmak düşer. Bunun için de önceliklerle İzmir'in bilinmesi gerekmektedir.

İzmir biliniyor mu? Bilinmediğini herkes kabul edebilir. Çünkü biliyoruz diyenler, bu arada bir zaman için bu satırların yazarı, bildiklerinin ne kadar eksik ve yetersiz olduğunu zaman zaman itiraf ediyor. O zaman, İzmir ile ilgili çalışmaların, araştırmaların ve bilgilerin mümkün olduğunca teşvik edilmesi icab etmektedir.

İzmir ile ilgili çalışmalar yapan, eserleri olan insanları ve bilim adamlarını bir araya getirmek istemiştik. Bu arada hemen ifade edelim. İzmir ile ilgili çalışmalarda her zaman olduğu gibi, bu işi severek, karşılıksız yapanlar vardır; bir de konuyu öteki faaliyetleri arasında 'meşgale' gibi görenler vardır. Zaten İzmir'e en büyük kötülüğü de bu türden çalışmaları 'meşgale' gibi kabul edenler yapmaktadır.

İzmir, çok büyük bilgi imkânı olmasına rağmen, ne yazık ki hâlâ yeterince bilinmeyen bir şehir. Onun büyük bilgi imkânı, sadece ülkemizde değil, dünyanın öteki ülkelerinde de geçerlidir. Meselâ, gelen bilim adamlarından birisi, İzmir ile ilgili doktora çalışmasını İzmir'i görmeden yapmıştır. Bunun gibi pek çok imkân vardır ve bunların bir vesile ile teşviki gerekir.

İzmir'in özelliği, çevredeki öteki antik şehirler gibi değildir. Antik şehirlerin durumu başka, ama İzmir'in durumu başkadır. İzmir, XVI. yy sonlarından itibaren Cihan ticaretine adını yazdıran bir şehirdir. Bu sebeptendir ki, onunla ilgili çalışacaklar, daha çok Osmanlı tarihiyle haşır-neşir olmak durumundadır. Buna bir bakıma Türk tarihi de diyebiliriz. İşte, sempozyumumuz İzmir ile çalışanları davet etmiş, mühim bir kısmı nı da birbirlerine tanıştırmıştır. E.Frangakis-Syratt, yukarda sözü edilen doktora tezinin sahibidir. Mübahat Kütükoğlu'nun çalışmaları biliniyor; İzmirli meslekdaşlar, Rauf Bey-

ru, Çınar Atay, Necmi Ülker ve Aysel Bayraktar hanım da burası ile ilgili çalışmaları ile temayüz etmişlerdir. Bunlara öteki meslekdaşlar da eklenince yararlı bir toplantı oldu.

İzmir, çok yönü ile ele alınmamış, ele alınmay bekleyen bir ham maddedir. İzmir'de yaşayanlar için de büyük imkânlar olduğunu da ayrıca belirtmek gerekir. Bunun gerçekleşmesi için İzmir'i sevmek gerekir.

İzmir, birçok dönemde büyük değişimlere uğradı. Meselâ Roma çağının İzmir'i, Bizans döneminde kaybolmaya yüz tuttu. Bu İzmir, XVI yy. kadar değişmedi. Fakat XVII yüzyıldan itibaren İzmir yepyeni bir kimliğe ve görünüme kavuştu. Bu görüntü de XIX yy sonlarında değişmeye başladı, bu değişmeyi tamamlamak amacıyla 1919 daki silahlı istilâ oldu. Ancak 1922 de, İzmir yeniden XVII yy daki aslı Türk özelliklerine geri döndü.

İzmir sempozyumu, İzmir'in bilinmesinde, İzmir'in incelenmesinde bir teşvik edici unsur olmak istemiştir. Bu sempozyum, İzmirililerin katkısı ile güzel bir şekilde gerçekleşmiştir. Ege Üniversitesinin imkânlarına eklenen, sayın Bahattin Tatiş'in, Sayın Engin Baraz'ın ve nihayet Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı'nın katkılarını özellikle belirtmek gerekir.

Üç yıl sonra, İzmir ile ilgili bilinenleri çok daha genişletecek bir yeni sempozyum, belki kongrede buluşmak ümidiyle ayrıldık.

İlginç Bir Dava

Davacı Hakkı Ülkü, Davalı Aliğa Belediyesi.

Bir tarafta vatandaş olarak Aliğa Belediye Başkanı, Hakkı Ülkü bir tarafta Aliğa Belediyesi.

Aliğa Belediye Meclisinin 12.2.1992 tarih ve 2/10 sayılı kararının, 1/1000 ölçekli mevzii imar planını yasal yeterliğe sahip elemanlarca hazırlanmamış olduğu, planların incelenebilmesi için gerekli diğer kurumların onaylarının yeterli biçimde sağlanmadığı, Tont Şirketi'nin mülkiyet açısından durumun karışık olduğu, Tont ve Liman tevsiiinde sosyal donatı düzeninin yeterli olmadığı iddialarıyla iptalini isteyen Hakkı Ülkü Belediye Meclisi kararını iptal ettirdi.

Metropolis Günişığına Çıkıyor

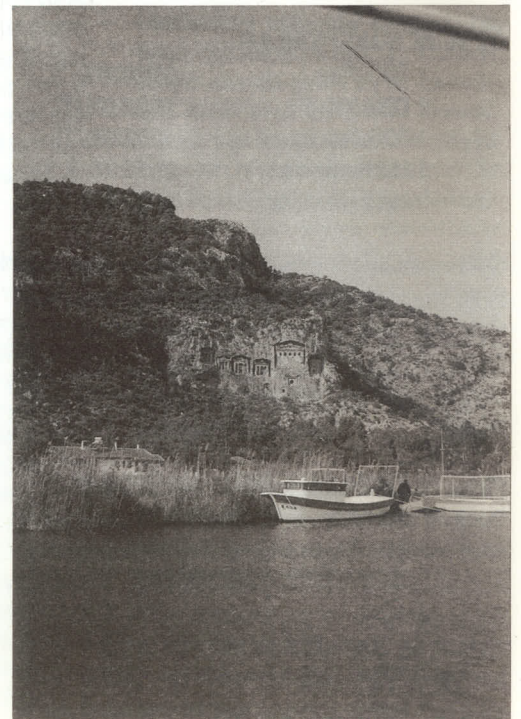
1989 yılında Torbalı Belediyesi ile Metropolis Dostları Derneği'nin (Modeder) öncülüğünde Prof.Dr. Recep Meriç tarafından kazılmaya başlanan Metropolis Antik Kenti kazıları TC Kültür Bakanlığı, Torbalı Belediyesi, 9 Eylül Üniversitesi ve Philsa tarafından destekleniyor. Yazılı kaynaklar içinde Metropoliten ilk defa bahsedilen Avrupalı gezginciler, 1675 yılında yöreye gelerek bugün Torbalı ilçesinin Yeniköy ve Özbay köyleri arasında yer alan harabelerin, Metropolis antik kentine ait olduğunu belirtmişler.

1972.75 yılları arasında bugün kazılara da başkanlık yapan Prof.Dr. Recep Meriç, sistematik bir yüzey araştırması yapmış, 1989 yılına gelindiğinde bilimsel kazılara başlanmıştır.

"Ana Tanrıça Kenti" anlamına gelen Metropolis'in ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu konusunda yazılı antik belgelere rastlanmamakla beraber, kentin M.Ö.3 yy.da Seleokos krallığı zamanında kurulduğu savını destekleyen arkeolojik buluntular elde edilmiştir. Metropolis'in en ilginç bölümlerinden birini 1700 yaşında olduğu sanılan Antik Tiyatro oluşturuyor. Halen bir bölümü ve bir "Kral Koltuğu" gün ışığına çıkarılan bu tyatro da, kazılardan en önemli bölümünü oluşturuyor.

Mavi Yolculuk

1992 yılının yaz etkinlikleri programı çerçevesinde düzenlenen Mavi Yolculuk 6.9.1992-12.9.1992 tarihleri arasında gerçekleştirildi. 6 Eylül sabahı İzmir'den özel otobüs ile Bodrum'a gelen grup, kumanya ikmalinin tamamlanmasından sonra saat 12:00 de 2 tekne ile denize açıldı. Gökova körfezinin; Şeytan deresi, İngiliz limanı, söğüt, çatı koyu gibi yeşil ile mavinin kucaklaştığı, çam ağaçlarının denize uzandığı ve sessizliği yalnızca kuş cıvıltılarının bozabildiği birbirinden güzel koylar gezildi denize girildi, gecelendi. Sedir adasındaki antik kalıntılar gezilirken, hangi koydan burnunuzu çıkarırsanız görülen Gökova santralinin, doğanın bize sunduğu bu eşsiz güzelliklerin sorumsuz ve düşüncesiz beyinlerin aldığı yanlış kararlar sonucu nasıl katledildiği yerinde saptandı. Genel istek üzerine programda bazı düzenlemeler yapıldı ve Bodrum'a Cuma gecesi dönülerek, şehrin gece hayatı yaşandı. 12 Eylül Cumartesi günü 14:00'te İzmir'e dönmek üzere Bodrum'dan ayrılırken, Güneşin sıcaklığına, dolunaylı gecelerin sessizliğine duyulacak özlemin erken bastıran hüznü ile, seneye benzeri bir program ama farklı rota ile yinelenmesi isteği dile getirildi. Biz de yönetim kurulu olarak gelecek yazı Marmaris-Fethiye arasında yeni bir Mavi Tur düzenlemeyi düşündüğümüzü şimdiden müjdeleyebiliriz.

Konya 200 Yataklı Onkoloji Hastanesi Mimari Proje Yarışması

Serbest, ulusal ve tek kademeli olarak çıkarılan yarışmaya Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği üyeleri katılabilirler.

DANIŞMAN JÜRİ ÜYELERİ

Şahin GÜRÜN (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı), Muharrem YILDIZ (Yapı İşleri Genel Müdür Yardımcısı), Erol ERGEZEN (Yapı İşleri Genel Müdürlüğü Tesisat Dairesi Başkanlığı Makine Şube Müdürü), Kadir SÖNMEZ, (Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü Daire Başkanı), Dr. Zeki GÜRAN (Onkoloji Hastanesi Uzmanı), Dr. F.Servet ÇAMLİBEL (Onkoloji Hastanesi Uzmanı).

ASLI JÜRİ ÜYELERİ

P.İlgi Yüce AŞKUN : Y.Mimar
Nesrin YATMAN : Y.Mimar
Hasan ÖNCÜOĞLU : Y.Müh. Mimar

Nermin İDİKAT : Mimar
Mahmut KÜÇÜK : İnş. Müh.

YEDEK JÜRİ ÜYELERİ

Haldun ERTEKİN : Y.Mimar
Yılmaz KÜÇÜK : Y.Müh.Mimar
Nesrin DÜMEN : İnş.Müh.

RAPORTÖRLER

Kezban ERDEM : Mimar
Günay HELVACIOĞLU : Mimar
Serap GÖKLÜ : Mimar

ÖDÜL VE MANSİYONLAR

1. ÖDÜL/Net: 100.000.000.- TL.
2. ÖDÜL/Net: 90.000.000.- TL.
3. ÖDÜL/Net: 70.000.000.- TL.
5 Adet Mansiyon/Net: 50.000.000.- TL X 5
3 Adet Satınalma/Net: 15.000.000.- TL X 3

Ödül ve Mansiyon bedelleri 1992 yılı Projeye esas birim m2 maliyetleri esas alınarak hesaplanmıştır. Ödemeler 1993 yılı birim m2 maliyetleri kesinleştikten sonra yeniden hesaplanarak aradaki fark ödül ve mansiyon miktarlarına ilave edilerek yapılacaktır.

PROJE TESLİM TARİHİ : 15 NİSAN 1993 PERŞEMBE

Yarışma şartnamesi ve eklerini almak için şahsen veya posta ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Merkez Saymanlık Müdürlüğüne 500.000.- TL yatırıldığını gösteren ve yarışmacının adını ihtiva eden makbuz ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü Mimari Proje Dairesi Başkanlığı Yarışma Raportörlüğüne müracaat edilecektir.

250 Yataklı Tip Devlet Hastanesi Mimari Proje Yarışması

Serbest, ulusal ve tek kademeli olarak çıkarılan yarışmaya Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği üyeleri katılabilirler.

DANIŞMAN JÜRİ ÜYELERİ

Altay BİRAND (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Müsteşarı), Hüseyin CİNDEMİR (Yapı İşleri Genel Müdürü), Mithat EMRE (Yapı İşleri Genel Müdürlüğü Tesisat Dairesi Başkanı), Gülçin ÖZDEN (Yapı İşleri Genel Müdürlüğü Mimari Proje Dairesi Başkanlığı), Prof. Dr. Esen BEDER (A.Ü. İbni Sina Hastanesi Öğretim Görevlisi), Abdülğani SINIK (Sağlık Bakanlığı A. P.K. Kurulu Başkanı), Doç. Dr. Yalçın ARAL (Ankara Hastanesi Şef Muavini), Nejla BOZKURT (Sağlık Bakanlığı Proje Müdürü).

ASLI JÜRİ ÜYELERİ

Orhan DEMİRASLAN : Yük. Mimar
Tanju KAPTANOĞLU : Yük. Müh. Mimar

Yıldırım SAĞLIK KOVA : Yük.Müh. Mimar
Suzan USER : Yük. Müh. Mimar
Uğur ALKİM : İnş. Yük. Müh.

YEDEK JÜRİ ÜYELERİ

Prof. Barbaros SAĞDIÇ : Yük. Mimar
Mesut GEZEN : İnş. Müh.
Bayar KALEBEK : Mimar

RAPORTÖRLER

Belma TANDIROĞLU : Mimar
Gülçin AYBAYAR : Mimar
Asuman ŞENER : Mimar

ÖDÜL VE MANSİYONLAR

1. ÖDÜL/Net : 120.000.000.- TL
2. ÖDÜL/Net : 100.000.000.- TL
3. ÖDÜL/Net : 70.000.000.- TL
5 adet Mansiyon/Net : 45.000.000.- TL X 5

Ödül ve mansiyon bedelleri 1992 yılı projeye esas birim m2 maliyetleri esas alınarak hesaplanmıştır. Ödemeler, 1993 yılı birim m2 maliyetleri kesinleştikten sonra yeniden hesaplanarak aradaki fark ödül ve mansiyon miktarlarına ilave edilerek yapılacaktır.

PROJE TESLİM TARİHİ : 5 MAYIS 1993 ÇARŞAMBA

Yarışma şartnamesi ve eklerini almak için şahsen veya posta ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Merkez Saymanlık Müdürlüğüne 500.000.- TL yatırıldığını gösteren ve yarışmacının adını ihtiva eden makbuz ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü Mimari Proje Dairesi Başkanlığı Yarışma Raportörlüğüne müracaat edilecektir.

Güzel Ankara Projesi Kent Girişleri Düzenlemesi İzmir Girişi Ulusal Mimari Proje Yarışması Sonuçlandı

Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından çıkarılan yarışma, 21.1.1993 günü sonuçlandı.

JÜRİ ÜYELERİ

Baykan Günay, Prof. Dr. Yüksel Öztan, Ziya Tanalı, Dr. Semra Teber, Prof. Dr. Haluk Tezonar, Ergun Unaran, Dr. Ahmet Uzel.

ÖDÜL VE MANSİYONLAR

1. Ödül.....Baran İDİL
Hasan ÖZBAY
Tamer BAŞBUĞ

2. Ödül.....Dilek TOPUZ
Bünyamin DERMAN
Yılmaz KUYUMCU

3. Ödül.....Aslıhan DEMİRTAŞ
Fulya GEVEÇİ

1. MansiyonSelim VELİOĞLU
Bora BURÇİN

2. MansiyonBozkurt GÜRSOYTRAK
Funda ERKAL
Işın UĞUR

3. MansiyonYasemin YAYCI
Duygu OKAY
Mehmet Rifat AKBULUT

4. MansiyonCan ÇAKMAKÇIOĞLU

5. MansiyonÖzkan SUNAR
Cem İLHAN

Yarışmaya katılan projeler 22.1.1993 tarihinden itibaren Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesi Başkanlığı Milli Müdafaa Cad. No.8 Kızılay/ANKARA adresinde kolokyum tarihine kadar sergilenecektir.

Kolokyum 9 Şubat 1993 Salı günü saat 17.00'de yapılacaktır. Kolokyuma ait yazılı sorular 8 Şubat 1993 günü saat 17.00'ye kadar yukarıda belirtilen adrese elden veya posta ile gönderilecektir.

Uluslararası Bir Konferansın Ardından...

Hikmet SIVRI *

Kıvılcım KESKİNER MORAL *

11-15 Temmuz tarihleri arasında Yunanistan'ın Chalkidiki Bölgesi'nde, Selanik'e yaklaşık 80 km. uzaklıkta bir sahil kasabası olan Marmaras'ta IAPS'ın 12. Uluslararası Konferansı'ndaydık. Toplantıyı İzmir'den meslektaşlarımız Doç. Dr. Gürhan Tümer, Sumru Tümer ve son gün aramıza katılan Özlem Erdoğan ve Şeniz Çi-kiş ile birlikte izledik.

Tam adı International Association For People- Environmental Studies (İnsan Çevre Çalışmaları Uluslararası Topluluğu) olan, IAPS, 1969'da başlayan çalışmalar ve bir dizi konferans sonrasında resmen 1981'de kurulmuş, 1982'de Barselona'da "İnsanlar ve Fiziksel Çevreleri", 1984'te Berlin'de "Çevre ve İnsan Davranışı", 1986'da Hayfa'da "Değişim İçinde Çevre", 1988'de Delf'te "Yeniden Geleceğe Bakış", 1990'da Ankara'da "Kültür, Mekan ve Tarih" adlı toplantıları düzenleyen topluluk ana çalışmalarını aşağıdaki gibi özetlemiştir:

1. Fiziksel çevre ve insanı konu alan bilimsel çalışmaların nitelikli hale gelmesi yolunda katkıda bulunmak, bu çalışmaların uygulamaya sokulmasını teşvik etmek.

2. Fiziksel çevre ve insanla ilgilenenler arasında iletişimi kolaylaştırmak. Üyeleri içinde mimarların yanı sıra psikologların, sosyologların, kent plancılarının, peyzaj mimarlarının, çevre psikologlarının, sayıları az da olsa İnşaat mühendislerinin, dil bilimcilerin, coğrafyacıların, siyasal bilimcilerin bulunduğu IAPS, hızla gelişen ve büyüyen bir topluluk olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Selanik Aristotle Üniversitesi'nin ev sahipliğini yaptığı bu seneki konferansın konusu "Socio- environmental Metamorphoses-Sosyal ve Çevresel Metamorfоз" idi. Metamorfоз kelimesinin sözlük anlamı "biçimin veya içeriğin değişimi; görüntüde karakterde meydana gelen köklü değişim;

bir strüktür veya organda oluşan biçimsel veya işlevsel modifikasyon" olarak tanımlanmakta. Konferansta metamorfоз olgusu beş çevresel ölçekte ele alındı. Bunlar:

1. Builtscapе-Binadan kente uzanan yapısal çevre.
2. Landscape-Peyzaj, ekolojik çevre
3. Ethnoscape-Sosyal-Kültürel çevre
4. Euroscape-Avrupa ölçeği
5. Wordscape-Dünya ölçeği

38 ülkeden 470 katılımcının 260 bildiri sunduğu toplantıda ayrıca film gösterileri, sergiler de yer aldı. 4 gün süren konferansta bildiri sunumları "paper sessions" ve "symposia" adı altında iki başlık altında yapıldı, bunların konuları aşağıdaki gibi gruplanmıştı.

PAPER SESSIONS

Builtscapе: Mekan oluşumuna dair kavram ve teoriler; tasarım ve planlama süreci; katılımcı tasarım; kişiye ait yerin kimliği, bağlılık, anlam; çevresel algılama ve farketme; duygusal etkiler yoluyla mekanın metamorfозu; çalışma alanları; eve ait mekanların kullanımı; yapısal değişimler; yaşlılar için konut, bioklimatik tasarım; sosyal yaşam ve kent merkezi; kentsel yenileme; mimarlık eğitimi.

Landscapе: Peyzaj tasarımı ve planlaması; peyzaj algılaması; kentsel peyzajdaki metamorfоз.

Ethnoscape: Yapısal çevrenin sosyal eleştirisi; kültürel kimlik ve ev; evin sosyo - kültürel içeriği ve anlamı; mimari form; strüktür ve anlam; ulusal karakter ve planlama; sosyo-kültürel değişim ve yeni yapı tipleri; kentlerin tarihi anıları; ethno dilbilimleri.

Euroscape: Bölgesel, ulusal federal

planlama; çevresel gereksinmeler- trafik.

Worldscape: Sosyal metamorfозun çevresel sonuçları; çevresel metamorfозun sosyal sonuçları.

SYMPOSIA: Yer bağımlılığı-kavramsal bir araştırma; mimarlığın kompozisyonu: Gelişen bir çalışma alanı; tasarım yönetimi; geçişli yaşayan ülkelerde konutun kalitesi, arzular ve gereksinimler; yerin, kişinin, toplumun metamorfозu; en az emekle yer yaratma, sakatlar ve yaşlılar için tasarlanmış yapılar, kültürlerarası karşılaşma; göçmenler ve inşa edilmiş biçim; çocuk-çevre ilişkileri; değişen kentleşme: mekansal değişimin kentlerin kimliği üzerindeki etkisi; inşa edilmiş çevrenin değerlendirilmesine yaklaşımlar - metamorfоз açısından ölçüm araçları; medya'da gösterildiği gibi bahçelerin ve peyzajın metamorfозu.

Oturların arasında yer alan David Canter, Jaime Lerner, Amos Rapoport, Dimitris Fatouros, Guy Bergel, Vasso Papandereou, Jean Remy, Phanis Kakridis, Gary Moore'un çağırılı konuşmacı olarak yaptıkları "key-note address" ler doğal olarak en yoğun ilgi çeken saatlerdi.

Çok fazla sayıda bildirinin olması, yedi paralel oturumun varlığı ve bu bildirilerin gruplanmasında özen gösterilmemesi sonucunda tüm günlerimiz salondan salona koşuşturmakla geçti ve ne yazık ki bu sebepten bazı ilginç konuşmaları kaçırdık. Sabah 9'da başlayan oturumlar akşam üstü 7'le-re kadar uzadı ve yenilik olarak getirilen "late night confession" adı verilen ünlü isimlerin samimi bir ortamda meslek yaşamlarını, itiraflarını, özlemlerini anlattıkları, sorularla cevap verdikleri gece toplantılarını ilk iki gün hevesle izleyen katılımcılar ve biz yorgunluktan son günlerde aynı ilgiyi gösteremez olduk.

Başka mesleklerden olan katılımcılarla çevreyi, insanı, dünyayı tartışmak ilginç bir deneyimdi. Farklı bakış açıları ile karşılaşmak mesleğin tek taraflılığından biraz uzaklaşmak güzeldi. Katılımcılar arasında bilim adamlarının dışında kurumlarda veya serbest çalışanların da varlığı bizi biraz üzdü çünkü Türk'lerin tamamı üniversitelerde öğretim üyesiydi.

260 bildiri içinde sunulan 14 Türk bildirisinin kalitesi, katılımcıların yabancı dil düzeyi, grubun yaş ortalamasının gençliği ve 11 bildirinin sahibinin hanım olması hem şaşkınlık hem de hayranlık uyandırdı ve bu bizleri çok mutlu etti.

"Ankara çok daha iyiydi", "Türkler başka türlü misafirperver" gibi IAPS 11'e övgü dolu referanslar sürekli gündemdeydi. İyi bir organizasyon ve başarılı bir uluslararası toplantının bir ülkeye neler kazandırabileceğini gördük.

Uluslararası toplantılar sırasında kurulan dostluklar, sağlanan bilimsel iletişim aslında galiba bu tür toplantılara katılmanın en önemli boyutu. Çünkü kişi kendinin ve ait olduğu toplumun bilimsel düzeyini ancak bu yolla farkediyor ve daha iyisi farkediliyor. Hep, geri kalmış ülke çocuğu olmanın kompleksi ile hareket eden bizler için, hiçte küçümsemeyecek konulara ulaşmış olduğumuzu görmek çok önemliydi. Bizi ayrıca Türkiye'nin her konuda Yunanistan'dan en az 10-15 yıl ileride olduğunu yaşamak çok mutlu etti.

Bundan sonra 13-15 Temmuz 1994 tarihlerinde İngiltere'nin Manchester şehrinde yapılacak olan IAPS 13'te beraber olmak dileği ile...□

* Araş. Gör. D.E.Ü. Mimarlık Fakültesi

21-22 Mayıs 1992 Tarihlerinde, İstanbul'da Tapılan, MSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Kentsel Tasarım Disiplin Grubunun Düzenlediği

'2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu' nun Ardından

Yeşim K. ORBAY *

Sempozyum'a himaye eden Prof. Dr. Mehmet Çubuk'un başkanlığında, 3 yıldır yapılmakta olan sempozyum, ilk yıl başka bir ad altında gerçekleştirilmiş, Mehmet Bey'in ifadesine göre.

Aynı konu başlığına sahip sempozyum, 1991'de yine aynı zamanlarda yapılırken adını 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar olarak almış ve öyle devam etmektedir.

Bu yıl, yani 1992'de 2.si yapıldı.

Bir ve 2'yi bir yıl arayla, kişi takip edince, 3.sü de seneye yani 1993'te yapılacak diye düşünüyor.

Bu düşüncemi Mehmet Bey'e aktarınca, doğru düşündüğümü, onun cevabı olan *"tabi çalışmalarına başladık"* cümlesiyle anladım.

Özetlenirse, buraya kadar olan cümleler, sizlere 3. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Mayıs 1993'te yapılacaktır, mesajını vermeye çalışıyor.

Bildirilere, panellere, bildiri sunanlara, panelistlere, kokteyllere ve sempozyum düzenleyicilerinin sempozyuma katılanlara verdiklerine geçmeden önce, bu senenin özel konusu olan *"post-urbanizm ve kentsel tasarım"* hakkında Mehmet Bey'in bildiri özetini aktarmak istiyorum.

POST URBANİZM VE KENTSEL TASARIM/Prof. Dr. Mehmet Çubuk/MSÜ-Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölüm Başkanı

Günümüz kentlerinde dünyadaki hızlı gelişme ve değişim sürecinde; çevre değerlerinin değişimini etkileyen ve kentsel gelişmeyi yönlendiren kent planlamasının; kentsel estetik, uyum ve görsel kaynak yaratmaktan uzak sonuç ürünleri son onbeş-yirmi yıldır tartışılmaya başlanmıştır. Şehirciliğe bir doktrin oluşturan esaslara dayalı, işlevsel şehircilik ve onu yönlendiren süper yönetmelik nitelikli kurallar eleştirilmiş, mimarlık ve şehircilik arasında modern şehirciliğin doğmasıyla başlayan gerginlik giderek artmıştır. Mimarın, tekrardan şehirciliğin içinde barışık biçimde yer alması ve kentsel kılınması gereği de anlaşılmış ve kentsel sanat geçmişten günümüze yeni bir boyutta ve programda ortaya çıkmıştır. Böylece mimariyi tekrardan işlevsel ve kentsel kılan Kentsel Tasarım giderek kaybolan kentsel kaliteyi elde edebilmek için kamu mekanlarının oluşmasında belirli bir yapılanma ve düzenleme eylemine olanak vermiştir.

Bildiride post-urbanizm bir dönemin, bir akımın ifadesi olmaktan çok, tarihe başvuru referansı çerçevesinde ve modern sonrası şehirciliğin (belki kronolojik açıklama temeline dayalı, pre-urbanisme ve urbanisma sonrası bir şehirciliğin) bir ifadesi olmaktadır. Kuşkusuz tarihe başvuru gerçek şehirciliğin ve modern sonrası şehirciliğin anlaşılmasına katkıda bulunması açısından önem taşımaktadır. Bu bildiri (genelde sempozyumun hedefi de bu) yeni kentsel çevrelerin mimari monotonluğu, yarattığı alt yapı sorunları ve sosyal ayırım ve diğer sorunların hepsini yeniden bir kez daha ortaya koymaktan çok, olayların, anlamların ve bugün yeni kentsel düzenleme önerilerinin, uygulamalarının ortaya koyduğu belirsizlik, yanlışlıkların nedenlerini belirlemek istemektedir.

(1), 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu- Bildiri özetleri kitapçığı, s.1

Bildirilere gelince;

2 gün süren sempozyumda, sunulması gereken 33 adet bildiri vardı. Bunlardan sadece 3 veya 4 tanesi sunulamadı.

Bu bildirilerden, en ilginç diyebilirim ki; Biltin Toker'in *"Yanlış bilgilendirme çağının tüketim ürünü konumunda kentsel tasarım ve Hristiyan toplumlarının ilişki atığı post-modernizm ile post-urbanizm"* başlıklı bildirisi idi. Kişinin tanımlamaları ve olaya yaklaşımı oldukça değişik ve farklıydı.

Bazı bildirilerin sunumlarında da kişiler, bildirileri ve slideları ile senkronize olmadıklarından dolayı özür dilediler. Zaten senkronize olmaları çok güçtü. Çünkü bildiriyi sunan ile slideları gösteren aynı kişi olmayınca, kelimeler ile görüntülerin çakışması da hayli zor, hatta imkansız oluyor.

İki işi de, aynı kişi yapınca, bu sefer de bildiriyi aktarım yönü izleyicilere doğru olduğundan, gösterim yönü de tam zıt yönde kaldığından, o yöntem de o kadar kolay olmamakla birlikte, senkronizelik sağlanabiliyor.

Benim bildirime ve bildiri özetime gelince;

25 Mart 1992-6 Mayıs 1992 tarihleri arasında, doktora tezime ile ilgili araştırmam için, British Council bursu ile bulunduğum Londra'da, bu sempozyum nedeniyle de yaptığım gözlemlerimi aktardığım bildiri özetimde;

İNGİLTERE'NİN BAŞKENTİNDEN -LONDRA, ŞEHİR MERKEZİNDEN- MİMARİ ÖLÇEKLİ, ŞEHİRCİLİK GÖRÜNTÜLERİ/ Ar. Gör. Yeşim K. Orbay/DE Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü (?)

Londra'daki meydanların -Trafalgar Square gibi, caddelerin- Oxford Street gibi kent içindeki konumları, işlevleri, yaşam yoğunlukları ve bu yaşayan mekanlarıdaki yeni tasarlanmış, uygulanmış ve uygulanmakta olan yapıların, o mekara olan kentsel tasarım boyutundaki etkileri, binaların, kentsel bütün içinde, bütünü tamamlayacak bir model parça niteliğinde mi, yoksa yapıldığı çağın özelliklerini yansıtan ve günün koşullarına uygun, gerçek ve somut kentsel mekamlar niteliğinde mi olduklarının görüntülenmesi amaçlanmaktadır.

(2) 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu- Bildiri özetleri kitapçığı, s.15

Bildirimde de;

Londra'dan İstanbul'a kentsel tasarımı etkileyen mimari ölçekli şehircilik görüntülerinin görüntülenmesinin hem uzun sürdüğü, hem de bitmediğinden bahsetmek başladığım bildirimi,

orada yaşadığım kentsel tasarım kriterlerini, o kriterlerin varlığını görüntülemek için slidelar ile aktardıktan sonra,

"Hızla değişen koşullar karşısında, alınan kentsel tasarım kararlarının uzun süre güncel kalabilmesi ve yenilemeye engelleyici değil, özendirici karakter olması için, eski çok iyi analiz edilip, eskinin tasarım kriterleri özümseindikten sonra, ana ilkelere dönüştürülüp, yenin kentsel tasarım kararlarının sentez varılmalıdır.

Bu sentezdeki kararlar, ana ilke bazında olmalıdır.

Böylelikle, ne hep eski, ne hep antika, ama hep yeni, hep sıhhi, hep güzel olacaktır, diye düşünüyorum.", diyerek bildirimi tamamladım.

Paneller ise, iki adetti; bir, ilk gün, bir de, son gün yapıldı.

İlk günde, Orhan Pamuk, Bedri Baykam gibi kişilerin yanı sıra bildiri sunan kaç kişi de panelist idi. Ve yoğun olarak post-modernizm konusunda konuşdu. Yazarlıkta post-modernizm nedir, resimde post-modernizm nedir gibi.

İkinci ve son günde de, bir kapanış ve bir değerlendirme özelliğindeki panel ise, Merih Karaaslan, Bülent Özer, Biltin Toker gibi kişiler vardı.

Bildiri sunanların hepsi min.da lisans üstü çalışması olan kişilerdi.

Kokteyller açılış ve kapanış olmak üzere iki adet yapıldı.

İlk kokteyl normal saatinde 17.30 gecikmeyle 18.00'da başlarken; kapanış kokteyli bildirilerin ve panelin uzamasıyla 20.00'yi geçe başladı, 21.30'u geçe bitti ve Ar. Gör. Dürrin Süer oradan ayrılırken halen devam ediyordu.

Sempozyuma izleyici olarak katılanlara, bir dosya içinde bildiri özet kitabı sempozyum programını; bildiri ile, veya başka nedenle direkt katılanlara ise olarak geçen seneki sempozyum kitabını verdiler.

Tabi bu kitap benim için güzel bir sürpriz oldu. Kişi bildirisinin bir kitaba bağlanmış halini görünce duyguları biraz farklı ve pozitif oluyor.

Ve sonuçta bildiri sunan ve direkt katılanlara üzerinde teşekkür ettiklerinin yanı sıra birer karton A4-yatay pozisyonunda verildi.

Belki 1993'teki plaket cinsinden olur diyerek,

1991'deki 1.sinde DEÜ-Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümünden ben- Ar. Gör. Yeşim K. Orbay ve Şehir Bölge Planlama Bölümünden Prof. Dr. Şenel Ergin, kişisel olarak iki ayrı bildiri ile katıldık. 1992'de 2.sir ben DEÜ'den tek katılımcıydım.

1993'te ise bu düzgün azalan diziyeye göre, 0 (sıfır) olması beklenen kişi adının, diziyi bozacak şekilde, artan bir karakter alması dileğiyle...□

Bir Sevgisizlik Örneği

Şenel ERGİN*

Egemimarlık Dergisi'nin 92/2 sayısında, benim aynı Dergi'nin 92/1 sayısında yayınlanan "*Bir Sevgisizlik Örneği*" başlıklı yazıma yanıt olarak "*Bir Sevgisizlik Örneği'ne Yanıt*" başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Konu ile ilgili düşüncelerimi belirttiğim bu yazıda, yazma kolaylığından ötürü, kendi yazımı kısaca "eleştiri yazısı", buna yanıt oluşturması amaçlanan yazıyı da "yanıt yazısı" olarak kısaltıyorum.

Bir eleştirinin doğruluğunu-yanlışlığını belirtmek bilimsel alanda çözümlenirken, değerliliğini- değersizliğini çözümlemek Etik'in işidir; yani bunun yerine şunu yapsaydı konusunu veya daha radikal tavrıla, hiç yapmasaydı konusunu... Ama, geleneksel-toplumsal-ataerkil Etik anlayışıyla değil; kavramsal Etik kapsamında, özelden Bilimsel Etik gereğince neden göstererek.

Söz konusu eleştiri yazısı bu iki alanla da (Bilim ve Etik) ilişkilendirilerek yazılmıştır.

Yanıt yazısı ise, incelendiğinde görülecektir, yanıt verdiği yazının bilimsel temelinin yadsıyan, kendisi bilimsel bir temele oturmayan, yani nesnesini kendi yaratan bir inancın ürünüdür. Eleştiri yazısının değerlendirene sağladığı yarar ya da bu örnekte olduğu gibi yol açtığı varsayılan zarar, eleştirinin değeri olarak yansıtılırsa, yapılan değerlendirme değil, bir değer atfetmedir. Yani yazdığım eleştiri aracılığıyla, eleştiriye bilimsel ve etik alanda büyütecin altına yatırarak, bana doğrudan bir "şey" söylemek yerine, temelsiz yargılarla bana - akademik üretime değil, kişisel olarak bana - laf atma yolu yeğlenmiştir. Yanıt yazısının eleştiri yazısına yanıt oluşturamayışının, dolayısıyla da önemsizleşmesinin nedeni budur.

Bunlar nelerdir... kaba çizgili olanlarının üzerinde duralım.

- Çevre Kavramı üzerinde Mimarlar Odası'nın eylemli bir platform oluşturmalarına ilişkin yeterli bilgiye sahip olmadığım ve yetkimin de olmadığı inancı...

Bilim Evreni'nde kişiler uzun süren sistemli çalışmaları sonunda "yeterli" bilgilere ve bu bilgiler temelli yetkilere sahip olurlar. Ne bilgiler ne de bilgi temelli yetkiler kendilerine dışardan verilebilir. Tıpkı Meslek Odası, Meslek Dernekleri, Bilim Dalları'ndaki öğretim üyelikleri ve ders veriyor olma durumlarının kişiyi kendiliğinden bilgi temelli konular üzerinde yazı yazmaya yetkili kılamayacağı gibi. Bilim Evreni'nde yetki sadece uzun ve sistemli çalışmanın sonunda kişinin sahip olabileceği bir değerdir.

● Eleştiri yazısının farklı paragraflarında yer alan tümceler alt alta dizilerek, kendi kendimi yanıtladığımı kanıtlandığı inancı.. Hep söylüyorum, tümceler kendilerini var eden anlam bütünlüklerinden koparılarak keyfe göre dizildiklerinde yeni anlam bütünlükleri oluşturamazlar; çünkü güç tümcelerde değil, onları araç olarak kullanan düşüncededir. Bu yüzden bilimsel çalışmalarda "*alıntılama tekniği*"nin bilinmesi, "*alıntı yapmanın bilgisi*" çok ama pek çok önemlidir.

● Eleştiri yazısına nesne edilen bildirinin tümünün ele alınmadığı inancı... Bu durum eleştiri yazısında hiçbir kuşkuyla yer vermeyecek netlikte belirtilmiştir. Dikkatli okumak yeterli olacaktır sanırım.

● "*Peyzaj Mimarlığı bilim ve meslek dallarını, dergimiz aracılığıyla Mimarlık topluluğuna tanıtır, güçlenmesine katkıda (bulunmam) gerekirken, bu konudaki ilk (yazım) ile*" bunu yapmadığım inancı... Eleştiri yazısının yayınlandığı EgeMimarlık Dergisi'nin 54.-57. sayfalarında birbirine eklenilen iki yazı daha yayınlanmıştır. İmzamı taşıyan ilk yazı Peyzaj Mimarlığı Bilim Dalı'na yönelik orijinal bir araştırmanın, o sıralarda üçüncüsü düzenlenen Şehircilik Kongresi'ne bir bildiri çerçevesinde sunulmasını anlatmakta, buna eklenilen ikinci yazı da araştırmada önerilen yöntemin alanda uygulanmasını yine kongre bildirisine temellereyerek ayrıntıda vermektedir.

Bu çerçevede Mimarlık Dergileri'nde, eleştiri yazısının yayınlanan kaçınıcı yazım olduğu konusunu bırakıyorum. Ancak, bir bilim dalının tanıtılması için o bilim dalında yapılan araştırmaların tanıtılmasından daha etkili bir yöntemi bilemediğimi, söyleyebilirim. Kaldı ki, ülkemizde 50 yılın üzerinde bir geçmişe sahip olan Peyzaj Mimarlığı Bilim Dalı'nın Mimarlık Topluluğu'na tanıtılması gerekliliği üzerinde durmak, acaba hangi bilim dalının ayıbı olurdu diye de düşünmekteyim.

EgeMimarlık Dergisi'nin 92/1 sayısında yukarıda belirtildiği gibi, iki ayrı yazımın bir arada yayınlanmasını istememin altındaki, o gün için örtülü olan neden, şimdi bu yazıda bu satırları yazmak zorunda kalmamak arzusu idi: ama... beyinler düşünmeye üşenince, eller yazmaya üşenmemeli.

● Eleştiri yazısında değindiğim, yanıt yazısında da ele alınan bir konu, Peyzaj Mimarlığı'nın Mekan Organizasyonu Bilimler kapsamındaki konumu ve durumu üzerine daha kapsamlı bir yazı yazılması gerektiği düşüncesinde olduğumdan, konuyu bu çerçevede olduğu gibi bırakıyorum. Eleştiriye yanıt yazısında, geniş çerçevede içinde "*Bilim*" ve "*Meslek*" kavramları birbirine karıştırılarak, meslek alanının kişisel çıkarlarla beslenen, tutucu dar çerçevesi içinde kalırken, bu çerçevenin dışında kalan bir yazıya "*yanıt*" verilmeye çalışılmıştır. Üniversiteler meslek etiğinin bilimsel-leştirildikleri yerler değildir; bilim kurumları olarak, bilimsel/akademik kimlik ve ürünlerinin, bu değerlerin üretimlerinin yanında, birer etik ilişkiler olarak sorgulandıkları alanlardır.

Türkiye'deki üniversitelerin bugün için birer meslek yüksek okulları gibi çalışıyor olmaları bu gerçeği ortadan kaldıramaz. İşte, Bir Sevgisizlik Örneği başlıklı yazının kişisel olmaması nedeniyle de "... *eleştiriye konu olan bireylerin ve kurumların eleştirileri yanıtlayıp yanıtlamamaları kendi tercihleri*" olarak değerlendirilip bırakılmaz. Türkiye'deki Bilim Kurumu kap-

samında, Bir Sevgisizlik Örneği başlıklı eleştiri yazısının yanlışlığı ve değersizliği (yararsızlığı) Bilim ve Etik Alanları'nda, hatta çirkinliği Estetik Alanda, ortaya konulmadığı sürece, bir üniversite öğretim üyesi olarak Prof. Dr. Aysel Bayraktar'ın bir dünya kongresine bildiri niyetine verdiği yazısı üzerindeki ve Peyzaj Mimarlığı Derneği'nin -şayet yaptı ise- adı geçen delege olarak resmi bir kimlikle temsilen göndermesi üzerindeki sorumlulukları, değerlendirmeye açık olarak kalacaktır.

Konu kişisel alanın dışında olduğundan, sorumluluğu taşıyıp taşıyamama durumu da tercih konusunun dışındadır.

Sonuçta yanıt yazısı bağlamında, bu bir "*okuma- anlama*" konusudur ya da "*eleştirinin temelinde yatan etik anlaşılamadı veya bilinçli olarak çarpıtıldı*" denebilir mi...

Yoksa.. Prof. Dr. Aysel Bayraktar'ın "*doktora anası kimliği*" üzerinden eleştiriye konu olan niteliğini yeniden üretip üretmediği konusu üzerinde mi durulmalıdır.

Şimdi bütün bunlardan sonra, "*Bir Sevgisizlik Örneği*" başlıklı yazıyı dönüp bir kere daha okumak, yazıdaki etik değer anlaşılmamasını kolaylaştıracaktır ki, bu değer, yazının bilim alanına yönelen bilgi üretiminin dışındaki bir keyfiyetidir. □

Not: 1980'li Yıllarda bir sivil toplum örgütü kimliği ile Mimarlar Odası'nın "çevre kavramı" üzerine nasıl bir eylemli platform oluşturduğu konusu üzerine, özellikle Oda'nın çalışmalarını gönül ve eylem birliği ile zaman içinde izleyemeyenler ve Oda'nın konu ile ilgili belge birikimini incelemek için gerekli zaman ve sabra sahip olmayanlar için, aşağıda verilen kitap aydınlatıcı olabilir.

178 sayfalık kitabın fazla hacimli bulunması halinde de Prof. Dr. Ruşen Keleş ile Prof. Dr. Cevat Geray imzalı üç buçuk sayfalık önsöz konuyu özetlemek açısından yeterlidir. Kitap: Unesco-Mimarlar Odası, Kültürel Gelişmenin Dünya Onyılı ve Türkiye, Ulusal ve Evrensel Kültür için Bir Başvuru Kitabı, e yayınları, İstanbul, 1990.

Plansızlığın Sonu

Mümtaz SOYSAL

Milliyet, 2.9.1992

Biliyor muydunuz? Yaklaşık altı ay önce yapılan bir Bakanlar Kurulu toplantısının ardından, Başbakan'ın talimatıyla, Güneydoğu için özel bir komite oluşturulmuş, ama bu komite hiç toplanmamış, Serpil Çevikcan'ın dün verdiği habere göre, İçişleri Bakanı'nın başkanlığında toplanması gereken bu komite, "bölgenin gelişmesi için sosyo-ekonomik projeler paketi hazırlamak"la görevlendirilmişmiş. Olayların tırtanması üzerine, Demirel, kabine üyelerinden bölgeye ilişkin çalışmalarına "hız vermelerini" isteyince, altı bakandan oluşan bu komitenin şimdiye kadar herhangi bir çalışma yapmadığı, herhangi bir raporun da hazırlanmadığı anlaşılmış.

Günaydın!

Herhalde herkes gibi siz de zannederdiniz ki, Güneydoğu'ya ilişkin olarak bir değil, birkaç projeler paketi" var da, "körolası teröristler yüzünden" uygulanamıyor.

Bu çeşit çalışmaların çoktan yapılması ve iyi kötü uygulamaya konması gerekmez miydi? Proje, paket, plan gibi kavramları hatırlamak için terörün ayyuka çıkması mı beklenmeliydi?

Bölge planlaması, 1960'larda, yani şimdiki DYP'nin atası AP ile şimdiki SHP'nin atası CHP'nin, koalisyon olarak ya da tek başına iktidarda bulundukları yıllarda dillerden düşmeyen bir sözdü. Amerika'nın Tennessee Vadisi için, İtalya'nın Mezzogiomo, yani ülkenin güneyi ve yoksul adaları için daha bir yığın devletin özel dikkat isteyen toprak parçaları için benimsediklerine benzer bir yaklaşımla Türkiye'nin belirli bölgelerini ele almak, oraları için çok yönlü projeler geliştirmek düşünülmekteydi. Bu konuları anlatmak ve yerli bölge plancıları yetiştirmek amacıyla dünyanın çeşitli yerlerinden, Hindistan'dan, şuradan buradan uzmanlar getirildi.

Bu çalışmaların ürünleri nerede? Bölge plancılarımız nerede?

Daha doğrusu, Devlet Planlama

Teşkilatı nerede?

Türkiye'nin en önemli ve en acı katliamı ne Güneydoğu'dadır, ne de sınır boylarında. En büyük katliam Ankara'dadır: Planlama düşüncesi ve Planlama Teşkilatı öldürüldü.

Öldürülse, yine iyi. Hiç olmazsa katliamın farkına varılır, matemi tutulur, yokluğunun çaresi aranır.

Hayır. Planlama Teşkilatı var, ama planlama yoktur. Kavram ve örgüt bambaşta niteliklere bürünmüştür.

Gerçekler ve gerçeklerden doğan zorunluluklar, siz onları kabul etmeseniz bile, kendilerini size kabul ettirirler.

Şimdi Güneydoğu'da olduğu gibi.

Aslına bakarsanız, "Türkiye gibi bir ülkede planlama kavramına bel bağlamak yanlıştır. Uzmanımız yok, disiplinli bürokratımız yok, kaynaklarımız düzenli değil. Üstelik, Sovyetler Birliği yıllar yılı planlarla yönetildi de ne oldu?" gibi sözler bir başka gerçekliğin iddiasıdır.

Çoğumuza göre, doğru olan bu iddiadır. Geçmişteki başarısız planlama deneyimlerinin bize hak verdiğine inanırız.

Unuturuz ki, en kötü plan ve en kötü planlama uygulaması bile plansızlıktan iyidir. Plan, hiç olmazsa başarısızlığınızı ölçmeye, düşündüklerinizi gerçekleştirmekteki yeteneksizliğinizi görmeye yarar.

Daha da önemlisi, plan bir "azim" belirtisidir. Niyetinizi ortaya koymaya zorlar sizi. İrade ister. İnsan iradesiyle durumların değiştirilebileceğini düşünmek zorundasınız şimdilerde "volontarizm" diye alaya alınan bu yaklaşım, unutmayın ki, insanlık tarihindeki en büyük sıçramaların ve atılımların temelinde yatar.

Güneydoğu'yu alın, "Bırakalım, kendiliğinden gelişir. Giden gider, kalan kalır. Ekonomik zorunluklar neyi gerektiriyorsa, o olur" dendi ne oldu? □

Plan Kavramı

M. Levent GEDİZLIOĞLU*

Beni bu yazıyı yazmaya iten şey, İzmir Büyükşehir Belediyesi'ndeki bazı uygulamalar, Güneydoğu Kürt olayları ve sayın Mümtaz Soysal'ın, 2 Eylül 1992 tarihli Hürriyet Gazetesi'ndeki "Plansızlığın Sonu" başlıklı yazısı oldu.

İzmir'de, Büyükşehir Belediye Başkanı sayın Çakmur, yeni Kordon Yolu ve Karşıyaka Sahilyolu tartışmaları sırasında Mimarlar Odası'nı "... bir zamanlar Boğaz Köprüsüne de karşı çıkıyordunuz, şimdi de üzerinden geçiyorsunuz ama..." gibi, gayet teknik ve bilimsel sözlerle, Boğaz Köprüsüne de karşı çıkmış olmakla eleştirmişti. (Yüzme becerimizi geliştirmeli miyiz ne..?) Ben "Boğaz Köprüsü" tartışmaları sırasında, üniversitede mimarlık öğrencisi idim. O zamanlar mimarlık öğrencilerinin Mimarlar Odası ile gayet düzeyli ilişkileri vardı. Ayrıca yayınlarını da izlerdik. Akımda kaldığı kadarıyla, Mimarlar Odası'nın Boğaz Köprüsü'ne karşı çıkışı, köprü'nün, sayın Soysal'ın yukarıda andığım yazısında belirttiği, "ülke planlaması"ndaki yeri itibarıyla olmuştu. O zamanlar da İstanbul'un denetimsiz büyümesinden yakınıyor, endişeleniyoruz ve bu kaygıyla güya tedbirler düşünülüyordu. Ama yine de İstanbul'a Boğaz Köprüsü dahil, çok büyük yatırımlar yapıyordu. (Şimdi de öyle) Bu da doğal olarak İstanbul'un aşırı büyümesini ve İstanbul'a göçü özendiriyordu. Bütün yatırımları, kültürel, sınıfsal olanakları, güzellikleri, iyilikleri İstanbul'a yığıp, kredi musluklarını İs

yaklaşılabileseydi, Zap Suyu'na köprü yapmanın Boğaz'a köprü yapmaktan önde gelmesi gerektiği anlaşılabilirdi. Bu anlayışla o zamanki slogan, bir politikanın ifadesi olarak şuydu: "Boğaz'a değil, Zap Suyu'na köprü" "...Eğer Boğaz Köprüsü'nü, ülke planlaması genelinde ele almaz, İstanbul "Nazım Plan" bütünü içinde değerlendirmeseydi, bu, Boğaz'da ikinci köprü, üçüncü köprü gibi köprüler dizisi doğuracaktı..." "...Ayrıca, konu İstanbul Nazım Plan bütününe ele alınmadığı için, Boğaz Köprüsü'ne bağlı olarak yapılacak olan "çevre yolları" çevresine doğru kent hızla büyüyecek ve çekim noktaları oluşturacaktı..." "...Kent toprakları üzerinde korkunç boyutlarda spekülatif kazanç baskısı yaratacak, mafyatik ilişkiler zemini oluşturacaktı. Bütün bunlar da İstanbul'un denetimsiz büyümesine ivme kazandıracak faktörlerden en önemlileri olacaktır..." "O zamanlar Mimarlar Odası'nın söyledikleri bu ve buna benzer şeylerdi. Bugüne gelip şöyle bir baktığımızda, bu söylenenlerin ne kadar doğru olduğunu hep birlikte görüyoruz. Bu yazımın muhatablarında biri sayın Çakmur olabilir mi bilemiyorum. Çünkü başbakanlığa soyunan sayın Çakmur'un fikri düzeyinin, söylediklerimizi anlayabilmeye yeterli olup olmadığı noktasında endişeler taşımaktayız.

"Dengeli kalkınma", "Güneydoğu halkının makus talihini tersine çevirme" gibi hedefler PLAN gerektirirdi. Böyle bir plana girişilebilseydi, şimdilerde pek sık söylenen, "yatırımların Güneydoğu'ya kaydırılması", öyle kuru bir laf olarak kalmaz, şimdiye belki de gerçekleşirdi. Böyle bir plan anlayışına sahip olunsaydı, dengeli kalkınmanın en önemli unsurunun adil ve köklü bir toprak reformu olduğu anlaşılabilir. Aslında plan kavramı politika ile iç içe bir kavramdır. Politikalar üstü bir plan kavramı olmaz. Hükümetlerin benim bildiğim kadarıyla böyle bir politik tercihleri hiç bir zaman olmadı. Bir başka deyişle, politika olarak plansızlığı tercih ettiler. Çünkü yukarıda değindiğim gibi bütünsel plan, nazım plan anlayışlarının ortaya koyacağı gerçekler ve bu gerçeklere bağlı önermeler, hükümetlerin temsil ettikleri çıkar çevreleri itibarıyla hiç te işlerine gelmeyecekti... Hala da gelmemektedir. Sayın Soysal da yazısında ülke genelinde plan-

EGE BÖLGESİ	1 Trilyon	755.2 Milyar
MARMARA BÖLGESİ	1 Trilyon	240.2 Milyar
AKDENİZ BÖLGESİ	1 Trilyon	44.2 Milyar
İÇ ANADOLU BÖLGESİ		982.4 Milyar
GÜNEYDOĞU BÖLGESİ		646.3 Milyar
KARADENİZ BÖLGESİ		610.9 Milyar
DOĞU ANADOLU BÖLGESİ		498.5 Milyar

tanbul ve yöresine akıtip Doğu ve Güneydoğu'yu kendi haline bırakacak, üstüne üstlük bu yörede her türlü baskı zulüm ve sömürüyü uygulayacak ya da en azından hoş görceksiniz, sonra da özellikle İstanbul'a göçten yakınacaksınız..? Ülke genelinde planlama mantığına sahip olunsaydı ve konulara ülke geneli için

*TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yönetim Kurulu 2.Başkanı

lama anlayışının gerekliliğini dile getirmektedir.

Bu plansızlık anlayışının ya da parçacı-yamama yaklaşımının, İzmir Büyükşehir Belediyesi'ndeki planlamadan sorumlu teknik görevlilerce de benimsendiğini gözliyoruz. Kendileri kent ulaşımı, metro, hafif raylı sistem, konut alanları, yeşil alanlar gibi konuların, nazım plan bütünü içerisinde ele alınması gerektiğini söyleyen Mimarlar Odası'nı, "plan anlayışına nostaljik yaklaşımla" eleştirmektedirler. Biz literatüre, kent planlamasında yetkin kişilere ve üniversitedeki bazı hocalara sorduk, "planlamaya nostaljik yaklaşım ne demektir" diye, onlar da bizim gibi bu tanıma bir anlam veremediler... İşin bir başka hazin yönü de şu; "şeffaflık" söylevlerinin yanında Belediye'deki bir çok uygulama, plan kararları vb. halktan gizlenmekte, bilgi istendiğinde türlü yollarla geçiştirilerek bilgi verilmemekte, hatta yazılı başvurulara bile hiç bir yanıt verilmemektedir. Buna biz "Çakmur şeffaflığı" adını taktık. Çakmur ve bazı yetkililere anımsatırız ki, bütünsel planlama gerekliliğini savunan kişilere, "...Boğaz Köprüsü'nün üzerinden geçiyorsunuz ama..." ya da "planlamaya nostaljik yaklaşıyorsunuz..." gibisinden veciz ifadeler kullanarak karşı çıkmakta sizler ilk değilsiniz. 27 Mayıs ihtilali'nden önce Demokrat Parti iktidarının planlama gerekliliğini savunan teknokratlara ve bilim adamlarına "... bize plan değil, pilav lazım..." diyerek karşı çıkmaları kitaplara geçmiştir. 27 Mayıs İhtilali'nin getirdiği yeniliklerden biri de planlama kavramının yerleştirilmeye çalışılması ve bunun içinde Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması olmuştur. Daha sonraları DPT'nin niteliği giderek yozlaştırılmış, özellikle 12 Eylül darbesinden sonra teşvik ayarlanan, pazarlanan bir kuruluş haline gelmiştir. Zincirbozan'da kalmak zorunda bırakıldığını sık sık ortaya koymaktan pek hoşlanan sayın Çakmur'un planlama konusundaki anlayışının, kendisini Zincirbozan'a gönderen 12 Eylül generallerinin anlayışıyla benzeşmesi bize çok ilginç gelmektedir. □

Not: Bu yazının kaleme alınıp baskıya girmesinden sonra, İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde "Nazım Plan Büro Şefliği'nin oluşturulduğunu öğrendik. Ümit ederiz ki bu büro nun oluşturulması, yukarıda andığımız "bütünsel planlama" anlayışının Belediye yetkililerince de kabul görmesinin bir ifadesidir.

Ankara'da Bir Sempozyum : Sanart'92

Gürhan TÜMER

Sanart'92 Derneği, 1991 yılı başlarında, Ankara'da kuruldu. Kurulur kurulmaz da, 1992 yılında, Başkent'te uluslararası bir sempozyum düzenlemeyi hedefledi. Buna ek olarak, örneği ülkemizde pek görülmemeyen bir girişimle, sempozyuma hazırlık olarak, bir dizi konferans ve panel düzenlemeyi öngördü. Ayrıca, 7-9 Ekim 1992 tarihleri arasında gerçekleşecek sempozyum sırasında, Ankara'nın çeşitli galerilerinde sergiler de açılacaktı.

Sempozyum öncesi konferanslar ve paneller de uluslararası nitelikteydi ve gerek ülkemizden, gerekse yurt dışından çağrılan önemli ve ünlü kişileri biraraya getiriyordu

Konferanslardan birkaç tanesi şöyleydi: Walter Förderer: "Heykel ve Mimarlık", Ernest Wolf - Gazo: "Postmodernizm'in Eleştirisi ve Aydınlanma", Bernard Lassus: "Kentte Estetik", Mario Botta: "Kentte Mimarlık", Ahmet Yürür: "Yeni Müzik." Filiz Yenişehirlioğlu, Ünsal Oskay, Hasan Bülent Kahraman, Gülsüm Karamustafa, Gülşen Karakadioğlu ve Ertuğrul Bayraktar'ın katıldığı panelde, "Kitsch, Arabesk ve Popüler Estetik"; İlhan Tekeli'nin de katıldığı bir başka panelde de, "Türkiye'de Modernizm" tartışıldı.

Sempozyum ise, planlandığı gibi, 7-9 Ekim 1992 tarihleri arasında, Karayolları Genel Müdürlüğü'nün, dia gösterme ve anında çeviri yapma olanağına sahip salonunda gerçekleştirildi.

Açılışı, Sanart'92 Derneği Başkanı Jale Erzen ve Kültür Bakanı Fikri Sağlar yaptı.

Ana konusu, "Identity, Marginality, Space" (Kimlik, Sınırsallık, Mekân) olan sempozyumun programını, şöyle bir kesitle özetleyebiliriz:

Budapeşte'de doğan, ancak 1937 yı-

lından beri ABD'de yaşayan Macar asıllı Semilog ve dilbilimci Thomas A.Sebeok, "Sanatın Önbicimlenmeleri" adlı bildirisinde, arıların danslarından, şempanzelerin yaptıkları resimlerden söz ederek, hayvanların yarattıkları bir sanatın olup olmayacağını tartıştı. Sebeok'un konuşmasından, Avusturalya'da yaşayan, "Ptilonorhynchus Violaaceus" adlı bir kuşun, yuvasını renklendirdiğini ve minik taşlarla süslediğini öğrendik.

New York Üniversitesi Yakın Doğu Dilleri ve Edebiyatları bölümünde öğretim üyesi olan Talat S. Halman, "Parçalanmış değerler, Çatlamış Dünya, Türk kültürü" başlıklı bildirisinde, sıcak savaşların sürdüğü çağımız dünyasını, geniş kapsamlı bir bakışla gözler önüne serdi, üniversite reformundan sözetti, Batı kültürünü taklit etmememiz gerektiğini söyledi.

Oturumun sonundaki panelde de, ünlü ressam Bedri Baykam, Batı emperyalizmine direnilmesi gerektiğini vurguladı ve Batılı ülkelerin insanlarının, başka ülkelerdeki sanatçıların resim yapmalarını, hayvanların resim yapmaları gibi şaşkınlıkla karşıladıklarını ileri sürdü.

Arjantin'den gelen ve ilk gün, öğleden sonraki oturumda başkanlık yapan Jorge Glusberg, Batı'ninkinden başka kültürlerin de varolduğunu, bunların kendilerini göstermeleri, küresel kültürü yerel kültürlerin oluşturması gerektiğini vurguladı.

İngiliz sanat eleştirmeni ve ozan Edward Lucie - Smith, "Sınırsallık, Modernizm ve Kültürlerin Karışımı" adlı bir bildiriyle katıldı sempozyuma ve eskiden dinsel nesnelere büyük önem verilirken, şimdi Beatles'ların elbiselerinin çok para ettiğini söyledi.

Prof. Doğan Kuban ise, "Tüketim toplumu için kavramsal lâfazanlık" adlı bildirisinde, Batı'daki mimari söy-

lemin eskidiğini, Peter Eisenman gibilerin, çok basit konuları, çok karmaşık sözlerle dile getirdiklerini, geleceğin marjinalerde, ama Batı'nın marjinal bölgelerindeki insanlarda ve toplumalarda olduğunu bildirdi.

İkinci gün, sabahleyin, bir yandan sempozyum sürerken, bir yandan da, oluşturulan gruplarla şehirturu yapıldı. Biri mimarlar, biri sanatçılar olmak üzere iki grup vardı. Ankara'nın, Kale, Aslanhane Camii, Ulus gibi tarihsel ve turistik bölgelerini dolaşan mimarlar grubunu, mimar Ragıp Buluç yönetti. Turun bitiminde Atakule'de bir terasta biraraya gelinerek tartışıldı.

Sempozyuma, çağımızın ünlü mimarlarından Mario Botta ve Hans Hollein da çağırılmıştı.

Ancak, Botta gelmedi, yerine birlikte çalıştığı bir mimarı, Ugo Fruh'u gönderdi. Fruh, San Francisco'da yaptıkları bir müzeyi anlattı.

Hollein de, kendi yapılarından, Salzburg'da, kayaların içinde yaptığı müzeden sözetti, iki hafta önce kazandığı bir kültür kompleksinin maketini gösterdi.

Sempozyumda, Murat Belge, Orhan Pamuk gibi, değişik alanlardan gelen kişiler de konuşmalar yaptılar.

Sempozyumla eşzamanlı olarak düzenlenen sergiler de hayli önemli ve ilginçti. Örneğin, Devlet Resim Heykel Müzesi'nde, 20.yüzyılın sanat akımlarından biri olan Cobra grubunun yurt dışından getirilmiş bir sergisi ile, "Toprak ve Lîf" adlı bir başka ilginç sergi yer alıyordu.

Sempozyuma verilen bildirilerin, ileriki günlerde yayın hâline dönüştürülmesi öngörülüyor. □

lama anlayışının gerekliliğini dile getirmektedir.

Bu plansızlık anlayışının ya da parçacı-yamama yaklaşımının, İzmir Büyükşehir Belediyesi'ndeki planlamadan sorumlu teknik görevlilerce de benimsendiğini gözliyoruz. Kendileri kent ulaşımı, metro, hafif raylı sistem, konut alanları, yeşil alanlar gibi konuların, nazım plan bütünü içerisinde ele alınması gerektiğini söyleyen Mimarlar Odası'nı, "plan anlayışına nostaljik yaklaşımla" eleştirmektedirler. Biz literatüre, kent planlamasında yetkin kişilere ve üniversitedeki bazı hocalara sorduk, "planlamaya nostaljik yaklaşım ne demektir" diye, onlar da bizim gibi bu tanıma bir anlam veremediler... İşin bir başka hazin yönü de şu; "şeffaflık" söylevlerinin yanında Belediye'deki bir çok uygulama, plan kararları vb. halktan gizlenmekte, bilgi istendiğinde türlü yollarla geçiştirilerek bilgi verilmemekte, hatta yazılı başvurulara bile hiç bir yanıt verilmemektedir. Buna biz "Çakmur şeffaflığı" adını taktık. Çakmur ve bazı yetkililere anımsatırız ki, bütünsel planlama gerekliliğini savunan kişilere, "...Boğaz Köprüsü'nün üzerinden geçiyorsunuz ama..." ya da "planlamaya nostaljik yaklaşıyorsunuz..." gibisinden veciz ifadeler kullanarak karşı çıkmakta sizler ilk değilsiniz. 27 Mayıs ihtilali'nden önce Demokrat Parti iktidarının planlama gerekliliğini savunan teknokratlara ve bilim adamlarına "... bize plan değil, pilav lazım..." diyerek karşı çıkmaları kitaplara geçmiştir. 27 Mayıs İhtilali'nin getirdiği yeniliklerden biri de planlama kavramının yerleştirilmeye çalışılması ve bunun içinde Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması olmuştur. Daha sonraları DPT'nin niteliği giderek yozlaştırılmış, özellikle 12 Eylül darbesinden sonra teşvik ayarlanan, pazarlanan bir kuruluş haline gelmiştir. Zincirbozan'da kalmak zorunda bırakıldığını sık sık ortaya koymaktan pek hoşlanan sayın Çakmur'un planlama konusundaki anlayışının, kendisini Zincirbozan'a gönderen 12 Eylül generallerinin anlayışıyla benzeşmesi bize çok ilginç gelmektedir. □

Not: Bu yazının kaleme alınıp baskıya girmesinden sonra, İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde iNazım Plan Büro Şefliği'nin oluşturulduğunu öğrendik. Ümit ederiz ki bu büro nun oluşturulması, yukarıda andığımız "bütünsel planlama" anlayışının Belediye yetkililerince de kabul görmesinin bir ifadesidir.

Ankara'da Bir Sempozyum : Sanart'92

Gürhan TÜMER

Sanart'92 Derneği, 1991 yılı başlarında, Ankara'da kuruldu. Kurulur kurulmaz da, 1992 yılında, Başkent'te uluslararası bir sempozyum düzenlemeyi hedefledi. Buna ek olarak, örneği ülkemizde pek görülmemeyen bir girişimle, sempozyuma hazırlık olarak, bir dizi konferans ve panel düzenlemeyi öngördü. Ayrıca, 7-9 Ekim 1992 tarihleri arasında gerçekleşecek sempozyum sırasında, Ankara'nın çeşitli galerilerinde sergiler de açılacaktı.

Sempozyum öncesi konferanslar ve paneller de uluslararası nitelikteydi ve gerek ülkemizden, gerekse yurt dışından çağrılan önemli ve ünlü kişileri biraraya getiriyordu

Konferanslardan birkaç tanesi şöyleydi: Walter Förderer: "Heykel ve Mimarlık", Ernest Wolf - Gazo: "Postmodernizm'in Eleştirisi ve Aydınlanma", Bernard Lassus: "Kentte Estetik", Mario Botta: "Kentte Mimarlık", Ahmet Yürür: "Yeni Müzik." Filiz Yenişehirlioğlu, Ünsal Oskay, Hasan Bülent Kahraman, Gülsüm Karamustafa, Gülşen Karakadioğlu ve Ertuğrul Bayraktar'ın katıldığı panelde, "Kitsch, Arabesk ve Popüler Estetik"; İlhan Tekeli'nin de katıldığı bir başka panelde de, "Türkiye'de Modernizm" tartışıldı.

Sempozyum ise, planlandığı gibi, 7-9 Ekim 1992 tarihleri arasında, Karayolları Genel Müdürlüğü'nün, dia gösterme ve anında çeviri yapma olanağına sahip salonunda gerçekleştirildi.

Açılışı, Sanart'92 Derneği Başkanı Jale Erzen ve Kültür Bakanı Fikri Sağlar yaptı.

Ana konusu, "Identity, Marginality, Space" (Kimlik, Sınırsallık, Mekân) olan sempozyumun programını, şöyle bir kesitle özetleyebiliriz:

Budapeşte'de doğan, ancak 1937 yı-

lından beri ABD'de yaşayan Macar asıllı Semilog ve dilbilimci Thomas A.Sebeok, "Sanatın Önbicimlenmeleri" adlı bildirisinde, arıların danslarından, şempanzelerin yaptıkları resimlerden söz ederek, hayvanların yarattıkları bir sanatın olup olmayacağını tartıştı. Sebeok'un konuşmasından, Avusturalya'da yaşayan, "Ptilonorhynchus Violaaceus" adlı bir kuşun, yuvasını renklendirdiğini ve minik taşlarla süslediğini öğrendik.

New York Üniversitesi Yakın Doğu Dilleri ve Edebiyatları bölümünde öğretim üyesi olan Talat S. Halman, "Parçalanmış değerler, Çatlamış Dünya, Türk kültürü" başlıklı bildirisinde, sıcak savaşların sürdüğü çağımız dünyasını, geniş kapsamlı bir bakışla gözler önüne serdi, üniversite reformundan sözetti, Batı kültürünü taklit etmememiz gerektiğini söyledi.

Oturumun sonundaki panelde de, ünlü ressam Bedri Baykam, Batı emperyalizmine direnilmesi gerektiğini vurguladı ve Batılı ülkelerin insanlarının, başka ülkelerdeki sanatçıların resim yapmalarını, hayvanların resim yapmaları gibi şaşkınlıkla karşıladıklarını ileri sürdü.

Arjantin'den gelen ve ilk gün, öğleden sonraki oturumda başkanlık yapan Jorge Glusberg, Batı'ninkinden başka kültürlerin de varolduğunu, bunların kendilerini göstermeleri, küresel kültürü yerel kültürlerin oluşturması gerektiğini vurguladı.

İngiliz sanat eleştirmeni ve ozan Edward Lucie - Smith, "Sınırsallık, Modernizm ve Kültürlerin Karışımı" adlı bir bildiriyle katıldı sempozyuma ve eskiden dinsel nesnelere büyük önem verilirken, şimdi Beatles'ların elbiselerinin çok para ettiğini söyledi.

Prof. Doğan Kuban ise, "Tüketim toplumu için kavramsal lâfazanlık" adlı bildirisinde, Batı'daki mimari söy-

lemin eskidiğini, Peter Eisenman gibilerin, çok basit konuları, çok karmaşık sözlerle dile getirdiklerini, geleceğin marjinalerde, ama Batı'nın marjinal bölgelerindeki insanlarda ve toplumalarda olduğunu bildirdi.

İkinci gün, sabahleyin, bir yandan sempozyum sürerken, bir yandan da, oluşturulan gruplarla şehirturu yapıldı. Biri mimarlar, biri sanatçılar olmak üzere iki grup vardı. Ankara'nın, Kale, Aslanhane Camii, Ulus gibi tarihsel ve turistik bölgelerini dolaşan mimarlar grubunu, mimar Ragıp Buluç yönetti. Turun bitiminde Atakule'de bir terasta biraraya gelinerek tartışıldı.

Sempozyuma, çağımızın ünlü mimarlarından Mario Botta ve Hans Hollein da çağırılmıştı.

Ancak, Botta gelmedi, yerine birlikte çalıştığı bir mimarı, Ugo Fruh'u gönderdi. Fruh, San Francisco'da yaptıkları bir müzeyi anlattı.

Hollein de, kendi yapılarından, Salzburg'da, kayaların içinde yaptığı müzeden sözetti, iki hafta önce kazandığı bir kültür kompleksinin maketini gösterdi.

Sempozyumda, Murat Belge, Orhan Pamuk gibi, değişik alanlardan gelen kişiler de konuşmalar yaptılar.

Sempozyumla eşzamanlı olarak düzenlenen sergiler de hayli önemli ve ilginçti. Örneğin, Devlet Resim Heykel Müzesi'nde, 20.yüzyılın sanat akımlarından biri olan Cobra grubunun yurt dışından getirilmiş bir sergisi ile, "Toprak ve Lîf" adlı bir başka ilginç sergi yer alıyordu.

Sempozyuma verilen bildirilerin, ileriki günlerde yayın hâline dönüştürülmesi öngörülüyor. □

İzmir Depremi Üzerine

Cahit HELVACI*

6.11.1992 günü, tüm Ege Bölgesi'nde hissedilen ve özellikle Ürkmez yöresinde maddi zarara neden olan Rihter ölçeğine göre 5.5 şiddetinde bir deprem olmuş ve tarih boyunca bölgemizi etkileyen önemli depremlere bir yenisi daha eklenmiştir.

Deprem olarak tanımlanan yer sarsıntıları, yer kabuğundaki yapısal devinimlerin bir sonucudur. Daha açık bir anlatımla deprem, yer kabuğunu oluşturan rijit (katı) tektonik plakaların birbirlerine göreli hareketleri sonucu, belirli zonlar boyunca biriken statik enerjinin, serbest hale geçmesiyle oluşan deprem dalgalarının yer kabuğunda yayılırken yarattığı sarsıntılardır. Derinlerde biriken potansiyel enerji, yer kabuğunun zayıf zonları olarak tanımlanan kırık hatları boyunca zaman zaman boşalarak depremlere neden olur. Son depremdeki enerji boşalımı da, Gümüldür - Cumaovası arasında Kuzeydoğu-Güneybatı uzanımlı ve olasılıkla doğrultulu hareketine sahip bir kırık zonunun deniz içindeki uzantısında gerçekleşmiş olmalıdır.

Depremler rijit (katı) yer kabuğu içerisinde oluşan ve kısa zaman aralığında çok büyük oranda deformasyon enerjisi açığa çıkaran doğal olaylardır. Büyük depremler sırasında, çok büyük güçte sismik enerji ortaya çıkmakta ve yer kabuğu sanyelerle ölçülen bir zaman aralığında salınmakta ve bu salınım yer içerisinde yayılmaktadır.

Deprem kaynağı; kayalarda biriken elastik deformasyon enerjisinin belirli bir değerin üzerine erişerek kayanın direncini yenmesi ve yer kabuğunu bir düzlem boyunca kırmasıyla ortaya çıkar. Bu kırılma veya yırtılma ile birlikte o alanda biriken enerji salınma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu salınım, enerjisini deprem kaynağından itibaren azaltacak biçimde çevreye hızla yayar.

Dayanımlı ve katı olan yer kabuğu tek parça değildir; değişik büyüklükteki kıta levhalarından oluşur. Bu kıta levhaları birbirlerine göre hareketlidir ve bu hareketler sonucu yer kabuğu içerisinde belirli alanlarda boşalmaya hazır (elastik) enerji birikimi oluşur. Gerilme olarak tanımlanabilen bu enerjinin belirli düzeylere erişmesi sonucu katı yer kabuğu; ya daha önce varolan bir kırık veya zayıflık zonu boyunca yenilir veya yeni bir kırık oluşarak yırtılır. İşte bu yırtılma sonucu serbest kalan elastik enerji yer kabuğunun kırıldığı o merkezden başlayarak salınır ve böylece deprem oluşur. Depremin kaynağından itibaren deprem dalgalarının yeryüzüne dik olarak en kısa yoldan ulaştığı noktaya depremin odak noktası denir.

Depremlerle ilgili olarak Rihter ölçeğine göre verilen değerler, manyitüt cinsinden aletsel ölçülen değerlerdir. Bu değerler, değişik rasathaneler tarafından aletsel olarak ölçülür. Depremlerin şiddetleri ise aletsel kayıtlar başta olmak üzere, hissedilme (deprem şoku) ve yıkım etkilerine göre sınıflanır. Depremlerin şiddetleri ve etkileri yer kabuğunun özellikleri, zemin koşulları ve depremin süresi ile yakından ilişkilidir. İmar ve İskan Bakanlığı tarafından yapılan ve yenilenmesi önerilen Türkiye deprem riskli bölgelerini gösteren harita ekte sunulmuştur. Bu haritaya göre, İzmir birinci derece deprem riski olan bölgeler içinde yer alır.

Dünyadaki başlıca deprem kuşaklarından biri üzerinde yer alan ülkemizin yüzölçümünün %92'si deprem riski altındadır. Nüfusumuzun % 95'i, sanayimizin % 98'i deprem olasılığı yüksek bölgelerde yerleşmiştir. Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası'na göre, toplam yüzölçümü 11.973 km² olan İzmir ilinin % 95,8'lik bölümü birinci derecede deprem bölgesi içindedir. 1985 Genel Nüfus Sayımına göre 2.317.829 olan İzmir ilinin toplam nüfusunun %99'luk bölümü birinci derece deprem bölgesi üzerinde yaşamaktadır.

Ege Bölgesi'nin altındaki yer kabuğunun çok sayıda kırık zonları içermesi ve bu kırık zonlarının günümüzde aktif (diri) olması nedeniyle, deprem istatistiklerinin de açık bir şekilde gösterdiği gibi gelecekte de değişik şiddetle depremlerin bu bölgede olacağı kesindir. Bu yüzden, Ege Bölgesi gibi deprem riski yüksek alanlarda, depremlerle birlikte yaşamaya alışmak gerekmektedir. Olağan ve ölenemez bir doğa olayı olan depremlerin "doğal bir afet"e dönüşmemesi için, deprem öncesinde alınması gereken önlemler ivedilikle uygulamaya konulmalı ve bu uygulamaların titizlikle izlenmesi sağlanmalıdır.

Deprem Araştırma Dairesi'nin verilerine göre, İzmir ve yakın çevresinde 1881-1986 yılları arasında saptanan ve Rihter ölçeğine göre şiddetleri 4.2-7.0 arasında değişen 329 depremden yüzde olarak en yüksek oranı %22.49 ile (74 adet), 4.4-4.5 şiddetindeki depremler oluşturur. Şiddeti 4.2-5.2 arasındaki 280 adet depremin genele oranı %93.6'dır. Bu oranın gösterdiği gibi, İzmir ve yakın çevresini etkileyen depremlerin büyük çoğunluğu yıkıcı nitelikte değildir.

Deprem istatistiklerine göre, 105 yıl içinde saptanan 5.4 - 5.5 şiddetindeki 14 depremin genele oranı %4.25'tir.

Kasım/92 depreminden hemen sonra, "İzmir'de yeni ve daha şiddetli depremlerin olacağı" yolundaki söylentilerin kamuoyunda huzursuzluk yarattığı bilinmektedir. Depremleri önceden kestirmeye yönelik çalışmalar büyük depremler yaşamış dünyanın bir çok ülkesinde yoğun bir biçimde devam etmektedir. Ancak tüm çabalara karşın, kesin sonuç veren bir yöntem bugüne dek bulunamamıştır. Yine de, deprem öncesinde ortaya çıkan ve deprem habercisi olabilecek bazı belirtiler bilinmektedir. Çoğu araştırma aşamasında olan bu bulguların her biri tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Ancak tüm verilerin izlenebildiği ve hata payını en aza indirecek şekilde değerlendirilebildiği durumlarda, ilgili alanda deprem beklentisine girilebilir. Örneğin aletlerle saptanabilen deprem sayısında görülen anormal değişimler, yeryüzünde izlenebilen kabarmalar, yeraltı suyu seviyelerindeki yükselmeler veya alçalmalar, yerin içinden kırık zonları boyunca yeryüzüne yayılan radon gazı çıkışlarında deprem öncesinde ölçülen anormal artışlar, bazı hayvanların anormal davranışları, yerin manyetik ve elektrik alan değerlerindeki değişimler depremleri önceden belirlemede ipuçları verebilecek belirtilerdir.

Yukarıda anlatılanlar, Kasım/92 İzmir depremine yönelik olarak değerlendirildiğinde:

1- İzmir birinci derece deprem bölgesi üzerinde yer almaktadır. Bu konumuyla, İzmir ve yakın çevresinde yeni depremlerin olması kaçınılmazdır. Depremler önlenemeyen bir doğa olayıdır. Ancak, depremin doğal afete dönüşmesi yazgı değildir ve gerekli önlemlerin alınması durumunda depremin yıkıcı etkisi en aza indirilebilir.

2- Olası bir depremin yerini, zamanını, şiddetini ve büyüklüğünü kesin olarak saptayacak bir yöntem henüz bulunmamıştır.

3- Ülke ve kamu yararı açısından deprem zararlarını en aza indirebilmek için, herşeyden önce ülke çapında ve yerel yönetimler bazında bir deprem politikasının oluşturulması gerekmektedir. Her yıkıcı depremden sonra "yaraları sarma" yerine, özellikle deprem öncesi önlemleri kapsayan bir deprem politikası saptanmalıdır.

4- 23.12.1972 tarih ve 7/551 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla yayınlanarak yürürlüğe giren ve günümüzde kullanılmakta olan "Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası"ndaki risk bölgesi sınırlarının ve dolayısıyla her bölge için hesaplanan "deprem risk parametreleri"nin, yeni çalışmalarda saptanan tektonik ve sismolojik veriler ışığında düzeltilmeleri yapılmalı ve yeni deprem bölgeleri haritası acilen tamamlanarak kullanıma açılmalıdır.

5- Deprem, sel, heyelan ve çığ düşmesi gibi doğal afetlerin önlenmesi ve doğacak zararların en düşük düzeye indirilmesi için yapılması gereken çalışmalara öncelik verilmelidir. Depremlerin sık olarak oluştuğu "diri(günümüzde aktif olan)" fayların haritalanarak Türkiye Afet Haritası'nın bir an önce hazırlanması ve yeni verilerle her yıl gözden geçirilerek yenilenmesi gerekmektedir. Afet haritası verilerine göre, afet bölgelerinde kalan yerleşim alanlarının seçilmesi ve planlanmasında gerekli teknik önlemler alınmalıdır.

6- İmar Yasası'nda, yerleşim alanlarının seçimi, planlanması ve yapıların projelendirilmesinde, zemin ve çevre etüdlerinin yapılmasına yasal zorunluluklar getirilmelidir.

7- İzmir gibi birinci derecede deprem bölgelerinde yapılacak binalarda, ilgili yönetmeliklerde belirtilen ilkelere ve kurallara uyulması, hesaplamaların yıkıcı depremleri karşılayacak şekilde yapılması şarttır. Tüm belediyelerin, yeni yapıların projelendirilmesinde öngörülen zemin etüdlerini titizlikle değerlendirmesi sağlanmalıdır.

8- "Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası"ndaki her risk bölgesi için önerilen ve uygulama zorunluluğu bulunan "deprem risk parametreleri" genel olarak zararı en aza indirmekle birlikte, aynı risk bölgesi içinde değişen zemin özellikleri nedeniyle olağandışı durumlar yaşanmaktadır. Bu nedenle, zemin faktörünün yaklaşık değerlerle değil, gerçek ölçümlere dayalı verilere göre hesaplanması şarttır. Aynı risk bölgesinin uygun zeminlerinde depremin yıkıcı etkisi azalırken, uygun olmayan zeminlerde ise artmaktadır. Deprem yönetmeliklerine göre ve uygun zeminlerinde inşa edilen yapılar, yıkıcı depremlerde bile az zarar görecektir.

9- İzmir gibi birinci derece deprem bölgelerinde, depremlerle birlikte yaşamaya alışmak, halkı olası depremlere hazırlamak üzere deprem konusundaki bilgilendirme çalışmalarını kesintisiz sürdürmek gerekmektedir.

10- Son Erzincan depreminde yetersizliği açıkça ortaya çıkan Sivil Savunma birimlerinin eğitilmiş kadro ve ekipmanlarla desteklenmesi ve depremlerde etkili olacak şekilde örgütlenmesi zorunludur. □

*T.M.M.O.B. Jeoloji Mühendisleri Odası İzmir Şubesi Başkanı

Amacı, korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları ve yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş görev ve yetkilerini tespit etmek olan, 3386 sayılı kanunla değişik 2863 SAYILI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KANUNU'nda bazı değişiklikler gündeme gelmiştir.

Son yıllarda (özellikle son 9-10 yıldır) kültür mirasımız üzerindeki yoğun yapılaşma baskısı ve bunun getirdiği tahribat ve yağmalama sonucu birçok antik kent talan edilmiş, eserler zarar görmüş, doğal ve tarihsel sitler özelliklerini kaybetmiştir. Kamuoyunda, Odamız yıllardan beri süre gelen Kültür mirası ve doğal çevrenin korunması yönündeki doğru politikaları yankı bulmuş ve bu alanı düzenleyen yasalarda değişiklikler gündeme gelmiştir.

Kültür Bakanlığı, Mimarlar Odasına ve Mimarlar Odası İzmir Şubesine 2863 sayılı kanunda bazı maddelerin değiştirilmesine dair hazırlıklarını ve önerilerini iletip Mimarlar Odasının görüşünü talep etmiştir. Bütün

Türkiye'de (ancak Bölgemizde daha yoğun olarak) yaşanan Kültür mirası üzerindeki tahribat doğal olarak Şubemizi de tepki duymaya ve alternatifler üretmeye hatta yasal yaptırımlara yöneltmiştir. Yasayla ilgili Oda görüşümüz Bakanlığa da iletilmiştir.

Kültür Bakanlığının talebi üzerine Odamızca ilgili yasa öneri metni konunun uzmanlarına ve Mimarlık kamuoyunun bilgisine iletilmiş, görüş istemiştir. Yayın kurulumuz dergimizin tartışma bölümünde, Yasa değişikliği ile ilgili öneri, eleştiri ve değerlendirmeleri yayınlama kararı almıştır.

Bu karar doğrultusunda, Sn. Doç. Dr. Ömer Özyiğit'in Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası üzerine değerlendirmeleri ve 2863 Sayılı Kanunun değişecek maddelerine önerileri yayınlanmaktadır. Bu bölümde üyelerimizden ve konunun uzmanı diğer meslek gruplarından gelecek önerilerde gelecek sayılarımızda yayınlanmaya devam edilecektir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası Üzerine

Ömer ÖZYİĞİT*

Duran Mustafa UZ ve
Mehmet Murat ERDİM'in Anılarına

Kültür mirası, insanın yaratıcı gücünü uyarıcı, ileri gitmeye özendirici zenginlik kaynağıdır¹. Bu zenginlik kaynağımız, ülkemizde hızlı sanayileşmenin başladığı 1960'lı yıllara dek oldukça iyi biçimde korunmuştur. Cumhuriyet tarihimizdeki eski eser alanlarının büyük ölçüde yok edilmesi, iki ayrı dönem gösterir; fakat bu iki dönemde görülen tahribatın nedenleri ayrıdır. Birinci dönemde eski eser alanları, antika kaçakçıları tarafından talan edilmiştir. İkinci dönemde ise sit alanları, yapılanma amacıyla yok edilmiştir. I. Tahribat döneminin en yoğun olduğu zaman, 1960'lı yıllara rastlar. Bu zamanda Batı Ülkelerinden gelen yoğun istek karşısında, antikacılar kollarını sıvayarak, köylülere antik kentlerimizi, höyüklerimizi, nekropollerimizi ve tümülüslerimizi yağmalattırmışlardır. Yurt dışına çıkarılan taşınır kültür mirasımız, Avrupa'da özellikle İsviçre ve Londra'daki ünlü müzayedelerde pazarlanarak çeşitli ülkelerin resmi ve özel koleksiyonlarına satılmıştır. O zaman yürürlükte olan Osmanlı Hükümeti zamanından kalma "Asarı Atika Nizamnamesi"nin yetersiz kalışı, eski eser kaçakçılığının ve buna bağlı olarak arkeolojik alanların yok oluşunun başlıca nedeni olmuştur. Bu yetersiz yönetmelik karşısında, Batılıların eski eserlerimize duydukları ilgi son derece artmıştır. Öyle ki antika kaçakçıları, dışarıdan gelen yoğun isteklere yanıt veremez durumda kalmışlardır. Bunun sonucunda da sahte eser üretimi ortaya çıkmıştır. Bu zamanda çok sayıda sahte eser, yurt dışına özgün esermiş gibi çıkartılarak dünyanın ünlü müzayedelerinde satılmıştır². Eski eser alanlarının yağmalanması ve sahte eser üretimi, 1973'e dek yoğun olarak sürmüştür. Bu dönemde ülkemizden üç dört büyük müze kurulabilecek kadar eski eser kaçırılmıştır. Amerika'da dava konusu olan eserler de yine bu zamanda götürülmüştür. 1973 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez çıkartılan 1710 sayılı "Eski Eserler Kanunu" bu yağmacılığa büyük ölçüde son vermiştir³.

Bizim burada sözünü etmek istediğimiz asıl konu, 1983 yılında başlayıp, halen

sürmekte olan II. Büyük Tahribat Dönemidir. Bu yok etme, eski eser alanlarının ve doğal alanların yağmalanarak betonlaştırılması isteğinden oluşmuş ve oluşmaktadır. Boyutlarının bu denli büyük oluşu, ülke politikasının bu konudaki yanlışlığına ve değiştirilen yasalara bağlıdır. Son sekiz yılda yağmalanan sit alanlarımızın boyutları korkunç ve tescil kaydı kaldırılan geçen yüzyıllara ait yapılarımızın sayısı oldukça kabardır.

1951 yılında 5805 sayılı yasa⁴ ile kurulan ve 1973 yılında çıkarılan 1741 sayılı yasa⁵ ile değişikliğe uğrayan "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu"(GEEAYK), 1951 yılından 1983 yılına dek ülkemizdeki sit alanlarını ve anıtları oldukça iyi korumuştur. Sit alanlarının büyük bir bölümü, bu kurul tarafından oluşturulmuştur. Birçok kararı da halen yürürlükte. 1951 yılında 5805 sayılı yasa ile ilk kez oluşan Yüksek Kurul, daha sonraları çıkarılan yasalarla oluşturulan Yüksek Kurullardan çok daha iyi bir yapıya sahipti; çünkü Yüksek Kurulun üyelerinin büyük bir bölümü üniversitelerden seçiliyordu. 1973 yılında çıkarılan 1741 sayılı yasa ile Yüksek Kurul üyeleri üzerinde ve çalışmalarında politik baskılar artmıştır. 21 kişiden oluşan Yüksek Kurulun yalnız 10 üyesi üniversite öğretim üyesiydi. Üstelik bu 10 öğretim üyeside Bakanlıklarca seçilen 8 üye tarafından belirlenmekteydi. Buna karşın ülkede büyük betonlaşma dönemi henüz başlamamış olduğundan, bu Yüksek Kurul da oldukça yerinde kararlar almıştır.

1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun yürürlüğe girmesiyle kültür ve doğa varlıklarımız için kötü günlerin başlaması da gündeme gelmiştir⁶. Bu yasayla Yüksek Kurulun adı "Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu" olarak değişmiş ve bölgelerde "Bölge Kurulları" kurulmuştur. Bu yasada asıl yetki Yüksek Kurulda idi. Bölge Kurullarının görevi, Yüksek Kurulun verdiği ilke kararlarına uyma koşuluyla uygulamaya yönelik

*Doç. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi.

kararlar almaktı. 2863 sayılı yasayla Yüksek Kurulun oluşması, 5805 sayılı yasanın oldukça ayrıydı. 5805 sayılı yasayla oluşan Yüksek Kurul üyelerinin büyük bir bölümü yukarıda belirtildiği gibi üniversitelerin ilgili bölümlerinden seçilen öğretim üyeleriydi. Bu Yüksek Kurulun üyeleri, başkanlarını kendi aralarından seçiyorlardı. Oysa 2863 sayılı yasa ise Yüksek Kurulun büyük bölümü, üst düzeydeki bakanlık görevlilerinden oluşmaktaydı. 15 kişiden oluşan bu Yüksek Kurulun yalnız 5 üyesi Yüksek Öğretim Kurumunca üniversitelerden seçilmekteydi. Yüksek Kurulun başkanı da o zamanki adıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı idi. Böylece Yüksek Kurul, eski özelliğini yitirmiş ve tam bağımlı bir duruma gelmiştir. Bunu fırsat bilen çıkarıcı gruplar, politikacıların oy yitirme kaygılarından sürekli olarak yararlanmışlardır. 2863 sayılı yasayla kurulan Yüksek Kurul, 1983-1987 yılları arasında görev yapmış ve çok sayıda 1. Derece Sit Alanını, 3. Dereceye indirerek yapılanmaya açmıştır. Örneğin Çeşme İlçesi Ildırı köyündeki Erythrai antik kentinin merkezi bölümü ile Pergamon (Bergama) ile Phokaia (Foça)'da 1. Derece Arkeolojik Sitlerdeki çok sayıda büyük alan, bu zamanda 3. Derece Arkeolojik Site indirilerek yapılanmaya açılmıştır. Ayrıca Çeşme ilçesi Altinyunus tatil sitesinin bulunduğu yerdeki (Kaleburnu) antik kentin tümü, 1. Dereceden 3. Dereceye indirilmiş ve antik kent son bir yıl içerisinde yok edilmiştir⁷. Bu örneklerin sayısı ne yazık ki daha çoktur.

Kültür ve Doğa Varlıklarımızın karşılaştığı en büyük felâket ise, 2863 sayılı yasanın birtakım maddelerini değiştiren 3386 sayılı yasanın 1987 yılında kabul edilmesiyle başlamıştır⁸. Bu yasa aslında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası değil, Kullanma yasasıdır. Bu değişiklikle Yüksek Kurul, bölgelerdeki Koruma Kurullarına hemen hemen tüm görev ve yetkilerini devretmiş ve oldukça önemsiz bir konuma gelmiştir. Böylelikle merkezîyetçilikten tümüyle uzaklaşmıştır. Yüksek Kurul, üst düzeydeki sekiz bakanlık görevlisi ile bölgelerdeki Koruma Kurulları başkanlarından Bakanlıkça seçilecek altı üyeden oluşmaktadır. Bu altı üyeden biri, Üniversite öğretim üyesi değilse, Yüksek Kurulda üniversite temsil edilemeyecektir. Öte yandan bu altı üye içerisinde arkeolog yoksa, Bakanlığın ilgili genel müdürü de arkeolog değilse, arkeoloji bilim dalının Yüksek Kurulda temsilcisi olamayacaktır. Sözün kısası bu yasa, ilgili bilim dallarındaki öğretim üyelerine gerektiği kadar üye sayısı tanımamakta, çoğunluğu Bakanlık yüksek görevlilerinden oluşturmaktadır. İşin asıl korkunç, tarafı, görev ve yetkilerin bölgelerdeki Koruma Kurullarında toplanmasıdır. İlke kararlarını almanın dışındaki tüm yetkilere sahip bölgelerdeki Koruma Kurulları, altı kişiden oluşmaktadır. Bunlardan ikisi YÖK tarafından ilgili bilim dallarından seçilir. Diğer üçü ise Bakanlıkça saptanır. Son üye ise, görüşülecek konuya göre, ilgili Belediye Başkanı, Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü temsilcisi, Vakıflar Bölge Müdürü veya Orman Genel Müdürlüğü temsilcilerinden biridir. Yani Yüksek Kurul gibi, Koruma Kurulu üyeleri de politik baskıların etkisinde kalacak kişilerden oluşturulmuştur. Son altıncı kişi ise, kesinlikle bu baskılardan soyutlanamaz. Oy beklentisi içerisinde olan Belediye Başkanlarının korumacı davranış içerisinde olamayacağı son derece açıktır. Üye sayısı son derece az olan ve tam yetkiyle donanmış bölgesel Koruma Kurulları içerisindeki bilim dalları, genellikle tek üye tarafından temsil edilmektedir. Örneğin Kuruldaki tek arkeolog üyeye göre, yöredeki arkeolojik değerler ya koruma altına alınacak, ya da yok olacaktır. 3. Derece Arkeolojik Sit Alanında yapılaşma isteyen bir konut yapı kooperatifinin isteğinin Kurul tarafından, bu alan 1. Derece Sit niteliğini gösterse bile, genellikle geri çevrilmediğini görmekteyiz. Öte yandan Yüksek Kurul ile Koruma Kurulları üyelerinin, Bakanın gerekli görmesi durumunda kurumlarınca değiştirilmesi de, üyeler üzerinde doğal olarak baskıyı oluşturmakta ve Kurul üyelerinin bilimsellikten uzak kararlar almasına neden olmaktadır. Bütün bunların sonucunda son yıllarda yok olan sit alanlarımızın ve yıkılan tarihi yapılarımızın sayısı o kadar fazla ve doğal sit niteliği taşıyan betonlaşan kıyılarımızın boyutları da o denli büyüktür; çünkü yürürlükteki Kurullar, yeni sit alanlarını oluşturacağına ve tesciller yapacağına GEEAYK'ın yaptığı tescilleri bozmakla kültürel varlıklarımızın yok olmasına neden olmaktadır. Kültür Bakanlığına şunu önermekteyiz : Seçilecek bir komisyon tarafından 1983-1992 yılları arasındaki 1. Derece sitten düşürme ve tescil kayıtlarının kaldırılması kararlarının ve bu kararlar sonucunda oluşan zararları ortaya koyacak bir çalışmanın yapılarak yayınlanması, birçok gerçeğin ortaya çıkmasında ve yeni yanlışlıkların yapılmaması konusunda büyük yarar sağlayacaktır.

Koruma Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan yasa taslağı, bize göre 3386 sayılı yasanın temelde ayrılmamaktadır. Bu taslakta il kurulları önerilmiştir. Yukarıda incelediğimiz üzere, başlangıçta tek olan GEEAYK, sonra bölge kurulları ile daha da çoğaltılmaya çalışılmaktadır. Düz bir mantıkla ne kadar çok kuruma kurulu varsa, korumanın o denli fazla olacağı düşünülebilir; ancak tek bir merkezi kurul varken tescil ve tespit edilen koruma alanları, bölge koruma kurullarının oluşumu ile hızla küçülmeye başlamıştır. Yeni yasayla oluşturulma-

sı düşünülen il kurulları, "Koruma Kanunu" adını taşıyan yasanın adına, amacına ve ruhuna aykırıdır. Yeni kurulların oluşturulmasına gerek yoktur. Mevcut kurulların daha iyi örgütlenmesiyle öngörülen işler yapılabilir.

Kurullar günlük ve politik çıkar hesaplarından uzak, bilimsel temellere göre çalışmalıdır. Bilimsel çalışmanın vazgeçilmez koşulu, özerkliliktir. Bakanlığa bağlı olması ise, politik çıkarlar doğrultusunda işlev görmesi demektir. Siyasal partiler oy kaygısıyla politikalarını kısa vadeli olarak belirlemektedir. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının bulunduğu bölge halkının oyunu alabilmek için korumacılıktan ve bilimsellikten ödün verilecektir. Oysa kültür politikasının uzun yıllara dönük olması gerekir. Kültür varlıkları bölge halkının değil, tüm insanlığın malıdır. Tüm bu nedenlerden Kurullar özerk olmalıdır. Kurul üyelerinin büyük bir bölümü, ilgili bilim dallarındaki üniversite öğretim üyelerinden seçilmelidir. Üyeler kendi kendilerini yenilemeli ve başkanlarını da kendileri seçmelidir. Bölge kurulları, Yüksek Kurula öneri getiren, konuları araştırarak sunan bir kurul olarak devam etmelidir. Tüm yetkiler, Yüksek Kurulda toplanmalıdır. Bölge Kurulu üyeleri, Yüksek Kurul tarafından seçilmelidir. Yüksek Kurul sık sık toplanmalı, gerekirse her gün bir araya gelmelidir. Üç ana konu (kentsel, arkeolojik ve doğal sit) olduğuna göre, Yüksek Kurulda arkeolojik sitler için yeteri kadar arkeolog üye, kentsel sitler için yeteri kadar sanat tarihçi ve mimari tarihçisi üyeler ile az sayıda mimar ve şehir plancısı üyenin olması gerekmektedir. Doğal sitler için de peyzaj mimarlarına ve jeologlara gereksinim bulunmaktadır. Öte yandan görüşülecek konuyla ilgili Bakanlık yetkilisi de kurula üye olarak katılmalıdır. Kültür Bakanlığının ilgili Genel Müdürleri de Kurulun sürekli üyeleri olmalıdır. Ayrıca Kurul kararları yayınlanarak yapılan işlerin kamuoyu ve basın tarafından bilinmesi sağlanmalıdır. Böylelikle kurullara da kendiliğinden kontrol gelmiş olacaktır.

Bütün bunlardan Kültür ve Doğa Varlıklarıyla ilgili yasaların, sürekli olarak sit alanlarının aleyhine geliştiği görülmektedir. Kültür ve Doğa Varlıklarımızın daha da büyük kısımlara uğratılmaması için çok ivedi olarak yeni bir yasaya gereksinim duyulduğu anlaşılmaktadır. Yürürlükteki 3386 sayılı yasayla değişik 2863 sayılı yasanın birtakım maddelerinin değiştirilmesi ve yeni maddelerin eklenmesiyle gerçek anlamda korumacılığın başlayacağına inanmaktayız; bu nedenle tarafımızdan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası Taslağı gerekçeleriyle birlikte hazırlanmıştır.

2863 SAYILI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YASASININ BAZI MADDELERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ VE BU YASAYA BİRTAKIM MADDELER EKLENMESİ HAKKINDAKİ YASA TASLAĞINA GEREKÇELE-RIYİLE BİRLİKTE ÖNERİLER :

1) Haber verme yükümlülüğünü yalnız malik ve zilyetlere vermek, arsa üzerinde geçici olarak çalışan ve çevrede bulunup, üzerinde kültür ve doğa varlığı bulunan arazi ile herhangi bir yasal veya fiili ilişkisi bulunmayan üçüncü kişileri yasanın kapsamı dışında bırakmaktadır. Bu durumda haber verme zorunluluğu çok az bir kesimin sorumluluk ve yükümlülüğü altında kalmaktadır. Özellikle toprak altında bulunan kültür ve doğa varlıklarının, tarımsal faaliyet ve inşaat temel kazısı sırasında ortaya çıkması ve zilyed ile malikin sorumluluğu dışında arazide çalışan işçilerin bu kültür varlıklarını tahrip etmelerine engel bir yasa maddesi bulunmaması, kültür varlıklarının geniş ölçüde tahribine neden olmaktadır. Ayrıca üçüncü kişilerin de olaydan görgü ve bilgisi olduğu halde haber verme yükümlülüğünden muaf olması, kültür ve doğa varlıklarının korunması için toplumda oluşturulacak otokontrolü fiilen güçleştirmektedir.

Bürokratik gecikmeler nedeniyle Kültür Bakanlığı birimlerine ihbarların geç ulaşması, askeri bölgelerde bulunabilecek kültür ve doğa varlıklarının tahripine yol açabilecektir.

Günümüz teknolojisinde fax, telgraf, telefon gibi haberleşme araçlarının bulunduğu bir zamanda ihbarı alan mülki amir ve diğer makamların on gün içinde durumu bildirmesi çok geçtir. Hele inşaatlarda subasmanın yapılması bir hafta bile sürmez. Sit alanlarında yükselen yapıların yıktırılmasına ise pek tanık değiliz. Bu yüzden kaçak yapılaşmanın önüne geçilebilmesi için çok hızlı hareket edilmesi gereklidir. Buna göre 4. maddenin ilk üç fıkrası yeniden düzenlenmelidir.

MADDE 4- Taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını bulanlar, malik oldukları veya kullandıkları arazinin içinde kültür ve tabiat varlığı bulunduğunu bilenler veya yeni haberdar olan malik ve zilyetler ile arazi üzerinde tarım ve inşaat faaliyetinde bulunan müteahhit, taşeron, usta, kalfa, inşaat ve tarım işçileri bunu derhal en yakın müze müdürlüğüne veya köyde muhtara veya diğer yerlerde mülki idare amirlerine bildirmeye mecburdurlar. Bu gibi varlıklar, askeri garnizonlar ve yasak bölgeler içinde bulunursa, gören

ya da bulan her askeri ya da sivil şahıs bunu en yakın amirine, bu varlıkların bulunduğu garnizondaki en büyük amir ise, en yakın Kültür Bakanlığı teşkilatına bildirmek zorundadır.

Böyle bir ihbarı alan muhtar, mülki amir veya bu gibi varlıklardan doğrudan doğruya haberdar olan ilgili makamlar, bunların muhafaza ve güvenlikleri için gerekli tedbirleri alırlar. Muhtar, aynı gün alınan tedbirlerle birlikte durumu en yakın mülki amire; mülki amir ve diğer makamlar ise iki gün içinde, yazı ile Kültür Bakanlığına ve en yakın müze müdürlüğüne bildirir. Son fıkrada değişiklik öngörülmemiştir!

2) Yasanın 5. maddesinde kamu kurum ve kuruluşlarına ve özel mülkiyete ait korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve doğa varlıklarının Devlet malı niteliğinde olduğu belirtilmektedir. Bu maddenin II. fıkrasında ise birtakım vakıf malları, özel nitelikleri dolayısıyla bu hükmün dışında bırakılmaktadır. Bu durum ise, ileride birtakım sakıncalar yaratabilir. Her türlü kültür varlığı, Devlete ait olmalıdır. Tersi durumda, bu kültür varlıklarının korunması ortadan kalkabilir. Gerçekte koruma tek elden olmalıdır. Bu yetkili kuruluş da Kültür Bakanlığı'dır. İleride 10. madde açıklamalarında da görüleceği üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Savunma Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idare ve kontrolünde bulunan taşınmaz kültür ve doğa varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi konusunda Kültür Bakanlığı'nın denetiminin getirilmesinde kanımızca büyük yararlar bulunmaktadır; bu nedenle yasanın 5. maddesinin II. fıkrasının tümüyle iptali, doğru bir uygulama olacaktır.

3) 3386 sayılı yasayla değişik 2863 sayılı yasanın 7. maddesi II. fıkrasında yer alan "Devletin imkânları göz önünde tutularak örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, kültür varlığı olarak belirlenir." denmektedir. Bu ifade 1982 Anayasasının 63. maddesine tümüyle terstir. Anayasaya göre Devlet, bütün kültür ve doğa varlıklarını korumakla yükümlüdür. Madde 7, fıkra II'nin uygulanması durumunda kültür varlıklarımızın büyük bir bölümü yok olmakla karşı karşıyadır. Buna göre birkaç eski eser, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak saptandıktan sonra geri kalanların tümü yok olmaya bırakılacaktır.

Taşınmaz kültür varlıkları, ne yazık ki yanlış anlayış ve yorumla tespit ve tescil kararları olmadan kültür varlığı kapsamı içerisine girmemektedir. Bu durumda kültür varlıkları yönünden çok zengin olan ülkemizin tescil edilemeyen değerleri büyük bir hızla yok olmaktadır. Örneğin, tescilli olmayan höyük ve tümülüsleri dozerlerle yok eden; yine tescilsiz tarihi anıtları tahrip eden kişiler cezalandırılmayacak ve bu yanlış uygulama özendirilmiş olacaktır. Yasanın 5. maddesine göre tüm taşınır ve taşınmaz korunması gerekli kültür ve doğa varlıkları Devlet malı nite liğindedir. Diğer yandan yasanın 6. maddesinin a fıkrasında da 19. yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazların korunması gerekli kültür varlığı olduğu açık olarak belirtilmiştir. Buna göre, yasayı yanlış yorumlayarak 1900 tarihinden önce yapılmış taşınmazların tescil edilmemiş olmaları, onların Yüksek Kurul kararı olmaksızın ortadan kaldırılmalarını gerektirmemektedir; bu nedenle de yasanın 7. maddesine bu konuda açıklık getirilmesinde büyük yarar bulunmaktadır.

2863 sayılı yasanın 3386 sayılı yasayla değişik 7. maddesini değiştirecek yasa taslağının 3. maddesi V. fıkrasında "Tespit ve tescil işlemi arasında geçen süre içinde, mahalli idareler, Bakanlıkça kendilerine bildirilen tespit alanları içinde yıkım, onarım ve inşaat izni veremezler." denilmektedir. Bu fıkradaki Bakanlıkça tespiti yapılmış alanların yerel idarelere bildirilmesi işlemi, uzun zaman alacağı (bürokratik gecikme) için yerel idareler Bakanlıkça kendilerine resmi bildirim yapılmadığı gerekçesiyle yasayı delme girişiminde bulunabileceklerdir. Her ne kadar fıkrada tespit ile tescil işlemi arasındaki süre açık olarak yazılmamışsa da, tespit edilen alanların Bakanlıkça yerel idarelere bildirilmesi, tamamlayıcı koşul olarak gözükmemektedir. Uygulamada boşluk doğurabileceği olasılığı yüksek olan bu fıkranın yeniden düzenlenmesi daha gerçekçi ve yasanın özünü uygun olacak ve yanlış anlaşılmalara önleyecektir.

7. Maddenin V.fıkrasında İslâmi döneme ait kültür varlıklarının tespiti, envanterlenmesi Vakıflar Genel Müdürlüğüne yapılır denilmektedir. Oysa bu tespit ve envanterleme işlemine Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yanı sıra Kültür Bakanlığı ile üniversitelerin ilgili bölümlerinde bulunan öğretim üyelerinin katılmasında da yarar bulunmaktadır; bu nedenle madde 7 fıkra V'e "...ve Kültür Bakanlığı" eklenmesinde büyük yarar görülmektedir.

MADDE 7- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanlarının tespiti Bakanlıkça doğrudan doğruya veya diğer ilgili kurum ve kuruluşların uzmanlarının yardımlarından faydalanılarak yapılır.

Yapılacak tespitlerde kültür ve tabiat varlıklarının, tarihsel, sanatsal, kültürel, bölgesel, yerel, bilimsel, jeolojik, estetik, ekolojik, biyolojik ve diğer özellikleri

dikkate alınır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbu ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, sebil, mevlevihane, çeşme ve benzeri korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, envanterlenmesi Vakıflar Genel Müdürlüğüne ve Kültür Bakanlığınca yapılır.

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanlarına ilişkin tespitler, Koruma Yüksek Kurulu kararı ile tescil olunur.

Tespit ile tescil işlemi arasında geçen süre içinde, mahalli idareler, tespit alanlarında yıkım, onarım ve inşaat izni veremezler.

Koruma Yüksek Kurulu tarafından tescil edilmemiş olan 19. yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar, tespit ve tescil kararı olmaksızın korunması gerekli kültür varlığı niteliğinde olup, bu yasanın koruyucu kuralları kapsamı içerisinde dir.

Koruma Yüksek Kurulu'nun aldığı tescil kararı tapuya işlenmek üzere, ilgili Tapu Sicil Muhafızlığına resen bildirilir.

Tespit ve tescil ile ilgili usul ve esaslar tescil kararlarının ilanı, tebliği ve tapu kütüğüne işlenmesi ile ilgili hususlar yönetmelikle düzenlenir.

4) Yasanın 8. maddesinde sit alanlarının tespiti ve bu alanlar içinde yeni yapıların yapılması konusunda karar alma yetkisi, Koruma Kurullarına ait olduğu belirtilmektedir. Tespit ve tescili yapılan kültür ve doğa varlıklarının korunması alanlarında uygulama sıkça değiştirilmekte ve dereceleri düşürülmektedir. Bu tür kararlarda ekonomik ve politik çıkarlar etkili olmaktadır. Arkeolojik sit alanları, hiçbir kazı ve sondaj yapılmaksızın I.Derece Arkeolojik Sit Alanları'ndan 3. Dereceye veya tümünden inşaat yapılabilir alanlara dönüştürülmektedir⁹. Doğal sit alanlarında da aynı durum söz konusudur. Doğal afetler ve jeolojik olgular doğanın yapısını değiştirmedikçe Doğal Sit Alanlarının sınırlarının değiştirilmesi söz konusu olmamalıdır. Kentsel sit alanlarındaki yanlış uygulamaların boyutları da dehşet vericidir. Yine tescilden düşürülerek yok edilen Osmanlı Dönem Mimari örneklerinin sayısı, ne yazık ki son derece büyüktür. Gerçek olan şudur ki, Koruma Yüksek Kurulu'nun Bölge Kurullarına göre olumsuz koşullardan etkilenme derecesi daha azdır; bu nedenle sit alanlarının tespiti ile bu alanlarda inşai ve fiziki müdahalede bulunma yetkisi, Koruma Kurullarında değil, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'na ait olmalıdır. Maddenin I. fıkrasına aşağıdaki gibi bir düzenleme getirilmesi gerektiğine inanmaktayız.

MADDE 8- Yedinci maddeye göre tescil edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanlarının, koruma alanlarının tespiti ve bu alanlar içinde her türlü inşai ve fiziki müdahale yapıp yapılmayacağı konusunda karar alma yetkisi "Kültürel ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu"na aittir.

5) 2863 sayılı yasanın 9. maddesinin 65. madde ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Her iki madde de önemli bir eksiklik bulunmaktadır. 65. madde, yasanın 9. maddesine aykırı davranışlara III. fıkra biçiminde yazılı cezaları öngörmektedir. 9. madde 65. madde ile birlikte incelendiğinde, bu cezaların yalnız kurul kararlarına uymayan gerçek kişiler için öngörüldüğü görülmektedir. Yanlış karar alabileceği düşünülerek 9. madde kapsamına kurulları da katmak gerekir¹⁰. Anayasada "Herkes kanun önünde eşittir, hiçbir kişi, zümre ya da sınıfa ayrıcalık yapılamaz" denilmektedir. Anayasanın bu hükmü yasaları, idareyi, tüm gerçek-tüzel kişileri bağlayan ortak bir yasadır; bu nedenle kurullar üyeleri için yapılan bu ayrıcalığın da ortadan kaldırılması Anayasa gereğidir. Bu yüzden 9. madde aşağıdaki gibi olmalıdır :

MADDE 9- Bu kanuna, dayanılarak çıkarılan yönetmeliklere, Koruma Yüksek Kurulu ilke kararları ile Yüksek Kurul'un ilke kararları çerçevesinde Koruma Kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli kültür varlıkları, sit alanları ve koruma alanlarında her çeşit inşai ve fiziki müdahalede bulunmak bunları yeniden kullanıma açmak veya kullanımlarını değiştirmek yasaktır.

6) 2863 sayılı yasanın 10. maddesinde kültür ve doğa varlıklarının korunması yetkisi, Kültür Bakanlığı ile T.B.M.M., Milli Savunma Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına verilmiştir. Bu hüküm ülkemizin gerçekleri karşısında oldukça eksik kalmaktadır. Ülkemiz dünyada hiçbir ülkenin sahip olmadığı kadar çeşitli ve zengin kültür varlığına sahiptir. Kültür Bakanlığı mevcut bütçesi ve personel kadrosuyla bu görevi yerine getirebilecek yeterliliğe sahip değildir; bu nedenle kültür varlıklarının korunması görevi mülki idarelerle paylaşılmalıdır. Kültür Bakanlığı, İçişleri ve Orman Bakanlığı gibi kolluk kuvvetleri bulunmadığı için kültür varlıklarının korunmasında yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden çok sayıda eski eser ve arkeolojik alan tahrip olmakta kaçakçılığın önü de kesilememektedir. İlerdeki yıllarda bakanlık bünyesinde

tüm il ve ilçe merkezlerinde idari ve kolluk örgütlenmesi tamamlanincaya kadar, koruma ve denetleme görevi bakanlık örgütlerinin bulunduğu bölgelerde bakanlığa, bulunmadığı yerlerde yerel ve mülki idare amirliklerine ait olmalıdır. Bugün bakanlığın taşra örgütlerinin bulunmadığı birçok bölgede Kültür Bakanlığı dışında hiçbir kurum ya da kuruluş kültür varlıklarını korumakla yetkili kılınmamıştır. Bunun için, kültür ve doğa varlıkları korumasız durumdadır. Bu değerleri daha gerçek anlamda koruyabilmek ve denetleyebilmek amacıyla yeni bir düzenlemenin getirilmesi gerekmektedir.

10. Maddenin II. fıkrasında T.B.M.M.'nin idare ve kontrolünde bulunan kültür ve doğa varlıklarının korunması, T.B.M.M. Bakanlığı'na bırakılmaktadır. Oysa kültür ve doğa varlıklarının korunmasındaki uzman kişiler, Kültür Bakanlığı örgütünde yer almaktadır. Kültür Bakanlığı'nın görevlerinin değişik kurumlara dağıtılmasında sakıncalar bulunmaktadır; bu nedenle T.B.M.M.'nin idare ve kontrolündeki değerlerin korunmasına, Kültür Bakanlığı'nın denetiminin getirilmesi yerinde olacaktır. Aynı durum maddenin III. fıkrasındaki Milli Savunma Bakanlığı'nın idare ve denetiminde bulunan bölgelerdeki kültür ve doğa varlıkları için de geçerlidir. Nitekim Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde birlik, karargah ve kurumlar içerisinde askeri yasak bölgelerde bulunan kültür ve doğa varlıkları birçok yerde tahrip edildiği, yeterince korunmadığı bilinmektedir.

10. maddenin IV. fıkrasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresinde ve denetiminde bulunan taşınmaz kültür ve doğa varlıkları, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün taşra örgütü olmaması nedeniyle yeterince denetim yapılmadığından korunamamaktadır. Öte yandan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, mevlévihane, çeşme ve benzeri kültür varlıklarının onarımları, müteahhitler eliyle yeterli uzman denetimi olmaksızın gerçekleştirildiği için bu gibi kültür varlıklarına büyük zararlar verilmektedir. Bunun için Kültür Bakanlığı'nın denetimi, bu tür eserlerin daha iyi korunmasını sağlayacaktır.

MADDE 10- Her kimin mülkiyetinde ve idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırarak ve bunların her türlü denetimini yapmak, Kültür Bakanlığı Teşkilatının bulunduğu yerlerde Kültür Bakanlığına, Kültür Bakanlığı Teşkilatının bulunmadığı veya bulunsu bile bu görevi yapmaya yeterli olmadığı yerlerde mülki idare amirlerine aittir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin idare ve kontrolünde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi Koruma Kurulları'nın kararları alınarak Kültür Bakanlığı'nın denetiminde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na yerine getirilir.

Milli Savunma Bakanlığı'nın idare ve denetiminde veya sınır boyu ve yasak bölgede bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi, Koruma Kurulları'nın kararları alınarak, Kültür Bakanlığı'nın denetiminde Milli Savunma Bakanlığı'na yerine getirilir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi, Koruma Kurulları kararı alındıktan sonra Kültür Bakanlığı denetiminde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yürütülür.

Maddenin diğer fıkralarında değişiklik öngörülmemiştir.

7) Yasanın 16. maddesinde kültür ve doğa varlıkları ile bunların koruma alanlarında ruhsatsız yapılan inşaatlar hakkında imar mevzuatının uygulanacağından söz edilmektedir. Oysa bu durum imar mevzuatı gereği olduğundan maddenin işlevi gerçek anlamda bulunmamaktadır; bu nedenle madde 16'da imar mevzuatına yollama yapılmaksızın, başka makamların kararlarını beklemeye gerek kalmadan etkili bir yaptırımın getirilmesi gerekmektedir. Maddenin yeni bir biçimde düzenlenmesinde yarar bulunmaktadır :

MADDE 16- Korunması gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları ile bunların koruma alanlarında ve sit alanlarında ruhsatsız olarak; Koruma Amaçlı İmar Planlarına ve sit alanlarında sit şartlarına aykırı olarak inşaat yapmak yasaktır. Bu yapılar Kültür Bakanlığı tarafından derhal yıktırılır. Sorumlular hakkında bu kanunun cezai hükümleri uygulanır.

Bu yıkımlar belediye ve mücavir alan sınırları içinde Belediyelerce, bu alanlar dışında Valiliklerce gerçekleştirilir. Yıkım kararına uymayan yöneticiler hakkında idari ve yasal hükümler uygulanır.

8) Yasanın 17. maddesinde Koruma Amaçlı İmar Planı'ndan söz edilmektedir. Yine bu maddenin I. fıkrasının I. cümlesinde "Bir alanın Koruma Kurulunca sit olarak ilanı, bu alandaki İmar Planı uygulamasını durdurur" denilmektedir. Sit alanları gerçekte korunması gerekli alanlardır. Oysa Koruma Amaçlı İmar Planı Sit alanına yapılanma getirmektedir. Doğal sitler ile Arkeolojik sitlerde kanımı-

za göre kesinlikle Koruma Amaçlı İmar Planı uygulamasının gereği yoktur. Doğal ve arkeolojik sitlere Koruma Amaçlı İmar Planı ile yapılanma getirilmesi, koruma kavramını tümünden ortadan kaldırmaktadır. Bu sitlerin doğrudan kurul kararlarıyla korunması gereklidir. Koruma Amaçlı İmar Planı, kentsel sit alanları için daha çok geçerli olmalıdır; ancak altında arkeolojik sit bulunan kentsel sit alanlarının da yine kanımıza göre kurul kararlarıyla korunmasında yarar vardır.

Belediyelerin seçimle gelmeleri nedeniyle oy kaygısıyla hareket edebileceklerini düşünmek pek yanlış değildir; bu nedenle gerçekten koruyucu nitelikte olan bir imar planı, belediye meclisinde kolayca onaylanmayabilir. Belli bir süre içinde belediyece onanmayan koruma amaçlı planının, ilgili Bakanlık tarafından onanması gerekir.

MADDE 17- Bir alanın Koruma Kurulu'nca sit olarak ilanı, bu alandaki imar planı uygulamasını durdurur. Koruma Amaçlı İmar Planı, altında arkeolojik yerleşim olmayan kentsel sit alanları için geçerli olup, arkeolojik ve doğal sit alanlarını kapsamaz. Koruma Amaçlı İmar Planı yapılıncaya kadar Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından üç ay içinde geçiş dönemi yapı şartları belirlenir. İlgili valilikler ve belediyeler anılan Koruma Amaçlı İmar Planı'nı en geç iki yıl içinde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'na onaylamak üzere vermek zorundadır.

Koruma Amaçlı İmar Planı nedeniyle geçiş dönemi yapı şartları belirleninceye kadar bu alanda tüm imar uygulaması durdurulur.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nca Koruma Amaçlı İmar Planı onaylandıktan sonra, ilgili belediye ile diğer kurum ve kuruluşlara tebliğ edilir.

Koruma Amaçlı İmar Planı bu tebligattan sonra en geç üç ay içinde belediye meclisince karara bağlanır ve karar belediye başkanınca onaylanır. Bu süre içinde belediyece onanmadığı takdirde Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na resen onanır.

Koruma Amaçlı İmar Planı yapılması ile bu planları yapacak kişilerde aranan özellikler, bir yönetmelikle belirlenir.

9) Yasanın 51. maddesinin I. fıkrasında kurulların çalışmalarını bilimsel esaslara göre yürütmelerinden ve bakanlığa bağlı çalışmalar yapmasından söz edilmektedir. Bu iki ifade birbiriyle çelişmektedir. Bilimsel çalışmanın vazgeçilmez koşulu, özerk olmasıdır. Bakanlığa bağlı olması ise, politik çıkarlar doğrultusunda işlev görmesi demektir. Siyasal partiler oy kaygısıyla politikalarını kısa vadeli olarak belirlemektedirler. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının bulunduğu bölge halkının oyunu alabilmek için korumacılıktan ve bilimsellikten ödün verilecektir. Oysa kültür politikası uzun yıllara dönük bir politikayı gerektirir. Kültür varlıkları bölge halkının değil, tüm insanlığın malıdır. Bugünkü nesillerden başka gelecek nesillerin de malıdır. Koruma kurulları günlük ve politik çıkar hesaplarından uzak bilimsel esaslara göre çalışmalıdır. Bu yüzden de taslaktaki "Bakanlığa bağlı" sözcükleri yasadaki tümünden çıkarılmalıdır.

51. Maddedeki Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Kurullarının görev ve yetkilerinin 2863 sayılı yasanın ilk durumundakine benzer bir biçimde yeniden düzenlenmesinde yarar bulunmaktadır. Buna göre 51. madde şöyle olmalıdır :

MADDE 51- Yurt içinde bulunan ve bu kanunun kapsamına giren korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere özerk nitelikte Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile bu kurulca belirlenecek bölgelerde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları kurulur. Bu kurulların almış olduğu kararlar nedeniyle açılacak davalarda Kültür Bakanlığı hasım gösterilir.

10) Yukarıda da sözü edildiği gibi, 3386 sayılı yasayla değişik 2863 sayılı yasa, Koruma Yasası özelliğini yitirerek, Kullanma Yasası niteliğine bürünmüştür. Bu değişiklikle Yüksek Kurul, görev ve yetkilerinin büyük ve en önemli bölümünü bölgelerdeki Koruma Kurullarına devretmiş ve gerçek gücünü yitirmiştir. Koruma Yüksek Kurulunun bölgelerdeki Koruma Kurullarına göre dışarıdan yapılacak olumsuz koşullardan etkilenmesi, genellikle daha azdır. Bölge Kurulları, bölgeyle daha iç içe bulunmaktadır. Ayrıca belli nitelikte az sayıdaki uzmanın tüm Bölge Kurullarında görev alma şansı, oldukça azdır. Yüksek Kurulun eski görev ve yetkilerine yeniden kavuşması koşuluyla, hem dallarında hem de korumacılık konusunda yeterli düzeye erişmiş ve sayıları ne yazık ki çok olmayan uzmanların Koruma Yüksek Kurulunda toplanmasında büyük yarar bulunmaktadır. Politik baskılardan uzak olarak bilimsel çalışmalar ve kararlar üretme olanağını bulabilecek özerk bir yapıya sahip Koruma Yüksek Kurulunun eski görev ve yetkilerine yeniden kavuşması yerinde olacaktır. Merkeziyetçiliğin yeniden oluşturulmasıyla bundan sonra kültür ve doğa varlıklarına verilebilecek zararlardan büyük oranda kaçınılmış olunacaktır. 3386 sayılı yasayla tümünden

kaldırılan 2863 sayılı yasanın 52. maddesinin aşağıdaki biçimde yeniden düzenlenerek yürürlüğe konması yerinde olacaktır.

MADDE 52- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun görev ve yetkileri şunlardır :

- a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek,
- b) Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak,
- c) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile sit alanlarının koruma ve onarım esaslarını belirleyerek gruplandırılmasını yapmak,
- d) Sit alanlarının tescilinden itibaren üç ay içerisinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek,
- e) Koruma amaçlı imar planları ile imar planları ve bu planlardaki korunması gerekli yapılarla ilgili her türlü değişiklikleri inceleyip onamak,
- f) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak,
- g) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanların tescil kaydını kaldırmak,
- h) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile ilgili uygulamaya yönelik kararlar almak,
- ı) Taşınmasında zorunluluk bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının uygulamaya yönelik işlemleri hakkında karar vermek,
- i) Bölgelerdeki Koruma Kurullarının üyelerini seçmek,
- j) Koruma Kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak.

11) Mevcut yasanın 53. maddesine göre Koruma Yüksek Kuruluna seçilen üyelerin bilimsel esaslara göre çalışma güvenceleri yoktur. Her an politik baskıların etkisiyle görevlerinden alınabilme psikolojisi içinde görev yapmak durumundadırlar. Oysa bir kurulun bilimsel esaslara göre iş yapabilmesi için çalışma bağımsızlığı ve güvencesi olmalıdır. Bunun için yapılabilecek en uygun düzenleme Yüksek Kurulun özerk bir yapıya kavuşturulmasıdır. Kurul özerk olduğu takdirde hem politik baskılardan uzak olarak bilimsel çalışmalar yapabilme olanağını bulacak, hem de görevden ayrılma baskısını üzerinde duymayacaktır. Bu amaçla oluşturulacak Koruma Yüksek Kurulun oluşumu aşağıdaki gibi olmalıdır :

MADDE 53- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu aşağıda belirtilen üyelerden oluşur:

- Bakanlık Müsteşarı,
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürü,
- Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü,
- Üniversitelerin fakülte kurullarınca gösterilecek dört misli aday arasından Yüksek Kurul tarafından seçilecek Arkeoloji bilim dalından beş, Sanat Tarihi bilim dalından üç, Mimarlık ve Restorasyon Mimarlığı bilim dalından iki, Mimari Tarihi bilim dalında bir, Peyzaj Mimarlığı bilim dalından iki, Jeoloji bilim dalından bir üye,
- Kültür varlıklarının korunması için yaptığı çalışmaları Türkiye genelinde bilen uzman ya da ilgili gerçek kişiler arasından Yüksek Kurulun seçeceği dört üye, Fiziki Coğrafya bilim dalından bir üye,
- Görüşülecek konu kendi bölgesi ile ilgili ise bölgedeki Koruma Kurulu Başkanı,
- Görüşülecek konu Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise Vakıflar Genel Müdürü,
- Görüşülecek konu Orman Bakanlığı ile ilgili ise ilgili Genel Müdürü,
- Görüşülecek konu Çevre Bakanlığı ile ilgili ise ilgili Genel Müdürü,
- Görüşülecek konu Turizm Bakanlığı ile ilgili ise ilgili Genel Müdürü,
- Görüşülecek konu Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile ilgili ise ilgili Genel Müdürü.

Yüksek Kurula oy hakkı olmamak kaydıyla Bakanlık Hukuk Müşaviri ve danışılacak uzmanlar çağırılabilir.

Koruma Yüksek Kurulu, başkanını ve yardımcısını kendi üyeleri arasından seçer. Başkan olmadığı zaman yardımcısı Yüksek Kurula başkanlı eder.

12) Yasanın 55. maddesinde Koruma Yüksek Kurulu üyelerinin Bakan'ın izni ile görüşmesi durumunda kurumlarınca değiştirilebileceği ifadesi bulunmakta. Bu ifade, Kurul üyeleri üzerinde baskı unsuru yaratacağı için, bilimsel esaslara göre kararların alınmasında da güçlükleri gündeme getirmektedir; ancak gerek 5805, gerekse 1741 sayılı yasadaki bulunduğu gibi çalışmalara yarar olmadıklarına inanılan veya kurul çalışmalarının ciddiyetiyle bağdaşmaya davranışları saptananların üyeliklerinin de düşürülmesi gerekmektedir. Öte yandan Koruma Yüksek Kurulu'nun görev ve yetkilerini yeniden bölgelerdeki Koruma Kurulları'ndan geri almasıyla toplantı sayısı da artacaktır. Bu yüzde üyelerin toplantıya katılmama sayısı da çoğaltılmalıdır.

MADDE 55- Koruma Yüksek Kurulu'ndaki üyelerden üniversitelerin ilgili bilim dallarından seçilen üyeleri ile bu Yüksek Kurul tarafından seçilen üyeleri ile bu Yüksek Kurul tarafından seçilen dört üyenin üyelikleri dört yıl sürelidir. Bu üyeler üst üste iki dönemi aşmamak üzere yeniden seçilebilirler. Diğer üyelerin üyelikleri ise, kurumlarındaki görevleri süresince devam eder. Üyelikleri süresi dolduğu için sona eren, ölen, istifa eden, hastalık ve görev gereği dışında Koruma Yüksek Kurulu'nun mazeretsiz olarak üst üste üç ve bir yıl içinde 10 toplantısına katılmayan ve bir yıldan fazla süreyle yurt dışına giden üyelerin yerine yeni üye seçilir.

Koruma Yüksek Kurulu, herhangi bir nedenle üçte iki çoklukla bir üyenin çekilmiş sayılmasına karar verebilir. Boş üyeliklere aynı biçimde yenileri seçilir. Kurul üyelerine Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın görüşü alınarak Bakanlıkça tespit edilecek miktarda huzur hakkı ödenir.

13) 3386 sayılı yasayla yürürlükten kaldırılan 2863 sayılı yasanın 56. maddesinin yeniden düzenlenerek getirilmesinde kanımızca yarar görülmektedir. Koruma Yüksek Kurulu, bölgelerdeki bütün kurulların görevlerinin önemli bölümlerini yeniden üstleneceği için oldukça sık toplanmalıdır. Koruma Yüksek Kurulu kararlarına karşı kamuoyu denetimi getirilmesi, yanlış kararların alınmasını önleyecektir. Geçtiğimiz yıllarda Koruma Yüksek Kurulu ile bölgelerdeki Koruma Kurulları'nın kararlarının içeriklerinin bilinmemesi nedeniyle değişik etkilere alınan kararlarla büyük yanlışlıklar yapılmıştır; bu nedenle Koruma Yüksek Kurulu kararlarının Resmi Gazete'de yayınlanması, kaldırıldığından bir denetimi de getirecektir. Buna göre 56. madde aşağıdaki gibi düzenlenmelidir.

MADDE 56- Koruma Yüksek Kurulu ayda en az üç defa toplanır. Gerektiğinde Kültür Bakanlığı'nın çağırısı üzerine olağanüstü toplanabilir.

Koruma Yüksek Kurulu, üçte iki çoğunlukla toplanır. Toplantıya katılan üyeler en az dörtte üçünün oylarıyla karar verilir.

Kurul kararları Resmi Gazete'de yayımlandıktan sonra yürürlüğe girer. Koruma Yüksek Kurulu'nun çalışma, usûl ve esasları ile diğer hususlar bir yönetmelikle düzenlenir.

14) 3386 sayılı yasayla en büyük yetkilerle donanan bölgelerdeki Koruma Kurulları, akademik üyelerinin sayılarının azalmasıyla ve resmi kurumlardan kamusal korumaya yönelik kararlar alma yerine, politik ve diğer etkilere çalışmışlardır. Bunun sonucunda birçok yerde sit alanları daraltılmış ve tümünden kaldırılmıştır. Çok sayıda tescilli eski yapı da tescilden düşürülerek kültürel mirasın yok olmasına neden olunmuştur. Bölge Kurullarının büyük yetkilerle donatılması, kültür varlıklarını korumak amacıyla değil, sit bölgelerinin küçültülmesi ve eski yapılarımızın ortadan kaldırılarak betonlaştırılmasını sağlamak gereğinden doğmuştur. Koruma Kurulları bu niteliğiyle Koruma yasasını, kullanma yasa durumuna dönüştürmüştür; bu nedenle Koruma Yüksek Kurulunun eski görevlerini yeniden üstlenerek bölgelerdeki Koruma Kurullarının da ona yardımcı kurullar biçimine en kısa süre içerisinde dönüştürülmesi gerekmektedir. Buna göre 57. madde aşağıdaki gibi tümenden değiştirilmelidir.

MADDE 57- Bölgelerdeki Koruma Kurulları, Yüksek Kurul ilke kararları çerçevesinde olmak kaydıyla aşağıdaki işleri yapar :

- a) Uygulamaya yönelik kararlar alması için Koruma Yüksek Kurulu'na bölgedeki uygulamalarla ilgili öneri kararlar iletmek,
- b) Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarında, sit alanları ve koruma alanlarında kaçak uygulamaları saptamak, durdurmak ve konunun Koruma Yüksek Kurulu'na iletilmesini sağlamak,
- c) Projesi onanan restorasyon veya yeni yapılanmaların belediyesince verilerek yapı kullanma izninden önce projesine uygunluğunu inceleyip belediyesince

görüş bildirmek, varsa projesine aykırı uygulamaları durdurmak, yasal işlem yapmak ve Koruma Yüksek Kurulu'na iletmek.

15) Yasanın 58. maddesinde Koruma Yüksek Kurulu'nun seçiminde olduğu gibi, bölgelerdeki Koruma Kurulu üyeleri de politik baskıların etkisinde kalacak kişilerden oluşturulmuştur. Altı üyeden yalnız ikisini Yüksek Öğretim Kurumu seçerken, üçü de Bakanlık tarafından belirlenir. Geri kalan üye ise ya bir resmi kurum temsilcisi, ya da doğrudan doğruya politik bir kişi olan ilgili belediye başkanıdır. Örneklerinden de açıkça gözlendiği üzere belediye başkanları, genellikle yeni sit alanlarının oluşturulması ve özel mülkiyette bulunan tarihi yapıların tescil edilmesi üzerine karar vermede olumlu değildir. Sit alanlarında yapılan yanlış uygulamalarda ise, oy kaygısı nedeniyle bu tür olayların göz yumularak özendirildiği ne yazık ki bilinen acı bir gerçektir. Üstelik belediye başkanları ve temsilcilerinin konuda uzmanlıkları da yoktur. Aynı biçimde bakanlık temsilcileri de genellikle politik baskı ve atanma endişesiyle korumacı davranış göstermektedir. Bütün bu nedenlerden bölgelerdeki Koruma Kurulu üyelerinin belirlenmelerine 58. madde ile yeniden bir oluşum getirilmelidir.

MADDE 58- Koruma Kurulları aşağıda belirtilen üyelerden oluşur:

- Bölgelerdeki üniversitelerin fakülte kurullarınca gösterilecek dört misli aday arasından, Koruma Yüksek Kurulu'nca seçilecek, Arkeoloji Bilim Dalı'ndan iki, Sanat Tarihi Bilim Dalı'ndan iki, Mimarlık Bölümü'nden bir, Peyzaj Mimarlığı Bilim Dalı'ndan bir, Jeoloji Bilim Dalı'ndan bir üye,
 - Görüşülecek konu kendi bölgesi ile ilgili olan müze müdürü,
 - Görüşülecek konu ilgili belediye sınırları dışında ise o yerin İl Bayındırlık ve İskân Müdürü,
 - Görüşülecek konu Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise Vakıflar Bölge Müdürü veya teknik temsilcisi,
 - Görüşülecek konu Orman ve Millî Park Alanları ile ilgili ise Orman Bakanlığı temsilcisi,
 - Görüşülecek konu Özel Çevre Koruma Alanları ile ilgili ise Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı'ndan bir temsilci,
 - Görüşülecek konu Turizm ile ilgili ise Turizm Bakanlığı temsilcisi,
- Ayrıca Kurul'a oy hakkı olmamak kaydıyla danışman uzman çağırılabilir. Koruma Kurulları, başkanlarını ve yardımcılarını kendi üyeleri arasından salt çoğunlukla seçer. Başkan olmadığı zaman yardımcısı Koruma Kurulu'na başkanlık eder.

16) 3386 sayılı yasa ile kaldırılan 2863 sayılı yasanın 59. maddesinin yeniden düzenlenerek yürürlüğe konmasında yarar bulunmaktadır. 3386 sayılı yasa 59. Maddedeki kurullar başka maddelere alınmışlardır. Birtakım ayrıntıların yönetmeliğe bırakılmadan yasa içerisinde verilmesinde kanımızca yarar bulunmaktadır. Madde 59'un yeni biçimde düzenlenişindeki en büyük yenilik, Koruma Kurulu üyelerinin büyük bir bölümünün Koruma Yüksek Kurulu'nca seçilmesi ve gerektiğinde Koruma Yüksek Kurulu'nca görevine son verilmesidir. Bu görevin özerk bir yapıda oluşturulacak Koruma Yüksek Kurulu'nda bulunmasında kanımıza göre büyük yarar vardır.

MADDE 59- Bölgelerdeki Koruma Kurulları'ndaki üniversitelerin ilgili bilim dallarından Koruma Yüksek Kurulu'nca seçilen üyelerin üyelikleri dört yıl sürelidir. Bu üyeler üst üste iki dönemi aşmamak üzere yeniden seçilebilirler. Diğer üyelerin üyelikleri ise kurumlarındaki görevleri süresince devam eder. Üyelikleri, süresi dolduğu için sona eren, ölen, istifa eden, hastalık ve görev gereği dışında Koruma Kurulu'na mazeretsiz olarak üst üste üç ve bir yıl içinde altı toplantısına katılmayan ve bir yıldan fazla süreyle yurt dışına giden üyelerin yerine yeni üye seçilir. Koruma Yüksek Kurulu, herhangi bir nedenle üçte iki çoklukla Koruma Kurulları'ndaki bir üyenin çekilmiş sayılmasına karar verebilir. Boş üyeliklere aynı biçimde yenileri seçilebilir. Koruma Kurulları ayda en az iki defa toplanır. Gerektiğinde, başkanın çağırısı üzerine olağanüstü toplantılar da yapabilir. Koruma Kurulları dörtte üç çoğunlukla toplanır. Toplantıya katılan üyelerin en az üçte iki oyları ile karar verilir. Koruma Kurulu üyelerine Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın görüşü alınarak, Bakanlıkça tespit edilecek miktarda huzur hakkı ödenir. Koruma Kurullarının çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar bir yönetmelikle düzenlenir.

17) 3386 sayılı yasayla kaldırılan 2863 sayılı yasanın 61. maddesi yeniden düzenlenerek yürürlüğe konmalıdır. Bu maddede kararlara uyma zorunluluğu açıkça belirtilmelidir.

MADDE 61- Koruma Yüksek Kurulu'nun kararları kesindir. Bu kararlara karşı İdare Mahkemesi'ne itiraz edilebilir. Kamu Kurum ve Kuruluşları (Belediyeler dahil) ile gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu'nun kararlarına uymak zorundadır. Kararlara uymayanlar hakkında bu kanunun cezai hükümleri uygulanır.

18) Yukarıda yasanın 53. maddesine yapılan öneride Koruma Yüksek Kurulu'nun ilk kez oluşumuyla ilgili olarak ek geçici maddenin düzenlenmesi gerekmektedir.

GEÇİCİ MADDE- 53. Maddede belirtilen üniversitelerin fakülte kurullarınca ilgili bilim dallarından gösterilecek dört misli aday arasında seçilecek 16 üye, Koruma Yüksek Kurulu'nun yeniden ilk oluşumu için bir kereye mahsus olmak üzere Kültür Bakanlığı'na belirlenir.

19) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan yasa taslağıyla "Koruma İl Kurulu" oluşumu düşünülmektedir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası incelendiğinde, başlangıçta tek olan Yüksek Kurul, 1983 yılında Bölge Kurullarıyla çoğaltılmıştır. Şimdi ise İl Kurulları ile daha da çoğaltılmaya çalışılmaktadır. Düz bir mantıkla ne kadar çok Koruma Kurulu varsa, kültür ve doğa varlıklarının korunmasının o denli fazla olacağı düşünülebilir; ancak tek bir merkezi koruma kurulu varken, tescil ve tespit edilen koruma alanları, bölgesel Koruma Kurullarının oluşturulmasıyla hızla küçülmeye başlamıştır. Bölgesel Koruma Kurulları'nın 1987 yılında büyük yetkilerle kurulup çalışmaya başlamasıyla koruma alanlarında büyük oranda tahribatlar olmuştur. 1951 yılından 1983 yılına kadar tek bir Kurul, koruma görevini yaparken yardımcı ya da görevini paylaşacak ek koruma kurulları oluşturmaya gereksinim duymamıştır. Bölge Kurullarının oluşturulması gereksinimi, kültür ve doğa varlıkları alanlarının korunması amacıyla değil, bu alanları kullanma isteğinden doğmuştur. 1983 yılından bu yana sit alanlarının hızla küçültüldüğü bilinen acı bir gerçektir. Bölge Kurulları, koruma alanlarının yapılaşmaya dönüştürülmesi taleplerinin ve baskılarının artması karşısında Koruma Yüksek Kurulu'nun yoğunlaşan iş yükünü hafifletmek için oluşturulmuştur. Yoğunlaşan bu talepler karşısında "Koruma İl Kurulu" adı altında yeni kurulları oluşturmak üzere yasa değişikliğine gidilmesi son derece sakıncalıdır. Bu tür kurullara yenilerini eklemenin yasanın özüne ve amacına uygun bir mantığı yoktur. Mevcut kurullar yasanın amacına uygun olarak çalıştığı sürece teknik kadrosunu gereksinime göre çoğaltmasıyla görevlerini sürdürebilecektir.

Sonuç olarak Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nın en kısa sürede kültür ve doğa varlığı değerlerimizi kullanma yasası durumundan çıkartılarak koruma yasası durumuna sokulması gereklidir. Türkiye kültür ve doğa varlıklarının zenginliği yönünden İtalya, Yunanistan ve Mısır'a birlikte dünyanın en ön gelen ülkelerinden biridir. Sahip olduğu uygarlıkların çeşitliliği açısından ise Türkiye, en başta gelen ülkedir. Bu denli zengin ve çeşitli kültür mirasına sahip olan ülkemizin bu korkunç yasayla eşine rastlanmayan değerlerini yitirmesine dur denmesinin zamanı çoktan geçmiştir bile. Kültür varlığı tükenmeyen bir zenginlik kaynağı değildir. En kısa zamanda yeniden düzenlenecek olan yasanın bu büyük soruna çözüm getireceğine inanıyoruz. □

DİPNOTLAR

- 1) Bu makalede kültür ve doğa varlıklarımızın hızla yok oluşu nedeniyle yasanın taşınmaz kültür ve doğa varlıklarıyla ilgili maddeleri ele alınmıştır. Çalışmalarım sırasında bana yardım eden Ercan Tar'a burada teşekkür etmek isterim.
- 2) Ömer Özyiğit, "Avrupa Koleksiyonlarındaki Batı Anadolu Üretimi Sahte Terracottalar", VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1989, 411-4.50.
- 3) RG 6.5.1973, No.14527.
- 4) RG 9.7.1951, No.7853; D III, c.32, 1806.
- 5) RG 30.6.1973, No.14580.
- 6) RG 23.7.1983, No.18113.
- 7) Cumhuriyet 19.5.1992, 3.
- 8) RG 24.6.1987, No.19497.
- 9) Nitekim bunun en belirgin örneğini Foça'da görmekteyiz. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 26.10.1984 gün 464 sayılı kararıyla en küçük bilimsel bir sondaj ve araştırma yapılmaksızın 1. Derece Arkeolojik Sit Alanları oldukça küçültülerek yapılaşmaya açık 3. Derece Arkeolojik Sit Alanlarına dönüştürülmüştür. Yine bu kararla çok sayıda tarihi yapı, tescilden düşürülmüştür. Bunun için bkz. Ömer Özyiğit, "Foça ve Phokioa Nereye Gidiyor!", Ege Mimarlık, 92/2, İzmir 1992, 20 v.d.
- 10) Yüksek Kurul'un ilke kararının tersine Foça'da ilgili Koruma Kurulu tarafından 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nda alınan otel inşaatı kararı bu duruma bir örnektir. Bunun için bkz. Ömer Özyiğit, EgeMimarlık, 92/2, İzmir 1992, 22, dipnot 19.

Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Kurulları Üzerine Bir İrdeleme

Fikri BERKSUN *

Yurdumuzda Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarımızın değerlendirilmele-ri; Kültür Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlü-ğünün İdari Yönetiminde kurulmuş bulunan; Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu "Koruma Yüksek Kurulu" ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları, "Koruma Kurulları" tarafından gerçekleştirilmektedir.

Bu Kurulların oluşumunun yasal da- yanağı 2863 sayılı yasa ve bu yasa- nın bazı maddelerini değiştiren 3386 sayılı yasadır. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının korunmaları sa- dece Kültür Bakanlığına bağlı yukarı- da sözü edilen kuruluşlarca değil, bunun yanında Çevre Kanunu, Milli Parklar Kanunu, Boğaziçi Kanunu gibi yasaların yetki tanıdığı diğer Ba- kanlık ve kuruluşlarca da korunmaya çalışılmaktadır.

Bu yazıda Koruma amacına yönelik, değişik yasalardan kaynaklanan gö- rev ve yetki kargaşası bir yana bira- kılarak, Kültür Bakanlığına bağlı ku- ruluşların yapıları ve görevleri açısın- dan irdelemesi yapılacaktır.

A- KURULLARIN YAPISI :

1- KORUMA YÜKSEK KURULU : 8 tabii üye (Bu üyeler Kültür Bakanlı-ğının ve diğer ilgili Bakanlıkların üst düzey yöneticileridir.) ve 6 temsilci üyeden (Bu üyeler Koruma Kurulları- nı temsil etmektedirler) oluşmaktadır.

2- KORUMA KURULLARI : Yurdu- muzda bulunan Kültür ve Tabiat Var- lıklarının çokluğu ve yurdumuzun yü- zölçümünün büyüklüğü nedeniyle, Koruma ve Değerlendirme çalışma- ları, kurulmuş bulunan 15 Koruma Kurulu ile gerçekleştirilmektedir. Her bir Koruma Kurulu, Koruma Ku- rulu Büro Müdürlüğü idari yönetimi altında Uzman Raportörler ve Kurul Üyelerinden oluşmaktadır. Kurul Üyeleri; Arkeoloji, Sanat Tarihi, Mü-

zecilik, Mimari ve Şehir Plancılığı ko- nularında uzmanlaşmış kişiler ara- sından, Bakanlık tarafından seçilmiş 3 temsilci, Yüksek Öğretim Kurulun- ca görevlendirilen, yukarıda sayılan Bilim Dallarından iki öğretim üyesi, görüşülecek konuya bağımlı olarak da;

- Belediye Başkanı veya Teknik Tem- silcisi ya da Valilik Temsilcisi,

- Bayındırlık ve İskan Bakanlığından iki Teknik Temsilci,

- Vakıflar Bölge Müdürlüğünden Tek- nik Temsilci,

- Orman Genel Müdürlüğünden Tek- nik Temsilci'den oluşmaktadır. Böyle bir görev dağılımı içinde Kurul Üye sayısı 6 ile 10 arasında de-ğiş- mektedir.

B- KORUMA YÜKSEK KURULU VE KORUMA KURULLARININ GÖREVLERİ :

KORUMA YÜKSEK KURULUNUN GÖREVLERİ : Koruma Yüksek Ku- rulu yasada belirlendiği gibi;

1- Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlık- larının Korunması ve Restorasyonları ile ilgili işlerde uygulanacak İlke Ka- rarlarını belirlemek,

2- Koruma Kurulları arasında Koordi- nasyon sağlamak,

3- Uygulamada doğan genel sorunla- rı değerlendirerek görüş vermek su- retiyle Kültür Bakanlığına yardımcı ol- mak,

4- Daha önceki Kurullar tarafından alınmış SİT alanları geçici dönem yapılanma koşulları kararlarına ilişkin, Koruma Kurullarınca önerilen de-ğiş- iklikleri değerlendirip tavsiye kararı almakla, görevlidir.

KORUMA KURULLARININ GÖREVLERİ:

Koruma Kurulları, Koruma Yüksek Kurulunun İlke Kararları doğrultusun- da olmak kaydıyla;

1- Korunması gerekli Taşınmaz Kül- tür ve Tabiat Varlıklarının tescilini yapmak, özelliklerini kaybetmiş Kül- tür Varlıklarının tescilini kaldırmak,

2- Kültür Varlıklarının Gruplandırılma- sını yapmak,

3- Koruma amaçlı İmar Planları ile bunların her türlü değişikliklerini in- celeyip onamak,

4- SİT alanlarının yapılanma koşulla- rını belirlemek,

5- Korunması gerekli Taşınmaz Kültür Varlıkları ve bunların koruma alanla- rının kullanımları, kullanılma şekilleri- nin değiştirilmesi ile bu alanlardaki yapılanma koşulları hakkında karar almak,

6- Tescilli Parsellerin bölünmelerine ve birleştirilmelerine karar vermek,

7- Naklinde zorunluluk bulunan ko- runması gerekli Kültür Varlıklarının uygulamaya yönelik işlemleri hakkın- da görüş vermek, olarak belirlenmiş- tir.

C- KURULLARIN YAPISI VE GÖREVLERİNE İLİŞKİN ELEŞTİRİLER:

1- KORUMA YÜKSEK KURULU : 2863 sayılı yasa ve bu yasanın bazı maddelerini değiştiren 3386 sayılı yasaya göre ve Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının korunmaları ve değerlendirilmeleri görevi Kültür Ba- kanlığı'na verilmiştir. Bu nedenle Kültür Varlıklarının Korunması ve de-ğerlendirilmesi için İlke Kararları üre- ten Koruma Yüksek Kurulunun yapısı Kültür Bakanlığı ağırlıklı olmaktadır.

Kurulda görev yapan üyelerin, Ba- kanlığın Danışmanları özelliğini taşı- maları ve görüşlerini, Kültür Bakanlı-ğının belirlemiş Kültür ve Tabiat Var- lıklarını Koruma Politikasına parale- olarak belirtmeleri gerekmektedir. Eğer bu politika belirlenmemişse ön- celikle bu Politikanın belirlenmesi gerekmektedir.

Koruma Yüksek Kurulunun 1989 yı- lında yayımlanmış 26 İlke Kararı var- dır. Diğer İlke Kararları yayımlanma- dığı için Kültür Varlıklarının Korunma- ları ve Değerlendirilmeleri üzerine çalışan, özellikle Mimarlar bu İlke Ka- rarlarının içeriklerini bilmemektedir- ler. Ayrıca alınmış olan bu kararları yazım dili açısından yetersiz oluşu Koruma Kurulları arasında değişik anlamalara neden olmakta, bu ne- denle de bölgeler arasında değişik uygulamalar yapılmaktadır. 2863 sa- yılı yasanın bazı maddelerinin 17.06.1987 tarihinde 3386 sayılı ya- sa ile değişmesiyle yeni görevi belir- lenen Koruma Yüksek Kurulunun şimdiye kadar üretmiş olduğu karar- lar da Kültür Koruma Politikası açı- sından yeterli de değildir. Ayrıca Ko- ruma Kurullarının benzer konularda farklı kararlar almaları, bu durumdak kararların Yüksek Kurulda görüşül- mesi ve bu konularda sadece tavsiye kararı alması, ya da Bakanlığa yar- dımcı olması, yaptırım gücü olmama- sı nedeniyle uygulamada sonuç ver- memektedir.

Yüksek Kurulun sağlıklı İlke Kararlar üretebilmeleri için, Yüksek Kurul Üyeleri arasında, Kurulun ilgi alan- ında olan bütün bilim dallarından birer Uzman Temsilci olması gerek- mektedir.

2- KORUMA KURULLARI : Koruma Kurulları, Sanat Tarihi, Mi- marlık, Arkeoloji, Şehir Plancılığı, Doğa Bilimi, Peyzaj Mimarlığı gibi uz- manlık alanlarında görev yapmakta- dır. Bu durum, başka bir deyişle; Ko- ruma Kurulları tek yapı ölçeğinde İmar Planlarına, tescilli taşınmazları

her türlü onarım ve kullanım biçimlerine, mağaradan, tek ağaçtan ağaç topluluklarına, ormanlara kadar ve hatta deniz altındaki her türlü kalıntı hakkında fikir yürüterek karar vermektedirler.

Bu nedenle bu Kurulların yukarıda sıralanan uzmanlık alanlarında karar alabilmeleri için üyeleri arasında mutlaka yukarıda sayılan bilim dallarından uzman bulundurma zorunluluğu vardır.

Aksi düşünülüyorsa bir Arkeoloğun bilgisi ile İmar Planı onaylanmakta, ya da bir Mimar, ender bulunan bir bitki ve bitki topluluğunun kendi doğa bilimine ilişkin bilgisi çerçevesinde SİT ilan ettirebilmektedir, ya da bir Müzeci Restorasyon projesi onaylayabilmekte ya da red edebilmektedir. Eğer 30.01.1989 gün ve 20065 sayılı yönetmelikte belirtilen oy hakkı olmayan uzman çağırma durumunun, uzmanın bulunmadığı konular için işlenmesi ilke olarak kabul edildiğinde ise, aynı yöntemin kabulü ile Kurul üyelerinden hiçbirinin uzman olması gerekmektedir.

Bu günkü yapısı ile Kurullar bilimsel olarak hiçbir bilgilerinin olmadığı konularda karar alabilmekte ve böylece Türkiye'nin Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma ve Değerlendirilmelerini yönlendirmektedir.

D- UYGULAMADA GÖRÜLEN

AKSAKLIKLAR :

Koruma Kurulları, 2863 sayılı ve 3386 sayılı yasa ile görevleri ve yetkileri belirlenmiş olan ve Koruma Yüksek Kurulunun İlke Kararları doğrultusunda imar uygulaması yapan kuruluşlardır. Yine yasalarımıza göre İmar faaliyetlerinin, bu faaliyetlerle ilgili görevlerin ve yetkilerin neler olduğu, kimler tarafından bu görevlerin yürütüleceği 3194 sayılı İmar Yasası ile belirlenmiştir. 3194 sayılı İmar Yasasına göre İmar faaliyetleri Belediye sınırları içinde Belediyeler, Belediye sınırları dışında ise İmar Müdürlükleri tarafından yürütülür. Ancak İmar Yasası, İmar Faaliyetleri içinde bulunan tüm faaliyetlerden sadece Kültür ve Tabiat Varlıkları ile ilgili olan yapı ve alanlarda karar alma yetkisini 2863 sayılı yasa gereği Koruma Kurullarına bırakmıştır. Koruma Kurulları herhangi bir faaliyetin tümü konusunda değil konunun sadece kendisini ilgilendiren kısmı hakkında karar verebilir.

İmar Yasasına göre Kültür ve Tabiat Varlıkları açısından kısıtlı alanlarda bile ruhsat verme, ruhsata ilişkin belge toplama, belgelerin tahkiki ve değerlendirilmesi Belediyelere ya da İmar Müdürlüklerine aittir. Koruma Kurullarının görevleri ve yetkileri yasalarımıza göre böyle belirlenmiştir. Oysa; Koruma Kurullarının görevleri ve yetkileri olmadan üstlendikleri

imarla ilgili faaliyetleri vardır.

1 - ARKEOLOJİK ALANLAR ÜZERİNE :

Arkeolojik alanlarda, Koruma Kurullarının izni olmaksızın fiziki müdahalede bulunmak yasal değildir. Arkeolojik alanlardan I. ve II. derecede Arkeolojik SİT olarak belirlenmiş SİT'ler Arkeolojik değer açısından kalıntıların var olduğu kesin olarak bilinen SİT'lerdir. Kalıntıların özelliklerine göre Koruma Kurulları bu alanlarda fiziki müdahalenin olabilirliğini ve şeklini belirler. Uygulama doğrudur. Ancak III. derece Arkeolojik SİT'ler ise toprak altında arkeolojik değerlerin bulunabileceği tahmin edilen ya da önemsiz kalıntıların bulunduğu alanlardır. III. derecedeki Arkeolojik SİT alanları ile ilgili Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı gereği temel hafriyatlarında Müze Uzmanlarının denetimi gerekmektedir. Yine aynı İlke Kararında bu alanlarda yapılacak her türlü yapılanma ile ilgili 1/50 uygulama projelerinin Koruma Kurullarında onaylanması istenmektedir.

III. derece Arkeolojik alan, eğer aynı zamanda Kentsel SİT değilse ve temel hafriyatlarında herhangi bir korunması gerekli Kültür Varlığına da rastlanmamış ise Kültür Varlığı olarak korunacak bir alan değildir. 1/50 ölçekli uygulama projelerinin Koruma Kurulunca incelenmesi, KAKS ve TAKS açısından değerlerin belirlenmesinin herhangi bir yöre mimarisine benzetilmesinin bilimsel bir dayanağı yoktur. Bu nedenle III. derecede Arkeolojik SİT'lerle ilgili yapılanma koşulları Belediyesince ya da İmar Müdürlüklerince belirlenmeli, 1/50 uygulama projeleri bu kurumlarca onaylanmalıdır. Temel hafriyatlarında korunacak Kültür Varlığı bulunması durumunda ise Koruma Kurulları ilgilenmeli ve ancak o aşamada Fiziksel Müdahale biçimini belirlemelidir.

Yurdumuzda III. derecedeki Arkeolojik SİT'lerin çokluğu ve Koruma Kurullarının, İlke Kararı nedeniyle 1/50 uygulama projelerini istemeleri, Koruma Kurullarının Kültür Varlığı Bulunmayan yerlerde Belediye ve İmar Müdürlüklerinin yetkisi içinde olması gereken konularla uğraşmasına ve çok büyük zaman kaybına neden olmaktadır. Konu İlke Kararının değiştirilmesiyle çözümlenecek bir konudur.

2 - KENTSEL SİT'LER ÜZERİNE :

Korunmaya alınmış yapıların çokluğu bazı yerleşme birimlerinin tümünün bir bütün içinde korunmasını gerektirmektedir. Bu tür yerleşme birimleri KENTSEL SİT olarak belirlenmektedir. Bu tür yerleşme birimleri için koruma amaçlı İmar Yönetmelikleri ve koruma amaçlı İmar Planları yapılmaktadır. Her iki çalışmada Koruma

Kurullarınca onaylanmaktadır.

Koruma Amaçlı İmar Planı ve Yönetmelikleriyle o yerleşmede, kent planlama ve tek yapı ölçeğinde nelerin yapılabileceği kesin olarak belirlenmiştir.

Korunan yerleşmenin, kent düzeyinde ya da tek yapı ölçeğinde kentin korunma karakterini değiştirmeyen Fiziki Müdahalelerin onaylanması İmar Planı ve İmar Yönetmeliği çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. Oysa özellikle İzmir II Numaralı Koruma Kurulu İmar Planında ve İmar Yönetmeliğinde koşulları belirlenmiş olan, koruma amaçlı İmar Planının özünü değiştirmeyen ifraz, tevhit, terk, tek yapı ölçeğinde esaslı onarım, yeniden yapılanma gibi her olaya müdahale etmekte, Belediye yetkisinde olan işlere müdahale ederek görevi olmayan işlerle uğraşmakta ve zaman kaybetmektedir.

3- DOĞAL SİT'LER ÜZERİNE :

Koruma Kurullarının doğal güzellikler üzerinde bilimsel olarak söz söyleyecek hiçbir üyesi olmamasına rağmen bir mimarın, bir arkeoloğun, bir sanat tarihçisinin; güzeli, nadiri koruma kavramı çerçevesinde Doğal SİT'ler ilan edilmekte ve sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre de yapılanma koşulları belirlenmekte, ne tür yapıların yapılabileceğine karar verilmektedir. Yukarıda sıralanan çalışmalar mutlaka yapılmalıdır. Ancak bu çalışmalar Uzmanlarınca yapıldığında ve değerlendirildiğinde saygınlık kazanır. Cılız ve çok seyrek zeytinliklerin ya da makiliklerin Doğal SİT ilan edilerek, yapılanma koşullarının Koruma Kurullarınca belirlenmesi Koruma Kurullarının olumlu çalışmalarına gölge düşürmektedir.

4- KORUMA KURULLARINA YAPILAN BAŞVURULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE :

Koruma Kurulları yasalarla kendilerine verilen görevlerin çeşitliliği ve çokluğu nedeniyle ağır bir çalışma temposu içindedirler. Bunun yanında Koruma Kurulları;

1- Kendi görev alanları içinde olmayan konularla ilgilendikleri,

2- Aldıkları kararların yol gösterici ve anlaşılır olmaması nedeniyle bir konunun defalarca Kurul gündemine gelmesi,

3- Karar gerektirmeyen konuların Kurul Müdürlüklerince sonuçlandırılması,

4- Koruma Yüksek Kurullarının İlke Kararlarının çeşitlilik açısından yeterli ve tam anlamıyla yol gösterici olmaması,

5- Koruma Kurullarının teknik ve idari donatılarının yeterli olmaması,

nedenleriyle Koruma Kurullarına yapılan başvurular en erken iki ay, ortalama altı ay, kararın tekrar görüşülmesi durumunda da senelerce sürmektedir.

Koruma Kurullarında başvuruların bekleme süresinin çok uzun olması, Kurulların aleyhinde söylentilere neden olmakta, başvuru sahipleri yanlış düşüncelere kapılmaktadır. Bu durum başvuru sahiplerini Kurullarda söz geçiren kişi veya kurum aramaya itmekte, ya da Kurul Kararını beklemeksizin taşınmazlara fiziki müdahalede bulunmaktadır.

E- ÖNERİLER :

1- Koruma Yüksek Kurulu Üyeleri, Kültür Bakanlığının Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma ve Değerlendirme Politikasını oluşturacak ve yürütecek özellikte, Bakanlık Danışmanı olarak görev yapabilecek uzman kişilerden oluşmalıdır. Koruma Yüksek Kurulunun ilgi alanı içinde bulunan bilim dalları, en az bir uzmanla temsil edilmelidir. Koruma ve Değerlendirme Politikasına paralel olarak yeterli ve açık İlke Kararları üretmelidir. Koruma Kurulları arasındaki farklılıkları yetkili olarak sonuçlandırmalıdır.

2- Koruma Kurulları ilgi alanları yönünden konuların ağırlığına bağımlı olarak en az bir Uzman tarafından temsil edilerek oluşturulmalıdır.

3- Koruma Kurulları 2863 sayılı yasa ve 3386 sayılı yasaların kendilerine verdiği yetkiler çerçevesinde 3194 sayılı yasa da yerini bulan Belediye ve İmar Müdürlüklerinin görev alanlarına müdahale etmeyecek biçimde çalışmalıdırlar.

4- Kurullar Kararlarını anlaşılır, yol gösterici olarak ve bu yolla bir konunun çok kere Kurul Gündemini işgal etmeyecek biçimde almalıdırlar.

5- Koruma Kurulu Müdürlerine yasa ve çıkarılacak yönetmelik çerçevesinde inisiyatif kullanma olanağı getirilerek her konunun Kurul Gündemine getirilmesi önlenmelidir.

6- Koruma Kurullarının Teknik ve İdari yapıları güçlendirilmelidir.□

"Çevre" denilen kültürel yapının bir bilgi kaynağı olarak toplum-sallaşma süreci içindeki kişiyle doğrudan ilişkiye girdiği, kişinin içinde doğduğu/oluştugu/yaşadığı çevre ile bilinçli bir ilişkisinin başladığı, giderek kişinin "çevre" denilen kültürel yapı içinde kendisini bir bilgi kaynağı olarak tanıyabildiği, oluşturduğu tercihli davranış kalıpları ile gereksinimlerini gidermeye çalıştığı, düşünce ve davranış kalıplarını genişleterek yaşadığı mekâna büyüyen ölçeklerle, mahalle ölçeğinden başlayarak semt ve kent ölçeklerinde benimsetmeye çalıştığı, birey bazında başlayan toplumsal muhalefetin, giderek demokratik yönetimlerin olmazsa olmaz koşulu olan halk katılımına dönüşmesinin yaşandığı eylem alanlarında etkin olmayı meslek formasyonumuzun gereği ola-

rak değerlendirmekteyiz. Böylece Kentlilik Bilinci'nin oluşturulmasını desteklemeyi kendi sorumluluk alanı içinde gören Meslek Odamız, yaygın organı Egemimarlık'ta bir amaçla Forum Sayfaları'nı ilgililenlerin farklı görüşlerine açmaktadır.

"Görüşler" ile "Karşı Görüşler" in yanyana gelebildikleri ortamlarda en iyi çözümlerin oluşabileceğini düşünmekte ve beklemekteyiz.

Bu sayımızın Forum Sayfaları'nda Sayın Ord. Prof. Dr. Ekrem AKURGAL'ın "Foça Örnek Bir Kent Olma Yolunda" başlıklı yazısını yayınlarken, yayın felsefemizi Sayın meslektaş ve okurlarımızın dikkatlerine bir kere daha sunmayı gerekli gördük. Saygılarımızla.

Foça Örnek Bir Kent Olma Yolunda

Ekrem AKURGAL *

Foça'da 1952-1955 yıllarında yaptığı kazılarla Athena Tapınağı'nı ortaya çıkaran Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal Avrupa'da baskıları yüzbinleri aşan kitapları ile dünyaca tanınmış bir bilim adamımızdır. Avrupa'nın yedi akademisinde üye olan arkeoloğumuzun Fransız Akademisi'nin Eski Çağ bölümündeki koltuğu kendisi yaşadığı sürece Akurgal adını taşıyacaktır.

Amerika'da Princeton Üniversitesi'nde (1960-1961), Berlin Üniversitesi'nde (1970-1971) ve Viyana Üniversitesi'nde (1980-1981) konuk

profesör olarak ders vermiş olan Akurgal'a başta Goethe Madalyası olmak üzere birçok ödül, nişan ve şeref üyeliği verilmiştir. Bordeaux, Uecce, Atina ve Anadolu (Eskişehir) Üniversitelerinden şeref doktoru payesi alan Ekrem Akurgal 1981'de Kültür Bakanlığımızın "Büyük Ödülü" ile onurlandırılmıştır. Türkçe olarak NET Yayınevi tarafından 1988'de yayınlanan "Anadolu Uygarlıkları" adlı kitabının üçüncü baskısı çıkmıştır. Aynı kitabın İngilizce nüshasının yedinci baskısı yayınlanmıştır.

Marsilya'yı, ayrıca İtalya, Korsika ve İspanya'da yarım düzine antik çağ kentini kurmuş olan Foça Türkiye'nin dış dünyadaki prestiji bakımından çok önemli bir kültür varlığıdır. Bu nedenle birçok yönden incelenmesi gerekmektedir. Nitekim "Egeminarlık" 1992/2 sayısında Ömer Özyiğit, Nihat Dirim ve Ziyaeddin Bilgin'in değerli makalelerinde birçok önemli konulara değinmişlerdir. Bu satırlarda aynı amaçla yazılmıştır.

İKİNCİ KONUT YARARLI MI ZARARLI MI?

13-16 Ağustos'ta Belediye Başkanı Nihat Dirim'in düzenlediği festivale katılmak ve bir açık oturumu yönetmek üzere davet edildiğim Foça'da son yıllarda inşa edilen ikinci konut sorununu özellikle inceledim. Kıvançla söyleyebilirim ki bugüne değin inşa edilen ikinci konutlar genellikle Foça'nın ne doğa güzelliklerini bozmuş ne de kültür varlıklarını yok etmiştir. Tersine Foça'ya zenginlik getirmiş, ona güzellik katmıştır. Özellikle Büyük Deniz'in güneyini kuşatan yapılaşma övgüye değerlidir. Buradaki yapıların önemli bir bölümü iç açıcı eserlerdir. Söz konusu kesimde birçok eski evin, yani 19. yüzyıl Osmanlı Döneminde yapılmış olan evlerin,

onarılarak kurtarılmış olmasını görmek insanı mutlu ediyor. Bu tutum varlıklı Türk aydınlarının yüksek kültür düzeyine ulaştıklarının somut kanıtıdır. Hele bazı yeni yapıların adı geçen 19. yüzyıl dönemi evlerin stilini andıran bir görünümde inşa edilmiş olmaları ayrıca hayranlık uyandırmaktadır. Böylece Türk mimarları belki de yeni bir yerel yapı türü yaratma olanağını bulacaklardır.

Foça'da antik kente hiçbir zararı olmayan bir başka modern yapılaşma da inşası yakında tamamlanacak olan Hükümet Konağı'nın kuzeyinde, Anayol'un iki yanında gelişmektedir. Burada başta "Villa Corsini" olmak üzere bahçeli villa türü, göz alıcı evler ve onların arkalarında daha az varlıklı "orta direk" vatandaşların kutu gibi küçük ikinci konutları yer alır. Bu kesimdeki ikinci konutlar da Foça'ya güzellik katmaktadırlar. Kentsel sit alanındaki polis lojmanları da göze güzel görünmektedirler. Türkler ticaret yapmayı öğrenmeğe başladıkları 1951 tarihinden beri, yavaş ta olsa, refaha kavuştular ve son 20 yıl içinde halkımızın önemli kesimleri ikinci konut edinebilecek ölçüde varlıklı oldular. Onlar Foça gibi kasabalarda yazlık evler yaptırmakla zenginliklerinin bir bölümünü bu kentlere

aktarmış oluyorlar. 1952-1955 arasında kazı yaptığım yıllarda Foça fakir bir kasaba idi, şimdi turizm ve ikinci konutlar sayesinde zengin ve Avrupa'lı güzel bir kent oldu.

Ancak ikinci konutlar zenginlik getiriyor diye aşırı yapılaşmaya gitmek Foça'nın sonu olur. Nitekim Belediye spor sahasının güneyindeki çok katlı "türedi evler" Foça'nın güzelliğine zarar getirmişlerdir. Her işte olduğu gibi bu girişimde de ölçül olmalıyız. Üzerinde oturduğumuz dalı kesmeliyiz. Zaten mersinakiler dışında Foça'da yeni evlerin inşa edilebileceği kesimler kalmamıştır. Foça'da korunması kesinlikle gerekli alanları sıraya koyalım:

1) Üzerinde lise binasının yer aldığı yarımada birinci derecede arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiştir ve öyle kalmalıdır.

2) Kent merkezinde park ve civarı, ilgili kurullar tarafından birinci derece arkeolojik sit olarak tescil edilmiştir ve öyle kalmalıdır.

3) İnşa edilmekte olan Hükümet Konağı ile Maltepe arasında uzanan Ana Yol'un doğusunda kalan kesimin içinde bulunan 4 Tepe, yani Çifte Kayalar Tepesi, Değirmen Tepe, Altın Mağara Tepesi ve Maltepe zaten birinci derecede arkeolojik alanlar

olarak tescil edilmiştir. Bu tepelerde gerçekten çok önemli arkeoloji eserlerinin bulunduğu Ömer Özyiğit'in son üç yılda yaptığı çalışmalarla daha da kesinlik kazanmıştır. Gerçekten Değirmen Tepe'de Ömer Özyiğit'in ortaya çıkardığı antik çağın eski tiyatrolarından biri, Maltepe'de ise yine onun keşfettiği, Anadolu'nun en eski sur duvarlarından birinin eşsiz güzellikteki kalıntıları yer almaktadır. Turistler Foça'ya daha girmeden araçlarından inerek bu alımlı ve gök kemli eserlerin fotoğraflarını çekeceklerdir. Bu nedenle yalnız söz konusu Dört Tepe'nin değil, onları Ana Yol'un doğusunda kalan kesimi bütünü de bir numaralı arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmesi, Türkiye için bir uygarlık görevidir. Durum böyle olduğuna göre Maltepe'nin hemen kuzeyinde Anayol'un doğusunda, Altı Mağara Tepesi'nin batısında yaklaşık 200 m uzunluğundaki düzlükte, bir müteşebbisin ikinci konut evleri inşa etmek hususundaki girişimine müsaade etmek büyük bir gaflet olur. Söz konusu yerin iskana uygun olup olmadığını saptamak için açılan araştırma çukurlarını gördüm. Yeterince derin açılmamış olan bu çukurlar kesin karar alınmasına yararlı olmaktan uzaktırlar. Nitekim Foça'da buray

*ORD. PROF. DR.

yakın bir yerde, aynı amaçla açılmış çukurlar ancak 4 metre derinliğe inildikten sonra antik duvar kalıntıları vermişlerdir. Ayrıca müteşebbisin tutumunda da kuşku uyandırıcı bir davranış var. Girişimci vatandaş çukurları görmek isteyen İzmir Müzesi uzmanlarından bir meslekdaşımıza müsaade etmemiş; Nitekim bu yeri görmeye gittiğimizde bize "buraya ne hakla giriyorsunuz?" diyerek alanı görmemizi önlemek istemiştir. Biz gerekli yanıtı verdik ve ben istediğim incelemeyi yaptım. Ancak bu zorba tutumu ilgili makamların dikkatine sunarım.

4) Doğusu, kuzey-güney doğrultusundaki Anayol, kuzey-batısı kent merkezine giden yol ve güney-batısı Maltepe'ye uzanan eski anayol tarafından oluşturulan üçgen içindeki kesim de bir numaralı arkeolojik sit olarak tescil edilmelidir. Burası ilgili kurullarca A 3 olarak kabul edilmiştir. Oysa bu kesim Prof. Dr. Ümit Serdaroğlu'nun yaptığı kazıların da kanıtlandığı üzere antik Foça'nın en eski ve en yoğun iskan yerlerinden biridir. İçinde spor sahasının da bulunduğu bu alanda biraz boş yerler vardır ve bu nedenle ileride yapılacak arkeoloji kazılarına da elverişlidir.

ÜÇÜNCÜ DERECE ARKEOLOJİK SİT DİYE BİR DEĞERLENDİRME ANLAMSIZDIR .

Uygulamalar ve deneyimler göstermiştir ki üçüncü derece arkeolojik sit gereksiz tartışmalara, tatsızlıklara neden olmakta ve çok defa bir uzmanın görüşü bir diğerinininkine uymadığı için arkeologlar hakkında kuşku duyulmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı üçüncü derece arkeolojik sit biçimindeki sınıflandırmadan vazgeçilmesi yerinde bir tutum olacaktır. Zaten bir eser ya korunacak bir değerdir ya da değildir. Bir eseri 3. derece eski diye tanımlamak onun değerini önceden düşürmek anlamına gelir. 2. derecede eski sınıflandırılması da sadece mimarlık eserlerinin değerlendirilmesinde kullanılabılır. Şöyle ki dışı ile içi olduğu gibi korunması zorunlu eser, örneğin Birgi'deki Çakırağa Konağı, birinci derece eski eser, buna karşılık içinin çağdaş konforla yenilenmesinde ve ev ya da pansiyon olarak kullanılmasında sakınca olmayan eski yapılar ikinci derecede eski eser olarak değerlendirilmelidir. Egemimarlık uygun görürse buradaki düşüncelerimin tartışmaya açılmasını öneririm.

5) Büyük Deniz'in kıyı kuşağı kentsel sit alanı olarak tescil edilmiştir, böyle kalmalıdır.

6) Küçük Deniz'le Anayol arasında kalan kesimin büyük bir bölümü ilgili kurullarca kentsel sit alanı olarak tescil edilmiştir. Bu kesimin altında antik çağın, üstünde ise 19. yüzyıl Osmanlı

Döneminin mimarlık eserleri bulunmaktadır. Bizim için her iki devrin mirası birbirinden değerlidir. Bu nedenle antik eseri bulmak için 19. yüzyıl Osmanlı Dönem evlerini feda edemeyiz. Kaldı ki bu alanda şimdi ayakta duran evler, sokaklar ve meydan-cıklar yabancı turistlerin çok beğeneceği bir stil özgünlüğüne sahiptir. Onların yıkılmasına göz yumarsak Foça turistik değerini tamamıyla yitirir. Bugün bu kesimde ve civarında birçok eski güzel ev hala ayakta durmaktadır. Nitekim Foça'nın değerli Belediye Başkanı Nihat Dirim böyle güzel bir 19. yüzyıl Osmanlı Dönemi evinde oturmaktadır. Foçalıların bazıları ise baba yadigarı evlerini onarmışlar ve onlara gelir sağlayan işlevler kazandırmışlar, böylece kentlerinin eşsiz güzellikteki kimliğini korumuşlardır.

FOÇA'DA PANSİYONCULUK

İki katlı eski ev sahipleri Foça'lılar evlerini yıktırıp yerine aynı metrekare esasına göre üç katlı yeni bina yaptırıp kiraya verme yerine eski evlerinde yazın 5 ay süreyle pansiyonculuk yaptıklarında daha çok kazanç elde edebilecekleri anlatılmalıdır. Bu konuya güzel bir örnek olarak 216 ncı sokak üzerindeki pansiyon işlevini gören eski evi gösterebiliriz. Yaz sıcaklığında bile serin olan bu evde tanıdığım bir profesör arkadaşım her yaz gelip kalmaktadır.

FOÇA'DA KENTSEL DOKU ÜZERİNDEKİ KORUNAN ESKİ YAPILAR.

1. Belediye binasının güney bitişiğindeki adada Reha Midilli'ye ait şimdi bir bölümü et lokantası olarak kullanılan eski yağhane.
2. Belediye binasının arkasında (Doğusunda) Ülkü Çakan'a ait altında pasaj olan restore edilmiş iki katlı eski yapı.
3. Hotel Amphora'nın güney bitişiğindeki konutun yanında, geçen yıl restore edilmiş iki katlı bir Eski Foça evi.
4. Celep Restoran'ın doğusunda Sait Aksoy'a ait iki katlı güzel korunmuş eski yapı.
5. Foça Restoran binası tek katlı olup çok iyi restore edilmiş ve korunmuştur. (Eski Müze Binası).
6. 212 nci Sokak ve 189/1 sokak arasındaki adanın doğu köşesinde 189/1 sokağın üzerinde güzel korunmuş eski bir ev. (Muharrem Yarba'ya ait)
7. Belediye sinemasının güneyindeki eski korunmuş güzel iki katlı eski ev. (Maliye lojmanları olarak kullanılmakta).
8. Park Restoran'ın önünde Büyük Denize giderken deniz kıyısının gerisinde ağaçlar arasında çok iyi muhafaza edilmiş iki katlı Eski Foça evi. (Celile Hanımın Köşkü).
9. 125 nci Sokak, 188 nci sokağın

köşesinde 1991 yılında çok güzel restore edilmiş iki katlı Eski Foça evi. (Ülkü Girgin ikamet etmekte). Adları geçen aydın ve yurtsever Foçalıları saygı ile selamlarım. Kentsel bölgedeki güzel ancak hayli harap bir eski ev 400 milyona, bir başka ev 800 milyona, bir diğeri de 1 milyara satılmak üzeredir. Sözkonusu kentsel kesimin güzelliğini ve önemini Ziyaeddin Bilgin yukarıda adını andığımız büyük övgüye değer yazısında (Ege Mimarlık 1992/2) ilginç fotoğraflarla dile getirmektedir.

DEVLETİN TUTUMU, FOÇA MÜZESİ VE AĞALAR KONAĞI

Devlet Foça'ya mükemmel ulaşım yolları yapmakla bu güzel kasabamızın gelişmesi için gerekli alt yapıyı sağlamıştır. Buna karşılık devlet, ilgili bakanlıkların bilgisizliği yüzünden eski eserlerin korunması bakımından Foça'ya zararlı bir tutum içinde saplanmış kalmıştır. Gerçekten devlet Yarım Ada'da ortaya çıkarılan Athena Tapınağı üzerine lise binası ve jimnastik salonu inşa etmek, yine aynı yarımada'nın doğu kenarına Ziraat Bankası ve lojmanları, tarım kooperatifi gibi çirkin yapılar dikmek ve Foçalıların sırtından para kazanmayı hedefleyen zorlu bir müteahhidin M.Ö. 6. yüzyıl duvarlarını yıkarak apartman daireleri ve çarşı yapmasına izin vermek gafletinde bulunmuştur. Böyle olmakla birlikte, geç te olsa devlet şimdi ilk defa olmak üzere eski eserlere de yardım elini uzatıyor. Foça Festivali sırasında 14 Ağustos günü Beşkapılar'da Hidayet Karakuş ve Kemal Anadol'dan sonra Kültür Bakanı Fikri Sağlar, iki güzel müjde bulundu. Kemal Anadol konuşmasında Foçalı gençlerin "müze" isteklerini dile getirmişti. Fikri Sağlar yaptığı söyleşi sırasında bu konuya da değindi ve Foça'ya müze yapılışının, ayrıca geçen ilkbaharda yaşanan Ağalar Konağı'nın restore edilmesinin planlandığını bildirdi; mutlu olduk. Çünkü her iki haber de Foça için büyük önem taşıyor. Zarif bir yapı olan Fatih Camii ile Ağalar Konağı, Foça'nın kimliği bakımından birinci sırada yer alırlar. Müze ise, Marsilya'yı kurmuş olan Foça yönünden olduğu ölçüde Türkiye bakımından da bir prestij sorunudur. M.Ö. 570-560 tarihlerinde yapılmış olan Athena Tapınağı'nın sütun tamburlarından bir bölümü yarımada'daki okulların duvar diplerinde, daha büyük ve önemli sütun altlıkları ve sütun tamburları ise, İzmir Müzesi'nin bahçesinde, orada da duvar diplerinde, yani güneşin, tozun ve yağmurun altında yatmaktadır. Vazolar ve kabartmalar gibi eserler ise yine İzmir Müzesi'nde depolarda, başka yerlerden gelmiş eserlerle üst üste yığınlar halinde

saklanmaktadır. Foça'nın örnek bir kent olması için çalışan, müteahhit Mazhar Zorlu gibi zorlu bir müteahhidin Küçük Deniz'deki 6 katlı apartmanını 3 kata, 5 katlı askeri lojman isteklerini 3 kata indiren, yanlış yere inşa edilmek istenen Hükümet Konağı'nın bugünkü görkemli yere nakledilmesini sağlayanları destekleyen, gerçek demokrat Belediye Başkanı Nihat Dirim şimdi müze binası olarak kullanılmak üzere 19. yüzyılda Osmanlı döneminde yapılmış uygun bir yapı bulmak üzeredir. Foça güzel bir müze binasına kavuşursa Avrupa'daki prestiji ve ünü bir kat daha artacaktır.

FRANSA'DAN VE ATİNA'DAN FOÇA'YA İKİ ÖNEMLİ ZİYARET

Cumhuriyet gazetesinin haber verdiğine göre bu ünlü ilçemizi Avrupa'dan iki heyet ziyaret etmiştir. 1-Fransız Hastaheneleri ve Sağlık Teşekkülleri Destekleme ve Yardımlaşma Vakfı 37 kişilik bir ekiple Foça'ya gelmiş ve Marsilya Akademisi sürekli sekreteri George Bergion atalarının ülkeleri olarak Phokaia'yı (Foça'yı) görmek için geldiklerini belirterek, Belediye Başkanı Nihat Dirim'e Marsilya Akademisi'ni simgeleyen bir plaket armağan etmiştir (Cumhuriyet 22 Eylül 1992). Merak ediyorum Athena Tapınağı lise binasının altında olduğuna ve Foça Müzesi de henüz kurulmadığına göre Ömer Özyiğit'in bulunduğu sur duvarları ile eski tiyatro kalıntısı olmasaydı Belediye Başkanı Nihat Dirim bugünkü ilçenin eski Phokaia olduğunu nasıl kanıtlayacaktı?

2-1992 yılında Foça'dan göç eden rum kökenli Foçalıların Atina civarında palaia Phokaia (eski Foça) adı ile kurdukları küçük köyden gelen 53 Ellenli'nin (Yunanlı'nın) güzel ilçemizi ziyaretini Şevki Avcı her zamanki tatlı uslubu ile anlattı (Cumhuriyet 26 Eylül 1992). 53 ziyaretçinin yalnız 5'i eski Foçalı, ötekileri onların çocukları ve torunları. Beş eski Foçalı'dan yalnız palaia Phokaia muhtarı, 93 yaşındaki Magiras Theodoros, şimdi Çerezci Muzaffer Kapsal'ın oturduğu, o günkü evini buluyor. Ötekilerin evleri yok olmuş. 5 evden birinin olsun ayakta kalmış olması 53 Ellenli'yi mutlu kılıyor. Ellenler ve Türkler bir akşam boyu deniz kenarındaki kahvede sohbet edip şarkılar şiiirler okuyarak eski dostlukları tazeliyorlar. İnsanlık dostlukla ve sevgi ile yücelir. Foça böyle buluşmalara çok uygun yerlerimizden en başta gelenlerden bir tanesi. Çünkü hala antik çağı ve Osmanlı dönemini az da olsa yaşatıyor. □

Foça'da Esaslı Bir Arkeolojik Kazı Yapılmalıdır

Ege mıntıkası Misya, Lidya, Aiolya, İonya ve Karya'da doğup gelişen eski medeniyetler eserlerinin çok zengin bakiyelerini ihtiva etmektedir. Bu mıntika asırlar boyunca bir çok seyyahların, ilim adamlarının ilgilerini çekmiş ve buralarda yapılan tetkiklere, ilmi sondajlara ve kazılara dair çeşitli lisanlarda ciltler dolusu kitaplar yazılmıştır.

Bununla beraber, yapılmış olan bütün bu etütler ve araştırmalar Bergama, Efes gibi merkezler bir dereceye kadar müstesna, tamamlanmış sayılmaz. Ege'de ciddi araştırmalara tabi tutulmamış daha nice eski medeniyetler merkezleri, antik şehirler, mabetler toprağın altında yatmaktadır. Eski Foça bunların en önemlilerinden biridir.

Felix Sartiaux'nun 1913 Eylülü ile Ekim ayları içinde beş haftalık bir zamana sığdırarak Eski Foça'da yapmış olduğu sondajlara dair raporunu neşrediyoruz. F. Sartiaux bu raporunda, Eski Foça hakkındaki yazılı kaynakların ve toprak altı bulutların pek mahdut olduğuna işaret ediyor. Kendisi de sondajlarının neticesinde, mevcud pek fazla bir şey ilâve etmemiş bulunuyor. Ancak bu rapor Eski Foça'da yapılacak ilmi ve esaslı kazıların müsbet neticeler vereceğini sarahatle ortaya koyması bakımından bilhassa önemlidir.

İonya'nın en mahir ve teşkilatlanmış denizcileri olan Foçalılar, muasır Garbi Anadolu kültürünü ve Artemis kültürünü Akdeniz havzasına yaymakta birinci derecede rol oynamışlar, bir kısım Akdeniz adalarında ve cenubî Fransa'da koloniler kurmuşlardır. Bugünkü Marsilya'nın Foçalı muhacirler tarafından kurulduğu malûmdur. Bu itibarla Foça'da yapılacak ciddi araştırmalarla elde edilecek buluşlar büyük alâka toplayacaktır.

Okuyucuların Foça hakkında mümkün merteye bilgi edinmeleri için bu broşürde F. Sartiaux'nun raporuna kısa bir (Foça Tarihi) ni de ilâve ediyoruz.

Bu iki metnin Foça mıntıkasında esaslı bir kazı yapılması ve Foça'nın daha geniş bir kusursuz bir tarihinin

yazılması hususlarında ilgili ilim müesseselerimizin dikkatlerini çekmeğe yarayacağını umuyoruz ve bunu temenni ediyoruz.

Şu cihete de işaret etmeliyiz ki, son üç senedenberi İzmir'in Bayraklı mevkiinde, Ankara Üniversitesi namına kıymetli arkeoloji profesörü sayın Ekrem Akurgal ile, Atina İngiliz arkeoloji enstitüsü uzmanlarının beraberce yaptıkları kazılar, İzmir şehrinin bugüne kadar çeşitli yazılı kaynaklarda bildirilen ilk kuruluş yeri ve şekline ait bilgiler üzerinde hayli düzeltmeler yapılmasını, bir kısım bilgilerin de kat'ileşmesini temin etti. Bunun gibi Eski Foça'da yapılacak kazılar ile, bu önemli tarihi merkez hakkında etraflı ve isabetli bilgiler toplanacağına, fazla olarak zengin bakiyelerin ele geçeceğine şüphesiz nazariyle bakılabilir.

Felix Sartiaux'nun Fransızca olarak yazılmış raporunun bir suretini - ki bu rapor bastırılmadığı için mahdut nüshalarını elde etmek zordur- Foça'nın eski Belediye reisi Bay Tahir Müstecaplıoğlu cemiyetimize verdi. Bu rapor arkadaşımız Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkcısı) tarafından tercüme edildi. Foça'ya ait manzara resimlerini de yeni Belediye Reisi Bay Hüseyin Limnili'den temin ettik. Kendilerine teşekkür ederiz.

İzmir : Mart - 1952

Ege Turizm Cemiyeti Başkanı

Suad YURDKORU

NOT : Rapordaki Latince ibareler ile bir kısım haşiyeler Fransızca olarak aynen muhafaza edilmiştir. Raporun aslındaki bütün fotoğraflar ile haritanın kopyeleri birlikte neşredilmektedir.

Eylül-Ekim 1913 arasında

ESKİ FOÇA'da

Yapılan Tetkikat Hakkında Notlar

(6 Ocak 1914 de (Not: yırtıldığından okunamadı...))

..... ve Edebiyat Akademisine Okunan Notlar.)

1913 senesi Eylül ve kısmen de Ekim aylarında (Eski Foça) mevkii üzerinde yaptığım tetkikatın neticesini Akademiye sunmak şerefine nail oluyorum. Bu vazife bana Maarif Vekâleti tarafından tevdi edilmişti, gayesi o mıntıkayı tetkik ederek daha ciddi ve derin araştırmalara yol açmaktır. Bu mıntika risalelerde tarif edilen bir Bizans madalyonu ve bir iki vazo müstesna, seyyahlar tarafından pek muhtasar tarzda tarif edilmiş ve hiç bir zaman metodlu bir araştırmaya zemin teşkil etmemişti. Burada tesadüf edilen eski eserlerden bahsedilmemişti. Müzelerde ise menşei Foça'lı olduğu kat'iyetle tesbit edilmiş hiç bir esere rast gelinmiyor. Binaenaleyh bu araştırma meşhur Marsilya şehiri ile münasebeti dolayısıyla alâka çekiciliğinden maada yeniliği itibarile de bir cazibe arz ediyordu.

Topoğrafik Harita: Her şeyden önce arkeolojik araştırmalara esas olmak üzere arazinin doğru bir haritasını hazırlamak lâzımdı. Bundan dolayı mutat -tachéométrie- ilk usullere baş vurarak hazırladığım 1/5000 mikyasındaki fotoğrafı akademiye takdim etmekle şeref duyarım. Bu plânın ihtiva ettiği mıntaka (4 km X 4 km, 5,) bir sahadır. Tesviye münhanileri mıntakanın en yüksek noktası olan ve deniz sathından 253 m. irtifada bulunan (Stephanía) tepesine kadar, her beş metrede bir çizilmiştir. Çıkıntı teşkil eden kayalar siyah noktalarla gösterilmiştir.

Umumi Tarif: Bugünkü Foça şehiri. - (Takriben 5500 Rum ve 1500 Türk olmak üzere 7000 nüfuslu Eski Foça: **Palaia Phokia, Eskidje Fodsha**) İzmir körfezinin şimal-i garbi yanını kıyılayan volkanik teşekküllü bir dağ zincirinin garbinde, İzmir Körfezinin ağzında ve körfez ağzı kıyısının tamamen şimale döndüğü noktanın üzerindedir. Şehir kara tarafından münbit bir vadinin muntehasında ve mukavves bir limanın kenarında ve azami 12 m. irtifalı bularak şimal-i garbi ve cenub-u şarki istikametlerinde uzanan bir dil üzerinde kâindir. Bu dil, limanı biri şimalde (Microslo s - Küçük deniz) ve diğeri cenupta (Megalos İalos - Büyük deniz) diye adlandırılan iki müsavi olmayan kıs-

ma taksim eder. Bu kısımlardaki su lar derin ve emindir.

Karaya 10 metre eninde dar bir top rak dili ile merbut olan uzun (Dabies) yarım-adası limanı garp tarafında kapar. Cenupta ise, (Mousi) Musa li manı ile yekdiğerinden ayrılmış ola (Kale Dağ) ile (Mylo Cavo - Değir menli Dağ)ın kayalık burunları (Bü yük Deniz)i cenub-u garbi rüzgarla rından muhafaza eder. Bu iki buru nun birincisinin üzerinde bir kalenir (Kastro) harabeleri mevcuttur. Hari tada ancak bir ucu görünen (St. Ge orges) adası, limanın ağzına hakim dir. Karadan ancak (Anaphani) sırtla rından geçilerek varılabilen şehir vı vadinin etrafı mukavves ve geniş te peler dizisile çevrilidir. Şimalde (L'Erketch Aghilia - Erkek Ağılı) dağ zincirinin birbirinin üzerine abanar sırtlarından vahşi manzaralı kırmı: lav ve kurşuni kalkerlerden müteşek kil kayalar kalkınır. Bu kaya zirveler şehir yakınında da (**Chrysospilio-tissa** - Caverne d'or-Altın Mağarası) **Bakathanasi Myli** - Mouline de Ba kathanase-Bakatanesi'nin Değirme ni) ve (**Katirdji Kaiades**) - Katırc Kayaları) adlarıyla üç küçük akropo teşkil ederler ; Cenupta (Stephanía) silsilesi şark ve garbe doğru semtür reislerinde uzun bozaltık kayalar di zisini taşıyan, derin sel yataklarıyla kı yılmış kıraç yamaçlarını yükseltti. Sonra tatlı bir meyil ile şimal-i garbiye dönerek (Prophéte Elie - Peygambe Eli) ve (Kale Dağ - Kale Dağ) daha alçak yuvarlak tepelikler teşkil ede rek denize kavuşur.

50 sene önce deniz Micros İalos'ur bugün şimal ve şarktaki kıyıları üze rine inşa edilmiş binalarmıntakası örüyor ve Büyük Denizin şarkındak araziye kaplıyordu. İki limanı ayıran yarım-ada 25 sene evvel rıhtımlarla genişletilmiş ve rıhtımların üzerine di tuz anbarları inşa edilmiştir.

Şehirin mevkii ni tayin : Eskilerin yazı ları arasında Eski Foça hakkında eni-konu ehemmiyetlice malûmat: ancak Tite-Live'in şu yazısında ras geliyoruz: (XXXVII, 31) :

" Classis romana ab Chio Phocaeen trajecit : in sinu maris
" intimo posita haec urbs, est oblon ga forma: duum millium

" et quingentorum passuum spatium murus amplexatur:
 " coit deinde ex utraque parte in arc-tiore velut cuneum,
 " Lamptera ipsi appellant : mille et ducentos passus ibi
 " latitudo patet : inde in altum lingua mille passuum excur-
 " rens medium fere sinum velut nota distinguit, ubi co-
 " haeret favi bus angustis, drosin utramque Regionem-
 " versos portus tutissimos habet : qui in meridiem ver git,
 " ab re appellant Naustathmon, Quia ingentem vim navium
 " capit : alter prope ipsum Lamptera est"

(Pliny) nin eserlerindeki şu pasaj (hist. nat. V, 38) kıyı karşısında ser-pilen adaları tesbit ediyor:

" Juxta Smyrnam sunt Peristerides, Carteria, Alopece, Ela-
 " sussa, Bacchina, Pystira, Cromm-yonesos, Megale."

Eski Foça (Paleia Phokia) şehiri, Fo-ça yarım - adasında Tite Live'in tarif ettiği şehirin vasıflarına uyan yegane şehirdir. Şimalde 13 üncü asırda şap madeni kazıları münasebetle kurulmuş olan ve seyyahlar tarafından Eski Foça ile karıştırılan ve Yeni Fo-ça diye anılan küçük kaza yukardaki tarife uymaz. Tarif edilen vasıflara uygunluk arz ediyor diye bana gös-terilen cenuptaki (Panhagia Bournou - Panhaghia burnu) mevkii küçüklüğü dolayısıyla bence kabule şayan görülmemiştir. Orada hiç bir zaman az çok ehemmiyetli bir şehir kurulamazdı. Nihayet şehrin mevkii "Mylo Cavo" burnunda ve (Prophete Elie) sırtlarında olarak tayin eden (B.Graef) in (I) bu yoldaki faraziyesi de kabule şayan olmayan delillere istinat etmekte- dir ki, bunların burada münakaşa ve reddine bu raporun hacmi müsait de-ğildir. Tite-Live'in saydığı hususiyet- lere, şehrin kurulmuş mevkii arz et- tiği benzerlik ayrıca eskidenberi sü- regelmiş an'anelerle olduğu kadar o mevkide rast geldiğim mebzul kalın- tılarla da takviye edilmektedir ki baş- ka yerlerde bulduğum ender kalıntı- lar hiç bir zaman asıl şehrin mevkii- deki bulduklarımın kıyas kabul et- mez.

Toprak üzerinde tesadüf edilen eski kalıntılar : Foça'da toprak yüzünde rast geline kalıntılar üç çeşittir : a) Hangi devre ait oldukları belli olma- yan taş âbideler, b) Grek, Romen de- virlerine ait âbide ve eşyanın kırık parçaları, c) Orta çağ'a ait inşaat ve kalıntılar.

Taş âbideler : - Papadopoulos Kérameus 1879 tarihinde (2) İz- mir'den Foçaya giden yol üzerinde taştan mamul büyük âbideler gördü- ğünü anlatıyor, ve bunları Phrygi- ens'lere atfediyor. Ben Foça şehrinin mevkii üzerinde taştan yapılma bir

çok âbide gruplarına rast geldim. "Prophete Elie,, nin eteklerinde ka- yalara oyulmuş Lovipos (hamam. Türkçe, Şeytan Hamamı) adile anı- lan büyük bir mezar vardır. Buraya kemer kubbeli bir kapıdan girilir; Bu kapıdan yuvarlak hesap 4m X 3m en ve boylarında olan iki dört köşeli odaya girilir. Bu iki oda arasında içe- riye doğru oyulmuş ve kemerli (3) bir kapı daha vardır. Chrysospiliotissa ve Bakathanasi Myli" de kayalar üzerin- de bir takım oyuklar daha vardır ki bir kısmı merdivenbir kısmı da hücre şeklindedir. Bunların benzerine Ati- na'dan Eleusis'e giden yol üzerinde kâin Afroditi ibadetine tahsis edilen noktadaki kayaların yüzlerinde rast gelinir. Haghios Constantinos kilise- sinin şimalinde ve aynı isimli bir dere- nin kenarında bütün bir mezarlık mevcuttur. Her boyda olan bu mezar- lar kayaya oyulmuş ve üzerlerine ko- nulan kapakların sığması için hepsi- nin üst tarafına ufki bir çizgi halinde kerkterik yontulmuştur. Bu bakiyeler Hellenistik devire ait olabilir, veyahut Hellenistik devirde tekrar istimal edil- miş olabilirler. (4) Ben bunların Hel- lenistik devirden çok daha eski ve bugün Küçük Asya'da bir çok âbidelerine rast geldiğimiz Frigyalılar- la akraba bir kavim tarafından yazıl- mış olduklarını kabule meyyalim.

Eski eserler: Foça'da her ne kadar eski bir âbidenin temelini izi bulun- muyorsa da, toprak yüzünde bulunan mimari, heykeltıraşı ve çiniciğe ait olan kalıntılar çok ehemmiyetlidir. Ben bunları yegân yegân kayıt ettim ve imkân oldukça bulunmuş oldukları yerleri plânda gösterdim. Bunlar şe- hire hâkim tepelerden çıkmış büyük kalker bloklar, kaideler, mezar taşla- rı, beyaz, kırmızı ve başka yerlerden ithal edilmiş yeşil mermerler ve yerli halk tarafından bağçelerinde, tarlala- rında veyahut bugünkü evlerini inşa ederken toprak içinde bulunupta bu- günkü veya orta çağdaki binalarda tekrar kullanılmış bulunan kabartma friz ve saçak bakiyeleri velhasıl piş- miş topraktan mamul küçük heykel- ler ve çini parçalarıdır.

Bunların en ehemmiyetlileri aşağıda- kilerdir :

Osmanlı mektebinin önündeki saha- ya dikilmiş ve o civarda bulunmuş iki mermer kaide. Bunlar 1.35 metre yüksekliğindedir. Bunlar 0.50 X 0.52 M. ebadında bir müstakil, bir ayak ve profillenmiş bir üst kısım arz ederler. Bunların arasında ve cephelerinin bir- inde 0.73 X 0.45 M. ebadında çer- çevelenmiş bir kitabe mevcuttur. Ki- tabedeki yazılar tamamen okunama- yacak kadar silinmiştir. Bunların bi- rinde feylesof olarak vasıflandırılan (5) ve İsa'dan sonra ikinci asrın so- nuna ait bir fofist olan, Flavios Her- mokrates'in adı yazılıdır. Kendisi Fo- ça hemşerisi idi. "Sofistlerin Hayatı,,

adındaki eserinde Philostrates ona bir çok sayfalar ayırmıştır. (Katrali Kuyu) denilen kuyunun mermer bile- ziğinde -ki bana yukardaki bloklara benzer veya ona ait gibi görünüyor - bir İmparatora yapılan bir ithaf'n izleri seçilebilmektedir.

İçindeki kemikler ve müteaddit toprak vazolar ihtiva eden ve milk sahipleri tarafından bulunan bir takım tezyinat- sız ve profilsiz lâhitler.

Ve nihayet mermerden arkaik bir arslan - Bu arslan art ayaklarının üzeri- ne oturmuş ve ön ayaklarının üzerine dikilmiştir. Çok harap olmuş ağzının etrafında yelesinin perçemleri seçile- bilmektedir. Yelesi az derin oyulmuş uzun çizikler şeklinde sırtının yarı ye- rine kadar uzanır. Bunun üslubu adalardaki arslanların ve bilhassa Le- roux tarafından Delos adasında bu- lunan arslanın aynıdır.

Kalıntıların çoğu şehrin yarım - ada üzerinde işgal etmiş olduğu saha üzerinde, şark tarafında, ve bu nokta ile Bakathanesi Myli ve Chrysospilio- tissa akropollerleri arasındaki saha üze- rinde bulunmuştur. Bu mıntika bağ- lar ve bağçelere örtülüdür. Burada arazi kırık toprak avani ile doludur. Arslan, daha sonra bahis mevzuu edeceğim kal'e bedeninin cenub-u garbisinde, ve şehrin beş kapısının birinin ağzında dikilmiş olacaktır. Le Bruyn bize şehrin hatırasını muhafa- za etmiştir. Ben Foça'nın şimal kıyı- larında da çokça - Mandrés kayaları- nın eteklerine kadar- mimari bakaya, lâhitler ve toprak evani parçaları bul- dum. Megalos İalos kıyısında da - fa- kat kıyıdan daha uzakça bir sahada- az çok kalıntılara rast geldim.

Orta Çağ Bakiyeleri: Foça şehiri Mic- hel Paléologue tarafından Ceneve'li Manuel Zaccharia'ya bir derebeyliği olarak verildiği 1275 den, şehrin Türkler tarafından zapt edilşinin tari- hi olan 1455 senesine kadar müte- madi bir halde Ceneviz'lilerin elinde kaldı. Bu devirdedir ki orta çağa ait olupta ehemmiyetli bakiyelerine rast gelinen âbideler dikildi. Şehrin kâin olduğu burun, mazgalı ve kuleli bir duvarla çevrili idi. 17 ci asırda Türk- lerle Venedikliler arasındaki savaşta bir su kesimi bataryasına zemin teşkil etmiş olan garp kısmı müstesna, bu kaleden eser kalmamıştır. 1860 a doğru yıktırılan bu duvarın kalker blokları, bütün bir mahalleyi inşada kullanılmıştır. Yaptığım bir sonaajla mahiyetini tayin edebildiğim bu du- var, pembe bir kiremit harcına parça parça ufalanmış maddeler katılarak yapılmış ve hemen 5 metre eninde idi. Duvarın dış tarafı bazen büyük kalker blokları ve bazen de daha eski binalara ait mermer parçaları ile ya- pılmıştı. Kale Daglı noktasındaki Kastro (kale) çok daha sonraki bir devire aittir. Foçanın Riva (6) tarafın- dan bombardımanından sonra 1678

de inşa edilmiştir. Takriben 500 met- re uzunluğundaki bir su kemeri bana göre orta çağda yapılmıştır. Bu su ke- meri el'an şehrin içilecek suyunun büyük bir kısmını temin etmektedir. Bu suyu Panhaghia Galateria sarp vadisinin üst tarafında dağda bulu- nan bir gölcükten almaktadır. Le Bruyn 1678 de 180 kemer saymıştır. Fakat o zamandan beri kemerlerin çoğu gene kemerlerin takviyesi için duvarlarla tıkanmıştır.

Nihayet orta çağ bakayasının ilgi çe- kici bir parçası olarak 0.80X 0.80 ebadında büyük bir mermer parçasını zikredeceğim. Bu taş üç pano'ya taksim edilmiştir. Bunlar şöyledir: Pa- leologue arması. İki başlı Ceneviz Kartalı ve Ceneve'li Gattelus'i'nin (1346-1455) arması. Bunun altında 0.05 metre ebadında harflerle hak edilmiş bir kitabe mevcuttur. (7). Bu yazı Dorino Gattelusio (1346-1455) - ki Foça Naibi ve sonra da (1427- 1449) Midilli hükümdarı idi- tarafın- dan babasına ithaf edilmiştir. Bu taş blok fırıncı Alexopoulos'un evinin du- varına konmuş iken 1913 senesinde Ağustos ayında İrmir Arşevakinin gayreti ile yapılmakta olan yeni mek- tebe nakledildi. Bu taş arkaik arslanın yanında bulundu. Vaktile bu taşın şehrin bir kapısının süsünü teşkil et- miş olduğu muhakkak gibidir.

Sondaj : İon kolonizasyonu sırasında, Atinalı Philogenes ve Damon'un başkanlığı altında Foça havalisine Kyme'lilerin (8) müsaadesile yerleşen göçmenler muhtemeldir ki ilk önce Megalos ile Micros İalos (9) arasında kâin küçük akropole yerleşmişlerdi. Şehrin bundan sonraki büyüyüş ve yayılışı hakkında sahih bir malûmat elde edilememiştir. Kesin olarak ileri sürülebilecek bir şey varsa o da Hel- lenistik ve Romen devirlerinde şehir şimdi işgal etmekte olduğu sahaya aşıyordu.

Bugünkü şehrin işgal ettiği geniş sa- ha ve eski âbidelerin mevkilerini ta- yin eden alâmetlerin mefkudiyeti son- dağı suretile yapacağım araştırmaları güçleştiriyordu. Burada teferruatını izah uzun sürecek bir çok mülâhazalarla Foça şehrinde 14 ve Panaiya burnunda 1 olmak üzere 15 kazı yaptım. Şehrin seviyesinin ne derinlikte olduğunu anlamak için ilk önce "Loutros,, methalini açtım. Bi- rinci odadan 1.50 X 2.30 ebadında tekne şeklinde bir mezar çıkardım. İçinde ne kemik ne de eşya çıkmadı- ğına göre daha evvel yoklanmış ol- duğu anlaşıldı. Bir ikinci grup sondaj şarkta burun üzerinde şehir kenarın- da tatbik edildi. Bu sondajlar bir çey- rek asırdan beri harap olan orta ça- ğa ait duvarın mevkii ve inşa tarzını tayine yaradı. Bu kazılarda bir çok mermer bloklar meydana çıktı. Bunlar eski ve tavanı mukavves büyük bir kapiya ait idi. Bu kapının dışında ve

sağında ve solunda oluklu Korent üslubunda başlıklı sütunlar mevcut idi. Şehirin bu kısmını yeryer-kapıda bulunan sütunlara benzer sütunlarla-süslü bir mermer duvarın örmekte olduğu anlaşıldı. Bu cümleye ait olmak üzere bulduğum parçalar 18 den aşağı değildir. Başlıcaları şunlardır:

Kapının sütunlarına istinat teşkil etmiş olan profilili bir sütun altı, kapı kemerine ait bir blok, büyük bir pervaz, büyük bir Korent başlığı, bir çok sütun parçaları, bir pervaz kenarı, üçü kapı altındaki kaldırıma ait olan yedi büyük döşeme taşı.

Bu mermirlerin hendeklerde bulundukları şekildeki fotoğraflarını akademiye takdim etmekle kesbi şeref ederim. Bu parçaların tam şekillerinin tetkik edilebilmesi ve benim Foça'dan geçişime daimi bir şahit olabilmeleri maksadile bunların ilk bulunanlarının üçünü rast gele vesaitle yakındaki meydana taşıttım ve onları konağın muhafazasına tevdi ettim. Akademiye takdim ettiğim (IX) numaralı fotoğrafı onların yeni durumunu göstermektedir.

Üçüncü parti araştırmalarım -bana iki bakımdan çok ehemmiyetli garüben-Bakathanasi Myli tepelerinde oldu. Bu tepenin cenup, şark ve garp etekleri Hellenistik toprak evani parçaları ile o kadar dolu idi ki gerek suların kazdığı oyuklarda ve gerekse köylülerin kazdıkları hendeklerde -hiç kazmağa lüzum kalmadan elimle bir çok toprak kandil ve eski çanak, çömlek parçaları ve bir de tepenin cenubu şarkisinde Iorghis Paschali adlı birine ait bir bağda toprak üzerinde, üstünde Hellenistik devire ait bir mezar kitabesi taşıyan bir mermer altlık buldum. Bundan daha sonra bahsedeceğim. Bütün bu bulduklarım burada bir eski nekropolün bulunduğunu gösteriyordu. Şimali şarkide tekneyi andıran ve her tarafı bir nevi imlâ ile tahdit edilen ve alt tarafı taraçaya benzeyen büyük bir çukura rast geldim. Bu arazinin sahibi buradan bir çok kalker taş bloklar çıkarmıştı. Bunların eski bir inşaata ait oldukları muhakkaktı. Bu vasıflar bu yerin -başka taraflarda inşasına imkan olmiyan eski bir tiyatro olduğu kanaatini verdi. Orada yaptığım sondajlar bu kanaati teyit etmedi. Fakat sondajları o kanaati tekzip edercesine ilerletemedim. Mamafı bu sondajlar bir takviye duvarının kalker temellerini meydana çıkardı, ve çini serisinin tamamlanmasına yaradı. Bulunan bu çini çanak, çömlek numunelerinin en ehemmiyetlilerinin fotoğraflarını akademiye sunmakla şeref alırım.

Öteki sondajlar münferit noktalarda yapıldı. Şehre takriben bir kilometre mesafede, yol kenarında Mal tepe yamaçlarında bir bağın içinde tekne şeklinde süs, kabartma ve yazılardan

âri bir kaç kemik ve küçük heykelcik parçalarını havi bir kalker lâhit buldum. Bağın sahibi Hakkı bey tarafından evvelce aynı bağda, aynı şekilde iki lâhit daha çıkarılmış bulunuyordu.

Büyük Deniz (Megalos Ialos) sahlinin 500 metre cenubunda Spiro Antonis Tzatzaronis adındaki birinin tarlasında beş metre derine kadar nufuz eden bir kazı yaptırdım. Bu kazılar sayesinde bu mntakayı örten mil tabakalarını tetkik mümkün oldu. Dört-buçuk metre derinlikte birbirinin üstüne konmuş iki lâhit buldum. Bunlar öncekilerin çeşidinden idi. Üstleri kapaklarla örtülü idi. İçlerinde biri kadına, öteki bir erkeğe ait iki tam iskelet buldum. Bunların içinde çini parçaları yoktu, fakat kazı topraklarında bir çok çini parçaları yoktu, fakat kazı topraklarında bir çok çini parçalarına rast gelinmişti. Bu kazıya yakın M.M. Papayanni'nin tarlasında iki metre derinlikteki bir kazıda bir çok çini çıktı. Demek ki ilk derin kazıda rast geline çini bolluğu sırf o mntakaya ait münferit bir hususiyet değildi.

Şehirin daha yakınında Türk mezarlığının kıyısında Khazouglos efendinin tarlasında 1,5 metre derinliğinde, 5 metre uzunluğunda ve 2,5 M. eninde kazılan bir çukurun dibinde de taş bir kaldırım döşemesine rast geldim. Onun fotoğrafisini takdim ediyorum. Bu buluşun tarih ve manasını tayin edemedim. Bu döşeme bir şehir meydanı ve belki de bir Agora'ya aitti. Bu döşemenin üst tarafındaki toprak Romen devrine ait çanak parçaları ile dolu olup, buranın bir çanak deposu ve yahut atölyesi olması muhtemeldir. Yeni Rum mektebinin yapılmakta olduğu yerde, yani "Küçük Deniz", in yüz metre kadar şarkında ve şehirin tamamen şimalinde, gene böyle bir çini doposuna rast gelindi. Kazugulos efendinin tarlasında toprak seviyesinden dört metre derinde Ceneviz'lilere aidiyeti anlaşılan kemer kubbeli 2,70 en ve 15 metre uzunluğundan bir tuneli gezdim. Bu tuneli bir çok hayali ve romantik hikâyelere menşe' etmiş olan halkın dediklerine bakılırsa, bu tunelin bir ucu şehirin en büyük meydanında, öteki ağzı da bugün mevkii tayin edilemeyecek uzak bir noktada, dağların arasındadır. Ben Foçadan ayrıldıktan sonra, bu mevkiin yanında (beyaz, siyah, kırmızı, mavi ve sarı) olmak üzere beş renkli bir mozaik döşeme parçasının bulunduğu bana bildirildi.

Son olarak, Foça'dan 10 kilometre uzakta, cenub-u şarkî istikametinde, Hermos'un büyük mil vadisi kenarında Stamatis Antonios Plakanın bağında yaptırdığım bir sondajı kayıtlı edeceğim. Burada bir Bizans kilisesinin tezyinatının mühim bir kısmını ve daha eski bazı bakaya buldum. Bir

kaç sene önce Foça'ya taşınmış olan bir kitabeye göre bu kilisenin bir Asklépios ibadetgâhı üzerine inşa edilmiş olduğu anlaşılıyor. Bu sondajda 1,30 metre yüksekliğinde güzel bir mermer kaidesinin parçası bulundu. Bu kaide üzerinde 19 satır uzunluğunda bir yazı vardı ki bundan daha sonra bahsedeceğim.

Küçük eşyalar - Paralar - Kitabeler : X, XI, XII numaralı fotoğraflerde gösterilen toprak evani numunelerini, araştırmalarım sırasında bulduğum başka eşyanın fotoğrafları ile itmam ediyorum. Bunlar alêlâde mamulâtta toprak vazolar, Hellenistik ve Romen kandiller, bronz iğneler ve toprak madalyalar ve ilâ... ve bir de bir komedyacıyı temsil eden bronz bir Romen statüsü, rüşeym halinde "Phtah" ı temsil eden toprak bir heykelcik ve Roman devrine ait küçük bir mermer baş'tan ibarettir.

Bana verilen Foça'lı paralar dört seriden ibarettir. Elektrondan yapılmış bir santimetre kutrunda bir sikke; bunun bir yüzünde ürüyen kanatlı bir arslan, öteki yüzünde bir horoz kafası vardır. (Bu para şüphesiz Midilli ile Foa arasında müştereken- hectés d'électron'un basılması hususundaki bir anlaşma üzerine İsa'dan 400 sene önce zarp edilmiştir). (I) Bundan başka Hellenistik devire ait bir seri paralar; Güzel bir bronz sikke ki bir tarafından Maximin I in büstü, öteki yüzünde kabarmış bir gemi yelkenini tutan bir İsis Pharia timsali. Constantin ve ahlâfına ait bir seri sikke.

Nihayet Foça'lı kitabelerde yazılı yazıların bir listesini veriyorum:

1- İmparator Hadrien'in üç satırlık bir mersiyesi.

2- Kurtarıcı ve kurucu olarak vasıflan-dırılan aynı İmparatorun şan ve şerefini ilâ eden beş satırlık bir ithaf.

3- İki Foçalının annelerine ithaf ettikleri dört satırlık bir mersiyesi,

4- Asklepios'a nezir edilmiş dört satırlık bir takdis,

5- Foça halkı namına İmparator Marc-Aurél ithaf edilmiş onbeş satırlık bir takdis,

6- Okunamayacak kadar silik olan bir yazı ile bir İmparatora arz edilen takdis,

7- İsa'dan sonra ikinci asırda Foça'nın bir sofistisi olan Flavios-Hermokratés'e ithaf edilmiş uzun bir yazı. Bu yazı çok silik olduğu için okunamamıştır. Philostrate' sofistlerin hayatı adlı eserinde bu zata çok alâka çekici iki sayfa tahsis etmiştir.

8- Panhaghia Bournou'nda inşa edilen Bizans kilisesine ithaf edilen bir hristiyan yazı,

9- Panaia Burnu'nda Foçalı iki kardeşin neziri,

10- Daha yukarda bahis konusu ettiğim ondokuz satırlık büyük yazı. Bu yazı Panaia burnundaki sondajım neticesinde meydana çıkmıştır. Bu yazı-

da Gaios Phlaouios Ioulios Doumisi anos adında birisine Senato ve hal tarafından yapılan bir ithafta, bu adamın iki kere "agonothète" vazifesini vazifelerlendirildiği ve Marsilya şehiri tarafından kendisine bazı haklar, şerefler ve imtiyazlar bahşedilmiş olduğu bildirilir.

Foça Civarı: İkametimden istifad ederek Foça civarında bir kaç araştırmayı yaptım.

Panaia Burnunda bulduklarımın evvelce bahsetmiştim. Oralarda bulduğum bazı Bizans bakayasının fotoğraflarını Akademiye sunuyorum.

Foçanın 20 kilometre şarkında, tracte taşından ve çalılıklardan ibaret bir tepenin eteğinde ışık köy Ichik Kieu en grec Sikieyi adlı zavallı bir Türk köyü vardır. Buradaki mezaristand çok eski bakiyeler elde ettim. B mevkilerin birinde, bir veya bir kaç kişiye ba-imtiyaz tahsis edilen lâhitt mermerden yapılmış büyük Bizans kışırlerine (linteaux) rast geldim. Bunların çelenkleri ve taşlarla süslü id Bunların üzerindeki kitabeler ancak mezerdan bütün bloklar çıkarıldığı zaman okunabilecektir. Bunun yanında üç büyük kemer ve bir dizi sütun d nelmektir. Bunlar evvelce eski bir b naya ait idiler. Bunlar Bizans devrinde kullanılmış ve bugün ise Cami olarak kullanılmaktadır. Işık köydeki köylülerin ellerinde bazı el yazıları bulunduğu iddia ediliyorsa da bunların hiçbirini elde etmeğe muvaffak olamadım ve binaenaleyh bu iddianın doğruluk derecesini tayin edemedim.

Asıl Foçanın 12 kilometre şimalinde ve zeytinliklerle örtülü bir vadinin nihayetinde ve derince bir koy'un kenarında kâin olan Yeni Foça'da esli zamandan kalma hemen hemen hiçbir iz yoktur: Orada kurucu ve kurtarıcı Hadrien'e ithaf edilmiş bir küçük kaide altı buldum. Bu parça muhakkak ki ya Kyme'den veya Eski Foça'dan getirilmiştir. Bu mevkidedir I meşhur -horoz- kabartması bulur muştur. Bu kabartmanın bir kopyesi el'an Marsilya müzesindedir. Bu kabartma halen İzmir'in Evageliku mektebinde bulunmaktadır. Bu kabartma 0.77 ve 0.55 M. ebadında bir mermer levhadır. Kabartmanın kabırlıklığı azamî 0.02 M. dir. Horoz m zafferane bir tavırla ayakta durmaktadır. Horozun yanında bir kordeli ruzgârda uçar gibi uzanmakta ve bir de defne dalı görünmektedir. Bu horozun Papadopoulos Kerameus'ü 1879 da basılan kitabında (1) çirkin bir resmi vardır. Birinci defa olarak bu kabartmanın Evangeliki mektebin müzesinde alınmış bir fotoğrafı basıyorum. Yeni Foçayı ziyaretim sırasında bu kabartmanın nereden geldiğini iyice tetkik edebildim. 1870 d İzmir'in Evangelik mektebi bir müz tesisine karar verdiği zaman, alâka çekici bakiyeler bulabilmek için

vilâyetin muhtelif şehir ve kısımlarına mü-
raacaat etmiş. Bu kabartma Yeni Foça'da
Argyri Bouyoglos adlı birisinin evinin du-
varına işlenmiş bulunuyormuş. 1872 Birin-
ci Kânununun 12 ci günü, Yeni Foçanın
bir sâkini olan Chroni Vassalos bu kabart-
mayı oradan aldırıp İzmir'e göndermiş.
Ben bu zat ile konuştum. Bu kabartmanın
mektebe, Yeni Foçadan geldiği tahakkuk
ediyor. Fakat onun ilk menşe'i meçhul ka-
lıyor. 13 üncü asırda kurulan Yeni Foça-
nın bu tarihten önce hiç bir ehemmiyeti
haiz olmadığı anlaşılıyor. Eski Kyme'nin
Yeni Foçaya yakınlığı ve bir de Yeni ile
Eski Foça arasında deniz yolu ile gidiş-
gelişin kolaylığı itibar nazarına alınacak
olursa çok ehemmiyetli olan bu parçanın
bu iki şehrin birinden geldiği kabul edile-
bilir. Fakat hangisinden geldiği tayin edile-
mez.

Son olarak Foça kıyısının karşısındaki
adaları ziyaretimden bahsedeceğim.
Kartéria (1) (constance), Hairsiz-Hayırsız
(belki de eskilerin Alopéké dedikleri ada),
Drépani (belki de eskilerin Mégale dedik-
leri ada), Oglak (belki de eskilerin Elaeus-
sa adası). Bu adalar üzerinde yapılacak
arkeolojik araştırmaların hiç bir netice ve-
remeyeceği kaya parçalarından ibarettir.
Ne var ki bunlar jeolojik bakımdan önemli
yerlerdir. Foça limanının ağzına hâkim
olan küçük St. Georges adası eski Bacc-
heion adasıdır. <-Pline'in Bacchina dediği
ada- (2). Bütün bu adalar Pline'in Periste-
rides takım adaları dediği bir grup teşkil
ediyordu. Bugün Pita ve Kolorositi denilen
kayalık adalar belki de eskilerin Pystira ve
Crommyonesos adaları idi.> Buranın ma-
betlerinden ve hekellerinden Tite-Live
bahseder. Ben bu adanın üzerinde, bir
çeyrek asır önce tahrip edilmiş bir kilise
temellerinden başka geçmişin bir eserine
rast gelmedim. Burada bir bakıyenin bu-
lunması muhtemel değildir. Çünkü toprak
tabakası kayaların üzerini örtemeyecek
kadar incedir.

Netice:-

Beş haftalık araştırmalarla elde ettiğim bu
neticeler -ki bu zamanın mühim bir kısmını
topoğrafik incelemelere hasretmişim- pek
cesaret vericidir ve Eski Foça mevkii üze-
rinde yapılacak uzun ve metodik çalışma-
ları icap ettirecek mahiyettedir.
Bana kalırsa burada yapılacak çalışmalar
daha geniş ve derin bir tetkik ve lâyıkile
bir kazı mahiyetini almalıdır.
Ben dört mevkii tesbit ettim: (Loutros, şeh-
rin çevresindeki eski kapı, Bakathanesi
Myli yamaçları, bir tarlaya ve Türk mezar-
lığına mücavir kaldırım döşemeleri) Bunlar
yapılacak kazıların başlangıç noktalarını
teşkil ederler. Bu noktalarda yapılacak ka-
zılarda muvaffakiyet şimdiden sağlanmış
demektir. Bundan başka toprak üzerinde
mebzulen bakaya taşıyan yerlerin de tet-
kikine devam etmek elzendir. Kazı baş-
angıcı olacak yeni noktalar bulmak üzere
bu yerler hakkında hakiki malûmat toplar-
mış bulunuyorum. Metodik araştırmalar
mutlaka yeni kazı başlangıcı noktalarının
keşfine yarayacaktır. Panhaghia Burnun-
da derin hafriyat yapmak gerektir.

Foça'nın umumi görünüşü

Yaptığım topoğrafik haritanın da ik-
mali gerektir. Bu yoldaki çalışmalar
bütün Foça yarım -adasına teşmil e-
dilmelidir. Fevkalâde alâka çekici bir
mahiyet taşıyan bu havalide, misyon,
Delos'ta yapıldığı gibi jeolojik araştı-
malar da aslı işlerine bir lâhika olarak
icra etmelidir.

Çalışmalarında aldığım neticelerin ta-
mamen ve tafsilen izahı hemen "Fen-
ni Misyon Arşivi"nde basılacaktır.
1/5000 mikyaslı harita halen tab' olun-
maktadır. □

Ocak-1914

F. Sartiaux

1 - A.M. 1889 T.XIV p. 134-135.

2 - QWKV.KC. I den II ye b.cfr, 6. Weber, Rev. arch. 1885, p. 129

(Lettre a M. Perret) et Perrot et Chipiez, His-
de L'art T.V. p. 68 et fig. 39 a 41 (1590)

3- Bunlar P. Kerameus, Perrot, Weber tarafın-
dan muhtasaran tarif edilmişlerdir.

4 - "Lutros,, daki büyük mezar ya Hellenik ve-
ya Romen devrinde mutlaka kullanılmıştır
Çünkü kayanın mezar başlığına tesadüf eder
yerleri, ya bir heykeltıraşı veya bir mimari ese-
re yer vermek için oyulmuş bulunuyor.

5) Bu yazılar, bildiğime göre, neşir edilmiş de-
ğildir. Öteki kaidedeki yazılar "A. Boeckh,,
C.I.G.T.II, p.798, No: 3414 (1843). bulunur. 6-
Andrea Valgero, Historis della Guerra di Can-
dia. Venetia 1679, L. III, p.204.

7- Pupilee par Hasluck, dans The annual of
British School of Athens, 1908 -09, T.XV,
p.257-8

8- Pausanias, VII,2,8 et Nicolas de Damas, fr.
hist. gr. Didot, T.III p.387, fr.63

9- Thisquen (Phocaica) suppose au contraire
que ce promontoire a été occupé plus tard,
les premieres colons s'étant établis en amont
dans la vallée; son opinion est fondée sur une
fausse localisation de la nouvelle et l'ancienne
Phocéa.

10- Babelon-Traité des Monnaies grecques et

romaines, 2e partie, T. II, p.1195 et sq., Pl.
CLIX, fig. 10 et 1.

11--Papadopoulos Kerameus Φωκτικησι. III
a. (1)- Crf. Thucydide, VIII, 101, et le passage
de Pline cité plus haut

12- Toute ees îles fermaient sans doute le gro-

upe que Pline appelle Peristerides; il resteá
noter deux petis îlots rocheux rocheux
nommés aujourd'hui Pita et Colorositi, qui cor-
respondent peut-être aux îles de Pystira et de
Crommyonesos citées par Pline.

Çevre Komisyonu

Kültürpark' ta TANSAS karşısında , Rusya Pavyonu arkasında çok geniş bir alanda büyük bir bina inşaatı yapılmaktadır.

İnşaat alanı önünde müteahhit firmayı tanıtan hiçbir levha yoktur. İşçilerden aldığım bilgiye göre , bu inşaat İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından Ecesan A.Ş. (Ankara) firmasına , TV ve radyo binası (Kanal Ege) yapımı için ihale edilmiştir.

Kültürpark' ta yeşil alanlar arttırılacak iddiası karşısında böylesine devasa bir yapı çeleşki yaratmaktadır.

Olayı gündeminize almanız dileğiyle saygılar sunarım.

Noyan ÖZKAN

Avukat

İzmir İli, Urla İlçesi, Zeytinler Köyü, Kokar Koyu

TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi Kent ve Çeşme Yarımadası Güney sahilinde Alaçatı, Sefirhisar - Sığacık arasında yer alan, idari olarak İzmir ili, Urla ilçesi, Zeytinler Köyü sınırları içinde bulunan Kokar koyu ve civarı 1. derece Doğal ve Arkeolojik Sit alanı niteliğinden 2. Derece Doğal ve Arkeolojik Sit alanı konumuna indirilerek yapılaşmaya açılması istemiyle, koyun bir bölümünde mülkiyet sahibi konumunda olan yapı kooperatifi İzmir 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma

Kurulu Başkanlığı'na başvuruda bulunmuştur. İzmir 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Doğal / Arkeolojik sit alanı sınırlarını ve sit derecesini koruyarak, Arkeolojik anlamda çok zengin bir bölge ve bir doğa harikası olan Kokar koyu ve çevresinin korunması doğrultusunda kararlılık göstermiştir.

Çevre Komisyonu tarafından Çeşme Yarımadası'nda bakır kalan son doğal bölgenin elden çıkarması için Bölgedeki Doğal sit sınırının genişletilmesi, alanın ormanlık alanı da kapsar bir biçimde Milli Park Statüsüne getirilmesi ve bu konuda gerekli bilimsel çalışmaların yapılarak duyarlılıkla sonuçlandırılmasının zorunlu olduğu görüşüne varılmıştır. □

Erythrai Arkeolojik Sit Alanında Koruma Sorunları:

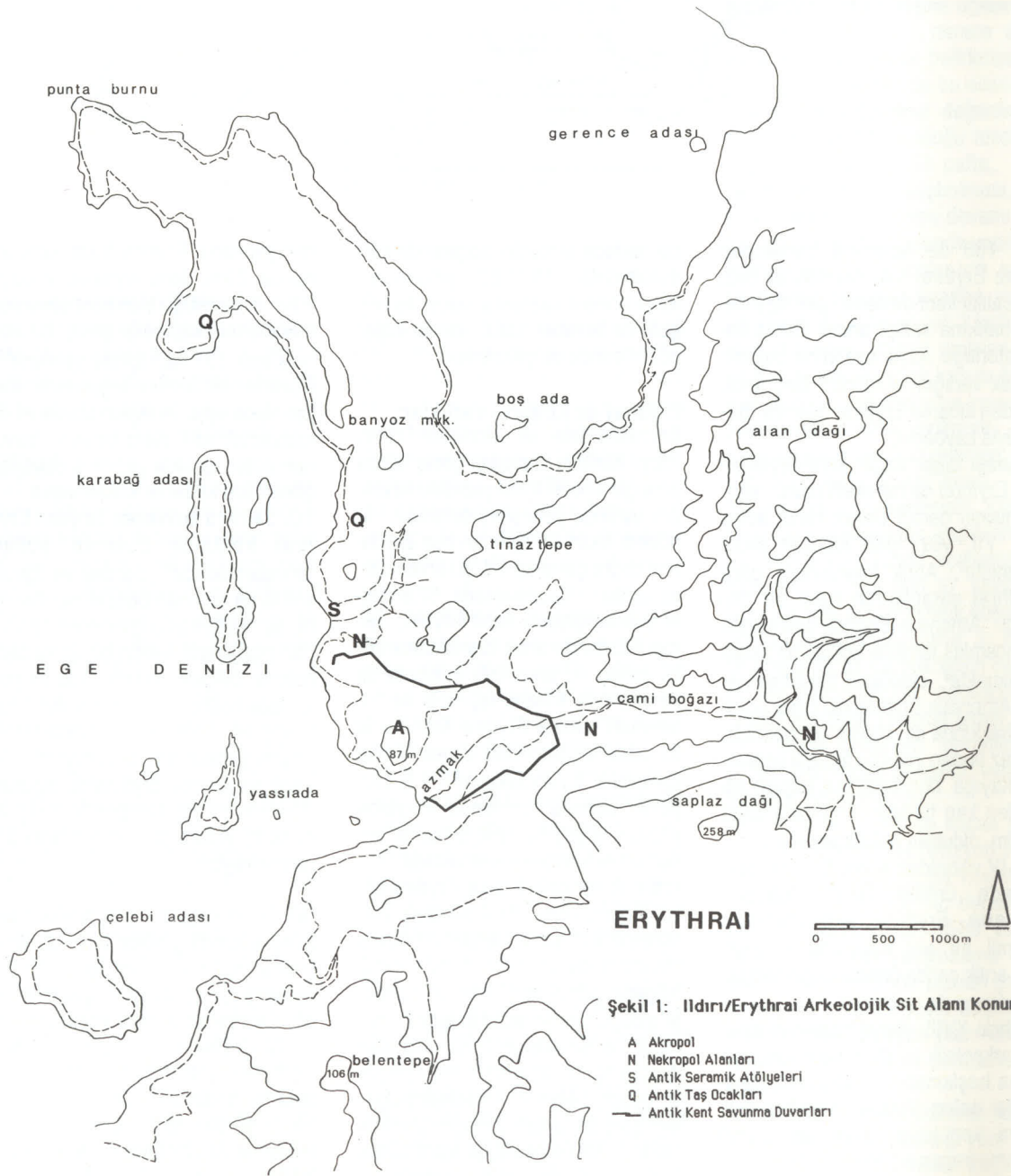
Numan TUNA*

Son yıllarda Erythrai arkeolojik sit alanındaki gelişmeler basında ve ilgili çevrelerde yakından izlenmekte, olası sonuçları tartışılmaktadır. Çevresinin ikincil konut ve turizm kullanışları tarafından kuşatılması, sit alanı içinde bulunan köy yerleşik alanındaki yeni yapılanma taleplerine karşın sahip olduğu zengin arkeolojik kültür varlıkları ile Erythrai gerçekten Ege kıyılarında öncelikle korunması gerekli sit alanları içinde tipik bir örnek oluşturmaktadır.

Erythrai sit alanı İzmir'in Çeşme ilçesinde Ildırı Körfezi ve Sakız boğazını kontrol eden bir konumda yer alır. Ildırı köyü arkeolojik sit alanının küçük bir bölümünde, akropolün batıya bakan yamacına yerleşmiştir (bk: şekil 1). Deniz kıyısından hemen dikleşen 87 metre yükseklikte akropol tepesi belirgin konumuyla gerek denizden, gerekse kara yönünden Ildırı köyü/Erythrai sit alanına gelen ziyaretçiler için antik kentin doğal simgesi durumundadır.

Erythrai Batı Anadolu'daki antik İonia bölgesinin en önemli kent-devletleri arasında yer almaktaydı. Yazılı kaynaklara göre, Erythrai İ.Ö. XVI. yüzyılda Erythros liderliğinde Girit'ten gelen karmaşık etnik bir yapısı olan kolonistler tarafından, bölgedeki yerleşik halk Leleglerin direnmesine karşın kurulmuştur. ¹Daha sonra, Erythrai lonlar tarafından kolonize edilmiştir. Peros mermer kroniğine göre bu ikinci kolonizasyon İ.Ö. 1077'de gerçekleşmiş olmalıdır. ²Erythrai İ.Ö.IX.yüzyılda kurulan Panionion birliğinin kurucu üyesidir. ³Atina hegemonyası dönemine kadar Erythrai oligarşik yapıdaki seçkinler meclisi basılıdae tarafından yönetilmiştir. ⁴Erythrai Attik-Delos deniz birliğine yıllık ortalama 7 talant gibi önemli bir miktarda ödenti yapmaktaydı. ⁵

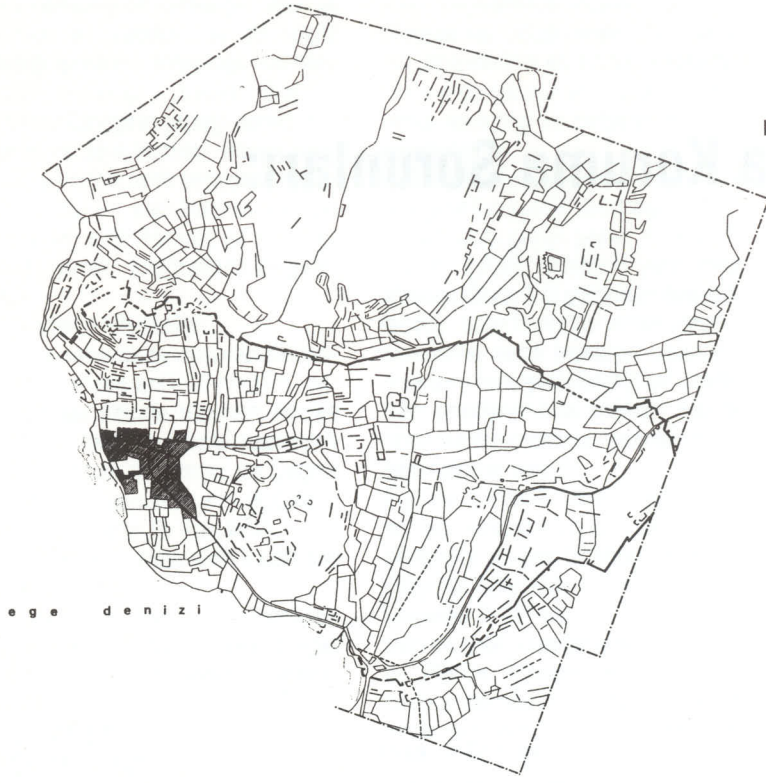
Peloponnessos savaşlarından sonra, İ.Ö. IV. yüzyılda bir çok Batı Anadolu kent devleti gibi Erythrai de özyönetimine kavuşur. Kent-devletin yeniden yapılanması beraberinde ekonomik-sosyal gelişmeleri de getirir. Erythrai hellenistik çağda Bergama Krallığı ve Roma himayesinde yarı özgür bir kent devleti olarak görülmektedir.

Şekil 1: Ildırı/Erythrai Arkeolojik Sit Alanı Konumu

- A Akropol
- N Nekropol Alanları
- S Antik Seramik Atölyeleri
- Q Antik Taş Ocakları
- Antik Kent Savunma Duvarları

* Doç.Dr. ODTÜ Şehir Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

ERYTHRAI

İ.Ö. 188 de Apameia barışından sonra Erythrai batı Anadolu'da bazı ayrıcalıklı kent-devletleri gibi özyönetim hakkına sahip, ancak Roma imparatorluğu Asya eyaletine bağımlı olarak varlığını sürdürür.⁶ Geç antik çağdan itibaren Erythrai önemini bütünyle kaybeder.

Çağdaşı diğer özgür kent-devletleri gibi Erythrai de hareketli pazar ekonomisinin gereği olarak kendi adına İ.Ö. VII. yüzyıldan itibaren sikke basmıştır.⁷ Antik kaynaklara göre Erythrai şaraplarının haklı bir ünü vardı. Atheneus Erythrai çevresinde anthosmias isminde kokulu bir şarap yapılmakta⁸ olduğunu nakletmektedir. Atheneus Erythrai'nin diğer ürünleri hakkında da bilgiler vermektedir: Beyaz undan yapılmış lezzetli somunlar, kayığa benzediği için kalpion adı verilen kap türünün Erythrai'a özgü üretim oldukları belirtilmektedir.⁹

İ.Ö. IV.yüzyıldan sonra Erythrai çevresinde üretilip, Teos'ta dokunan yünlerin Erythrai ekonomisinde önemli bir yer tutuyordu.¹⁰ Erythrai antik çağda önemli değirmen taşı ocaklarına da sahiptir.¹¹

Erythrai XVIII. yüzyıl başından itibaren arkeolojik araştırmalara konu olmaya başlamıştır. 1900 yılında Erythrai'a gelen Weber Hamilton'dan sonra kent kalıntıları ile ilgili ayrıntılı çalışma yapan en önemli araştırmacıdır.¹² Erythrai'de bilimsel arkeolojik kazılara 1964 yılında İzmir Müzesi'nin girişimiyle başlanmıştır. Daha sonra, Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal tarafından yürütülen daha kapsamlı kazılar 1975 yılına kadar aralıklı ola-

rak sadece akropolis bölgesinde sürdürülmüştür. 1977-83 yıllarındaki ikinci dönem kazılarda akropolis bölgesi ile beraber antik kentin diğer bölümlerinde de çalışılmıştır.

Erythrai'de Kültürel Varlıklar:

Erythrai'a gelen ilk kolonistler İ.Ö. IV. yüzyıl kentinin kapladığı geniş alana göre güneydeki trahit yapıdaki kayalığın üstünde yerleşmiş olmalıdır. İlk dönem iskan bu alandan batı eteklerine doğru gelişmiş olduğu arkeolojik verilerden anlaşılmaktadır. 87.5 metre yüksekliğindeki trahit kayalık, akropol üzerinde antik kaynaklarca sözü edilen ve arkeolojik kazılarla da kanıtlanmış Athena tapınağı ile batısındaki terasta Erythrai tiranına ait iki odalı megarondan oluşan konut kompleksi bulunmaktadır.¹³ İ.Ö. VIII. yüzyıl sonuna tarihlenen megaron yapıları erken hellenik dönemin en der örneklerinden sayılmaktadır.

Antik söylencelere göre Erythrai'nin kuruluşunda önemli rol oynamış Herakles'in kült alanı, Herakleion kuzey savunma duvarlarının denize indiği bölgenin güneyinde kalan bir düzlükte olduğu tahmin edilmektedir.¹⁴ Akropol ile herakleion arasındaki alan doğal koşullar açısından yerleşmeye en uygun bölgedir. Arkeolojik bulgulara göre de, arkaik yerleşim alanının modern köyün oturduğu alanı büyük ölçüde kaplamış olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵

İ.Ö. IV. yüzyılda bir çok batı Anadolu kent-devletinde görüldüğü gibi, Erythrai kent-devleti de ekonomik-sosyal canlanma ile beraber genişler, yeni-

den yapılır. Erythrai 5 km. kara yönünde, 2 km. deniz kıyısı ile yaklaşık 7 km ilk uzunluğu olan kent savunma duvarlarının kapladığı geniş bir alan (yaklaşık 137 ha.) içinde yenilenir.¹⁶ Duvarlar akropolün doğusunda kalan Aleon suyu ve taşkın alanlarını da kapsamaktadır. Kara tarafını savunan üstün işçilikte yapılmış duvarları günümüze kadar iyi korunmuştur.

İ.Ö. 340'lara tarihlenen bir yazıt Erythrai kentinde bulunan yolları tanımlamaktadır.¹⁷ Sardes ve Ephesos'ta da bulunan benzer yazıtlar gibi, bu yazıt kamu görevlileri tarafından planlanmış kentin bir tür kadastro belgelenmektedir. Yazıtta yollar liste halinde verilirken yolun başlangıç ve bitimi ile ara noktalardaki önemli yerlerin adı da veriliyordu. Bu yazıt sayesinde Erythrai'de bulunan dönemin bir çok kamusal kullanım ve kültürün yollara göre konumlarını öğrenmekteyiz.

Günümüz kadastro sınırları ile hava fotoğraflarında görülen tarla duvarları ve antik terasların ortogonal bir düzenleme içinde oldukları görülmektedir. Erythrai sit alanını kapsayan hava fotoğraflarının arkeolojik değerlendirmesi yapıldığında tarla sınırları, tarla teras duvarları ile mülkiyet örtü içinde görülen teras duvarı, yapı kalıntılarına ait olabilecek izlerin büyük ölçüde kuzey-güney doğrultulu oldukları göze çarpar. Şekil 2'de kalın çizgilerle gösterilen sur duvarları, antik yapı veya teraslara ait olabilecek izler belirli bir düzenlemeyi yansıtmaktadır.

Akropolün batı eteğinde, Ildırı köle ile akropol arasında yer alan dikdörtgen düzlük agora olarak tanımlanmaktadır.¹⁸ Agoranın batı taraf duvarı ve çevresindeki antik yapı temelleri 1980'li yıllardaki kaçak yığınmalarla yok edilmiştir.

Erythrai'deki antik tiyatro kalıntıları akropolisin kuzey eteğinde yer alan 1978-80 yıllarında tiyatronun orkesi ve skenesi ile beraber bazı oturma sıralarında yerel onarım çalışmaları yapılmıştır.¹⁹

Ele geçen antik yazıtlardan Erythrai'de saygı gören kültleri tanımlanması olanağı bulmaktayız.²⁰ Yukarıda değindiğimiz kentin koruyucusu Athen Rohouchos'un akropoldeki tapınağı ve Herakleion'dan başka Erythrai'de Zeus, Apollon, Rohouchos, Kybe, Aphrodite, Dionysios Agethe Thoth, Demeter ve Gurgos'a ait kült yerlerinin olduğunu İ.Ö. V. yüzyıldan itibaren roma çağına kadar dağılım gösteren çeşitli yazıtlardan öğreniyoruz. Bilgi Sibye'ninkutsal alanına ilişkin yazıtlar ise yukarıda sayılan kültlere göre çok sayıdadır.

Erythrai konutlarına ilişkin bilgilerin 1977-80 yılları kazı bulgularına dayanmaktadır.²¹ Akropolisin kuzeybatısındaki düzlükte hellenistik ve imparatorluk dönemi kompleks kuzey portikli peristyle planı tipine sahiptir. Daha güneyde bir alanda duvarları kuzey-güney doğrultulu klasik ve hellenistik ev kalıntıları görülür. Ayrıca, kazısı bitmemiş roma villa kompleksleri bulunmaktadır.

Modern köyün balıkçı korunağı çarşısı ve kuzeyindeki kıyı kesimin batık antik limana ait kalıntılara rastlanmaktadır. Hellenistik dönemde günümüze deniz seviyesinde 2 m. kadar yükselme antik liman kompleksi ile kıyı savunma duvarlarının tanınmasında güçlük çekilmektedir.²² İ.Ö. IV. yüzyıl ve sonrasında ait Erythrai nekropolü kuzey savunma duvarları içi ve dışında, Aleon'un derinleştiği bölgede güneyindeki penin kuzey yamaçları ile doğu kıyısından sonra antik Klazomenai yurdu üzerinde yer almaktaydı.

1900 yılı yazında Erythrai'a giden uzun süre için kalan araştırmacı Weber Ildırı Rum köyünün 30 yıl önce yüklenici tarafından planlı olarak arazinin düzenlenip parsel edildiğini yazmaktadır.²³ XX. yüzyıl başından itibaren köyün ekonomik etkinliği yanında bir çok yeni yapı yapılmıştır. Weber'in Erythrai kalıntılarını gösteren haritasında Rum köyü Ildırı yerleşme deseni açık bir şekilde görülmektedir. 80'li yılların başında Ildırı köyünde saptanan mimari çevre değer taşıyan yapı stoğu, doğu antik agora düzlüğüne doğru bölümlerdeki yapı adaları hariç bu ölçüde Weber planındaki yerle-

lanmaların yıktırılması gerçekleşmez.

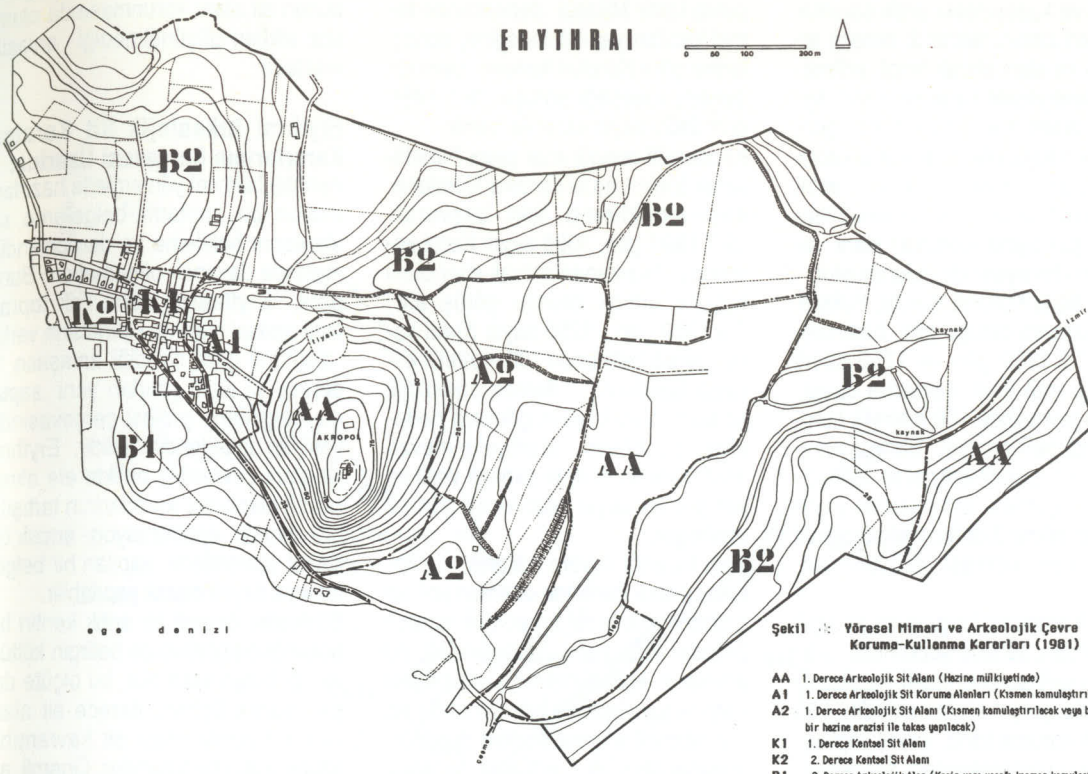
21.7.1983 gün, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası gereği yeniden oluşturulan Yüksek Kurul (K.T.V.K.Y. Kurulu) ve 12.10.1983 gün 7451 sayılı Bakanlık onayı ile yeni oluşturulan İzmir Bölge Kurulu Ildırı'daki gelişmelere bağlı olarak eski kurul ilkelerinden farklı bir koruma anlayışına yönelir. Erythrai arkeolojik sit alanı kapsamında kalan taşınmazlarda çıkarılan olan baskı grupları tarafından İzmir Valiliği kanalı ile K.T.V.K.Y. Kuruluna yapılan başvuru sonucu sit alanı koruma sınırları yeniden incelenerek, 14.9.1984 gün 392 sayılı karar ile '81 koruma planında değişiklikler yapılmıştır.

Eski plandaki K1 ve K2 kentsel sit alanları 3. derece arkeolojik sit alanı olarak tanım değişikliğine uğramıştır. Diğer alanların tümü 1. derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenmiştir. Buna göre, eski planda bu alanlarda 2.ve 3. derece çevresel değerde görülen yapı kalıntıları stoğu tescilden düşülmüş, -sadece 14 pafta, 302 parseldeki evin kamulaştırılması, restore edilmesi ve tesciline devamı uygun görülerek- "...bu alanda yapılmak istenen yeni yapılanmalar için sadece mevcut temeller üzerine yığma tekniğinde inşaatın en çok 2 katlı yöresel mimariye uygun ve projeleri Bölge Kurulunca onanmak koşulu ile temel hafriyatı yapılmaksızın inşaat yapılabileceğine" karar verilmiştir.

Yeni yapılanmalar için getirilen "eski temellerin kullanılması" ilkesi eski '82 planından esinlenilmiştir. Yüksek kurul burada yapılacak yapılanmaların niteliği konusunda açıklamalara devamla, 6.1.1984 gün, 67 sayılı ilke kararına ters düşülmemesi koşulunu ekleme gereğini duymuştur. 3. derece arkeolojik sit alanına ilişkin olarak, bu ilke kararının (a) paragrafında "kalıntı olmayan yerlerde temel kazıları.. Müze uzmanları denetiminde ... her türlü inşaat isteğinin" verilebileceğini belirtmektedir.

Ancak bu dönemde de kaçak yapılanmalar sürmüş, '84 revizyon planının getirdiği daha özgür koşullarda yapılaşmanın açıkça hiç denetlenemediği görülmüştür. 1989 yılında yaptığımız arazi çalışmasına göre, 84-89 yılları arasında yapılan çok sayıda yeni inşaatın yasal başvurusu yapılmamış, revizyon planı ilke kararlarına uymadığı ve denetimsiz oldukları saptanmıştır.

'84 revizyon koruma planının Ildırı sit alanı korumasına getirdiği yeni yaklaşım sonucu gelişmeler Yeşil Ildır Konut Yapı Kooperatifi yapılanma talebinin ilginç öyküsü ile dramatik bir boyut kazanır. Yeşil Ildır Konut Yapı Kooperatifi İzmir 1.nolu Koruma Kuruluna başvurarak Ildır köyü, Banyos mevkii, tapuda 1 pafta, 30,58,392 ve

Şekil 1: Yöresel Mimari ve Arkeolojik Çevre Koruma-Kullanma Kararları (1981)

- AA 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı (Hazine mülkiyetinde)
- A1 1. Derece Arkeolojik Sit Koruma Alanları (Kısmen kamulaştırılacak)
- A2 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı (Kısmen kamulaştırılacak veya başka bir hazine arazisi ile takas yapılacak)
- K1 1. Derece Kentsel Sit Alanı
- K2 2. Derece Kentsel Sit Alanı
- B1 2. Derece Arkeolojik Alan (Kesin yapı yasası, kısmen kamulaştırılacak)
- B2 2. Derece Arkeolojik Alan (Kesin yapı yasası)

alanına çakışmaktaydı. XX.yüzyıl başında zenginleşmiş bir köy durumuna gelen Ildırı'da bu döneme ait yapıların oluşturduğu mimari çevreden günümüze ne yazık ki çok az sayıda özgün örnek korunabilmiştir.

Ildırı Arkeolojik Sit Alanı Koruma Kararları ve Bu Kararların Yazgısı:

Erythrai arkeolojik sit alanı, 1960'lı yıllardan beri yürütülen arkeolojik kazıların birikimine dayalı olarak, ilk kez 1981 yılında tescile konu olur. Erythrai arkeolojik kazıları başkanı Ord.Prof.Dr. Ekrem Akurgal tarafından hazırlatılan sit alanı koruma planı dönemini G.E.E.A.Y. Kuruluna onaylanması için önerilir.

Hazırlanan koruma planı sit alanını temelde üç değişik politika içeren bölgeye ayırıyordu. (bk: şekil 3). Bunlardan hazine mülkiyetinde, en önemli kalıntıların olduğu bilinen alanlar (şekil 3 te AA olarak belirtilmiş) ile aynı şekilde arkeolojik kaynakların önemli diğer bölümlerinin yer aldığı alanlarda (şekil 3 te A1, A2 alanları) önem sırasına göre kamulaştırma veya takas yolu ile zaman içerisinde kamu denetiminin sağlanması öngörülmüştü. Şekil 3 te görülen B1 ve B2 alanları ise önem sırasına göre, kısmen kamulaştırılması daha sonra yapılabilecek ikincil önemde arkeolojik sit alanları olarak tanımlanmıştır.

Modern köyün iskan alanını kapsayan K1 ve K2 olarak belirlenen alanlar 1.ve 2.derecede kentsel sit alan-

ları olarak tescili öngörülmüştü. Koruma planı için hazırlanmış envanter çalışmasına göre bu alanlarda önemli sayıda 20. yüzyıl başındaki eski mimari çevreyi yansıtan yapı topluluğunun varlığı bu değerlendirmede etkili olmuştur.

G.E.E.A.Y. Kurulu öneri koruma planının farklı politikalar içeren bölgelemesini koruma ilkelerine aykırı bulur. Kurul sadece K1, K2 alanlarını kentsel sit niteliğinde tanımlar; antik kent savunma duvarlarını kapsayacak şekilde tüm alanı ise arkeolojik sit alanı olarak 20.6.1981 gün, A-2273 sayılı karar ile tescilini yapmıştır.

Bu karar ile köyün yerleşim alanını oluşturan K1, K2 alanlarında kentsel sit korunması kapsamında 10200 sayılı ilke kararlarına uyumlu projelendirme koşulu ile sadece mevcut yapıların onarımına izin verilmektedir.

"Kentsel sit alanı içinde kalan parsellerin yapılanma koşulları üç kategoride öngörülmüştür. Bunlardan çevresel 2.veya 3.grup mimari karakteri gösteren yapıların kesinlikle korunması öngörülmüştür. Bunlarda aslına uygun onarım dışında parseli içinde yapı ile ilgili müdahale olmamalıdır. Yıkık veya terk edilmiş yapıların ise aslına uygun olarak yeniden yapılmasına onay verilmelidir. Buna karşın, çevreye aykırı yapıların deprem veya başka nedenle tahribi halinde yeniden yapılması önlenmelidir. K1 alanına dahil yeni yapılar için aynı ilke uygulanmalıdır... Çevreye uyumlu yapılar için ise, çevreye aykırı yapılarındaki uygulama aynen geçerli-

dir..."

Buna göre, K1 bölgesinde ancak çevresel katkısı olan yapılarındaki onarım dışında konutların onarımı, tadilatı bile her türlü kullanım için onay verilmemektedir. K2 bölgesinde ise, "konut gelişmesi için tamamen durdurulmuştur;... turizm amaçlı açık hafif tesis inşaatı temel hafriyatlarının ilgili Müze elamanları denetiminde" yapıldığında özel inşaat izni verilebilmektedir.

B2 alanlarında sadece tarımsal amaçlı yapılanma izni verilmiştir. Burada yapılanma koşulları çevre düzeni planlarında genellikle kırsal yapılanmalar için öngörülen ifraz koşulları ve yapı yoğunluğundadır.

'81 planının getirdiği kısıtlamalara tepki olarak 1981 inşaat mevsiminde yoğun bir kaçak yapılanma süreci başlamıştır. G.E.E.A.V. Kurulu, İzmir Valiliği ve Çeşme Kaymakamlığına kaçak yapılanmalar (ön saptamada 25 adet kaçak yapı) ile ilgili bildirim yapar. Kaçak yapılanmaların saptanması için İzmir Röleve ve Anıtlar Müdürlüğü görevlendirilir. Kurumun uzmanları tarafından yapılan çalışmada sit alanındaki AA, A1, A2, B1, K1 ve K2 bölgelerinde yaygınlaşmış 39 adet kaçak yeni yapı-bir kısmı hazine parselleri üzerine yapılmış-belirlenir. Y.Kurul 6.7.1982 gün ve 624 sayılı yazı ile saptanan 39 yapının dönemin 1710 ve 5805 sayılı yasaları gereğince yıkılmaları için yasal kovuşturma açarak, dağıtımlı olarak ilgili kurumlara bildirir. Ancak, bu bildirimin yaptırım gücü olmaz; sonuçta kaçak yapı-

477 parsellerdeki kayıtlı taşınmazlarında -kuzeydeki antik savunma duvarlarına bitişik kıyı kesimi- yeni yapılanma isteğinde bulunur. Kurul yapılanma istemi konusu olan taşınmazları 2.6.1988 gün ve 356 sayılı kararı ile 3.derece sit alanı kapsamında tescil eder. 3.derece sit alanı olarak tescilli yapılan alanda kooperatifin yapılanma istemine yanıt olarak, İzmir 1.Bölge Kurulu Doç. Dr. Ömer Özyiğit'in gözlemci olarak katılmasıyla İzmir Arkeoloji Müzesince sondaj yapılması ve sondaj sonuçlarına göre değerlendirilmesine karar verir.

Temmuz-Ağustos 1988 tarihlerinde yapılan sondajlar 55 dönüm büyüklüğünde kooperatif arazisinin daha çok düzlük olan deniz ve Aksos çayına bitişik kuzey bölümünde yoğunlaştırılmıştır²⁴. Sondaj ve yüzey araştırmaları sonucu sözkonusu kooperatif arazisinin arkaik çağdan geç antik çağa kadar çanak-çömlek işliklerine ait yapılanma ve nekropol ile yoğun kullanım görmüş olduğu kanıtlanmıştır.

İzmir 1.no.lu Koruma Kurulu Doç.Dr. Ömer Özyiğit'in bilimsel raporunu esas alarak, kooperatif arazisini de kapsayacak şekilde Aksos çayı iki yakası ve kuzeydeki deniz kıyısı boyunca uzanan çanak-çömlek atölyelerini 1. derece arkeolojik sit alanı olarak 15.9.1988 gün ve 513 sayılı karar ile tescil etmiştir. Ayrıca aynı kararda genişletilmiş 1.derece sit alanı çevresinde 100 m.lik koruma bandı oluşturulması gereği belirtilmiştir. K.T.V.K. Yüksek Kurulunun 4.3.1988 gün ve 20 sayılı ilke kararı gereği, İzmir 1 No.lu Koruma Kurulu sit sınırlarını genişletme kararı Yüksek Kurula onayı için iletilmiştir.

T.K.V.K. Yüksek Kurulu İzmir 1 No.lu Koruma Kurulunun karar ve eklerini inceleyerek konuyu 5 kişiden oluşan bir komisyonun yerinde yapacağı inceleme sonucu yeniden değerlendirilmesine karar verir. Komisyon üyelerinden üçünün yerinde yaptığı incelemeler sonucu hazırladığı 27.5.1989 tarihli raporda, İzmir 1 no.lu Koruma Kurulunun 15.9.1988 gün ve 513 sayılı karar ile 1.derece sit sınırının kuzeyinde genişletmiş olduğu bölümün tekrar 3.derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenmesi önerilir. Komisyon bu değerlendirmeye gerekçe olarak *"söz konusu alanın Erythrai antik kenti sur duvarları dışında kaldığı, yüzeydeki çanak-çömlek ve sondaj çukurlarında da bazı basit kalıntıların bulunduğu"nu* göstermiştir.

Y.Kurul sadece komisyonun üç üyesinin hazırladığı raporun görüşü doğrultusunda 25.7.1989 gün, 88 sayılı karar ile daha önce İzmir 1 no.lu Koruma Kurulu tarafından 3. dereceden 1.derece sit alanı olarak tescilli öneri-

len Banyos mevkiindeki kooperatif arazisi ve kuzeyindeki antik seramik atölyeleri alanını tekrar 3. derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmesi için tavsiyesine karar vermiştir. Ayrıca, Yüksek Kurul 14.9.1984 gün, 392 sayılı kararı ile 1.derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenen antik kent savunma duvarlarına belirli mesafede yaklaşma (koruma) alanı bırakılması tavsiyesinde bulunmuştur. İzmir 1 no.lu Koruma Kurulu, Yüksek Kurul kararını olduğu gibi benimseyerek 7.9.1989 gün ve 1250 sayılı karar ile antik kent savunma duvarları dış çevresinde 100 metrelik koruma bandı belirlenmesi, Banyos mevkiindeki kooperatif arazisi ve tüm antik çanak-çömlek atölyelerinin yayıldığı alan tekrar 3.derece arkeolojik sit alanı olarak kalması görüşüne varmıştır.

Karar, Kooperatif başvurusu ile ilgili olduğundan, sadece sözkonusu arazideki yapılaşmanın nasıl yapılacağı hakkında çerçeve çizmektedir: 100 metrelik koruma bandı içinde yapılaşmaya izin verilemeyeceği ancak yol, yeşil alan gibi düzenlemelerin yapılabileceği ifade edilmekte; her türlü yapılaşmalarda temel kazılarının *"anatoprak bulununcaya kadar inilerek yapılmasına ve gerektiğinde buluntu durumuna göre kazının genişletilmesi"* ilkelerine bağlı kalarak İzmir Müzesince yürütülmesi düşünülmektedir.

Gelişmeler devam eder, Kooperatif en son olarak 3.derece sit alanı olarak tescil edilen taşınmazı üzerine şantiye binası ve yüzey tasfiyesi yapılması için İzmir 1 no.lu Koruma Kuruluna başvurur. Kurul, 1.11.1990 gün, 2369 sayılı karar ile sözkonusu arazide İzmir Müze Müdürlüğü denetiminde şantiye binası ve yüzey tasfiyesi yapılmasında sakınca olmadığı görüşünü verir. Ancak, İzmir Müze Müdürlüğü uzmanları sözkonusu arazide şantiye binasının projesi olmadan, nereye yapılacağı saptanmadan inşaat izninin Yüksek Kurulun 4.3.1988 gün, 6 sayılı kararına aykırı olduğunu belirterek, esasen tüm arazinin yoğun arkeolojik malzeme ile dolu olması ve daha önce yapılmış sondajlardaki antik kalıntıların istenen yüzey tasfiyesi yapılması halinde bunların tümünün tahrip olacağı görüşündedir. Zaten açılan kazı sondaj çukurlarının kapatılmasında yasa gereği Kültür Bakanlığı, Müzeler ve Anıtlar Genel Müdürlüğü'nün iznine bağlıdır. Bunun üzerine İzmir 1 no.lu Koruma Kurulu daha önce proje olmadan verdiği şantiye binası ve yüzey tasfiyesi yapılması konusundaki kararını geri alarak, söz konusu alanda yapılması istenen yapılanma izni için mevzii imar planı hazırlatılarak Kurula bu planla başvurulması hatırlatılmıştır; planın Kurul ve İzmir Bayındır-

lık-İskan Müdürlüğü'nün onayından sonra İzmir Müzesi denetiminde temel kazıları yapılabileceğine, sonuçlarına göre Kurulun konuyu yeniden değerlendireceği görüşü 25.1.1991 gün, 2620 sayılı karar ile verilir.

Kooperatif mevzii imar planı hazırlayarak İzmir 1 no.lu Koruma Kuruluna değerlendirilmesi için başvurur. 19.7.1991 gün, 3086 sayılı Kurul kararında hazırlanan mevzii imar planı koşullu olarak olumlu görüş alır; 7.9.1989 gün, 1250 sayılı Kurul kararı gereği belirlenen 100 metrelik koruma bandının 1.derece arkeolojik sit alanı olarak işlem görmesi nedeniyle, bu bölüm alanlarda mevzii imar planı önerisinde sadece yeşil ve yol işlevlerinin yer alabileceği görüşü verilmiştir.

Aynı kararda devam edilerek, *"... koruma bandı içersinde önerilen yol ve otopark alanında arkeolojik amaçlı bilimsel kazı yapılabileceğinden, bu alanların kullanılmaması olasılığına karşılık yapılaşma alanı içersinde yol ve otopark alternatiflerinin düşünülmesinin tavsiye..."* edilerek kararda belirsizliğe yol açmaktadır. Çünkü, 100 metrelik koruma bandı 1.derece arkeolojik alan olduğundan bu kesime ağaç dikilemeyecekse K.T.V.K.Y. Kurulunun 4.3.1988 gün, 6 sayılı ilke kararı gereği -neden yeşil alan önerisi, zemin tasfiye edilemiyorsa neden yol önerisi yapılması kararın ikinci paragrafında tavsiye edilmektedir?

Aynı şekilde, eğer arkeolojik kültür dolgularına göre sit alanı derecelendirilmesi yapılıyorsa, kayalık zeminle kaplı, doğal toprak dolgusunun bile zayıf olduğu kent savunma duvarlarına yakın olan bölüm 1. derece arkeolojik sit alanı olarak işlem görürken, neden yoğun arkeolojik katların bulunduğu kuzey bölüm 3.derece sit alanı olduğu benimsenebilir? Kararın yazılış şekliyle eğer gerekçesi varsa bile açık görünmüyor. Belki koruma bandı düşüncesi savunma duvarlarına ziyaretçi için ön görünüm ve peyzaj düzenleme endişesinden kaynaklanıyordu?

Uygulama aşaması için verilen kararlar çok daha sorun yaratıcı niteliktedir. Bu bölümdeki (d) maddesinde daha önce açılan sondaj çukurlarının Bakanlık iznine bağlı olduğundan, doldurulmayacağı uyarısı yapılmakta, (a) maddesinden başlayarak sondaj kazısı çalışmalarının nasıl yürütüleceği hakkında ilgili yönetmeliklere gönderme yapılarak, inşaat temelleri için açılacak çukurlarda rastlanacağı kesin görünen arkeolojik kalıntıların değerlendirilmesinde Yüksek Kurulca daha önce belirlenen komisyon görüşüne yeniden başvurulabileceği belirtilmektedir. Ancak kararın bütününde, kapatılamayacak nitelikte arkeolojik değerleri açığa çıkartması beklenen bu sondaj çukurlarının ge-

lecekte nasıl bir çevre yaratacağı ve bunun sit alanı korunmasında olumsuz etkileri düşünülmeyeceği anlaşılmaktadır.

Erythrai Arkeolojik Sit Koruma Kararlarının Çerçevesi Üzerine:

Ayrıntılı bilimsel yöntemlerle hazırlanmayan bir saptama-belgeleme sit alanlarını belirleme ve derecelendirmesinde dayanak olmamalıdır. Buna göre, Erythrai'de daha çok toprak üstü anıtsal nitelikte kalıntıların varlığı ölçütüne göre çizildiği anlaşılan 1. derece sit alanı sınırları yeni saptama-belgeleme projesi çerçevesinde yeniden değerlendirilmelidir. Erythrai sit alanı çevresiyle birlikte ele alınarak sit planlama kararlarının tartışılabilir olması -optimizasyon- ancak bilimsel yöntemlerle yapılan bir belgelemeye dayalı olarak yapılabilir.

Böylesine önemli bir antik kentin bir bölümünde görünürde belirgin kültür varlığı bulunmasa bile, bu ölçüte dayalı olarak üçüncü derece sit alanı olarak tanımlanması sit kavramının özüne aykırı bir tutumdur. Önemli arkeolojik sit alanları üzerinde derecelendirme yapılması ve bunun sonucu olarak bir bölümüne taşınmaz maliklerinin başvurusuna göre sondajların yapılmasına yol açılmamalıdır. Arkeoloji Müzelerinin sorumluluğunda yapılan yeni yapılanma amaçlı temel yoklama sondajları farklı zaman dilimlerinde gerçekleştirilen, dolayısıyla sonuçları arkeolojik bütün içinde irdelenmeyen, hiçbir zaman bilimsel araştırmaya göre planlanmış kapsamlı kazıların yöntemleri ve çerçevesi içinde yürütülemeyen parçacı yaklaşımlardır. Bu sondajlarda ne derece arkeolojik katların belgelendiği, değerlendirildiği ise oldukça kuşkuludur.

Çeşme yakınlarındaki Kalem burnunda yer alan özgün hellenik yerleşmede İzmir Müzesi elemanlarınca yapılan 120 kadar sondajdan sonra, ortaya çıkan arkaik yerleşmeye rağmen üçüncü derece olarak değerlendirilmiş²⁵.

Altınevler sitesi için tümüyle yok edilmiştir. Datça/Burgaz sit alanında üçüncü derece olarak değerlendirilen alanlarda²⁶ başlayan yeni yapılanmalar yoğun antik kültür katlarına ait çok sayıda duvar parçası, çanak-çömlek parçalarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Klazomenai sit alanında üçüncü derece olarak tescil edilen nekropol alanlarında Müze sorumluluğunda açılan sondajlarda ortaya çıkan çok sayıda arkaik boyalı pişmiş toprak lahitlere karşı yeni yapılar inşaat ruhsatı alabilmektedir²⁷. Bunca örnekten sonra Erythrai gibi önemli arkeolojik sit alanlarında derecelendirmeye gidilerek, üçüncü derece sit alanlarında sondaj kazılarının sürdü-

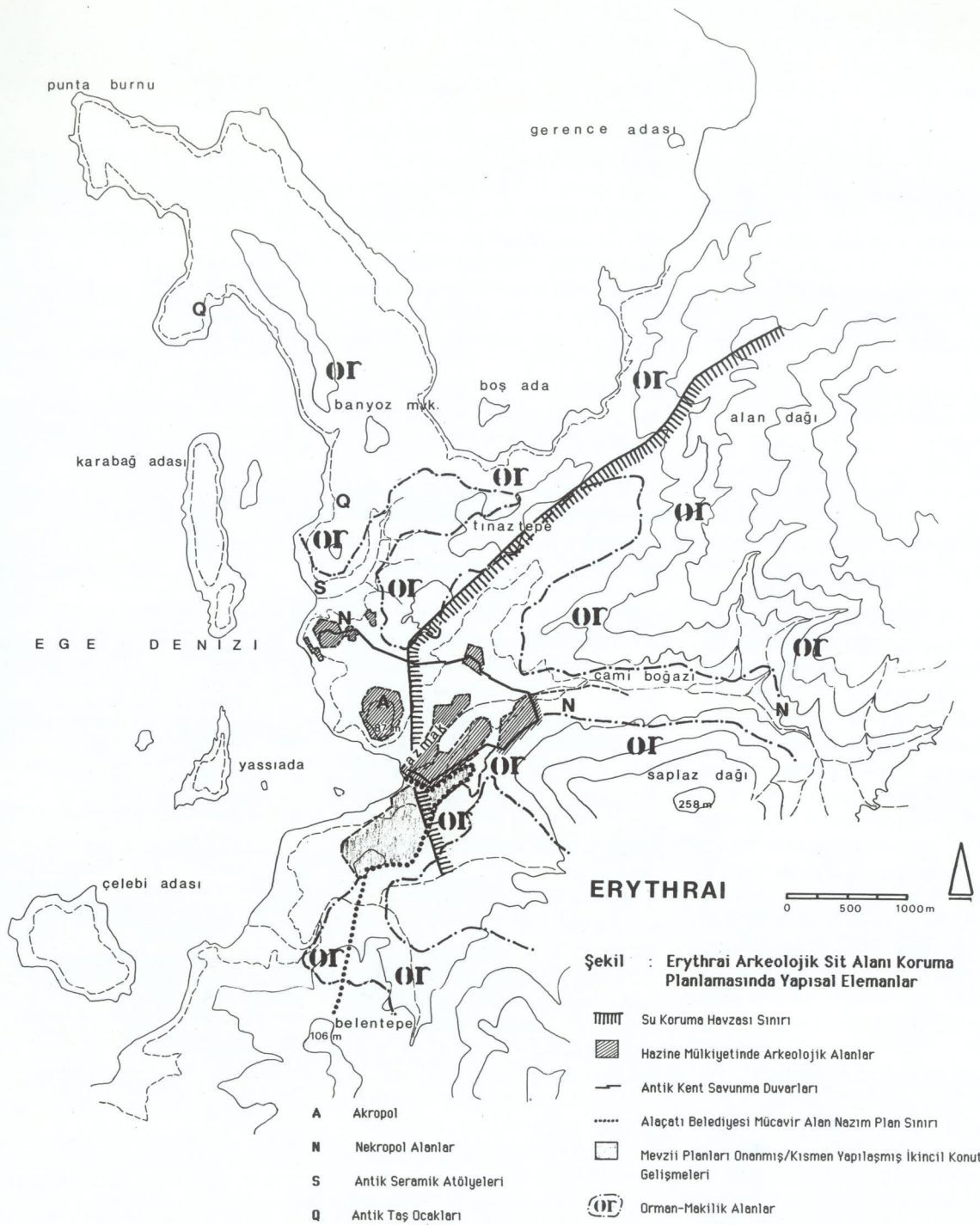
larında alınmış kararların hukuksal açıdan tartışılabilir olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, sit alanında kalan diğer parsellerin malikleri de aynı süreci izleyerek sahip oldukları taşınmazlardaki sit kararlarının iptali için başvuru yoluna gitmektedirler.

Erythrai Arkeolojik Sit Alanı İçin Öneriler:

i) Erythrai arkeolojik sit alanının yeni bilimsel teknikler kullanılarak belgelenmesi: Erythrai sit alanı ve yakın çevresini kapsayacak bilimsel yöntemlerin kullanıldığı *arkeolojik yüzey araştırma projesi*, sondaj kazıları ile parçalı bir yaklaşım ve kısa vadeli çözümlerle yetinemeyeceğimiz sit alanı değerlendirme-derecelendirme sorunlarında yol gösterici olacaktır. Sit alanını gösteren hava fotoğrafları incelendiğinde görülebilen belirli antik teraslama ve insan yapısı diğer izlerin kültürel varlık olarak değerlendirilmesi ancak yöntemli, yoğun bir arkeolojik yüzey taraması ile gerçekleştirilebilir. Yukarıda değinildiği gibi, Erythrai arkeolojik sit alanı sınırları dışında kalan önemli kalıntılar, kültür dolguları bulunmaktadır. Özellikle nekropol alanları ve çanak-çömlek atölyeleri Erythrai gibi önemli arkeolojik merkezin bütünü içinde düşünülmelidir.

Erythrai kuzey savunma duvarları dışında deniz kıyısında uzanan yoğun üretim artığı çanak-çömlek döküntüleri bu bölgede antik atölyelerin varlığına işaret etmektedir. Atölyelerin kesin yeri ve yaygınlığı soruna uyarlanmış yüzey araştırma tekniği protonmanyometre veya benzeri araştırmaların uygulanması ile saptanabilir²⁸. Böylece, Erythrai sit alanının belirlenmesinde sadece toprak üstünde görülen kalıntılar ve yüzey malzemesine göre değil, fakat çevre etmenlerinin yapısal bütünlüğü içinde kültür katları oluşum sürecinin değerlendirilmesi temel alınmalıdır²⁹.

Böyle bir çalışmada 1/1000 veya 1/500 ölçekli kadastr haritaları kullanılarak, amaca uygun olarak seçilecek yüzey toplama tekniğine göre her parsel içinde yapılacak örnekleme yüzey toplaması sonucu³⁰ elde edilen malzeme ve ayrıntılı gözlemler tüm sit alanını belirlemede bilimsel ölçütlerin geliştirilmesine temel olacaktır. Sit alanını oluşturan parsel veya homojen arkeolojik malzeme veren mekansal birimlerin her birinden örneklemeli elde edilen bölümlendirilmiş yüzey malzemesi³¹ kültür katlarının genişliği ve dolgu kalınlığının tahmin edilmesinde önemli bir veri grubunu oluşturur. Jeolojik/jeomorfolojik yapı, bitki örtüsü ve benzeri verilerin de gözlemlenmesi sağlanarak her parselin bilgi formundaki bö-

Şekil : Erythrai Arkeolojik Sit Alanı Koruma Planlamasında Yapısal Elemanlar

rülmesi büyük bir talihsizliktir. 1983 yılından sonra oluşturulan yeni Koruma Kurullarının aldığı kararlar dadaha önce tescil edilmiş sit sınırlarının genellikle daraltıldığı veya derecelendirilerek yeni yapılanmaya açıldığı görülmektedir (Knidos, Datça/Burgaz, Erythrai, Lebedos, Phokaia, Lebedos, Teos, Halikarnassos, vb). Bu farklı koruma politikası Koruma Kurullarının yönetmelik gereği Bakanlıklardan gelen temsilcilerden ağırlıklı olması, kurul üyeleri içinde yeterli sayıda konunun uzmanı olmayışı gibi yapısal nedenlerden kaynaklanmaktadır. Kurulların yapısında-

ki yeni oluşum kurul kararlarını yapılanma taleplerinden kaynaklanan dış baskılara açık hale getirmiştir. Bunun sonucu olarak, yukarıda verilen birçok örnekte görüldüğü gibi, Erythrai sit alanı üzerine geliştirilen kararlarda tutarsızlıklar, belirsizlikler görülebilmektedir. Koruma Kurulları yapısı içinde çalışan teknik büro uzman sayısının da yeterli olmayışı bölgesel düzeyde hizmetlerde gecikmeler olmakta, ivedi durumlarda istenmeyen gelişmelerin önü alınamamaktadır. Arkeolojik sit alanı koruma sorunlarının önemli bir bölümünde ilgili kamu kurumları arasındaki yetki çatışması,

eşgüdüm eksiklikleri ve bunlara bağlı olarak koruma kararlarında yaptırım gücünün sınırlı oluşunu Erythrai örneğinde açıkça gördük. Koruma kurullarının sit alanlarına ilişkin verdiği kararlar yargı kurumları tarafından geçersiz sayılabilmektedir. Bu konuda çarpıcı bir örnek olarak İzmir yakınlarındaki Lebedos sit alanına ilişkin kararların yazgısı gösterilebilir. Danıştay 6. Dairesinin, 4.11.1991 tarihinde İzmir 1. İdare Mahkemesinin daha önce aldığı İzmir 1. No'lu Koruma Kurulunun Lebedos sit alanındaki 571 sayılı parsel üzerine kararını iptal eden kararı onaması, Koruma Kurul-

Arkeolojik sit alanı içinde koruma politikasını yeni yapılanmalarla tehdit eden en önemli unsur üçüncü derece sit alanı kapsamında bulunan köy yerleşik alanıdır. Sözkonusu yönetmeliğin 4.maddesinde ise sadece 1.ve 2.derece sit alanları kapsamındaki kesin inşaat yasağı olan özel mülkiyete konu olan taşınmazları hazine taşınmazları ile değiştirilebileceği belirtilmektedir. Erythrai sit alanının yeniden belirlenmesine dayanak olacak arkeolojik yüzey araştırması projesi ile ayrıntılı bir belgeleme mevcut köy yerleşik alanı içinde olağanüstü nitelikte arkeolojik kültür varlıklarını ortaya çıkaracağına kuşku yoktur.

Erythrai arkeolojik sit alanında sınırlanmalar ve olanakları belirleyen mekansal yapı elemanları şekil 4 te gösterilmiştir. Yeni koruma politikalarının yönlendireceği bir master plan bu çerçevede hazırlanmalıdır. Erythrai ve çevresini kapsayacak bu master planda ikincil konut ve benzeri gelişmelerin arkeolojik alanların dışında yönlendirilmesi kesinlikle sağlanmalıdır. Bunun için 1990 tarihli çevre düzeni planında Erythrai alanı kuzeyindeki öneri gelişmeler ve Balıklıova-Gerence-Ildırı karayolu iptal edilmelidir. Erythrai sit alanı ve doğusundaki su koruma havzası geniş bir koruma bandı ile her türlü yapılanma faaliyetinden arındırılmalıdır. Geniştirilmiş Erythrai sit alanı, doğudaki su koruma havzası ve kuzeyde Gerenci koyuna kadar uzanan bir çevre içinde korunarak, doğal-tarihsel peyzajın devamlılığı algılanabilmelidir. Erythrai, akropol tepesi ve yakındaki tepeleri çevreleyen kent savunma duvarları, nekropol alanları, antik atölyeler, konut/tarım terasları ile tarih-

sel/doğal çevresi içinde değerlendirilmesi gereken kapsamlı bir sit alanı olmalıdır. Akropol tepesi ve çevresindeki tepeler dizisi ile beraber uzaklardan görülebilecek şekilde sonsuza kadar doğal-tarihsel peyzajın korunması, gelecek kuşaklara miras bırakılması sağlanmalıdır.

Genişletilmiş koruma alanları içinde makiliklerle örtülü antik tarım terasları gelecekte özel tarımsal geliştirme projesi ile kullanıma açılabilir. Arkeolojik sit alanı içindeki tarlalarda tarımsal faaliyetler sınırlandırılmalı, derin tarla sürümü, teraslama yasaklanmalıdır. Buna karşılık, antik kent savunma duvarı dışındaki sit alanlarında zeytincilik, bağcılık gibi geleneksel arazi kullanışları geliştirilmeli, tarımsal peyzajın arkeolojik-doğal çevre ile birlikteliği sağlanmalıdır.

iii) Erythrai sit alanında sınırlı düzenleme-geliştirme önerisi (optimizasyon): Artan bir şekilde Türkiye'de de görülen kültür turizmi için Erythrai sit alanı sınırlı da olsa elverişli koşullara sahiptir. Erythrai sit alanında özellikle mevcut köy yerleşim alanı içinde (yaklaşık 2 ha.) bulunan yöresel mimari çevre oluşturan yapı stoğu yeniden düzenlenerek, belirlenecek sınırlamalar içinde *yumuşak turizm* ve *konaklama* kullanışlarına açılabilir⁶². Burada yapılacak alt ve üstyapı ile ilgili düzenlemeler en düşük düzeyde değişiklik yapılarak sağlanmalıdır⁶³. Kültür turizmi amaçlı konaklama tesisleri ve kıyıda yer alabilecek -derin temel gerektirmeyen hafif yapılanma koşullarında- günübürlük tesisler ile beraber arkeolojik sit alanının tanıtımı için yapılacak altyapı ve üstyapı tesisleri (tanıtım merkezi, WC, otopark, vb.) bu çerçevede içinde düşünülmelidir. Geliştirilecek kullanışların nitelik ve niceliği özel bir proje ile belirlenebileceği kuşkusuz; burada ilke olarak sınırlı bir alanda, örneğin yöresel mimari çevrenin yoğunlaştığı K1 bölgesinde 30 konut biriminden oluşan bir stoğun restore edilerek 200 yatak kapasiteli konaklama merkezi yaratılması öngörülebilir.

Erythrai sit alanının Side örneğine dönüşmemesi için burada esas olan, özellikle köy yerleşik alanının takas yolu ile hazine mülkiyetine kazanılması veya söz konusu taşınmazların toplulaştırılması gerekmektedir. Kültür Bakanlığı öncülüğünde oluşturulacak İldırı Köy Muhtarlığının da katıldığı tüzel bir kuruluşun geliştirilecek alandaki taşınmazlarda mülkiyeti toplulaştırarak konaklama tesislerinin yapımı ve işletmesini gerçekleştirebilir. Böyle bir işletme Erythrai arkeolojik sit alanında yapılacak bilimsel araştırmaları destekleyeceği gibi, sit alanında bilimsel kazı ve onarım çalışmaları için gerekli alt ve üstyapı

(kazıevi, depolar., vb) ile her türlü onarım, bakım ve çevre düzenle-
sinin parasal kaynağını düzenli ola-
rak sağlayabilir. □

DİPNOTLAR:

1. Pausanias VII. 3.7
2. Çiğ II 2374,satır 42-44.
3. Herodotos 142
4. Aristoteles Fol 1305 b.
- 5 B.D. Meritt ve H.T. Wade-Gery, The Attic Tribute Lists, Vol.III, Harvard Univ. Press (Camb, Mass: 1953), sh.50-54.
6. D. Magie, Roman Rule in Asia Minor , Ydol II, Princeton Univ . Press (Princeton:1950) sn.107vd.
7. B.M.Coins: loms,sh.122, Levha XV /2-7
8. Atheneus III. 112, 131
9. Atheneus III. 112, XI 475 c.
10. Plinius n.H VIII.191
11. Strabon XIV. 133
12. G. Weber, "Erythrai," Ath.Mitt. XXVI (1901), sh.103 vd.
- 13 E.Akurgal, Erythrai, Tifset A.Ş. (İzmir: 1979), sh. 5-6.
- 14 C.Bayburtluoğlu, Erythrai, T.T.K. (Ankara: 1975), sh.80-81.
- 15 V.a.g.e., sh.8.
- 16 H.Engelmann ve C.Merkelbach, Die Inschriften von Erythrai und Klazomenai, Vo I-II, Habelt Verlag (Bonn: 1972), sh.91-95.
- 17 Y.a.g.e.sh.247-251.
- 18 Y.a.g.e.sh.247 vd
- 19 Akurgal, a.g.e. sh.8
- 20 Engelmann-Merkelbach, a.g.e., sh.362 vd.
- 21 Akurgal, a.g.e., sh.25-26.
- 22 N.J. Flemming ve diğerli., "Eustatic and Tectonic Components on Relative Sea Level Change", Marine Archaeology, ed., D.J. Blackman, Butterworths (London: 1973), sh. 48 vd.
- 23 Weber, a.g.m.sh. 103. Philippson ise İldırı köyü ve çevredeki bağların 1883 depremiyle çok zarar görmesiyle burada ekonomik yaşamın gerilediğini yazmaktadır (A.Philippson, Reisen und Forsch.im West. Klein Asien, V.h. (1915), sh.44vd.
- 24 Ö.Özyiğit, "1988 yılı Erythrai sondaj çalışmaları, "XI. Kazı Sonuçları Toplantısı I, Antalya: 1989, T.C. Kültür Bak.(Ankara: 1990), sh. 125 vd.
25. 15.5.1986 gün,2323 sayılı T.K.T.V. Koruma Yüksek Kurulu'nun Kararı
26. İzmir İl no.lu K.T.V. Koruma Kurulunun 27.9.1989 gün, 921 sayılı kararı.
27. Sn.Prof. Dr.Güven Bakır'dan aldığımız bilgiler.
- 28 Benzer çevre koşullarına sahip Datça Yarımadasındaki çanak-çömlek atölyelerinin arkeometrik yöntemlerle araştırılması hk: A.Hesse, "Datça Yarımadası ve Hisarönü seramik atölyelerinde jeofizik araştırmalar ile keşfedilen fınırın ve diğer arkeolojik yapılanmalar, "XIII. Uluslararası Kazılar Sempozyumu, Çanakkale: 1991,C.II,T.C. Kültür Bak.(Basılıyor)
- 29 Kültür katları oluşum süreci için bk: A.Kirkby ve M.J.Kirkby, "Geomorphic processes and the surface survey of archaeological sites in semi-arid areas, "Geo-Archaeology, ed.D.A. Davidson ve diğerli., Duckworth (London: 1976) sh.229 vd.
30. p.J.Fasham ve diğerli., Fielawalking for Archaeologist, Hampshire Field Club Archaeological Society (1980), sh.4vd.
- 31 M.Joukowsky, Field Archaeology, Printice-Hall, Inc., (N.J.: 1980), sh.59-64.
- 32 A.Tekin, "21.Yüzyılın İnsanı ve Yeni Turizm Türleri", Cumhuriyet, 22 Kasım 1991, sh.2.
- 33 Depart. of Planning, Archaeology and Planning: A Consultative Document, D.O.E., (1990), sh.20-22.

Mimarlar Odası İzmir Şubesi Kent ve Çevre Komisyonu "Konak - Galleria" Raporu

İzmir halkı, Büyükşehir Belediye Başkanı Yüksel Çakmur'un gazetelere verdiği tam sayfa ilanlar ile Konak Meydanının içinde büyük bir bina yapılmasına karar verildiğini öğrendi.

Bu bina bir bodrum ve üç de üstte olmak üzere 4 katlı ve 168.80 m X 136.80 m. ebadında olacaktır. Bir futbol sahasının 100 X 64 M ve 6400 M2 olduğu düşünülürken, yalnız taban alanı 23091 M2 büyüklükte bir binanın kentimizin Konak alanının ortasına inşa edilmesine nasıl karar verilebildiği hayret vericidir.

Bu kararın kent halkına emrivaki olarak gazete ilanları ile duyurulması ise başka bir talihsiz olaydır. Büyükşehir Belediyesi böylesine bir kararın tartışılmasını ve kent planı ile bütünleştirilmesini aklına dahi getirmeden kentimizi bir oldubitti ile karşı karşıya bırakmıştır.

1986 yılında KONAK alanı için yapılan mimari proje yarışması sonunda birinci seçilen proje ile yapılmasına geçilen bu binanın hem büyüklük hem de görüntü olarak hiç bir benzerliği yoktur.

Mevcut imar planı böyle bir bina yapılmasına olanak vermediği gibi, bu binanın yapılması için imar planı değişikliği dahi yapılmamıştır.

Bu binanın yapılması kentimizin bugünkü durumunu olumsuz etkileyecek ve gelecekte yapılması gereken önemli altyapı, rekreasyon ve sosyal tesislere engel teşkil edecektir.

1. Bu yapı planla bütünleşmemiştir. Henüz İzmir'in ciddi bir ulaşım planlaması yoktur ve plansız olarak yine bir oldubitti ile ihalesi yapılan metronun KONAK alanındaki geçiş ve istasyon durumu belirsizdir. Bu bina ulaşım planlamasına bir veri olarak ancak ayakbağı olacaktır.

2. Bu bina ile KONAK alanının ortasına yaklaşık 41000 M2 ticaret alanı yüklenecektir. Kemeraltı çarşısının hemen bu kapasitede olduğu düşünülürken bu kadar önemli bir kentsel karar nasıl verilebilmiştir? Kemeraltı yaşatılması, geliştirilmesi ve korunması gerekli bir bölge iken burası ile rekabet edecek ve muhtemelen buradaki ticari faaliyeti söndürecek bir yapı hangi araştırma inceleme ve etüd sonucu yapılmaktadır?

3. Kadifekale çevresinin boşaltılarak yeşillendirilmesinin ve bu yeşil kuşağın Konak alanına uzanmasının önünde bu bina bir engel olacaktır.

4. Yeşil alan kazanmak amacıyla doldurularak denizden elde edilen alanların, doldurma amacı dışında (Ticaret ya da başka amaçlı) yapılaşmaya açılması son derece yanlıştır. Ticaret merkezleri ya da Galleria'lar açık alanların yapılmasına sebep olacak kadar kamunun ihtiyacı ve Belediyelerin asli görevi değildir.

5. Binanın bodrumunda kaç kat otopark yapılacağı belirlenmeden ihale yapılmıştır. Otopark ihtiyacının bile hiç bir ciddi hesaplama dayanamadığını gösteren bu olgu inşaatla plansız, etüdsüz, projersiz nasıl geçilmekte olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir.

6. Binanın büyüklüğü ve konumu tamamen tesadüf etkileriyle olmuştur. Önceden saat kulesine yaklaşan ve L formundaki bina daha da büyütülerek dikdörtgen forma çıkarılmış meydanın güneyine çekilmiş ancak gerekçelerinin ne olduğu belirtilmemektedir.

7. Yapının yapılacağı alanın mülkiyeti kamuya aittir. Bu alana bitişik SSK'ya ait yapı izni verilmeyen alan vardır. Ayrıca son yıllardaki deniz dolguları ile kazanılan alanlar üzerindeki hukuki işlemler yapılmamıştır.

8. İzmir İmar planı bütünlüğü içinde bu yapı tasdikli olarak yer almamaktadır. Yeni kıyı kanunu ve ilgili yönetmeliğine göre bu yapının yapılabilmesi yasal olmayacaktır.

9. Bu bina Büyükşehir Belediyesi tarafından Müteahhit İtalyan GEMMO ile Türk SERİS firmasına kat karşılığı verilmiştir. Yapımcı firma Lozan Meydanı altında bir otoparkı da inşa ederek Belediye'ye verecektir. Belediye Konak alanının en büyük bölümünü bir daha geri alamayacak şekilde kat karşılığı ve bir otopark karşılığında satmıştır. Böylece KONAK ALANI diye bir alan yok olmaktadır.

SONUÇ :

Kentimizin tek merkezi alanı olan KONAK ALANI yabancı ortaklı bir firmaya kat karşılığında Belediye tarafından satılmıştır. Ne mevcut kent planında yer alan ne de böyle bir plan değişikliği olan bu karar halkın hem bugünü hem de geleceği açısından sakıncalıdır. Kentin simgelerini bile bu kadar fütursuzca satmaya cüret edebilen bir Belediye'ye dur demeye herkesi çağırıyoruz. □

Konak Meydanı eski hali

Konak Meydanında Galleria İnşaatı

'Galleria Projesi Konak'ı satmaktır'

Galleria inşaatına bakanlık engeli

Mimarlar Odası Konak-Galleria projesini eleştirdi

GALLERIA'YA TEPKİ:
'Kentin simgesi satılmaz'

İZMİR MİLLİYET
Mimarlar Odası İzmir Şubesi Kent ve Çevre Komisyonu tarafından hazırlanan "Konak-Galleria" raporu açıklandı. Kent halkının bir emrivaki

düzenlendiği, birinci seçilen proje ile bugün yapılmak istenen...

Galleria'ya ZMİR MİLLİYET tarafından...

Galleria'ya ZMİR MİLLİYET tarafından...

Galleria'ya ZMİR MİLLİYET tarafından...

Galleria'ya Bakanlık'tan 'dur'

'YAPI PLANLA BÜTÜNLEŞMİYOR'

Mimarlar, İzmir Galleria'ya karşı

İZMİR (Cumhuriyet Büro- sa)- Mimarlar Odası İzmir Şubesi, Anakent Belediyesi'nin Konak Alanı'nda yapılacak olan Galleria inşaatına karşı...

"Zaman" la Yarışmak..

İnsan'ın kaybederken, kazanıyorum sandığı nafile bir koşu..

Şenel ERGİN*

Tarihinin bilincinde olma ve/veya gelenek ve göreneklere bağlılık, belli bir beşeri ve düşünce çevresine ait olma duygusu, o kişide mekana bağlılık olarak somutlaşmaz mı..

Kültürel süreklilik bu bağlılığın yaşatılmasından öte nedir ki..

Bu bağlılık aynı zamanda, toplumsal canlılığın sürekliliği anlamında, insanın yaşama tutunduğu kökleri değil midir..

Fiziksel mekânın kültürel bağlamdaki sürekliliğinin izlerini yoketmek ise, kültürel seyrin zaman içindeki gerçekliğini bozmak, o toplumun kültürel mekân-daki zamansal köklerini kesmek, kültürel kimliği silmek, zaman bilincini yoketmek anlamındadır.

İnsanın yaşamını vareden sosyal ve fiziksel mekânın, kültürel çevrenin, zaman gerçekliği ile ilişkisi kesildiğinde her şeye tarihsiz-sıfırdan başlama durumuyla karşı karşıya kalınacaktır.

Almanya'daki ikinci, üçüncü kuşak işçi yurttaşlarımızın yaşadığı işte böyle bir kimlik bunalımı durumudur. Bu kimlik bunalımını ne Milli Eğitim'in oralara gönderdiği öğretmenler giderebilmiştir ne de genç insanlara yurda dönüşlerinde yaşatılan işkenceli uyum kursları işe yarayabilir.

Öncelikle yapılması gereken, galiba, bir gerçekliğin kabul edilmesidir. Çünkü, "kimlik bunalımı" kavramını toplumsal bir sorun haline dönüştürmeyecek, onun psiko-sosyal bir olgu olarak kabul edilebilir sınırlarda kalmasını sağlayacak olan, "zaman"ı içinde yaşatabilen, kişinin kendi köklerini akıp giden kültürel süreklilik içinde görebildiği, yani kendi zaman gerçekliğine sahip mekânlardır; böyle mekanların varolmasıdır; böyle mekanlarda yaşanıyor olma durumlarıdır.

Kültürel çevrelerin "zaman"la olan bağını yadsıma ve ikisinin ayrı ayrı ele alınılabildiği değerler olduğunu kamu bilincine yükleme çabalarına girmeye, bir yanda çeşitli araçlarla "zaman"ı hızlandırırken, öte yanda "zaman"la yarışmayı özendirme, toplumların, içinde yaşadıkları kültürel çevrelerin zaman gerçekliği ile kurmaları gereken ilişkilerin gerçekleşmesini zorlaştırır, hatta böyle ilişkilerin kurulmasını olanaksız hale getirir.

.. Giderek toplumun zaman bilinci dağılır ve kültürel çevrenin zaman gerçekliği ile uyum sağlanamadığından, gerçekliğin yadsınması kolaylığı, resmi ideoloji haline dönüştürülebilir.

"Çağı yakalama", "zamanın gerisinde kalmama" çabaları topluma yeni bir "zaman" bilincini yapay olarak dölemiştir. "Zamana ayak uyduramama", yaşama uyum sağlayamamanın bir başka anlatım biçimidir artık..

Bunlar oluyor mu..olabilir mi.. olmalı mıdır..

"Zaman"ı öldüren bir varolma biçimine omuz verirken, günümüz insanının zamansızlık içinde kıvrınması da çok acıklı bir çelişkidir.

Okumakta olduğunuz yazının kaygıları, üzerinde düşündüğü konular bu çerçevede içindedir. Çalışma sırasında geriye dönülerek on yıllık bir "zaman" aralığında aynı kaygıları duyan, belirtilen konular üzerinde düşünen kişilerle birlikte olunmaya çalışılmış ve ortak söz uzun uzun onlara da bırakılmıştır. Belli bir sistematik içinde konu işlenirken, günümüzün yaygın ve baskıcı düşünme alışkanlığına karşın da düşünüldüğü ve buralarda da yalnız olunmadığı duygusunu Okurlar'a iletmek de bu çalışmanın amaçları arasındadır.

"Zaman" bir anlamda varolmanın ortamı, varolmanın sosyo-kültürel boyutu olduğuna göre örgütlenmiş/toplumsal bir birey olarak insan'ın "zaman"la yarışını anlamak kolay değildir.

Toplum yaşamı, birey bazında "zaman"ı yitirirse.. geriye evrimleşme çizgisinde memeli hayvana ödeş biyolojik/doğal alanda bir anlamı olan yüksek organizmalar topluluğundan öte ne kalabileceği düşünülse..insan'ın "zaman"la yarışmasını anlamak kolay değildir.

Kültürel mekânda "zaman"ı izleyememek, bu izleri yitirmiş olmak kimliksizliğin ana nedeni gibi görünüyor.

Türkiye'nin hiç gündemden düşmeyen bir kimlik sorunu olduğunu biliyoruz.

Denildiğine göre, bu sorunun önemi ve de vahim sonuçları her alandan önce Turizm Sektörü'nde hissedilmektedir. Sektörde sorunun çözümü bağlamında üretilen düşüncelere bakıldığında da "kimlik sorunu" ile "tanıtım - imaj" kavramlarının neredeyse içgüdüsel olarak karşı karşıya getirildiği görülmektedir. "Körfez krizinden en çok etkilenen bir sektörün temsilcisi olarak" Türsab, 21 Aralık 1990'da bir "Tanıtım" Paneli düzenlemiştir.

Panel'e konuşmacı olarak katılan, PİAR Araştırma Şirketi Yönetim Kurulu Başkanı Bülent Tanla'nın konuya ilişkin kendi araştırma sonuçlarına dayanarak yaptığı değerlendirme, ".. doğa, tarih, kültür, mutfak gibi çok farklı ve zengin değerlerimizin günlük yaşamımıza girmediğini" belirlemiştir.

"Bu özelliklerimizi kullanamıyor olmamız da tanıtımda Türkiye'yi cesaretsiz, köksüz mesajlar veren bir konuma sokuyordu. Türkiye'nin öncelikli problemi tanıtımından önce kendini tanıması ve bunu cesurca ortaya koymasıydı." (Türsab, 1991/1, s.20).

Bu araştırma sonuçlarıyla Tanla, benim kulaklarıma şunları söylüyordu: Demek ki, Türkiye "şimdi"yi sorunsuz yaşar hale gelmişti. Anadolu'da yaşarken sadece "şimdi" de kalınamayacağı, başka bir deyişle bu kadar yalın kat yaşanamayacağı öncelikle anlaşılmalıydı.

"Körfez krizinden sonra bir ülke turizminin, bu ülkenin uluslararası platformdaki imajıyla ayrılmaz bir bütün olduğu bilinci yerleşti. .. Türkiye, 'Orient' değil-di, doğal ve tarihi özellikler ise turizm için ancak bir baz oluşturabiliyordu. Artık sorun Türkiye'nin 'Ne olduğu' sorunuymdu." (Kuru, 1991/11, s.28).

"Turizmin Ekonomideki Yeri" konulu tezi ile "1959 yılında, Türkiye'de turizm ve ekonomi ilişkisini ilk kez ortaya koyan" Acar için "Önemli olan 'image' yaratmaktır. Midnight Express imajını yıkmaktır. Bunun aksiyse sadece 'tanıtma'dır

Dünya çapında 500 yılda bir gelen iki önemli olayı, 1992 - Amerika'nın keşfi ve Yahudilerin Osmanlı topraklarına göçünü, imaj yaratma açısından kaçırma-mak gerektiği düşüncesi içinde şunları söylemektedir:

"500 yıl önce İspanyol Yahudi göçmenlerine II. Beyazıt'ın Osmanlı kapılarını ardına kadar açmasını tanıtmak amacıyla İstanbul'da bir '500. Yıl Vakfı' kuruldu. Simgesel bir kaç kutlama ve konferans ile bu olayda Türklerin 'insanlığı' dünyaya anlatılmaya çalışılacak. New York'ta Kudüs Müzesi'nin yardımları ile açılan bir sergi dışında bugüne değin hiçbir şey yapılamadı. Oysa, dünyanın en eski antik sinagogları, Yahudi tarihinin ilginç sayfaları Anadolu topraklarındadır. Sefardi'nden hareketle sanatsal tarihsel ve kültürel amaçlı bol renkli, fotoğraflı bir kitap, bu kitaptan hareketle yapılacak belgesel bir film ve dünya Yahudi merkezlerini gezen bir fotoğraf sergisi ile ilgili bir tanıtım önerisine tanıtım fonundan sorumlu bakan'ne yani, şimdi 500 yıl önce atalarımızın Yahudilere yaptığı yardımın diyetini mi isteyeceğiz. Böyle tanıtım olmaz' deyip işin içinden çıkmıştı. Buna karşılık Yahudileri topraklarından işkencelerle süren İspanya bugün 'masumu' oynayıp köklerinize dönün' propagandası ile Yahudi pazarında boy gösteriyor." (Acar, 1991/5, s.48).

Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş bildiriyor: "2000'li yıllara doğru giderken turizm gelirlerimizin 10 milyar dolara çıkarılması hedeflenmiştir." (Türsab, 1992/3, s.31).

Bu hedef belirlemesinde Hükümet Başkanı'nın onayı eksik değildir: "2000'li yıllara geldiğimiz zaman bugün 4 milyar dolar civarında olan turizm gelirlerini 10 milyar dolara çıkarma hedefimizi hep birlikte gerçekleştirmek zorundayız. Hükümet olarak turizmin gelişmesi yolundaki her türlü girişimin destekçisi ve takipçisi olacağız." (Demirel, 1992/6, s.14).

Hedefini açık olarak ortaya koyan Yürütme Erki ilk adımını da atmıştır. Turizm Bakanlığı 10-11 Nisan 1992 günlerinde Ankara Sheraton Otelinde I. Tanıtma Şurası'nı toplamıştır.

Şûra'daki konuşmasında Turizm Bakanı Ateş "Bizi anlamıyorlar", 'Eurovisi-

* Prof. Dr.-Ing., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

4

... Sabahattin Eyüboğlu'nun, 'Eriten biziz, eriyen de. Biz bu toprakları yoğurmuşuz, bu topraklar da bizi. Onun için en eskiden en yeniye ne varsa yurdumuzda, öz malımız bizim. Halkımızın tarihi, Anadolumuz'un tarihidir.' sözüne sonuna dek inanıyoruz katılıyoruz, yürek koyuyoruz...' (Bektaş, 1983, ss.36-40).

İstanbul'u mekan tutalım ve "zaman"lar içinde "zaman"ları görmeye çalışalım.

"Be makam-ı Konstantiniyye fi mahmiyye'. Yüzyıllar boyu Osmanlı İmparatorluğunun fermanlarında ve kayıtlarında büyük şehrin ismi böyle geçerdi. Son döneme kadar, basılan bazı kitapların ilk sayfalarında 'Konstantiniyye... matbaası' künyesi vardır. Osmanlı, Büyük Konstantin'in kurduğu dünya başkentine sahip olmaktan gurur duyar.

İsimleri çoktu büyük şehrin: Asitane, Der Aliyye, Dar-ül Hilafetü Aliyye, Dar'üs Saadet veya Der Saadet (Saadet evi - Saadet kapısı), İslambol gibi...

İstanbul, 'Stinpolis - şehre doğru' deyiminden gelir. ..15. yüzyıldan beri şehre gelen seyyahlar onun düzineyle ismini saymadan edemezler: Byzantion, Nea Roma vs. Slavlar Tsarigrad der. Balkanlarda hâlâ böyle, Çar şehri ismiyle yaşar. İsmi çok, eseri çok, uzun geçmişli şanlı bir şehirdir İstanbul...' (Ortaylı, 1984/1, s.4).

"İstanbul'un tarihi imgesi bir antik Yunan kolonisi mitolojisi ve bir Roma-Dogu Roma-Bizans 'pedestal'ı' üzerinde yükselen evrensel bir Türk sütununa benzetilebilir. Dünya kenti statüsü Eski Dünyanın bütün büyük tarihi olgularıyla sarmaş dolaş olmasından kaynaklanır.

... Türk-öncesi tarihi (İ.Ö. 700 - İ.S. 1453) ikibin yıllık. ..İstanbul'un bugünkü evrensel kimliği Türklerden çok önce başlayan bir tarihi sürecin biriktirdikleriyle oluşuyor. .. Zaten Konstantinopolis dünya tarih ve kültüründe bir fiziksel imgeden öteye bir evrensel tarih olgusu olarak yerleşmiştir.

... İstanbul, arkasında Roma ve Bizans başkentlerinin anıları ve onların tarihsel imgelerine yoldaş olabilecek fiziksel ve tarihi boyutlara sahip olduğu için büyüktür. .. Dünya tarihindeki statüsü üç büyük imparatorluğun başkenti, Pagan, Hristiyan ve Müslüman üç kültür alanının merkezi olmasına dayanıyor. İstanbul sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olarak düşünülürse Roma, Paris, Londra gibi başkentlerle, o da belki sadece bizim gözümüzde eşitlenebilir. Fakat Bizans - Konstantinopolis - İstanbul olduğunda dünyada hiçbir kent o statü ile boy ölçüşemez. Bu olgu Türklere tarihin en büyük armağanıdır." (Kuban, 1992, ss.54-57).

İstanbul'un en "New York" görünümlü semtleri ile en alçak gönüllü semtlerini aynı gün geziverin bir kere.

Görünen, farklı mekanların ötesinde..

Aynı mekânda, İstanbul'da yaşanan farklı "zamanlar"dır,

Farklı "zamanlar"daki farklı ilişki sistemlerinin varlığıdır aslında..

Üstelik bu durum gerilik-ilerilik tartışmalarına konu da yapılmamalı; önce farklı "zamanlar"ın birbiriyle kıyaslanmasını olanaklı kılacak uygun ölçütlerin ortaya konulup konulamayacağına bakmalı.

İstanbul'u kavramanın önkoşulu, gezerken adım başı rastlanan eşzamanlı ve artzamanlı ilişkilerin varlığını sezinleyebilmeyi mi gerektirmektedir..

"Dünya Başkeni" olarak kabul edilen İstanbul "şimdi"de bile farklı "zamanlar"ın yaşandığı bir kent; Acar'ın (1984/1, ss.24-27) dediği gibi, "... bir şeyler görebilmek için bakanın gözlerini biraz kılması, bir İstanbul efendisi gibi biraz süzerek bakması" gerekiyor. Acar'ın kendisi, Orhan Pamuk'un "Cevdet Bey ve Oğulları" Romanı'nın kapsamında, İstanbul'un bir semtine, Nişantaşı'na yönelen bakışlarına derinlik kazandırmayı amaçlamış.

"Cevdet Bey Ailesi'nin üç kuşaklık insanlararası ilişkilerinin "mekânda yarattığı zaman ve anlam örüntüsü"nü izleyebilmek Nişantaşı'nın "zaman" içinde algılanabilirliğini artırmaktadır.

Belge (1984/1, ss.20-23) ise, İstanbul'a eşzamanlı bir analizle giriyor ve aşağı yukarı bir metrekarelik bir alanda yer alan farklı kültür taşıyıcılarını örnekliyor. 1930 Yılında Beyaz Ruslar'ın kurduğu Rejans Lokantası örneği; Yirmiler Dönemi "Pera'nın Beyaz Rus Çağı'dır, ..Böylece Rejans, aslında kendi kuruluş tarihiyle de sınırlı olmayan geniş bir tarihin temsilcisi olarak durur Beyoğlu'nda. Her lokantaya benzemez, bu tarihten aldığı özellikler vardır... Rejans'ın iki adım ötesinde bir de 'Viktorya Restoran' var. ..Viktorya'yı işleten bir Adanali.. Rejans ve Viktorya Lokantaları aynı sokak üzerinde farklı kültürlerin

taşıyıcıları." Rejans'a Tepebaşı tarafından geliniyorsa, Meryemana Rum Ortodoks Kilisesi'nin avlusundan geçilecek. .."Kilise müdürünün tahmini, bütün İstanbul'da beş bin kadar Rum kaldığı yolunda. Burası da o beş binin bir kısmı için merkezi önem taşıyan, ama İstanbullu çoğunluğun ilgisini herhangi bir şekilde çekmeyen, farkına bile varılmayan bir adacık."

Ağaoğlu'nun (1992, ss.111-114), üzerinde durulmaya değer bir çalışması var. İstanbul'a yönelen çalışmalarda zamanın derinliği olgusu, genelde, görme duyusuna yönelen cisimlendirmeler çerçevesinde incelenirken, Ağaoğlu aynı çalışmayı koku bazında yapıyor. İstanbul'da dolaşırken zamanın derinliğinin sadece görme yetisi ile değil, koku alma yetisi ile de yaşanabileceğini bizlere gösteriyor. Giderek.. kimliğin tek renge, tek kokuya inişinin nedenlerini de ortaya koyarak..

O'na göre, İstanbul zamanın derinliğini sadece görsel boyutta değil, koku boyutunda da kaybetmektedir.

Ve Tarla başı için ağıt yakıyoruz..

Acar'a (1987/1) göre, fiziksel yaşamlarını henüz tüketmemiş olan Tarla başı yapıları, bir zamanlar çeşitli etnik grupların oluşturduğu bir kozmopolitliği, kent yaşamının çoğulculuğuna nasıl dönüştürebileceğimizi, tekdüze bir uyumculuğun katı güvencesinden sıyrılıp, hoşgörünün özgürlüğüne nasıl ulaşabileceğimizi, merkezi bir denetimin gerekmediği katılımlı çevrelerde yaşamayı nasıl öğrenebileceğimizi, kentsel yaşamı araba pencerelerinden seyretmekten, sokak sohbetlerinde duymaya nasıl dönüştürebileceğimizi de bizlere gösterecek potansiyele sahiptir..

"Kentler, herkese kendisinin masallarını sunar. Sadece, unuttuğumuz bir dostla her an karşılaşabilmenin, ya da bir tek gün içinde daha önce aklınıza bile getirmediğiniz birçok yaşamı yaşayabilmenin mekânı olmakla kalmazlar. Bize masallar anlatan dedeler, dadılar da olabilirler. Tarla başı'nın yıkılmaya hazır, penceresi, çerçevesi sökülmüş yapıları da, dişleri dökülmüş ihtiyarlar gibi birbirlerine dayanarak, son soluklarında hâlâ masal anlatmaya çalışıyorlar. Bu sessiz masalları hâlâ gidip dinleyebilirsiniz. Duymak anlamak gerekmez bu öyküleri: O dişsiz ağızlar, sizin kendi içinizdeki kent masallarını seslendirirler. Yeter ki daha önce hiç gitmediğiniz, ya da birçok kez hiç bakmadan geçtiğiniz sokaklarda kendinizi konuk edin.

Tanıdık yabancı herkesi sever kentler yaşlandıkça. Otuz yıl, elli yıl, iki yüz yıl aynı yerde dikilip durmak sanki, yaşanan yapıları sınırsız bir sabır ve hoşgörü verir. Mezhepsiz bir dergâh, çağrısız bir davet, parsellerin bile parselleymediği bir gelecek kin tutmayan bir tarihtir, kentler." (s.25)

"Tarla başı'nın bugün yıkılan binaları, yapıldıkları günlerde, .. İkel bir spekülasyonun ilk ürünleri, sıradan parselci bir planlamanın ilk örnekleriydi. Karanlık havasız, dar mekânlı konutlar; bahçeden, ağaçtan yoksun, sükunetten, mahremiyetten uzak sokaklardı. Onları bugünün vazgeçilmez masallarına dönüştüren, ne yaşantılarının daha insanca olmasıydı, ne de tasarımlarının üstünlüğü. Bu sıradan, yavan yapıları bugünün büyüleyici masallarına çeviren, oymalı taklit süsleri, fabrika dökümü demir parmakları da değildi. Kendi zamanlarında bugünün apartmanlarından daha üstün bir çözüm oluşturmayan bu yapıları, bugünün gökdelenleriyle değiştirilmeyecek kadar değerli kılan, biriktirdikleri insan öyküleridir. Bizim günlük yaşamımızdan çok farklı bir geçmişle dile getiren bu öykülerin, aynı zamanda bizim geleceğimizi de anlatabilmesinin gizemidir." (s.28)

Daha eskinin bahçeli iki katlı konutlar ve evlerinden, belirgin bir kültürü koruyan çevrelerden, Tarla başı'nı belki de daha değerli kılan, kentsel yaşamın çeşitliliğine, çoğulculuğuna, zenginliğine denk düşen çevreleridir. "Daha korunaklı, daha kapalı bu çevreler, öykülerini paylaşmakta Tarla başı kadar eliaçık değildir. Eşraf konaklarının, varlıklı tüccar evlerinin geniş mekânlarını bugün ancak sınırlı burjuva öyküleri canlandırıp yaşatabiliyor. Aynı tür insanların komşuluğu üstüne kurulmuş cumbalı sokaklar, bugün bile, aralarına katılan yeni komşuları kendileri gibi kapanmaya yöneliyor. Kapalı komşuluk çevrelerinden kozmopolit kentleşmeye geçişin köşebaşında gelişen Tarla başı gibi semtler, bugünün yaşantısını sadece yüzyıldır biriktirdiği öykülerle zenginleştirmekle kalmaz. Yeni kent öykülerinin yeşerip büyüyeceği en sağlıklı ortam da, Tarla başı'nın yıkılacak kadar sağlıklı görülen yapıları ve sokaklarıdır.

... Tarla başı'nın köhne görünümünün altında hiçbir yeni kent öyküsünün kolaylıkla bulamayacağı zenginlikte bir esin kaynağı yatıyor. Böyle bir kaynağın yaşama getireceği kıvraklığın, canlılığın, çeşitliliğin, olgunluğun yerini, sadece standartlara uymayı gözetken, çağdaş işlevleri sunmakla yetinen bir yapılaşmanın kuru grameri dolduramaz. Böyle bir kaynak sınırlı görüşlerin götürü çözümlerine kurban edilemez. Hangi mimar, hangi şehir plancısı, yüzyılda biriken binlerce küçük kaprisin, sürprizin, mantıksız masalın, hesapsız rastlantının, ölçsüz çeşitliliğin zenginliğini bir çırpıda yeniden yaratacak? Her kişiliği

barındıran, her çıkıntıyı ve çarpıklığı özümleyebilen, her masalıyla yeni bir öykü esinlendiren bir çevre tasarlayacak? Bunu yapabilecek bir tek mimar var. Adı da Zaman."(s.31)

İşte biz, Tarlabası'nı değil, bu mekândaki "zaman"ın izlerini korumak durumundaydık.
Tarlabası'nda "zaman" yıkıldı.

Eczacıbaşı Holding'in 50'inci yılı kutlanıyor. Mehmet Altan'dan (1992) dinliyoruz:

"Eczacıbaşı ailesi adına Şakir Eczacıbaşı'nın öncülüğünde özenle oluşturulan dekorda ve Nathalie Cole'ün şarkılarında görünmeyen ancak hissedilen bir boyut daha var. İnsan ile yaşam arasındaki serüvenin bize uzanan birikimleri...

Beylerbeyi Sarayı'nda ellinci yılı kutlanan yarım yüzyıllık maceranın başlangıcı olan Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nı düşünüyorum.

Oğulları Nejat ve Şakir Eczacıbaşı'na bıraktığı laboratuvarı.

Sahnedeki Nathalie Cole'ün babası Nat King Cole'ü...

Bu sarayı yaptıran İkinci Mahmut'u..

Tarih, bu gece bu bahçede dansediyor.

....
Zaman kavramı yarılarak sizi içine alıveriyor.

Beylerbeyi Sarayı'nın bahçesinde dolaşan padişahlar, Amerika'nın güneyindeki tarlalarda ağaçlar söyleyerek çalışan zenciler, Nat King Cole ve Süleyman Ferit Eczacıbaşı kırılan zamanın içinden şeffaf bir ışık gibi süzülerek sarayın ağaçları, havuzları, Paris'te yaptırılmış tunçtan hayvan heykelleri arasında dolaşıyorlar. ...

Beylerbeyi Sarayı'nın mimarisi de, zaman kırıklarının izlerini taşıyor. Yeni Rönesans ve yeni Barok stiliyle değişen zamanların, değişen zevklerin, değişen insanların duvarlarında dolaştığı yapıyla, geçmişle bugünün birarada konakladığı bir zaman oyuncağı bu saray.

Sarayın duvarlarına bir zenci kadının sesi çarpıyor.

....
'Mona Lisa'yı dinlerken, bu masalsi mekânda kendi kısa ömürlerimizin anılarına da küçük yerler buluyoruz.

Konserin sonuna yaklaştığımız sırada, sahnenin önüne birden dev bir perde iniyor. Bir yanda Nathalie, öbür yandan perdeye yansıyan babasının görüntüsü...

'Unforgettable'ı birlikte söylüyorlar...

....
Geçmişle bugünle buluşturan bu gece insanı umutlandırıyor.

Kısacık bir gecenin içinde, koca bir serüven yaşar gibiyiz.

Zaman dışı Boğaziçi, bizi, Afrika'nın çileli insanlarını, Nat King Cole'ü, İkinci Mahmut'u, Abdülaziz'i, Süleyman Ferit'i, Nejat ve Şakir Eczacıbaşı'nı Nathalie'yi, sarmalayarak içine alıyor.

Ayırtışında Abdülaziz, Süleyman Ferit Bey, Nat King Cole..."

Kısaca Altan'ın bizlere anlattığı, insanın "şimdi"yi (zorunlu olarak) yaşarken, bu "zaman yüzeyi"nde içinde bulunduğu mekânın niteliklerinin yardımıyla "zaman"ı çoğaltabildiğinin bir anlatımıdır.

Elbette o anda o mekânda varolmanın, yaşıyor olmanın anlamı da büyük olmaktadır.

İlhan Selçuk (1990), M.C. Anday'ın 75'inci doğum günü nedeniyle, yazarın Milliyet Sanat Dergisi'nde yayınlanan "Yaş" başlıklı yazısına da değinerek günlük yaşamdaki yaş sorununa eğilmiş.

"İnsanın tutum ve davranışlarını değerlendirmek için akla ilk gelen ölçüt nedir?

- Yaşına başına yaklaşıyor mu?

Oysa aylarla yıllarla değil, çok uzun zaman birimleriyle, sonsuzluk kavramıyla bütünleşecek bir kültürün mantığını özümseyebildikçe insan mutlu olur, evreni kavrayışta yetkinleşir, yaşını umursamaz."

Bu sözlerde, insanın kendi sınırlı (saatsel-) zamanının dışına çıkabildiği oranda "zaman"ı çoğaltabildiği üzerine güçlü bir gönderme var. "Zaman"ı böyle kavrayan bir insanın ise, kendi kişisel (doğal/biyolojik ve sosyal) zamanının önemini makul ölçülere indirmesi de neredeyse kendiliğinden gerçekleşebilir bir durum olacaktır.

Melih Cevdet Anday'ın kendi yaşı ile olan ilişkisini anlatırken, Selçuk bunu

yetkin dili ile söylüyor: "(Melih Cevdet) yaşın dışında zamanın içinde yaşar, nüfus kütüğünden bağımsız."

Evet.. yaşın dışında zamanın içinde yaşamak.. kültürel çevrenin zaman gerçeğini kavramak demektir..

Bir Türk olarak Anadolu'da yaşadığının bilincine varmaktadır.

Ve tekrar Anadolu'ya dönüyoruz.

Mithat Engin Viranyalı (1991/7, ss.40-42), Diyarbakır'ı "zamanın ötesinde bir şehir" olarak tanımlıyor. Dünyanın sayılı kentlerinden birisi olan Diyarbakır, "en eski ve en köklü uygarlıkların kök saldığı Anadolu ile Mezopotamya arasında, Dicle ırmağının sağ kıyısına hakim bir düzlükte," konumlandığından, "bu iki uygarlık odağı arasındaki etkilerle tarih içinde çok zengin bir kültür mozaiği oluşturmuştur."

....
"Uzun yıllar çeşitli devirlerde başkent olan Diyarbakır'ın ilk dikkati çeken anıtı bugün de kenti çepeçevre saran kalesidir. ..Köklü Hurrilere kadar inen bu kalenin gerçek şeklini aldığı devir M.S. 349 yılında Roma İmparatoru Constantinus zamanıdır. .. Her devirde ardı arkası kesilmeden yeni şeylerin eklendiği bu surlar, burçların büyüklüğü ve yüksekliği itibarıyla birinci, uzunluğu bakımından Çin seddinden sonra dünyada ikinci olup üzerindeki yazıtlar ve diğer unsurlarla gerçek bir müze kimliğini taşımaktadır.

....
Diyarbakır Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en karakteristik kentlerinden birisidir. Özellikle kalesinin büyüklüğü, Dicle vadisi, anıtsal yapılar ve tarihin derinliklerinden çağımıza kadar ulaşan uygarlık izleri Diyarbakır'a çevredeki illerden farklı ve ayrı değerler kazandırmıştır.

....
Diyar-ı Bekr'den Diyar Bekir'e, Diyarbekir'den Diyarbakır'a ve de Diyarbakır'dan geleceğe ulaşırken yeni kuşaklara Güneydoğu Anadolu bölgesinin 'Paris'i olarak adlandırılan bu güzel kentimizi kültür diyarı olarak bırakabilmenin çarelerini arayıp bulmamız gerekiyor."

Çünkü, "M.Ö. 8000 yıllarından bu yana yörede egemen olmuş ulusların, çağımıza kadar ulaşabilmiş sosyo-kültürel ve sanatsal kalıntılarının bir bölümü. son 30-40 yıl içinde önemli derecede zarar görmüştür."

Yarışmak.. "zaman"la mı..

Bu başırlılabilecek bir şey midir..

"Zaman"la birlikte yaşamayı düşünebilir miyiz..

Ya.. Ingeborg Bachmann ve Tezer Özlü gibi "zaman"la birlikte yaşamayı başarmayı..

Bachmann uzmanı Ahmet Cemal, Metis Seçkileri'nde (1990) Yazarı'nı tanıtır:

"1926 yılında Avusturya'nın Klagenfurt kentinde doğan Ingeborg Bachmann, özellikle 1945'ten sonraki dönemde yalnız Avusturya edebiyatının değil, ama Avrupa edebiyatının sayılı şair ve yazarları arasında yer aldı. Yalnız Avusturya edebiyatı açısından ele alındığında ise, Broch-Musil-Kafka üçlüsünün ardından, başka deyişle onları izleyen kuşakta, Bachmann'ın düzeyinde bir başkasını daha gösterebilmek gerçekten çok güç. İnsanın anlatım aracı ve varoluş koşulu saydığı dil ile sürekli ve acımasız hesaplaşması, bunun yanı sıra şiirlerinin, romanının ve öteki eserlerinin gerçeklik temelini sürekli olarak gördüğü dünya'da değil, ama bu göstergenin altında yatan'da araması, çağıyla, içinde yaşadığı dünyayla bir düşünen insan kimliğiyle hesaplaşmaktan sonuna kadar vazgeçmemesi, hiç kuşkusuz Bachmann'ı biricik kılan başlıca öğeler arasında yer alıyor."

1955 başlarında kendisiyle yapılan bir söyleşide Bachmann şöyle diyordu: "Başlangıçta Roma'ya, iki ay kalmak ve kenti 'görmek' düşüncesiyle gelmiştim. Şimdi aradan bir yıl geçti ve henüz her şeyi görmüş olmaktan çok uzayım: ama burada yaşamaya başladım ve buradan o kadar çabuk kopamaya çağımdan neredeyse korkar oldum. Belki de beni en çok bağlayan, Roma'nın o eski ile yeni'yi birbirine bunca anlaşılmaz bir biçimde kenetleyen canlılığı." (s.111)

24 Ocak 1957'de, Bachmann'a Bremen Yazın Ödülü'nün verilmesi dolayısıyla, yazar ve sanat tarihçisi Gustav Rene Hocke ile yapılan görüşme sırasında, "Sizin için Roma'nın anlamı nedir?" sorusuna verdiği yanıt, Bachmann'ın, Roma'ya "zaman derinliği" içinden bakabildiğinin anlatımıdır. "Belki bunu size bir görüntü çizerek açıklayabilirim. .. Bernini'nin, St. Peter Katedrali'nin önündeki sütunlar dizisine, insanlığı kucaklayan iki kol görüntüsünü vermiş olduğu söylenir. Avrupa'nın veya Amerika'nın başkaca büyük kentlerinde insanın yalnızlığa düşmesi kolaydır. Roma'nın çekiciliği ise, en azından benim için, bu

kenti insanın tinsel bir vatan duygusunu duyabileceği son büyük kent olarak görmemden kaynaklanıyor. Belki de insanın -nasıl anlatayım, bilemiyorum- kucaklandığı son yerlerden biri. Roma, tıpkı sütunlu geçitler gibi, açık bir kent, ve geçmiş yüzyılların bu birbiri içersine geçmiş görüntüleriyle herhalde özel bir güç kazanıyor. Bunda bir mesaj var, aynı zamanda ütopya olan bir kentin mesajı. Romanın etkisi yalnızca varolandan kaynaklanmıyor; bu kent aynı zamanda o çok kesitli varlığı içersinde barındırdığı olanaklar aracılığıyla da etkin oluyor."

"Roma'da Gördüklerim ve Duyduklarım" adlı denemesinde "Yalnızca kentin formüllerini, belli anlarda çok somut biçimde ortaya çıkan özünü aramaya" çalışan Bachmann'ın çalışmasındaki son cümle şudur: "Duydum ki, dünyada aklıdan çok zaman varmış ve gözlerimiz bize görelim diye verilmiş."

". şunu da itiraf etmeliyim ki, acele etmemeyi ilk kez Roma'da öğrenebildim. Kentin bana kazandırmış olduğu tek şey bu olsaydı bile, her şeye değirdi. Burada ezberime aldığım güzel ve önemli bir söz var: 'Chi la tira la strappa'." (Çok geriler yay kopar.)

Bir insanın aynı saatsel zaman ve fiziksel mekân içinde, birbirinden farklı zamanları bareberce yaşayabileceğine kanıt istenirse eğer, Tezer Özlü'nün "Auf dem Spur eines Selbstermords" adıyla Almanca olarak yazdığı, 1983 Marburg Yazın Ödülü'nü alan ve Türkçeye "Yaşamın Ucuna Yolculuk" olarak çevrilen romanı okunmalıdır.

Pavese'nin "Çevreyi tanımlamak değil, duygularla yaşamak gerekir" (s.11) sözünün ardına takılmış, Berlin, Prag, Niş, Trieste, Santo Stefano Belbo ve Torino'da yazarların dediklerini, Kafka'yı, Italo Svevo'yu ve ". bu yeryüzü üzerinde Torino-Belbo ve Roma arasında yaşamış" (s.120) olan Cesare Pavese'yi adım adım izleyip ve sorulduğunda Anadolu'dan geldiğini söyleyen Tezer Özlü'yü (1987) dinliyoruz:

"Torino, 19 Temmuz (1982), Valentino Bahçeleri, saat 16.

İşte bu bahçeleri de düşündüğüm gibi buluyorum. Yüksek, yaşlı, ağır, yeşilliği eskimiş, kalın gövdeli ağaçlar altındaki Po kıyısı boyunca birbirine bağlanan bahçeler, küçük lokaller de onun yaşadığı yılların görünümünden hiç uzaklaşmamış. Masalar, sandalyeler, gazinolar içindeki küçük yapılar, 1950 yıllarını bugün de sürdürüyor. O zamanlar uzun, sıcak yaz akşamlarında, o yalnız adam, bu bahçelerde oturur, dans edenler ya da gazinoda çalışanlar arasında bir kızı kendine çekmenin özlemine duyardı. Gene bu bahçelerin önünde yağmur altında uzun saatler bir kızı bekleyip, iyice ıslanıp, gelmemesine karşın bekleyip, uzun bir süre hastalanmamış mıydı?

Bu bahçelerde yeniden bulduğum, olasıya yaşadığım, yalnız onun melankolis, onun umutsuzluğu, onun yalnızlığı değil. Bu ağaçlar, yeşilin bu bırakılmışlığı, bugün de aynı o zamanki zamansızlığında duran, bekleyen, yitik zamanı bekleyen bu yeşil, şimdi de, o zamanki gibi bunaltıyor, bunaltıyor, bunaltıyor." (ss.126-127)

"Valentino Bahçelerinde tek mutluluğumun kaçmak olduğunu kavriyorum. Herşeyden. Herşeyden. Bütün çocukluklardan, bütün acılardan, bütün sevgilerden, bütün doyumlardan, bütün gecelerden, bütün günlerden, evlerden, evliliklerden, aile bağlarından, her genç aydan, her ülkeden, her sınırdan, her sınırlılıktan, alışkanlıklardan, her dünyadan, her yaşamdan. Her gece ölüyorum. Sonra ölümden kaçıp yeniden canlanıyorum. Her yirmi dört saat, hem yaşam, hem ölüm. Ve ilk kez bu yolculuğum süresince, yazarlarımın çevrelerinde, sokaklarında, kahvelerinde, bulvarlarında, mezarlarında, evlerinde, dünyaya baktıkları yörelerde çıktığım bu yolculukta, içimde sürekli çalışan ikili kişiliğin tek bir 'ben'de birleştiğini sezinliyorum. İçinde varolduğum zamansızlığın tüm sonsuzluğunu, tüm sınırsızlığını, hem arımda, hem önümde kavriyorum. Sonsuzluğu zaman zaman bir ışık, zaman zaman da gri bir çizgi olarak görüyorum." (ss.128-129)

Ingeborg Bachmann ve Tezer Özlü, "şimdi'yi "zaman derinliği" içinde yaşamasını bilen iki kadın..

Kendi ülkelerinin dışında, başka bir ülkenin bir kentine giderek, o kenti zaman boyutu içinde yaşamaya olanak bulabilen ve de varolan olanağı değerlendirebilen iki kadın..

Kültürel çevreler olarak kentleri kendi zaman gerçeklikleri içinde yudum yudum tinsel varlıklarına katma uğraşlarına bizleri de ortak etmek isteyen iki kadın..

Biri bizden, biri bizden değil .. ama ikisi de evrensel değerlere sahip iki kadındır..

Bu ikisine başkaları eklenemez mi.. elbette, aramak gerek.

Neden kadınlar..

Kendilerine sunulan dar dünyanın çizilmiş sınırlarına varlıklarını sığdıramayışları neden mi, sağlığın, "zaman"ın bilincine varmada olduğunu sezinleyiş..

"Çağı yakalama"deyişini gölgeleyecek güçte, "zaman"ı uzak geçmişlerden kavrayarak "umut"u sadece geleceğe zincirleyen halkalardan koparmak..

Ancak bugünde varolabilen "şimdi"yi de bir başka gözle görmemizi olanaklı kılmak..

"Umut"u yaşamla özdeşlemek..

Günümüzde gözler çok kanallı bir örnek televizyondan ısınlanan amerikan şamatası ile zaptedilir ve bilinç bu yolla, sadece "şimdi"yi yaşamının değer olduğu üzerine eğitilirse, "american piçi" bile olmanın, yerleşik ahlâka göre daha "değerli" olduğu varsayılan nikâhlı ana-babanın çocuğu olmaya yeğlendiğini ve bu özelliğin bol paraya da çevrilebildiğini görebilirsiniz. Tarihsiz, geleksiz, göreneksiz, dar açılı, yerçekimsiz oraya buraya savrulup duran, umudunu yitirmiş yoksul ve yoksullaşmış, ama bol para kazanabilen insanlardan biri bize bunun örneğini veriyor:

"Jeremy Corey McCoy..."

21 yaşında yüz binleri coşturan, kendinden geçiren bir 'ilah'...

Ona tapmasalar bile iyi kazandırıyorlar. Bir yıl önce dolmuşa bindi diye annesinden zılgıt yiyen McCoy, bugün ayda 100 milyon kazanıyor. Paraya tapan, rap'e takılan, siyasetten kopan gençlerin ilâhı McCoy hayatını Nokta'ya anlattı. "Umit Bayatoğlu'ndan okuyoruz (1992/3, ss.6-12): ". Blue jean'deyken (bir dergi) hayatını değiştirecek sıçramayı planladı. Hürriyet Gazetesi'ne Funky adlı haftalık bir gençlik-müzik ilâvesi önerdi. Kabul edilmişti. Gazete o hafta 150 bin tiraj aldı. Bu ona göre hiç de şaşırtıcı bir sonuç değildi. Çünkü gençliğin böyle bir dergiye ihtiyacı olduğunu biliyordu. Asıl şaşırtıcı olan, Funky'nin ilk sayısındaki (15-21 Mayıs 1991) editör yazısının altında J.C. McCoy' imzasının üstünde, bizim Küçükyalılı Burak Acar'ın fotoğrafının bulunmasıydı.

Tıpkı Michael Jackson'ın ameliyatla suretini değiştirmesi gibi Burak da adını ve kimliğini değiştirerek kendine yeni bir imaj seçmişti. Buna hakkı olduğuna inanıyor ve yeni adını şöyle teorize ediyordu: Annesi uzun yıllar Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yaşamış. Almanya'da tanışıp sevdiği Roger McCoy adlı bir Amerikalı'dan hamile kalmış ancak evlenemeyip ayrılmışlar. Kadın Türkiye'ye dönmüş ve Burak doğmuş.

... 'Biyografisini' yeniden yazan McCoy, bu noktaya kimse elinden tutmadan geldi. Tıpkı Michael Jackson'ın giderek beyazlaşması gibi Amerikanlaştı.

'Artık Müslüman mahallelerinde de salyangoz satılabilir. Önemli olan ambalaj ve özgünlük' diyor. Söyleyecek o kadar çok şeyi var ki, tempolu ve sokluk almadan konuşmasını sürdürüyor: 'Uluslararası telekomünikasyon masraflı olduğundan, video joke'lik ve benzeri misyonlar hep elit kesimlerin tekelinde bulunuyor. Ve ben bundan tiksiniyorum. Benim başarıım, teen-ager yaftasıyla damgalanan kitlenin radikal kimlik kazanmasını sağlamamdır.'

McCoy, karşıtlarına kaldırmaz taşlar atıyor. Ona göre ya çekemiyorlar ya da 68 kuşağı kalıntısı bir takım yaşlılar (!) onun başarısını sindiremiyor: 'Bunlardan bazıları benim Amerikalı oluşumu kabullenemiyor. Bana, McCoy'a karşı olanları muhalifliğe iten neden, milliyetçilikleri mi zannediyorsunuz? Ona buna yalakalık edip, küf kokan çıkar ilişkileri ve entrikaları olmaksızın ileri yaşlarına rağmen yerinde sayan insanlar bunlar. Aslında bu tür spekülasyonlar kendime olan güvenimi artırıyor. Çünkü bu demektir ki, JC McCoy kimliğiyle her şey yapılabilir. '"

Kentlerin sevgisizce yıkılıp giden yüklü kısımları, tarihi de birlikte götürür ki, üzerinde tartışılmaz. Yitip giden üzerinde yaşadığımız Anadolu'nun tarihi, kendi geçmişimizse eğer, orada durup düşünmek gerekir. Sonuçta böyle, 2000 yıllık bir dünya başkenti'nde doğup büyümenin onuru taşınmaz. Ama galiba önce, iki bin yıllık bir dünya başkenti'nde doğup büyümenin bir onuru olduğunu hep birlikte öğrenmemiz gereklidir.

İlber Ortaylı (1984/1, s.4) bildiriyor:

"1940'ların sonunda Avrupa'daki bir rektörler toplantısında Sıddık Sami Onar; en eski Avrupa Üniversitesi benimki, protokolde başta ben gelirim diye tutturmuş. Hak vermemek taşra üniversiteleri rektörlerinin ne haddine; Oxford'lar, Cambridge'ler, Sorbonne, Prag ve Heidelberg'ler, Theodosius'un 5. yüzyılda kurduğu üniversitenin halefi olan İstanbul'u ön tarafa almışlar. (Heman Remz-i Teala ve Tekaddes Hazretleri asr-ı hâzırdaakilere de bu şuuru ihsan eylesin.)"

Barcelona Olimpiyatları nedeniyle 100 metre final koşuları örneğinde teknik ayrıntılara inerek "başarının" tesadüf olmadığını yazan Mehmet Altan (1992), "Yeryüzündeki toplumsal ve bireysel yarışların da yüz metre yarışlarından farkı yok. Zamanı en iyi kullanan, hızı en yükseğe çıkarmaya çabalayan ve o hız sırasında fazla mesafe kateden uluslar ve bireyler birinciliği garantiliyor. Galiba, birinci olabilmek için de önce bu gerçeği anlamak gerekiyor." saptamasını yapmakta.

Bu "zaman"ı nesneleştiren, onu sıradan bir tüketim nesnesi haline dönüştüren bir algılama biçimi.

Zamanı boşa geçirmemek.. zamanı iyi kullanmak..

Bu toplumsal yaşamda o kadar sık yinelenen bir anlatım biçimi ki..

Çocuklarımıza elbirliği içinde evde ve okulda, ilk öğretmeye çalıştığımız "değer"lerden biridir, zamanın iyi kullanılması gereği..

"Zaman"ı kendi doğal - kültürel gerçekliği içinde kavrayabilmek ve bireysel bilince "Zaman"ı etik bir değer olarak kazandırabilmek için gereken (süre-) zamanı insanın kendisine ayırmadan, onu nesne-değer olarak "iyi" kullanmanın peşine düşmesi durumu, üzerinde durulması gereken bir çelişkiyi de içinde barındırıyor mu?

Sonuçta boşa geçirilmemek anlamında "iyi" kullanılan nesne-değer zamanın para olarak karşılığı gündeme getirilecektir ki, "vakit nakittir" deyişi bu durumu günümüz toplum bilincine tartışmasız olarak yüklemektedir. Zamanın değer açısından para olarak somutlaştırılması, Altan'ın da belirttiği gibi, zamanı "iyi" kullanmayı, hız artırmaya özdeş kılarak özetlemeye kadar götürür.

Zamanı hızlandırmanın bir yolu da dünya'yı küçültmek; Marshall McLuhan'ın "küresel köy" tanımı Ülkemizde'de konuşma ve yazı diline girmiş durumdadır. Bu benzetme ile altı çizilen "fiili gerçeklik durumu"na göre, mesafeler kısalmış, bilgi ve düşünce'nin dolaşım hızı artmış, bunlar da yaratılan imajların aktarım ve tüketim sürecinin kısalmasını sağlamıştır.

"Herşeye rağmen, düşünme faaliyetini sürdürmek isteyen, insanlığın ezeli ve ebedi değerlerini savunmak isteyen kişilerin binbir zorlukla gündeme getirdikleri tartışma, eleştiri, mücadele temaları da kısa bir süre içinde görselleştiriliyor. Başta çevrecilik olmak üzere, ne kadar anlamlı başkaldırı hareketi varsa, imaj üreticileri tarafından asimile edilip evcilleştiriliyor.

Yıllardır daktiloyla tanışmamış evler bilgisayarlarla dolup taşıyor, faksler sıradanlaşıyor, uydu antenleri dört bir yanı kuşatıyor, artık bize 'gösterilmeyene' inanmıyoruz.

İmajlar, insanların birer modern köle haline gelmesinin aracı durumundalar. Onlara sahte dünyalar dayatıp kendilerine yabancılaştırıyorlar. İnsanların gündelik yaşamları 'in' ve 'out'lerden oluşmaya başlıyor. Neyin 'içerde', neyin 'dışarda' olduğuna da medyalar karar veriyor. Yaşam mücadelesi' dışarda' kalmama için gayret sarf etmeye dönüşüyor.

.. yaşama hakkı dillerden düşmüyor, ama yaşam sonsuz bir tüketme faaliyetinden ibaret bir şekilde görüntüleniyor ve gösteriliyor." (Çakır, 1992, ss.44-45).

Hep birlikte çağı yakalamaya, çağdaş olmaya çalışıyoruz.

Bu keyfiyetin somutlandığı alan olarak da bizlere, cola'lı içecek ve hamburger'le beslenen, kredi kartı ile alış veriş eden, ulaşımını gittikçe yükselen özel PS'lerle sağlamaya özendiren, şuradan giyiniş burada eğlenmesi planlanan sıradan bir "American" vatandaşının günlük sokak yaşamı gösterilmektedir.

Çağı yakalama arzumuz, üzerinde yaşadığımız Anadolu'nun zaman bilincini dışlıyor. Kültürel-tarihsel geçmiş "çağdaşlık" adına "tanımamak", maddeyi onarmamak, kullan-at-toplumu haline dönmek, kitle kültürünün "tüketicisi" olmak, çağdaş/uygar olmaya özdeş kılınıyor.

Bunları vazeden sloganlar, isterseniz imaj deyiniz, dünya egemenliği peşinde örgütlenen ve ana damarları Tevrat'a kadar inen Yahudi Kültürü'nün üretimidir ve bu yapıları ile de ideolojik söylemlerdir.

Amaçları da, mekân ve içinde barınan "zaman"dan bağımsız olarak yeni bir yaşam ve zaman bilinci oluşturulmasıdır.

Nerede, "küresel köy"e indirgenen Dünya'da.

Bu amaçlara karşı duran pek çok düşünür, bilim adamı, sanatçı var. Burada sözü birine, Andrey Tarkovskiy'e (1986, s.48) bırakıyoruz:

"Bence, çağımızın en özgül özelliği, sıradan insanın bugün, güzeli ve geçici olmayı yansıtmakla ilgili olan her şeyden koparılmış olmasıdır. 'Tüketici'lere göre biçilmiş günümüz kitle kültürü -bir protezler medeniyeti- ruhları sakatlıyor; insanın kendi varlığıyla ilgili en temel soruları sormasını, bir ruhsal varlık olarak kendisinin bilincine varmasını giderek artan bir şekilde engelliyor."

Yıl: 1983

Anılarla İstanbul Konulu Bir Söyleşi'ye katılan Haldun Taner (1984, s.12) yakınıyor:

"Şimdiki insanların pek vakti de yok çevrenin ambiyasını, zevkini tadıp çıkarmaya, eskiden yirmi beş çeşit suyun tadını ayıreden insanlar varmış. Damak zevki o kadar gelişmiş. Şimdi terkosu da öyle içiyor, Sarıyer suyunu da... Di-

yeceğim standart, alelacele, telaşlı bir hayat seviyesine girdi herkes; yeni kuşaklar ve biz de girdik bu tempoya. Biz de bu hayatın içindeyiz ve eskiden çok tadına vardığımız o Gülhane Parkı'nın önünden geçerken, artık orada ne zevkler saklı olduğunu görmeden geçiyoruz. Biraz aylak olabilsek, aylıklık sanatın başlıca kaynağı, aylak olmayan insan sanatçı olamaz. Biz sanatçı da olamıyoruz, çünkü aylak olacak vaktimiz yok."

yıl: 1992

Günlük Hayatın Sesi diye yayınladıkları Melodi Eki'nde, Sabah Gazetesi'nden İlker Sarier yazıyor:

".. ister eğitilmiş olsun, ister zengin olsun, ister vasıfsız herkes bir şeylerin peşinde koşuyor.. Ama günlük koşuşturmayı, günlük "kayıpma'yı kastediyorum. Kayışmak, bu nedenle İstanbullu için, Ankaralı için İzmirli için bir davranış biçimi haline geldi.. İnsanlar sabahın kör karanlığında evinden çıktıktan akşam eve tekrar girinceye kadar bir şeyleri kapmaya çalışıyorlar.

Günün her anında, yaşantımızın her diliminde Mohaç vaziyetlerindeyiz.. San-ki elimizde kılıç, düşmanın üstüne atlıyoruz."

Akdeniz, "zaman"ı yaşayabilen insanların mekânı olarak bilinir..

Bizler, Akdenizli olduğumuzu, bu mekânın insanı olduğumuzu neden unuttuk..

Peki.. akademik yaşamlarında "zaman" kavramını çalışma nesnesi edinen bilim adamları ne düşünüyorlar..

Üniversitelerimizin ilgili fakültelerindeki mekân tasarım ve planlamacıları için "zaman" kavramının anlamı nedir..

Kültürel çevrenin zaman gerçekliğini koruma gerekliliği konusu, "koruma" kavramının mantığını oluşturmada temel alınabilir mi..

"Zaman" kavramı yadsınmaksızın, "koruma"da seçici olunabilir mi..

Kentsel mekânlarda zaman gerçekliğini koruma eylemi nasıl nesneleştirilebilir..

Kültürel sürekliliğin korunması bağlamında "konut"un yeri nedir..

Toplumsal yaşamdaki bu "hız artırma", "hızı en yükseğe çıkarma" durumuna canlılık dediğimiz organik yapı nasıl tepki vermektedir..

Yapay yollarla "zaman"ı hızlandırma çabaları ile çevre sorunları arasında nasıl bir ilişki vardır.. vb. gibi sorular gelecek yazının konuları olacaktır.

A C A R, Özgen: "Tanıt -ma", Türsab Dergisi (İstanbul), 1991/5, sayı: 101.

A C A R, Erhan: Cevdet Bey ve Oğulları'nın Mekanında İstanbul, Mimarlık (Ankara), 1984/1, Sayı: 199.

A C A R, Erhan: Sokak Masalları, Masal Sokakları, Mimarlık (Ankara), 1987/1, Sayı: 222.

A G A O G L U, Adalet: Zamanın Kokusu ve İstanbul'un, İstanbul (İstanbul) Tarih Vakfı Yayını, 1992, Sayı: 1.

A L T A N, Mehmet: Christie Neden Rekor Kıramadı? Prizma - Sabah Gazetesi, 5 Ağustos 1992.

A L T A N, Mehmet: Nat King Cole'den S. Ferit Eczacıbaşı'na, Prizma - Sabah Gazetesi, 7 Eylül 1992.

A S N A, Alaeddin: Turizmde Kaçınıcı Ligde Oynamak İstiyoruz, Türsab (İstanbul), 1991/10-11, Sayı: 106.

B A C H M A N N, Ingeborg: Bu Tufandan Sonra, Metis Seçkileri, İstanbul, 1990.

B A Y A T O G L U, Ümit: Gençliğin Kültürel İhtikamı, Nokta (İstanbul), 1992, Mart.

B E L G E, Murat: Yanyana Yabancıların Kenti: İstanbul, Mimarlık (Ankara), 1984/1, Sayı: 199.

B E K T A Ş, Cengiz: "Çevrenin Yorumu", Kimin Bu Sokaklar, Alanlar, Kentler, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1983.

Ç A K I R, Ruşen: İmajlar da Solacak, Genç (Pamukbank Dergisi - İstanbul), 1992, Sayı: 4.

D E M İ R E L, Süleyman: Hedef 10 Milyar Dolar, Türsab (İstanbul), 1992/6, Sayı: 111.

E K İ N C İ, Oktay: "Demokratikleşme Sürecinde" Kültür Mirasının Korunması, Yapı (İstanbul), 1992/2, Sayı: 123.

K U B A N, Doğan: İstanbul'un Romalı-Bizanslı Kimliği, İstanbul (İstanbul), Tarih Vakfı Yayını, 1992, Sayı: 1.

K U R U, Selim Sırrı: Reklamcı Gözüyle Türkiye, Türsab (İstanbul), 1991/11, Sayı: 106.

M A R D İ N, Betül: Türkiye'nin Tanıtımı Gelişigüzel Yapılıyor, Türsab (İstanbul), 1992/9 Sayı: 114.

O R T A Y L I, İlber: İstanbul Albümünden Parçalar, Mimarlık (Ankara), 1984/1, Sayı: 199.

Ö Z L Ü, Tezer: Yaşamın Ucuna Yolculuk, Ada Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1987.

P A R R İ S, Matthew: Gerçek Yunanistan'ı Keşfedin. Türkiye'ye Gelin, Türsab (İstanbul), 1991/9, Sayı: 105.

S A R I E R, İlker: Kaparak Yaşamak, Sabah Gazetesi - Melodi Eki, 5 Ağustos 1992.

S E L Ç U K, İlhan: Yaşın Dışında, Zamanın İçinde... Pencere - Cumhuriyet Gazetesi, 15 Temmuz 1990.

T A N E R, Haldun: Söyleşi: Anılarda İstanbul, Mimarlık (Ankara), 1984/1, Sayı: 199.

T A R K O V S K İ, Andrey: Mühürlenmiş Zaman, Afa Yayınları, İstanbul, 1986.

T Ü R S A B Dergisi (İstanbul): 91'de Turizmin Umudu... Tanıtım, 1991/1, Sayı: 99.

T Ü R S A B Dergisi (İstanbul): Hedef, 2000'e Doğru 10 Milyar Dolar, 1992/3, Sayı: 108.

T Ü R S A B Dergisi (İstanbul): I. Tanıtım Şurası, 1992/5, Sayı: 110.

U L U S O Y, Başaran: Tanıtıldığımız Kadar Varız, Türsab (İstanbul), 1992/5, Sayı: 110.

U N E S C O Türkiye Milli Komisyonu, Yönetim Kurulu Raporu - 1991, Ankara, 1992.

V İ R A N Y A L I, Mithat Engin, Doğu'nun Paris'inde Zaman, Türsab (İstanbul), 1991/7, Sayı: 103.

Bazilika'dan Esinleniş

Cengiz ALATLI *

Eski yunan dilinde VASILIKİ olan bazilika sözcüğü kral anlamına gelen VASILOS sözcüğünden türetilmiş, gramer yapısı ile feminen (dişi) bir sözcüktür.

Gerek Makedonyalı İskenderi'nin Anadolu'daki kent devletlerini Pers egemenliğinden özgürlüğe kavuşturması ile başlayan yunan rönesansı olarak nitelenebilecek helenistik dönemde ve gerekse bu kent devletlerinin Roma İmparatorluğu egemenliği altına girmesi ile başlayan Roma döneminde bazilika kentin en görkemli mekanı kral holü olarak çeşitli devlet törenleri ve yargılama salonu fonksiyonlarını üstleniyordu.

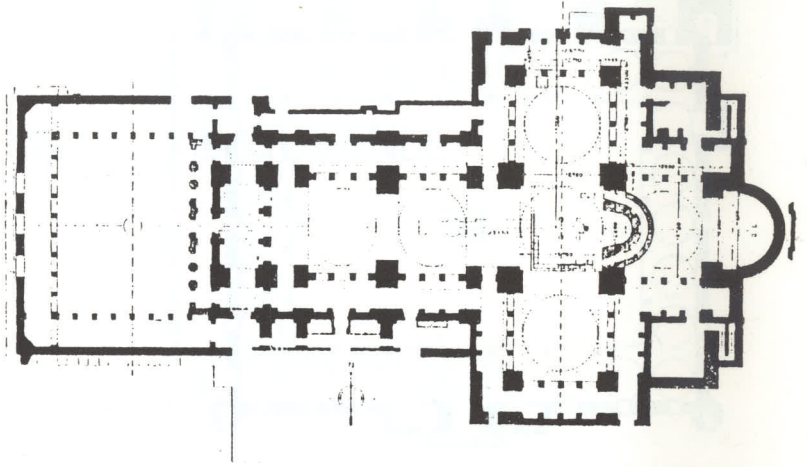
İnanç özgürlüğüne saygısı ile ünlü ve Balkan kökenli Roma imparatoru Büyük Konstantin'in MS 316 yılında hristiyanlık inancını suç eylemi olmaktan çıkarması ve özellikle 330 yılında İmparatorluğun başkentini Roma'dan dönemin Bizantion'una (İstanbul'a) naklederek hristiyanlığı devlet dini olarak tanımasından sonra, önceleri ibadetlerini gizli olarak sürdürmek zorunda kalmış ilk hristiyanlar kilise yapısı da henüz söz konusu olmadığından hazır buldukları bazilikaları ibadet yeri olarak kullandılar. İbadet yeri olma fonksiyonu bazilikanın tören ve yargılama yeri olma fonksiyonlarından sonra üçüncü fonksiyonu olurken bazilika sözcüğü de hristiyan kilisesinin ilk adı oluyordu, kilisesinin ilk adı oluyordu. Günümüzde bazilika sözcüğü ilk oluşum fonksiyonu dikkate alınmadığından ilk kilisenin kökeni olarak algılanıyor. Oysa unutulmamalıdır ki museviler bazilika mimarisini hristiyanlardan çok önce sinagog mimarisinde örnek almışlardır. MS II yüzyıldan günümüze kalan Sart sinagogu bunun somut ve güzel bir örneğidir.

Antik yunan kentinin bazilikası mimari ve statik niteliği ile gelecek yüzyıllarda ve gelecek ikinci binde hem hristiyanlığın hem de islamın dini yapılarının esin kaynaklarını oluşturacaktır. Antik kent bazilikası fonksiyonu ge-

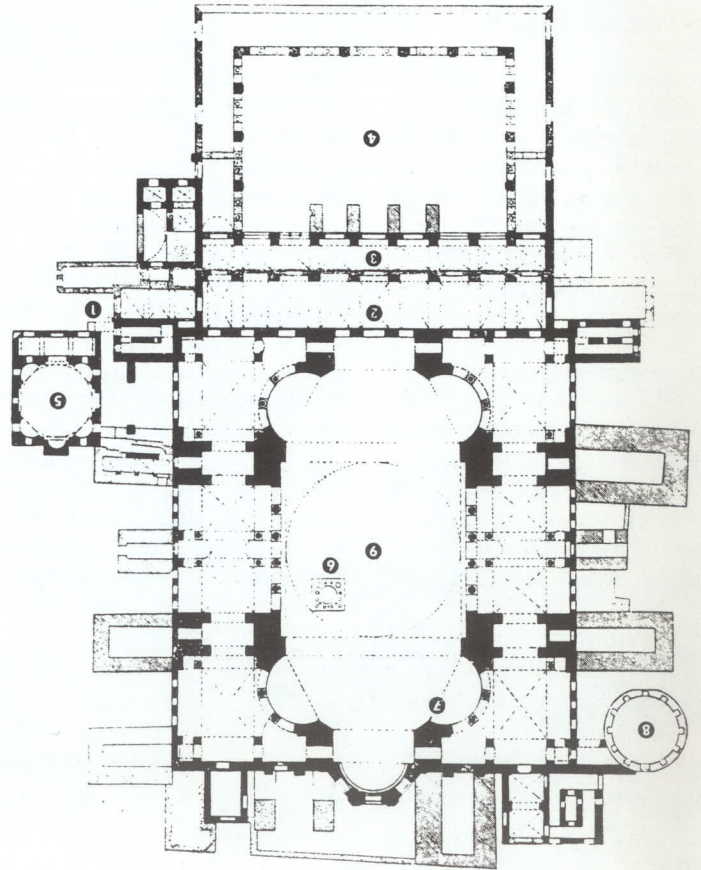
reği oldukça uzun ve yeterince geniş bir yapı. Geniş açıklıkların bir ara taşıyıcı olmaksızın ahşap çatı ile örtülmesinin olanaksızlığı nedeni ile bazilika mekan boyunca uzanan iki sütun sırasına oturmuş üç ayrı ahşap çatı ile örtülebiliyor, dolayısı ile bazilika üç neften oluşuyor. Orta nef yan neflerden daha geniş ve daha yüksek bir çatı örtüsüne sahip. Daha alçak ve daha dar çatı örtüsüne sahip yan nefler orta nefin yatay yüklerini de alarak statik fonksiyonunun gereğini yerine getiriyor. Günümüzde 20.00 x161.50 m. boyutları ile Efes'te yukarı agora ile Odeon (konser salonu) arasındaki bazilika roma döneminin en görkemli örneklerinden biri olarak görülüyor.

V. Yüzyılda Anadolu'da, Bizans İmparatorluğunun başkentinde ve imparatorluğun egemenliği altındaki tüm ülkelerde inşa edilen ilk kiliseler üç nefli planları ve üç açıklıklı çatı örtüleri ile bazilika mimarisini ve özellikle statik sistemini devam ettiren kiliseler olarak dünyanın ilk kilise yapı örneklerini oluşturuyorlar. Kiliselerin bazilika planındaki ilk değişim, her üç nefin de absid'lerle (mihrap nişi) ile son bulması oluyor. Bu üç absid neflerdeki ibadet yönünü belirlemekle birlikte tanrı-ana-oğul üçlüsünü de simgelemiş olabilir. Trabzonda günümüzde müze olarak kullanılan Ayasofya kilisesinin hemen yanında temelleri görünen kilise, Demre'de bir diğeri ile kısmen iç içe bulunan iki Noelbaba kilisesinden ilki, Hierapolis (Pamukkale) deki ki kilise üç absidli kiliselerin ilk, Trabzon kent merkezinde IX. yüzyıldan kalma Anna kilisesi ile Kapadokyanın mağara kiliseleri üç absidli kiliselerin son örneklerini oluşturarak bazilikaların devamı oluyorlar.

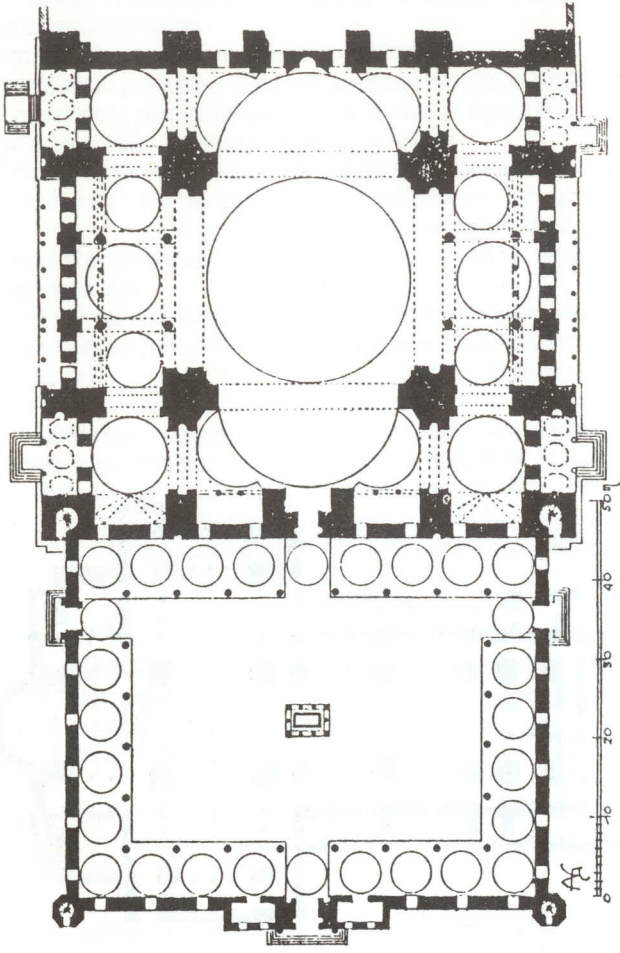
İslamda toplantı (cem) ve topluluğun (cemaat) mekanı olan cami yapısı fonksiyonunun doğal gereği olarak merkezi mekan arayışı içinde idi. Küçük kare planlı ve küçük kubbelerle örtülü mekanlar yeterli olamıyordu. Büyük mekanların birbirine dik akslarının kesişme noktalarına yerleştiril-

St. Jean Kilisesi- Selçuk

Ayasofya

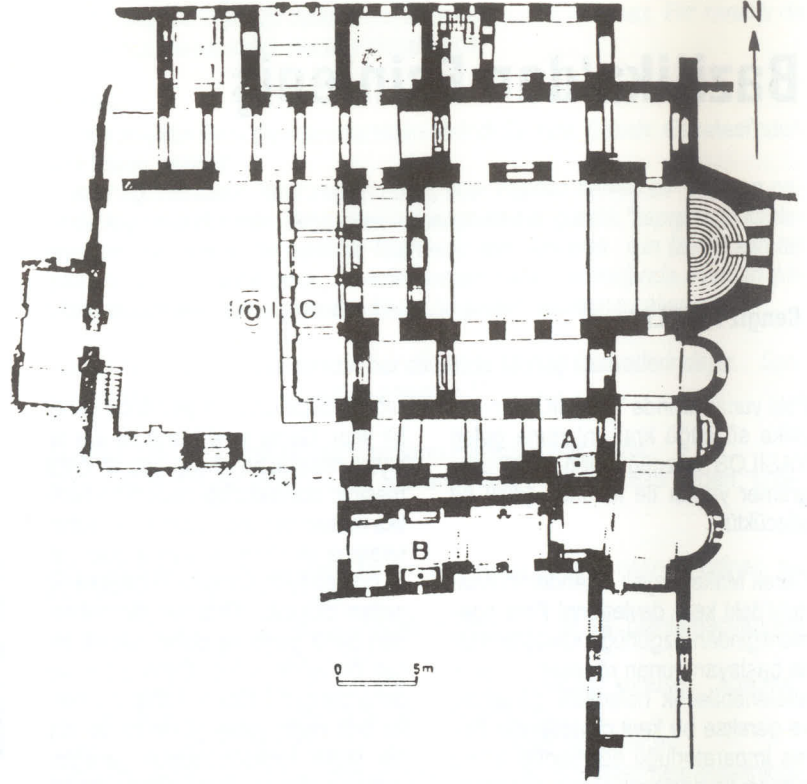

Süleymaniye Camisinin Planı

miş çok sayıda kolona taşıtılmış ahşap veya taş çatı örtülerinin yarattığı mekanlar Anadolu, Ortadoğu ve Kuzey Afrikada ulucamileri oluşturuyordu. Mimarlık tarihinde ulucami tipi adını alan çok kolonlu mekan örneği XII. yüzyılın yeni bir buluşu olamazdı. Antik kent bazilikasının geniş açıklıkları birden fazla kolon sırası ile aşan statik sistemi İstanbul'da Ayasofya yakınında 336 taş sütunu ve tuğla haç tonoz örtüsü ile Yerebatan sarnıcı Justinien döneminden kalma en somut örnekti, bazilika ulucamiye de dönüşebilirdi.

V. Yüzyılda hristiyanlık dönemi Efes'i (Aios Teologos) kentinin Aios Yunis (St. Jean) kilisesini planlayan mimar iki ayrı bazilikayı bir başka deyişle iki ayrı üç açıklıklı mekanı bir diğeri ile kesistiren hristiyanlığın simgesi hac şeklindeki plana yöneliyor. VI. Yüzyılda Justinien döneminin iki ünlü Ege'li

mimarı Milet'li İsdoros ve Trales (Aydın)lı Antemios ikinci St. Jean kilisesinde hacı oluşturan altı kare şeklindeki mekanı kubbelerle örterek hac planlı kilisenin en güzel örneğini veriyorlar. Kare mekanların kubbelerle örtülmesi Anadolu'dan kaynaklanıyor. Antemios ve İsdor bu örneğin de öncülleri olabilirler. St. Jean hac planında doruğa ulaşmış ilk yapıt olarak Antemios ve İsdors'tan ikiyüzyıl sonra hristiyanlıkla tanışacak olan Ortaavrupa toplumları için örnek oluyor. Gelecekte batının ünlü katedralleri hep hac plan örnek alınarak inşa ediliyor. Antemios ve İsdoros batının dini mimarisinin öncülleri olacaklarından habersiz batılılar gibi hac plana saplanıp kalmıyor. Varsın batı hac planla yüzyıllar boyu oyalanadursun. St. Jean onlar için yalnızca bir ara basamak oluyor. Bu iki Ege'li mimar merkezi mekana ulaşmak için St. Jean'dan bir Ayasofya çıkarma ça-

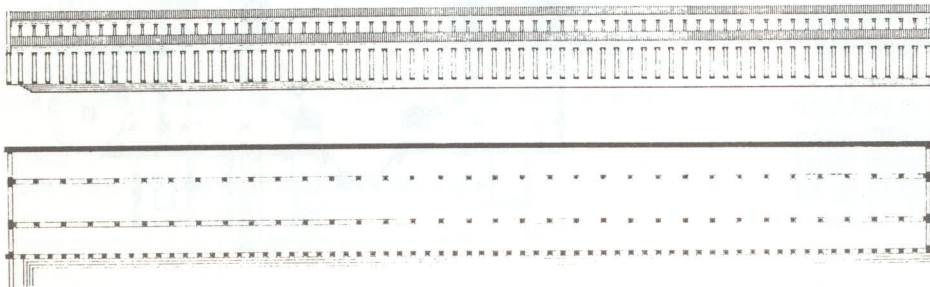

Noelbaba Kiliseleri - Demre

basındadırlar. Önce St. Jean'ın hac planının uzun kolu kısaltılarak eşit kollu haç plana yöneliyor. Bugün artık yokmuş İstanbul'daki Aia Havarion kilisesi eşit kollu haç planı ve beş kubbesi ile Antemios ve İsdor'un yapıtı olabilir. Antemios ve İsdor Ayasofya'da eşit kollu haç planın kesişme noktasında bulunan ve merkez kubbeyi taşıyan dört ayağı birbirlerinden uzaklaştırıp merkez kubbeyi büyütürken, merkez kubbenin doğu ve batısında kalan kare mekanlar dikdörtgene dönüşüyor ve üzerleri yarım kubbelerle örtülüyor. Haç planlı mekanın dışında dört köşede kalan boşluklar da hac tonozlarla örtülerek mekana katılınca bazilika kare planlı merkezi mekanda doruk noktasına varıyor.

Mekanın bütünlüğünü bölen kolon sistemi ile nedeni ile ulucamide doyuma ulaşamayan islam mimarisi İs-

tanbul döneminde esin kaynağını en gelişmiş bazilika Ayasofyada buluyor. 1506 yılında Beyazıt camii ile başlayan akımla 1557 yılında Süleymaniye, 1616 yılında Sultanahmet camileri ile merkezi mekanlı İstanbul camileri yaratılıyor. Burada bir ayrıntıyı gözden kaçırmamak gerek Prof. Dienst'in gelmiş geçmiş en güzel dini yapı olarak nitelediği, Sinan'ın Edirne'deki merkezi mekanlı Selimiyesinin sekiz sütunlu statik sisteminde roma döneminin ogdagon'ları (sekizgen) de esin kaynağı oluyor. Anadolu'nun ünlü sağlık merkezi Bergama Asklepion'unun MS II Yüzyıl Asklepion (Asklepios tapınağı) nın sekizgen planı, St. Jean ve Efes Meryemana kiliselerinin vaftizhaneleri ile İstanbul'da Sergios-Bakos (küçükayasofya) kilisesinin sekizgen planları Selimiye'den önce sekizgen plan örneklerini oluşturmakla merkezi mekanın başka bir esin kaynağı oluyorlar. □

Bazilika - Efes

0 1 10 20m

DURAN MUSTAFA UZ VE

MEHMET MURAT ERDİM 'in ANILARINA

UMUT VE GÜVENLE

Beyaz geceler zamanı yaklaşıyor. Tek bir rüzgar kıpırtısı yok. Güneş kayalıkların ardından güne veda etti. Ormanlarla kaplı, tepelerin ardında yalnızca gökyüzünün pırıltısı var. Ve koyun sığ sularındaki sarp kayaların arasında yalnızca bu pırıltının yansıması. Ve sanki zaman durmuş gibi bir dinginlik duygusu.

Bir çember çiziyor film: Başlağıdı yer, aynı zamanda bittiği yer. Çemberin üzerinde yol alırken, kapsadığı dairededir. O değirmi alan dünyanın tıpkı basımı: Oyunlar, süpheler, raslantı ve elden sızıp gitmiş sevdalar ve herşeyin dibinde: Yangın : Kıyamet....

Yaz ortasında puslu bir gün. Geniş çayırlarıyla düz, ağaçsız bir göl kenarı. Sol tarafta, suyun kenarında köhne ahşap bir kulübe. Alexander göl ile yol arasındaki yeşil düzlüğe kurumuş bir ağaç dikmeğe çalışmaktadır. Marti çığlıkları ve rüzgarın uğultusu. Oğlan, Alexander'ın küçük oğlu, sol taraftan görüntüye girer, babasına doğru yürür ve ağacın gövdesinin etrafına taşları yerleştirmeye koyulur.

.....

Baba yarıda kalmış konuşmasına devam eder:

"İşte oğlum, insan hep savundu kendini. Diğerlerine karşı ve yaşadığı doğaya karşı savundu. Hatta doğaya karşı savaştı, ondan hep birşeyler alıp götürdü. Onu kirletip durdu. Ve sonunda şiddete, güce, korkuya ve bağımlılığa dayanan bir uygarlık çıktı ortaya. Ve sözüm ona teknik ilerleme dediğimiz şey de sadece gücün güvence altına alınması için, rahatlık ve refah temin etmeye, şiddet araçları geliştirmeye yaradı. Biz su katılmamış vahşileriz... Yok yok, yanılıyorrum. Vahşiler bizden çok daha tinseldir... Akıllı adamın biri, gerekli olmayan her şeyin günah olduğunu söylemiştir. Eğer bu doğruysa, o zaman bütün uygarlığımız baştan sona günah üzerine kurulmuş demektir. Biz korkunç bir uyumsuzluğa düştük, başka bir deyişle maddi ve manevi gelişmemiz arasında bir dengesizlik var. Kültürümüz, daha doğrusu uygarlığımız temelden yanlış oğlum. Belki de diyeceksin ki, bu sorun araştırılmalı ve hep birlikte bir çözüm bulunmalı. Olabilir. Hala çok geç kalınmamışsa... çok geç..."

Çocuk babasının elinden kurtarır kendini ve sahil boyunca koşmaya başlar. Belki babasının kıyamete işaret eden bu kehanetleri çok etkilemiştir onu, belki de bu ağır açıklamalar kavrayış gücünü aşmaktadır. Kumda zıplamakta, sahilde birikmiş olan çöpleri havaya fırlatmakta, taklalar atmakta ve yerde yuvarlanmaktadır. Babası düşünceli bir gülümsemeyle onu izler. Oğlan sonunda yorgun düşer, yere yuvarlanır ve yüzü kumların içinde hareketsiz kalır.

Babası onu uzaktan izlemektedir.

Oğlan kıpırdamadan yatmaktadır.

Bir dakika geçer, iki dakika....

Oğlan hareketsiz yatmaktadır. Nefes almıyor gibidir.

Bay Alexander'ın yüreği çarpmaya başlar.

"Oğlum" diye fısıldar, sesi çıkmaz... "Küçüğüm, neyin var? Ne oluyor sana oğlum?" Bu birkaç cümleyi söylerken, oğluya arasındaki mesafeyi giderek bırakır ve onun önünde dizleri üzerine çöker. "Oğlum, ne oluyor? Neyin var?" diye şaşkınlık içinde mırıldanır. Oğluna doğru eğilir, kulağını çocuğun vücuduna dayar ve kalbinin atışlarını dinlemeye çalışır. Oğlan nefes almamaktadır. Oğlan birdenbire yattığı yerden sıçrayarak kalkar, sessiz kahkahalara boğulurken, yaptığı şakanın keyfi içinde babasının etrafında zıplar.

.....

Göl kenarındaki yolda, kıyı kıvrımları boyunca yürümeye başlarlar. Oğlan babasının omzundadır. Islak kumların önünde, hiç kıpırtısız suyun kenarında yürürler. Etrafta kimsecikler yoktur.

"Gördün mü oğlum işte bütün insanlar, insanlığın tümü yanlış ve son derece tehlikeli bir yolda. Bu çok uzun yıllar önce başladı. İnsanların mağaralarda oturdukları zamanlarda, hatta ondan bile önce başladı. İnsanın insan olduğunu fark ettiği anda duyduğu ilk şey korkuydu. Korkuyordu, herşeyden korkuyordu; vahşi hayvanlardan, gök gürültüsünden, karanlıktan. Ama doğayla barış içinde yaşamak, kaderini onunla paylaşmak ve onunla dost olmak yerine, kendini savunmayı seçti. Korku iyi bir kılavuz değil. İnsanların birlikteliği birbirine karşı güç kullanmaya dönüştü böylece. Oysa diğerleriyle anlaşabilmek insanlar için en büyük zevk haline gelebilirdi ve gelmeliydi de... Başkalarıyla birlik içinde yaşamaktan güzel hiçbirşey yokken, insan kendisini çirkin şehirlere hapsediyor, kendine ve yanındakilere eziyet ediyor. Görüyor musun, her şey ne kadar çarpıklık!"

Çocuk yeniden homurdanır ve babasının omuzlarında kıpırdanır. Bay Alexander der yere çömelir ve oğlanı yere bırakır.

"Ağırlaştin artık. Bayağı büyüdün oğlum."

.....

Oğlan endişeyle babasına bakar, babası:

"Ne oldu? Yok, yok korkma. Sakın korkma oğlum! Ölüm yoktur ki! Ölüm korkusu vardır; gerçi iğrenç bir korkudur bu ve insanlara yapmamaları gereken şeyleri yaptırır... Ölümünden korkmasaydık, herşey nasıl değişirdi bir düşünsene! Daha doğrusu ölüm korkusundan korkmayacak olsaydık. Oysa bilim adamları bu korkunun gerekli olduğunu söylüyorlar. Bunun bir tür savunma mekanizması olduğunu... Sanki bizi tehlike karşısında uyararak bedensel acı gibi birşey, ama ben farklı düşünüyorum bu konuda."

.....

Etraf sessizlik içindedir ve kıpırtısız hava etraftaki ağaçların ve ufuktaki bulutların devingenliğinin buraya ulaşmasını engeller gibidir.

Bay Alexander de ayağa kalkar, yerden eğri büğrü ince bir ağaç dalı alır ve kalın tarafından tutarak onu toprağa dikmeğe çalışır. "Güzel değil mi?" diye seslenir oğluna. "İkebana! Yalnız, Japon olamayacak kadar büyük."

Oğlan babasının yanına gelir, yere çömelir ve kurumuş ağaç gövdesinin dikildiği yerleri taşlarla desteklemeye koyulur. Kurumuş ağaç gövdesi, ardında sisler içindeki gölün donuk pırıltılarıyla gerçekten çok güzeldir. Oğlan gülümser.

"Biliyor musun, uzun, çok uzun yıllar önce bir Ortadoks manastırında yaşayan Pamwe adında bir keşiş, bir dağ tepesine tıpkı bizim gibi kurumuş bir ağaç dikmiş ve öğrencisine bu ağacı tekrar hayata uyanıncaya kadar sulamasını söylemiş-" Bay Alexander ciddiyetle konuşmasını sürdürür : "Bunun üzerine öğrencisi Joann Kolow da bir kova su alıp yollara düşmüş. Bir tek kova suyu dağa çıkarıp geri dönmesi bütün bir gün sürermiş. Tan yerinin ağarmasından, güneşin batmasına kadar tam bir gün... Her sabah bir kova suyla dağa çıkıyor, eğri büğrü ağacı suluyor ve hava kararınca manastıra geri dönüyormuş. Bu tam üç yıl sürmüş. Sonra günlerden bir gün gene dağa çıktığında bir de bakmış ki ne görsün, ağacı çiçekler içinde değil mi?"

"Kim ne derse ne desin: Metot ya da sistem olağanüstü bir şey! Biliyor musun bazen kendi kendime diyorum ki, insan her gün aynı saatte bir şey yapsa ve bunu bir ritüel gibi sistemli olarak ve kararlılıkla sürdürse, her gün mutlaka aynı saatte tekrarlırsa-dünya değişirdi o zaman! Dünyada birşeyler değişirdi! Değişmek zorunda kalırdı! Diyelim ki, her sabah uyanıyorsun, saat tam yedide yataktan kalkıyorsun banyoya gidip musluktan bir bardak su dolduruyorsun ve bunu tuvalete döküyorsun. Sadece bu bile yeterdi."

Oğlan ses çıkarmadan güler, bir yandan da ellerini çırpır. Sevincini bu biçimde belli etmektedir.

"Bir süre sonra su bardağının dibinde bir şeyler mutlaka birşeyler oluşurdu!... Bizim su bardağı örneğinde olduğu gibi, aynı biçimde tekrarlanan bütün diğer gündelik hareketlerde de bir ritim vardır..."

"Kurban" filmi çağımızın en önemli film yönetmenlerinden Andrey Tarkovski'nin ölümüne yazgılı olduğunu bilerek çevirdiği altıncı ve son filmidir. Yukarıdaki yazı filmin öyküsünden, diyaloglarından ve yönetmenin filmi üzerine yazdıklarından alıntılar olarak derlenmiştir.

*Derleyen: Ülker Baykan Seymen (Kasım 1992)

İster tinsel bir ilke uğruna olsun, ister kendini kurtarmak uğruna ya da her iki motiften birden kaynaklanıyor olsun kendini bir kurban olarak sunabilen kimse, beni dindar bir insan olarak öncelikle ilgilendiriyor. Çünkü, her şeyden önce böyle bir adım, her zaman ön planda yer olan egoistçe ilgilerden mutlak bir vazgeçmeyi gerektirir. Başka bir deyişle, söz konusu kişi hayati önem taşıyan bir durumda her türlü "normal" davranış mantığının dışında hareket eder. Maddi dünyanın ve onun yasalarının dışına çıkar. Bununla birlikte ya da belki tam da bu yüzden- yaptığı eylem hissedilir değişikliklere yol açar. Her şeyini kurban etmeye, hatta kendisini kurban olarak sunmaya hazır olan kimsenin içinde hareket ettiği mekân, bizim ampirik deneyim mekanlarımızın karşı sahnesidir, ama bu yüzden daha az gerçek olması gerekmez.

Bu anlayış, beni adım adım düşüncenin pratiğe dönüştürülmesinde, kurban düşüncesi üzerine büyük bir film yapmaya yaklaştırdı. Batı damgalı materyalizmle yaşadığım deneyimlerin baskısı altında ezildikçe ve maddeci düşünce eğitime maruz kalan insanlığın bu bölümünün çekmek zorunda bırakıldığı acıların-modern insanın hayatın neden kendisi için bütün çekiciliğini kaybetmiş olduğunu, bu hayatı neden giderek daha kuru, anlamsız ve boğucu deredece dar bulduğunu kavrayamamasının ifadesi olan psikozlar gibi- boyutlarını gördükçe, bu filme el atma gerekliliğini daha kuvvetle hissetmeye başlamıştım. Çünkü kanımca, insanın tinsellik dolu normal bir yaşama geri dönüş yollarından biri de kendisine olan bakışından geçer: İnsan ya teknolojik ve diğer maddi gelişmelere bağımlı, "ilerleme" sanılan şeye gözü kapalı teslim olmuş tüketicinin hayatını yaşamayı seçer, ya da sadece kendisini değil, başkalarını da kapsamaması gereken tinsel sorumluluk yolunu yeniden bulur. İşte tam da burada, toplum için sorumluluk ve toplumda ve toplumla olan her şeye ilişkin sorumluluk yolunda bilinçli bir adım atıldığı yerde, genel olarak "kurban" diye adlandırdığımız şey, dinsel inançta "kendini feda etme" düşüncesinin hayata geçirilebilmesi mümkün olur: Katı bir yaklaşımla ve son tahlilde, kendisini bir başkası için ya da bir dava uğruna kurban edebilme yeteneğini en alçakgönüllü boyutlarda da olsa içinde hissedemeyen insan, insan olmaktan vazgeçmiş demektir.

Günümüzde bu düşüncenin insanlara ne kadar sevimsiz geldiğinin bilincindeyim tabii ki. Hiç kimse kendisini bir başkası için ya da herhangi bir şey için feda etmeyi istemiyor artık. Ama gene de belirleyici olan, bu tavrın acımasız sonuçlarıdır: Zaten sayısız insanlararası ilişkiyi belirlediği gibi, toplumsal grupların diğerleriyle, komşularıyla yaşamasının kurallarını da belirleyen ben- merkeziliğin daha da vurgulanmasıyla bireyselliğin yitirilmesi ve bundan da önemlisi maddi "ilerleme" yerine manevi gelişmeye yer açmanın ve böylece onurlu bir varoluşu mümkün kılmamanın elimizde kalan son ihtimalinin yitirilmesi.

Belli bir açıdan Kurban filmi yaygın olarak gerçekleştirilen ticari sinemanın bir reddi olarak görülebilir. Ama bundan da önemlisi, filmin modern düşünce ve

yaşam tarzlarının şu veya bu münferit fenomenlerinin yanında ya da karşısında yer almamasıdır. Ben daha çok bu modern düşünce ve yaşam tarzlarının sorgulanabilirliğini ortaya koymak istedim ve varlığımızın bloke edilmiş kaynaklarına dokunmayı amaçladım. Resimler, görsel izlenimler bunu sözcüklerden daha iyi başarırlar. Özellikle de "söz" ün, efsunlu ve büyüleyici boyutunu yitirdiği, bir zamanlar sahip olduğu sihir elinden kaçırdığı günümüzde... Sözcükler gidecek boş laflara dönüşüp soysuzlaşıyor, Alexander'ın de saptadığı gibi -hiç bir anlam ifade etmiyorlar. Haberlere boğuluyoruz, ama hayatımızı değiştirebilecek en önemli mesajlar bize ulaşmıyor.

Gandi haftada bir gün hiç kimseyle konuşmazmış. Sistemli olarak yıllarca sürdürmüş bunu....

Herşeye rağmen, büyük kıyamet sessizliği manzarasına rağmen umuda yer var mı? Bunun yanıtı, belki de kurumuş ağaca sabırla, bıkmadan usanmadan su verilmesi efsanesinde yatıyor. Her türlü davranış mantığının aksine, yıllar boyu kovalarca suyu dağa taşıyan keşiş, hiç kuşkuyla kapılmaksızın ve somut bir biçimde "inandığı" için, günün birinde bu tür bir mucize kendisine gösterilir: Ve kuru ağaç dalları bir gece içinde yeşerir.

Göl manzarası. Gölle giden yol ve bir gün önce dikilmiş olan kupkuru ağaç (Sesler: Şarkı sesi, Japon flüt müziği) Oğlan yerde duran iki kovadan birini kaldırır; ağaç istikametinde bir miktar yol kat ettikten sonra onu yere bırakır ve ikinci kovaya döner.

Oğlan bu arada her iki kovayı da ağaca kadar taşımıştır. Düşünceli bir ifadeyle, taşlarla desteklenmiş ağacın kökünü sular (Filmin sonuna kadar sürecek müzik başlar: Matheus-Passion'dan "Enbarme Dich" ayağı)

Oğlan ağacın altında yatmaktadır. Başını taşların üzerine koymuştur ve bacaklarını üst üste kovuşturmuştur. Göğü seyretmektedir.

Oğlan: "Başlangıçta söz vardı.... Neden baba?"

Kamera ağacın gövdesinden başlayarak yavaş yavaş yukarı doğru süzülür; gölün gümüş sularının üzerinde tel tel duran çıplak dallardan geçerek ağacın tepesine varır. Sonra siyah harflerle yazılmış sözcükler belirir:

Bu film oğlum Andrusya'ya adanmıştır - Umut ve güvenle.

Andrey Tarkovski

Fotoğraf: Orhan ALPTÜRK

Duran Mustafa Uz ve Mehmet Murat Erdim'in Tercihle Ürettikleri Yaşamlarına Saygıyla.

Ülker Baykan SEYMEN*

Sevgili arkadaşımız biricik dostumuz Duran Mustafa Uz hayata gözlerini yumduğunda elinde Herodot'un tarih kitabı duruyordu. Kimbilir kaç kez okumuştur bu kitabı, tekrar okuyordu. Belki kendini kötü hissederek rahatlamak için almıştı bu kitabı eline. Belki de kendini rahatsız hissettiği halde devam ediyordu düşünmeye ve çalışmaya.

Sayın Duran Mustafa Uz ömrünü Dionysos Tapınağı ve Teos'a, hayatını İnsanlığa adanmıştı. Bitmek tükenmek bilmez bir enerjiyle çalışmıştı yıllar boyunca. Kurulların kapılarını aşındırmıştı, sit sınırları daraltılmasın diye. Teosta çalışmalarının heyecanını dostlarıyla paylaşmıştı şarap ekmek ve peynirle. Çıkarttığı lahitlerin başında nöbet tutmuştu kırılmasınlar diye. Dağların, çayırıların ve zeytin ağaçlarının dostu olmuştu akşamdan sabaha.

Mehmet Murat Erdim tutku dolu bir bilim adamı, bir hoca, tutku dolu bir eş, bir baba, tutku dolu bir meslek adamı ve tutku dolu bir "insan"dı. Hiç yorulmamıştı hep yeniyi kurmaktan, yeniden başlamaktan sevgiyle ve özenle. Yüreği zengin ve sevgi dolu idi. İnsanı ve insana ait olan her şeyi seviyordu. Anadolu'ya ve Anadolu kültürüne tutkuyla bağlıydı. Verici idi dostlarına, öğrencilerine, yakınlarına ve herkese. İzmir'i ve İzmir'e ait olan her şeyi seviyordu. Murat bir sevgi yumağı idi.

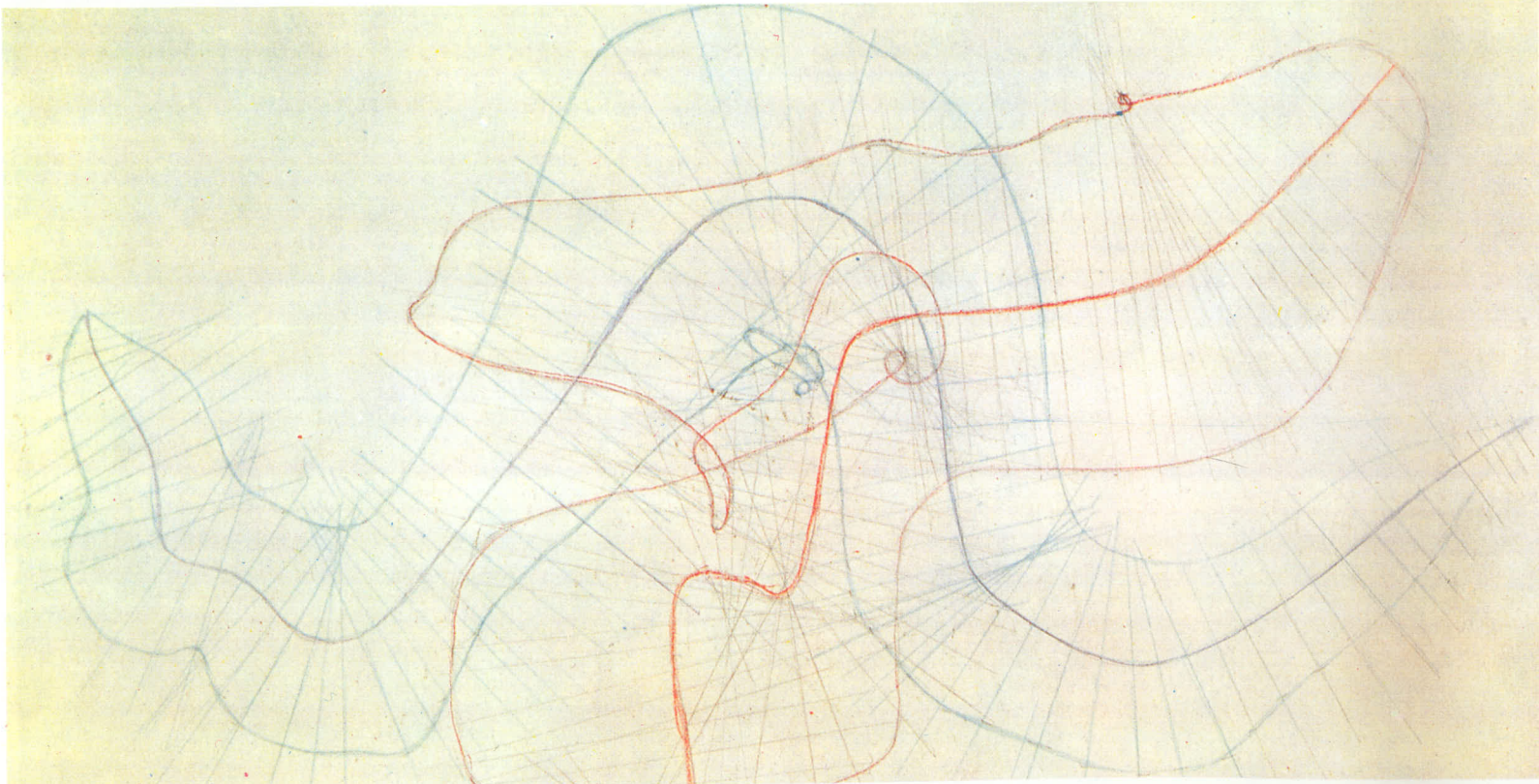
Arabistan'dan döndüğünde çok sevinmişim. Sevincim çok kısa sürdü. Kıbrıs'a gideceğini duyduğumda çok üzıldüm. Hiç unutmuyorum "gitme Murat bu koridoru senin gibi bir insandan yoksun bırakma" demiştim. Murat'la topu topu ya dört ya da beş kez konuşmuştuk. Ama çok saygı duyduğum bir dostumdu. Der-

gimizin yayın hayatına başladığını duyunca çok sevinmişti. Hiç davet beklemeden çok değerli bir yazıyla katkıda bulunmuştu. Yazılarından birini de "Koruma" sayısı için hazırlayıp göndereceğine söz vermişti. Kuşkusuz özenle bu yazıyı hazırlamıştı ama elimize geçemedi.

Egemimarlık Dergisi'nin bu sayısını kendilerine ithaf ederken gerçekleştirmek istediklerimiz biçimsel bir anmanın çok ötesindeydi. Her türlü çabanın kendileri için az olacağı inancındayım. Egeli mimarların kaçınılmazı tanıma fırsatını buldu şimdiki öğrencilerimiz, diğer Egeliler, Türkiye'deki meslekdaşlarımız, tarihçilerimiz arkeologlarımız, bizler onları yeterince tanıyabilmiş miydik. Amaçlarımızdan birisi bu süreci başlatabilmek, mesajlarına bir kapı açmak yalnızca başlatmak ve sürekliliklerinde bir araç olmak.

İnsanın çok yakınlarında yaşadığı her ölüm olayı çocukluğundan beri şartlanmış olduğu ölüme karşı gerçekte yaşananların ve duyguların çok farklı olduğunu derin bir duygu şoku olarak hissettirir. O anda kişide sarsıcı deneyim değişikliklerine neden olur. Ölümün ürperti veren soğuk havası, soyut uzaklığı birdenbire eriyiverir. Ölüm kişiye yakınlaşır, sıcaklaşır, gerçekleşir. İnsana ait olan ve ondan ötürü yabancılaşamayacak bir olgu haline girer. Sevilenin ölümü ölümü sevdendir. Birdenbire ölüm üzerine kurulan düşünsel şemalar yaşanan insani gerçeklik karşısında ani bir değişikliğe uğrar.

Ölüm bir ayrılık mıdır?

Sevilen öldüğü zaman söylenenlerin tersine bunun bir ayrılık, bir kayıp olmadığı söze dökülemeyecek bir biçimde, yoğun ve gerçek olarak yaşanır. Bedenin varlığın bir parçası olduğu kuşkusuz. Ama varlığın gerçek bütünlüğü nerede? Ölüm anında gerçek bütünlükle yeni bir tanışma başlar. Yaşamımız boyunca edindiğimiz, gerçekliği tanımlamamızda bizi yanıltan, şartlandıran ve şaşırtan yanlış deneyim değişir. Gözle görülebilir elle tutulabilir olanın bütünü yalnızca bir parçası olduğu ve bunun sınırlı anlamı daha da iyi kavranarak, geride insanın içini sızlatan, giderek yoğunlaşan bir özleme duygusu kalır. Bu duygu çok acı vermesine rağmen aynı zamanda paylaşılabilen, insana ait güzel bir duygu yumağı olarak yaşanır.

Ölümle birlikte sevilen varlığa bakıştaki şifre değişir. Bu şifre değişikliği o arda bir başka bilincin derinliğini kavrama mutluluğu başlatır: İnsan ölümle tanışır. Derin bir hüznün varlığı daha özünde yakalamanın tanımlanamayan yoğunluğuyla birlikte yaşanır. Varlığın canlılığı ve cansızlığı birlikte içinde taşıyan parçası, zaman içinde yaşamın kaynağı olan doğayla bir başka anlamda bütünleşmeye başlar.

Mustafa ve Murat Üniversitede iki bölümün paylaştığı koridor mekanında tanıştığım ve daha öncede belirttiğim gibi yalnızca birkaç kez oturmaya uzunca konuşma fırsatını bulduğum çok değerli iki arkadaşım. Değerleri ve saygınlıkları yalnızca bir koridor mekanı ile sınırlı kalmayan bu iki dost bilimsel ve mesleki

saygınlıklarını ülke içinde ve dışında gerçekleştirmiş iki ayrı değerd. İkisinin de içinde yaşadıkları mekânlar algılayabildiğimiz ampirik mekân düzlemlerinin çok dışındaydı. Bilim ve meslek adamı kimliklerini, bunların da önünde onları "insan" yapan kimliklerini oluşturan değerleri titiz bir sorumlulukla ve onurla taşıdılar. Bu değerlerin taşınmasında hepimize örnek oldular.

Koruma anlayışları, mimarlık mesleği, mimar, mimar kimliği, mimarın ve mimarlığın ilgi alanları, diplomalı mimarların yer almadığı mimarlık alanları; mesleki ve akademik alanlardan bağımsız "insan" kimliği, etik değerler konularında tartışmalara yeniden başladığımız bu günlerde, bu değerlerin tartışılmasında ve doğru anlaşılmasında da Sayın Duran Mustafa Uz ve Mehmet Murat Erdim'in varlık alanlarından gelen mesajlar, bu mesajların tanımlanabilmesi bize tartışma alanlarımızda değerli katkılarda bulunuyorlar.

Kendilerinden somut anlamda elimizde kalan satır satır ve tekrar tekrar okunması gereken iki doktora tezi, çok değerli makaleler, emek yoğun heyecanla gerçekleştirilmiş titiz çizimler, belki de henüz elimize geçmeyen yarım kalmış çok sayıda araştırma, düşünsel kurgular ve bir hazine değerinde sayısız anlamlı mesaj var. Bir sonraki bölümde Murat'ın doktora tezinden ve son yazılarından doğrudan alıntılarla düşünsel sentezlerinin bir bölümünü kesitler halinde ortaya koyuyoruz. Kendisinden aldığım son mektupta bizlere ilettiği çok değerli mesaj kendi el yazısı ile şöyle :

İzmir'de seviyeli bir kültür ve çevre bilinci
oluşturmak yolundaki çalışmalarınızda başarılar diliyor
ve her zaman sizinle ve yanınızda olduğumu bilmenizi
İstiyorum. selâm ve sevgiler.

saygılar sunarım.

Muhterem
9.1.1991

MEHMET MURAT ERDİM : "Anadolu'da Geleneksel Konut Birimi : Art Zamanlı ve Eş Zamanlı İlişkilerin İncelenmesi ve Fırat Havzası Konutlarında Plan Tipolojilerinin Çözümlemesi Üzerine Bir Yöntem Araştırması" Doktora Tezi, İzmir: 1981

ve Diğer Yazılardan Alıntılar*

"Konut, barınma gereksinmesinin ve çevre koşullarına uyumunun biçime dönüşmüş somut bir nesnesi olmaktan çok daha öte soyut özellikler içeren bir olgudur. Bu soyut özellikler, kullanıcının yapıya yansıyan kişiliğidir. Bu kişilikte kültürel kalıtların varlığı bize, konut olgusunun geçmiş ve günümüz arasında ki kültürel bağları araştırma ve açıklama olanağı vermektedir.

Geçmişin, Tarih ve Gelenek diye adlandırılabilen iki öğeden oluştuğunu ileri süren B. Özer'e göre, "Tarihi olgular, bir defaya özgü (unique) bir niteliğe sahiptirler"(*). Yani, tamamlanmış bir sürecin ürünleridir. Geleneksel olgular ise, ".... tarihi sürecin içinden gelmekle beraber halâ geçerli ve güncel olan faaliyetlerin, olayların, töresel alışkanlıkların tümüdür. Böylece geleneksel olan, tarihi olanın aksine halâ yaşayan anlamına da gelecektir"(*).

Geleneksel konutta, insan yaşamının geçmişteki izleri ve mekânsal düzenlemeleriyle karşı karşıya bulunduğumuz bir gerçektir. Bu düzenlemelerin sistemli bir yaklaşımla günümüzde okunabilmeleri olanaklıdır.

Anadolu'nun, diğer uygarlık alanlarından çok farklı bir kültürel konumu olduğu bilinmektedir. Arka arkaya gelmiş geçmiş çok sayıda uygarlıkların yerleştiği Anadolu birbirinden farklı kültürel ve etnik veriler üzerine kurulmuş geleneksel konut özelliklerine sahiptir(*). Bu özelliklerin farklı kaynak ve verilere dayanması geleneksel konutun bir bütün içinde okunabilmesi ve tanımlanabilmesindeki zorluğu oluşturmaktadır....

"Anadolu'nun farklı kültür birikimlerine bağlı olarak konut geleneklerinin doğru tanımlanabilmelerinde geniş kapsamlı araştırma programlarına gereksinim olduğu bir gerçektir. Çok yönlü yüzey araştırmalarının arkeolojik çalışmalara koşut olarak yaygınlaştırılmamış olması ve bilgilerin toplanmasındaki yaklaşım farkları, konut gelenekleri arasındaki art zamanlı ve eş zamanlı ilişkilerin yeterli ve bütünlümlü sonuçlarının bugüne kadar elde edilememiş olmasını doğurmuştur.

Kanımızca, bu soruna Anadolu'nun kültür katlarının verileri üzerinde çalışan değişik disiplinlerin birbirlerinden habersiz vardıkları sonuçların bir araya getirilmesindeki kopukluk olarak da bakabiliriz. Çünkü, konuyla ilgili her disiplin kendine göre yaklaşımları ile yeterli bilgi birikimini elde etmektedirler(*)."

"• Yöre mimarlığı ya da mimarsız mimari adı verilen halkın kendi görgü ve gelenegiyle kendisinin yaptığı konutlarda hangi kültürel kalıtların ağırlığı söz konusudur?

• Kırsal çevrenin konutları ile kentsel çevrenin ürünleri olan "Türk Evi" aynı kültürel sürecin sonuçları mıdır?

• Geleneksel Anadolu konutlarının ortak tarafları olarak bilinen mekân birimleri arasındaki düzenleme birliğinin dayandığı kültürel veriler nelerdir?

"Geleneksel Anadolu konutunun araştırılmasında yörenin veya daha geniş bir çevrenin kültürel verilerinin belirlenmesi, diğer bir deyişle, konut birimi sentezi-ne katılan mekân birimlerine eğilinmesi gerekmektedir."

"Toplumsal-kültürel olgulardaki sürekliliğin, dalgalanmaların, değişik zaman aralıklarında yinelenmelerinin açıklanmasında bugüne kadar çeşitli düşünsel sistemler öne sürülmüştür. (*) Bu düşünsel sistemler arasında gelişen ortak bir görüşe göre, toplumsal-kültürel olgular "yaratıcılıkla tekrarlanan" bir oluşum ve değişim süreci içermektedirler. Sorokin'e göre, "yaratıcılıkla tekrarlanma" olgusu, "hep tekrarlanan eski temaların durmadan çeşitlenmesi demektir. Yani "... her bir anda, her sistem ya da, sürecin yaşam akışı biricik olarak yenidir ve aynı zamanda eskiden olanın bir tekrarıdır. Her bir anda tarih süreci hem yepyeni, hem epeskidir(*)".

Şu halde, incelenen ve açıklanması yapılacak her olay ya da olguda gözlemlenen özellikler ile bu özellikler arasında gizlenmiş bir şey bulunmaktadır. Bu "şey" ile gözlemlenen durum arasında "yaratıcılıkla tekrarlanmış" bir kültürel süreç ilişkisinin olduğu ileri sürülebilir".

"Yöresel mimariye konu olan konutların Anadolu için bütünleyici ortak mekânsal kullanım ve biçimsel unsurlarında, yaratıcılıkla yinelenen bir süreç içinde bugüne ulaşmış eski kültürlerin izlerini bulmak olanaklıdır.

Anadolu'nun farklı coğrafi bölgelerinde iklimsel topoğrafik ve yapı malzemesi kaynaklarına karşılık, yöre mimarlığını oluşturan konut tipleri arasında ortak özelliklerin bulunduğu bir gerçektir. Bu ortak özellikler için, benzer çevre koşullarında benzer yaşama biçim ve alışkanlıklarının gelenekselleşmiş kalıplar halinde yapıdaki yansımalarıdır, denebilir. Diğer taraftan, Anadolu'nun tarihi-kültürel yaşamı boyunca insanın çevresine uyumunda her seferinde yeniden yarattığı biçimleri aynı tasarım sürecinde ortaya koyduğu söylenebilir ki, bu da, eş zamanlı ve art zamanlı geleneksel konut tiplerinde ilkeleşmiş ortak özellikler arasındaki ilişkilerin açıklanmasında soyut bir yaklaşım olabilir.

Konuya somut olarak baktığımızda, Anadolu Konutu'nun, birim mekânların yinelenmesi ya da, çekirdek birim mekânlara diğer mekânların eklenmesiyle oluşmuş olduğunu görürüz. Kırsal alanda işlevsel birim, konutun kendisidir."

M. Murat Erdim, "Anadolu'da Geleneksel Konut Birim", Yayınlanmış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Cilt 1, Bölüm 1, İzmir: 1980

"Anadolu'da geleneksel konut birimi olgusu, en eski kültür tabakalarından günümüze kadar, eldeki buluntuların ışığı altında ve başta belirlediğimiz geniş kapsamlı amacın doğrultusunda değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirilmede, eski kültür tabakalarında, insan yaşamını simgeleyen öğelerden olan konut birimlerinin çok çeşitli olmayan işlevsel birimlerden-başka bir deyişle- değişmeyen çekirdek yaşama birimlerinden oluştuğunu, saptamış bulunuyoruz.

Yaratıcılıkla tekrarlanan bir kültürel süreç gösteren bu işlevsel birimler, günümüzün geleneksel konut birimlerinde devam edegelen çekirdek yaşama birimleridir. Bu birimler, kökeninde, İç Batı, Orta, Güney Doğu ve kısmen Doğu Anadolu'da yaşamış uygarlıklara dayanmaktadır.

Kırsal alandaki konut özelliklerinin saf ve billurlaşmış niteliklerinin en eski kültür tabakalarıyla ardışık ilişkileri çok net olarak kurulabilmektedir. Buna karşılık aynı işlevsel birim tiplerine dayanan kentsel çevrenin konut tiplerine baktığımızda, toplum yaşantısının sosyal ve ekonomik yönlerindeki gelişmişliğin konutada yansıdığını görmekteyiz. Sosyal ve ekonomik yönden gelişmişlik, çevreye uyumda, uyulması gereken kısıtlamalar, yapı malzemesi ve uygulamadaki çeşitlilik gibi nedenler, kentsel konut biriminin bütünleşmesini karmaşılaştıran unsurlardır. Bu çeşitlilik ve karmaşıklık, gelişmiş geleneksel konutların mekânsal oluşumlarının okunmasını da oldukça güçleştirmektedir.

Ancak, bu çalışmada uyguladığımız denememize dayanarak, Anadolu'da geleneksel konutun, ne kadar karmaşık bir plan organizasyonuna sahip olursa olsun, çözümlenebileceğini söyleyebilmekteyiz. Bu çözümlemenin temeli, konutun bulunduğu çevrenin özelliklerine (doğal veriler, yapı malzemesi ve yapısal uygulama) ve kültürel kalıtlarına bağlı belirli işlevsel yaşama birimlerinin ayırdedilmesine ve tanımlanmalarına dayanmaktadır. Konutun, çalışılan yörede yinelenen bir işlevsel birime indirgenebilmesi (ya da salt, belirlenebilen işlevsel birimden oluşması), geleneksel Anadolu konutunun ortak bir özelliğidir.

Bu ortak özellikten yararlanılarak yapılan tipolojik çözümleme, geleneksel konutun özdeksel, içeriksel mekân organizasyonunun olunabilmesini olanaklı kılmaktadır. Bu çalışmada, tipolojik çözümlemenin yardımıyla, değişik yörelerde fakat, Anadolu Türk "sentez"inin ürünlerinden olan konut birimlerinin mekânsal örgütlenme ilişkilerinde bulunan eş zamanlı olguların, bir birlerine art zamanlı ilişkilerle bağlı oldukları ortaya konabilmektedir.

Bu açıdan bakıldığında, "Türk Evi" plân tiplerinin, bütünleşmiş bir yaşama birimi durumunda olmayan "sofa" ögesine bağlı bir tipolojiyle açıklamak ve sınıflandırmak yerine, art zamanlı ve eş zamanlı ilişkilere bağlı olarak çözümlenmiş yaşama birimlerinin ortaklığına dayanan tipolojik sınıflandırmaların daha tutarlı ve genelleyici sonuçları getireceği açıktır.

Çalışmamızda, eski Anadolu konut birimlerinin örneklenmesi, Anadolu'da yapılan arkeolojik kazı araştırmalarıyla bugüne kadar gün ışığına çıkartılan kültürel tabakaların buluntularına ait yayınlara dayanmaktadır. Ancak, arkeolojik araştırmaların Anadolu'nun çeşitli kültürel tabakaların tümüne yöneltilmemesi, her araştırmacının ilgilendiği veya uzmanlık alanlarına giren tabakayı diğerlerine yeğlemesi gibi nedenler, ele aldığımız eski konut birimlerinin tümünü örneklememize olanak vermemektedir. Başka bir deyişle, arkeolojik araştırmaların belgelendiği, yayımlandığı ve ilgili oldukları kültür tabakalarında bulunabilen konut birimleri ile yetinilmeğe çalışılmıştır.

Arkeolojik araştırmalarla ilgili ikinci sorun, Anadolu'da, Roma çağından sonra, Bizans, Erken İslam Çağları, Selçuk ve Beylikler devriyle ilgili araştırmaların son derece kısıtlı ya da, eksik oluşuyla ilgilidir. Çünkü, bu devirlere ait dini, askeri, eğitim vs. gibi yapılar (anıtsal nitelikli yapılar), oldukça yoğun, pek çok araştırmaların konusu olmalarına karşılık, söz konusu devirlerle ilgili konut araştırmaları oldukça kısıtlıdır. Bu nedenle, çalışmamızda yukarıda belirtilen devirlere ait konutlar ve birimsel özellikleri ele alınmamıştır.

Anadolu-Türk geleneklerinin konut birimine yansıyan özelliklerin eksiksiz incelenebilmesi ve açıklanabilmesi, Bizans ve Türkleşme çağıyla ilgili kültür tabakalarının araştırmalarına ve belgelenmelerine bağlıdır. Geleneksel konutun kökeniyle ilgili bazı eğilimlerin (*) de aydınlatılması, özellikleri yeterince bilinmeyen çağların araştırılmalarıyla mümkün olacaktır.

Bu konuda ileri sürdüğümüz görüşe göre, Anadolu'da geçmiş kültür katlarına ait özelliklerin yapı geleneklerinde yer yer sürdüğü bir ortama gelen Türkler, çevre koşullarına ve yaşama biçimlerine yüzyıllar boyunca uyum sağlamış ye-

rel halkın konut birimlerini benimsemişler, zaman içinde kendilerine has kültür ve yapı geleneklerine göre, bu konut birimlerini yönlendirmişlerdir. Yaşayan konut birimlerinin art zamanlı ilişkileri ve eş zamanlı konut birimlerinin Anadolu üzerindeki yaygınlığı bu görüşümüzü doğrulamaktadır.

Anadolu'ya yayılmış geleneksel-yörel konut birimi örneklerinin, çalışmamızda tümünün kapsamamış olması, konumuzun zorunlu sınırlamalarından biridir. Örnekleme alanı olarak seçilen Aşağı Fırat Havzası'nın, işlevsel birim -A.1, A.2, B.1'den oluşan konut birimleri ele alınarak çözümleme yöntemi denenmiş ve bu yöntemin, konut birimleri açısından, geleneksel konut tiplerinin sınıflandırılmalarında bir araç olarak kullanılabileceği gösterilmeğe çalışılmıştır. Tüm Anadolu konutlarını içeren geleneksel-yöresel tipolojik çözümlemenin, bölgelerin tek tek yinelenen konut birimlerinin saptandığı bir ölçekten, Anadolu ölçeğine aşama geçilerek gerçekleştirilebileceği kanısındayız.

M. Murat Erdim, *Anadoluda Geleneksel Konut Birimi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sonuç Bölümü.*

"Anadolu, yaklaşık M.Ö. 3 binlerden bu yana sürekli sayılabilecek zaman kesitlerini işgal eden çeşitli uygarlıkların yer aldığı bir coğrafi alandır. Bu alan üzerinde yaşayan bizler ve özellikle kendini mimarlık uğraşına adanmış kişiler için, farklı mekan ve zamanlara yayılmış mimari konut ve kültürel birimlerin birliğinde olmak kaçınılmaz bir durumdur.

Anadolu'da eş-zamanlı ve art-zamanlı olarak kaynaşmış kültürlerin zaman boyutu tükenmiş değildir. Bu açıdan bakıldığında yapılarının çeşitli görüntülerinde geçmişin iz ve işaretlerini yakalamak olasıdır. Her ne kadar, bu görüntüler geçmişten günümüze değişerek ulaşmışlarsa da, geçmiş bize ileten bu görüntülerin değişmişlik, v.s. ölçütleriyle bizim reddetmemiz bir anlam taşımaz. Çünkü geçmişten geleceğe olan uzantılarında bu kültürel işaretler, biçimsel oluşum ve değişimlerinde varmış oldukları günümüzdeki aşamayı yansıtmaları nede- niyle önemli ve anlamlıdır.

Kültürel süreklilik olgusunun özellikle mimarlık kalıtlarında izlenmesi ve tanımlanmaya çalışılması, günümüzün koruma yaklaşım ve ölçütlerine ışık tutması açısından da önem kazanmaktadır.

M. Murat Erdim, *İzmir-Alsancak Konutlarının Geçmiş-Günümüz ilişkileri Üzerine Bir Deneme, Ege de Zaman-Kültür-Mekan Sempozyumu'na sunulan bildiriden, İzmir: 1990*

"İzmir, son on yılda giderek artan yoğunlukta bir süreci yaşamakta, tarihin yarısından kaçınamayacağı, kültürel cinayetlere sahne olmaktadır. Bunun nedeni, sanıyorum, geçmişten günümüze aktarılmış mimari mirasın mutlak sahibi ve kullanıcısıymış gibi hatalı bir anlayış ve tutum içinde olmamız. İzmir'de koruma adına yapılan yıkım ve yeniden yapım örnekleri bu durumu açıkça ortaya koyuyor.

Yitirilen, parsel ölçeğinde bir yapı, bir cephe meselesi olmaktan çok, koskoca bir tarihsel birikim, toplum ve çevre kimliğidir. Koruma, restorasyon ve mimarlık adına yürütülen bu aldatmacaya son verilmesi zamanı kaçmaktadır.

Bu yazı ile dile getirdiğim görüş ve eleştirilerim, ne nostaljiye düşkünlük, ne de, yapıcı olmayan bir tutum ve düşüncenin yansımasıdır. Tersine, değer yargıları ve ölçütlerim, Anadolu kültür ürünlerinin tümüne duyduğum mesleki saygı ve değer uluslarda, geliştirilmiş olan yaklaşım ve çözümlerdir. Ne var ki, günümüzde, Türkiye ve İzmir'de bazı çevreler kafalarını kuma gömmeyi tercih ediyorlar.

Kurullar, yetersiz kadrolarıyla aldıkları kararlar nedeniyle, hak etmedikleri eleştirilerin hedefi haline geliyorlar. Geriye dönüşü olmayan hatalar karşısında sağduyulu gözlem ve adımların önemi giderek artıyor. Kanımca, İstanbul Taşkışla örneğinde yaşanan ve İzmir Kültür Parkı Yarışmasına gösterilen tepki, çevremize kültürel bir duyarlılıkla yeniden bakmamıza güç ve ilham verecek bir bütünleşmedir.

M. Murat Erdim, *İzmir'de Bazı Uygulamalar Üzerine Eleştiriler: Çarpıtılmış Koruma ve 2. Grup Yapı Uygulaması, Ege Mimarlık, İzmir: 1991/1*

(*) Metin içindeki alıntılar belirtilmektedir.

İzmir-Alsancak Konutlarının Geçmiş-Günümüz İlişkileri Üzerine Bir Deneme*

M. Murat ERDİM*

Anadolu, yaklaşık M.Ö.3 binlerden bu yana sürekli sayılabilecek zaman kesitlerini işgal eden çeşitli uygarlıkların yer aldığı bir coğrafi alandır. Bu alan üzerinde yaşayan bizler ve özellikle kendini mimarlık uğraşına adanmış kişiler için, farklı mekan ve zamanlara yayılmış mimari kalıt ve kültürel birikimlerin bilincinde olmak kaçınılmaz bir durumdur.

Anadolu'da eş-zamanlı ve art-zamanlı olarak kaynaşmış kültürlerin zaman boyutu tükenmiş değildir. Bu açıdan bakıldığında günümüzün yapılarının çeşitli görüntülerinde geçmişin iz ve işaretlerini yakalamak olasıdır. Her ne kadar, bu görüntüler geçmişten günümüze değişerek ulaşmışlarsa da, geçmişi bize ileten bu görüntüleri değişmişlik, v.s. ölçütleriyle bizim reddetmemiz bir anlam taşımaz. Çünkü, geçmişten geleceğe olan uzantılarında bu kültürel işaretler, biçimsel oluşum ve değişimlerinde varmış oldukları günümüzdeki aşamayı yansıtmaları nedeniyle önemli ve anlamlıdır.

Kültürel süreklilik olgusunun özellikle mimarlık kalıtlarında izlenmesi ve tanımlanmaya çalışılması, günümüzün koruma yaklaşım ve ölçütlerine ışık tutması açısından da önem kazanmaktadır.

İzmir'in Alsancak semtinde 'Levan-ten' konutlarının son on yılda karşılaştığı koruma ve değerlendirme çabalarına belki bir görüş getirebiliriz düşüncesiyle giriştiğim bu ön araştırma yazısında Priene'den Alsancak konutlarına olası ilişkiler sergilenmektedir.

Yapılar bulundukları çevreyle anlamlı bir ilişki içindedirler; çevreden aldıklarıyla oluşurlar, çevrenin oluşumunda payları vardır. Sokağın sakini, mahalleli, ya da o sokaktan hergün geçen kasabalı, kentli o çevrede olagelen görsel/kültürel alışverişin bir parçasıdır⁽¹⁾. Geleneksel anlamdaki bir çevrede bu, eskiden, en azından böyleymiş. Şimdilerde ise, değer yargılarını şaşırmış bizim gibi toplumlar da, birçoğumuz için o yapı, o sokak taştan, ahşaptan, sıvadan ya da bir takım boşluk/doluluklardan başka bir şey söylememekte, hele hele yapıların içlerinde yaşanan mekanlar, günlük kaygılarımız arasında hiçbir şey ifade etmemektedir.

Nasıl ve hangi nedenlerle dışarsak dışıyalım yapılar, dilleri olmamasına karşın, malzeme dokuları ve görsel özelliklerinin ötesinde, varlıklarını anlamlı kılan düşünce ve fikirlerden oluşmuşlardır. Yapıların anlaşılması ancak, yaşam özelliklerine uyumlu mekansal kurgularındaki özü okumakla mümkündür.

Geçmişi öğrenmeye ve öğretmeye çalışırken, geçmişten günümüze uzanan bazı tür nesnelerin diğerlerinden daha yararlı olduklarının farkına varırız. Bu yararlılık, nesnelerin zaman içinde konumlarını ve aralarında kurulabilecek anlamlı ilişkileri açıklama kolaylığını sağlamalarından kaynaklanır.⁽²⁾

Mimarlık kalıtlarına bu tür yararları olan nesneler açısından bakan Amerikalı Halk Mimarlığı ve Sanatı Profesörü Henry Glassie, "Birçok karmaşık unsurlardan oluşmuşluğun ötesinde mimarlık kalıtları, içerden ve dışardan hissedilebilen, doğrudan ve bilinçli kültür ürünleri oldukları gibi, hem yapımcısı hem de, araştırmacı için sembolik anlam taşırlar" demektedir⁽³⁾.

Amerika'da 1700'lere kadar giden Georgian konut türünün köken ve gelişim tipolojini örnekleyen çalışmasında H.Glassie, köken olarak İngiliz diye bilinen Georgian konut biçimlenmesinin, Roma örneklerinin yüzyıllarca İtalyan yorumundan geçmiş ve sonra da Rönesans'a ilham olmuş bir klasik tasarıma dayandığını ileri sürmektedir⁽⁴⁾. Bu çözümlemeyi H.Glassie, yaşam biçiminin yansıdığı konutun özündeki çekirdek şemayı çeşitli gelişim özellikleri açısından irdeleyerek yapmaktadır.

Görüldüğü gibi yalnız Anadolu'da değil, geleneksel-yöresel anlamdaki diğer yerleşmelerde de konutların özündeki yapı çekirdek yaşama biriminden kaynaklanmaktadır. Çünkü, çekirdek yaşama birimleri, insanların içinde yaşadığı, çalıştığı, ürettiği ve antropolojik olarak ekonomik ve estetik şartları sağladığı kadar da yeterli ve yararlı mekan bütünüleridir⁽⁵⁾. Özellikle Halk Mimarlarının kesin karakteristiğidir bu tür yapı geleneği ve bu yapıların düşey ve yatay zaman boyutunda çok az değişikliğe uğramalarının nedeni, çekirdek birimin, kullanıcı için en gerekli mekan-

sal unsurları içermesidir.

Türü ne olursa olsun mimarlık yapıtları, geçmişten günümüze olan uzantıları ile bir çok yaklaşım biçimleriyle incelenmiş, anlatılmış, yazılmış ve tanımlanmışlardır. Tarihsel olguların alışlagelen biçimde sıralanışlarına koşut, yapılar da, içinde olduğu devirlerle özdeşleştirilip bir zaman kesitinin öğeleri halinde sunulmuşlardır. Bronz çağı, Hellenistik, Roma, Orta Çağ, Rönesans veya Osmanlı devri gibi çağlar ve devirler birbirlerinden birtakım nedenlerle ayırılmışlar ve yapı geleneklerini de devirler gibi kapanıp başka biçim ve türlerle yeniden ortaya çıkmışlar gibi yanıltıcı imaj ve düşünceler yaratılmıştır. Yapılmak istenen bu olmamış olsa da, böyle bir yaklaşımla ortaya konan tarihsel zaman, kültürel olguların birbirinden kopuk ve ilişkileri yeterince net olmayan resimler halinde zihnimize yerleşmesine neden olmaktadır. Başka bir deyişle, kültürel olguların kalıplaştırılmış salt zaman boyutları ile çağrıştırılması bazı olguların tanım ve açıklamalarında karşılaşılan sorunların giderilmesine yetmiyor.

Ne var ki, zamansal boyutun sınırlarını aşip, daha geniş bir ölçekte gözlemlenen bölük pörçük kültürel olgular, ilişkileri ve yenilenme durumları açıklanabilir bütünleşmiş resimlere dönüşebilmektedir. Anadolu'da geleneksel konut olgusu- nu, salt kronolojik bir çözümlemeye, tarihsel olaylarla ilişkili ve kesin zaman kesitlerine oturtulmuş olarak görebilsek bile, Anadolu'da kültürel sürekliliğin göz ardı edilemeyecek biçimde gözlemlenebilir olması, gelmiş geçmiş kültürlerle günümüz arasındaki geniş zaman boyutunda yer alan ilişkilerin önemini her bir yeni araştırmada yeniden gündeme getirmektedir.

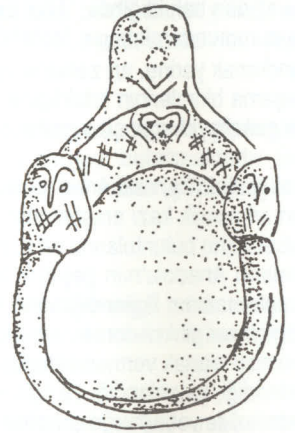
Bu yazının bundan sonraki kısmında açıklanacak olan İzmir Alsancak konutlarıyla ilgili algılama/tanımlama sorunlarının çözümlemesinde kullanılan yaklaşım, Anadolu Halk Yapı Gelenekleri üzerine yapılan önceki çalışmalarında da denenmiştir⁽⁶⁾. Anadolu'da farklı zamanlarda karşımıza çıkan yinelenmeleri çeşitli kültürel ürünlerde izlemek olanaklıdır. Bunlar arasında, örneğin, Keban çevresinde bulunan Pulur kazısında ortaya çık-

ADİYAMAN Taşgedik köy

ev_01 at nalı ocak
1973

KEBAN Pulur

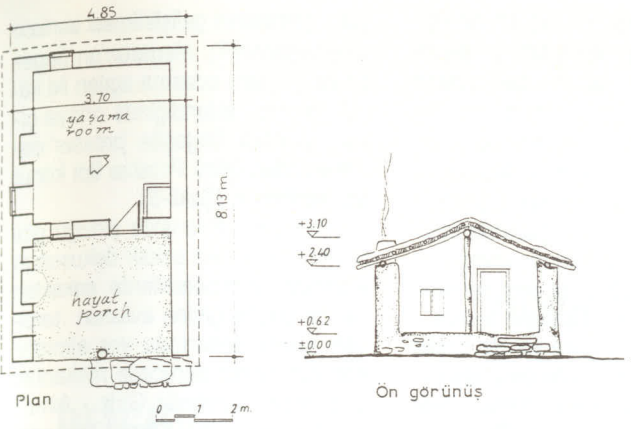
'Tabaka XI
M.Ö. 3000

Şekil 1

rılmış, M.Ö. 3 binin ilk yarısından olan OCAK (şekil-1), aynı biçim ve kullanımını günümüzün Pulur Köyünde sürdürdüğü gibi⁽⁷⁾, daha Güney'de Adayaman'ın Taşgedik köyünde saptadığım Ocak da süregelen yaşam biçiminin gelenekselleşmiş bir ögesi- dir⁽⁸⁾.

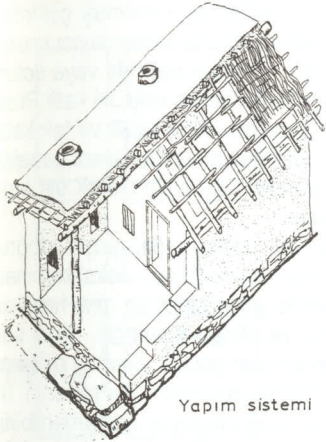
Diğer örnek, öngeçit ve arka odadan

* Dr. Bu araştırma konusu, 11-14 Nisan'90 tarihleri arasında İzmir'de Dokuz Eylül Üniversitesi, Müh.Mim.Fak. Mimarlık Bölümü tarafından düzenlenen Ege'de Mimarlık-11: Ege'de Zaman-Kültür-Mekan Sempozyumunda özetlenerek sunulmuştur.

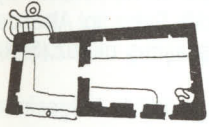
Şekil 2'de: MEGARON BAĞ EVİ

UMMUHAN KAYA EVİ
Toygar Köyü
Alaşehir

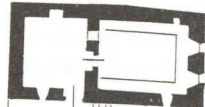

Şekil 2

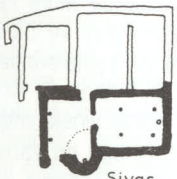
YAN ODALI ÇEKİRDEK YAŞAMA BİRİMİ

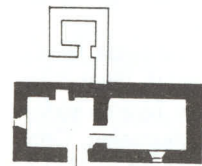
URFA

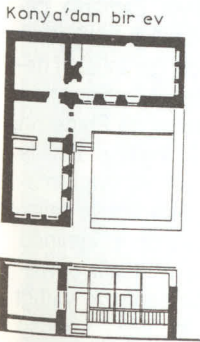
ESKİŞEHİR

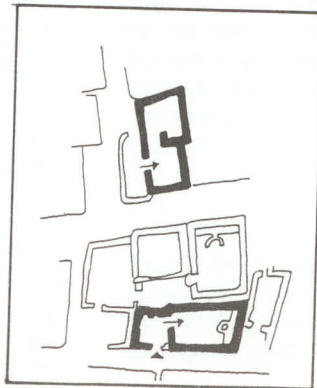
Sivas

Konya

Konya'dan bir ev

M.Ö 1800-2000
NORŞUNTEPE - XIII YAPI KATI

Şekil 3

oluşan Megaron konut birimi, Orta Anadolu'da Kültepe ve Beycesultan'dan M.Ö.700 lerin Eski İzmir'ine ve günümüzün Manisa Ovası ile Alaşehir düzlüklerinin BAĞ EVLERİNE uzanan bir süreklilik ile karşımızda duruyor. (Şekil-2) (9).

Yan odalı, enine dikdörtgen geç-Hitit çekirdek yaşama birimi (Şekil-3), bugün Urfa'dan Sivas'a Konya'ya uzanan geleneksel halk mimarlığının ve Anadolu Türklerinin ortaya koyduğu bir sentez olarak yaşamakta devam eden Türk Evi'nin de, tarihsel çağları altüst edercesine, çekirdek yaşama birimini oluşturuyor⁽¹⁰⁾.

Tarihsel yaklaşımların tanımladıklarının aksine, burada söz konusu olan zamanın boyutsuzluğudur. Ayrıca, zamanın boyutsuzluğu anlayışı çerçevesinde Anadolu insanının yaratıklarını göz önünde tutan tarihçi, akademisyen veya korumacının neyin ne zaman tükendiği ve geleceğe olan uzantıda neyin nasıl yinelenmesi konusunda kesin tavırlı ve tek yönlü olmaması gerektiği önem kazanmaktadır. Bu tavır, özellikle koruma anlayışının çeşitlendiği günümüzde, enine-boyuna herkezin değişik yönde çekmeye çalıştığı kültürel mirasımızın karşılaştığı uygulamalar ve gelecek açısından da önemlidir. Bu bağlamda, Oleg Grabar'ın, "Şu anda bulunduğumuz nokta, sorunları tanımlamak aşamasıdır; yanıtlar aşamasına gelebilmek için daha pek çok soruyu sormak, araştırmak ve düşünmemiz gerekir"⁽¹¹⁾ diyerek yaptığı uyarısı çok anlamlı.

Buraya kadar geliştirmeye çalıştığım düşünceler, 'Sakız Evi' simgesel adıyla tanıdığımız ve günümüzün İzmir'inde Alsancak'da yoğun doku özelliğini henüz koruyan konutların gelecekle ilgili duyduğum endişeden kaynaklanmıştır. Alsancak konutları, tarih içinde ve mimari özleryle kime ve nereye yakıştırılabilir sorusuna bir yanıt arayışını nasıl başlatabiliriz?

Yalnız Alsancak yerleşmesinde değil, Mithatpaşa Caddesi, Bayraklı, Karşıyaka, Buca gibi İzmir'in mahallelerinde ve Foça ve benzeri yerleşmelerde de yinelenmiş 'Alsancak' konutları hakkında yapılmış tarihsel araştırmalar, dışlayan bir tavırla bu konut türünü, köken itibarıyla, yabancı kaynaklı görmekte birleşmektedirler⁽¹²⁾.

Cumhuriyet öncesi İzmir, tüm tarihi boyunca Ege ve Akdeniz'in ticari, kültürel ve politik ilgiyi çeken odak noktalarından biri olmuştur. Bu özelliğinin en hareketli devresi olan 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan fiziksel çevrenin görüntüsü, hiç şüphesiz, İzmir'in kimliğini belirleyen yönlerinden biriydi. Yabancı misyonların geliştirdiği ileri sürülen bu fiziksel görüntünün yerleşme öğelerinden

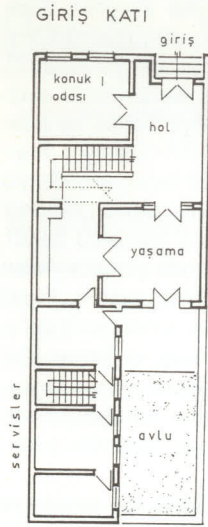
olan Alsancak konut tipi acaba gerçekten Ege'ye yabancı bir mimari öze mi sahiptir?

Alsancak yerleşme alanında Gündoğdu'dan başlayan, bugünkü Yolcu rıhtımı ve liman tesisleriyle Alsancak Garı ve Fransız Hastanesiyle sınırlanmış yarımada'ya Rumca 'uç' anlamına gelen PUNTA denmiştir. Punta'nın, birbirini dik kesen sokaklarıyla bir yerleşme dokusu olarak gelişmesi 19. yüzyılın ikinci yarısında başlar. 1867-1874 yıllarında gerçekleştirilen rıhtım-kordon boyu yapımı, Punta bölgesinin kısa bir sürede hızla gelişmesine neden olmuş ve 'İtalyan Stili' adı da verilen⁽¹³⁾ bir mimari biçimlenmeye sahip olan konutlar, kordon ve iç sokaklar boyunca sıralanmışlardır.

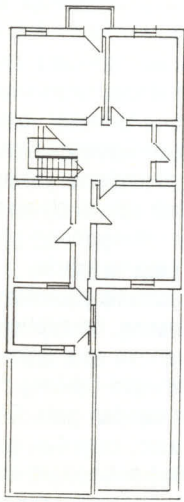
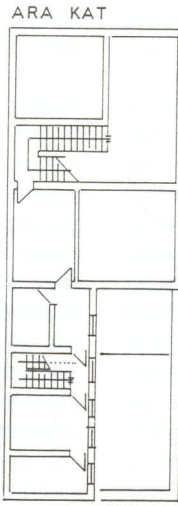
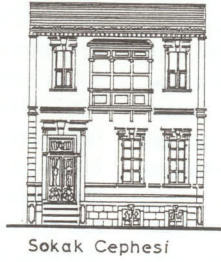
Halk arasında Sakız tipi denilen ve genellikle 2-2.5 katlı konutların ana kitleleri sokak tarafında düzenlenmiş, derinlemesine olan parselin arka tarafında bir servis kolu ile bir avluya yer verilmiştir⁽¹⁴⁾. Bodrum-Giriş (yaşama) katı-Ara kat-Uyuma(üst) katı gibi üçüncü boyutta farklı kat birleşimleriyle çeşitlenen Sakız tipi Alsancak konutlarının çözümleme yaklaşımımıza bağlı olarak ilimizi çeken tarafı, okunabilir bir yinelenmenin gözlemlendiği, giriş-Yaşama katıdır.

Sokaktan 4-6 basamakla yükseltilmiş giriş-yaşama katlarına, ön cephenin 1/3 inini kaplayan ve ana kitlenin cephe yüzeyinden içeri çekilmiş demir süslü kapıdan girilir. Giriş holü, bir geçiş alanı olmaktan çok, holün sağında veya solunda yer alan kare boyutlarında bir konuk odasının, günlük oturma odasının ve üst katlara çıkan merdivenin ortak alanıdır. Kabul odası iki pencere açıklığı ile sokağa, giriş holünün arkasındaki arkasındaki günlük yaşama odası arka avluya yönlendirilmiştir. İki kollu merdivenin altından, parsel genişliğinin 1/3 ini kaplayan servis koluna geçilir. Servis kolunda mutfak, w.c. bölümleri bulunur. (Şekil-4).

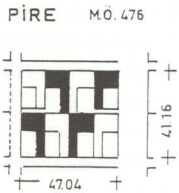
Sakız tipi Alsancak konutlarıyla benzer yaşama katı plan özelliği gösteren, örneğin, Buca'da saptanan konutlar hakkında en eski tarih olarak 1838 yılını ileri süren Feyyaz Erpi, Buca'da Konut Mimarisi: (1838-1934) adlı kitabında, "William Turner 1815'de Buca'ya gelişinde gördüğü malikaneleri anlattığı gibi Protestan kilisesi kabristanında Maltass ailesine ait 1700'lere uzanan mezarda Buca yerleşmesinin geçmişi hakkında bilgi vermekte ve bu bilgiler bugün mevcut evlerden bazılarının 1800'lerden daha eski olduğu inancını kuvvetlendirmektedir"⁽¹⁵⁾ demektedir. Buca ve Bornova'daki Levanten malikanelerin "derleme" biçimleri içinde farklı düzen ve görüntülerine karşın, "Sakız üslubunun ise

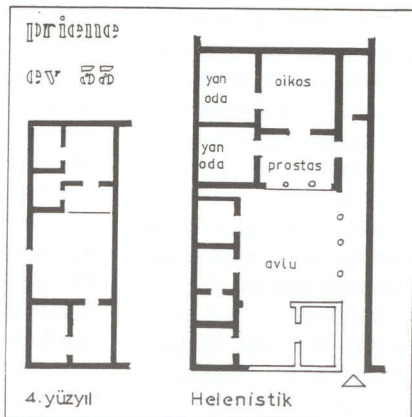
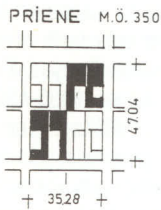
SAKIZ TİPİ ALSANCAK KONUT BİRİMİ

Şekil 4

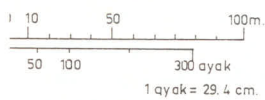

Hippodamus'un tasarımı
bir PIRE evi

prostas konut tipi

Şekil 5

ef. W. Hoepfner, E.L. Schwandler,
(1986, München)

tam tersine yöresel, sağlam bir kişilik yansıması ilginçtir⁽¹⁶⁾ diyen F.Erpi, "Sakız üslubundaki evlerin aynı planlama anlayışına göre tasarlandıklarını⁽¹⁷⁾ vurgulamakla birlikte bu konutları, kendi deyimiyle, "yerleşmemiş bir gelenek ürünü"⁽¹⁸⁾ kabul ederek, tipolojik çözümlemesini, "Buca konutlarının dış mimarisindeki keskin grublaşma plan şemalarında görülmez. Tipolojik ayırım... plan şemalarına göre ya da başka özelliklerine göre değil fakat dış görünüşlerinde yansıyan mimari ifade esas alınarak yapılmıştır⁽¹⁹⁾ şeklinde tanımlamaktadır.

Sakız tipi konutlar, özellikle Alsancak yerleşmesinde, yapı adası üzerindeki konumlarına ve parsel boyutlarına bağlı bir düzen gösterirler. Adaların sokak başı parsellerin kareye yakın boyutlarına karşılık ara parseller dar uzun dikdörtgenlerden oluşurlar. Köşe başı ya da kare boyutlarına yakın parsellerdeki konutlar için geliştirilmiş yaşama katı düzeninin açıklanmasını daha sonraki bir çalışmaya bırakarak ara parsellerde yer alan konutların kaynaklandığını düşündüğüm geleneği irdeleyelim.

Alsancak'ın Punta'sında 1860'lardan itibaren ortaya çıkan konut tiplerini, Batı Anadolu'nun dışında, Anadolu'nun diğer yörelerinden tanıımıyoruz. Başka bir deyişle, daha önceki çalışmalarda öne sürüldüğü gibi bu yapıların, bir mimari üslub olarak, İzmir'e yerleşen İtalyan, Rum, Fransız veya İngiliz gibi yabancılar yoluyla ithal edilmiştir hipotezine katılmamak olası değil. Ne var ki, bu hipotezi kesin olarak reddedercesine olmasa bile, tamamlayıcı ve hatta daha olası bir düşüncüyü öne sürmekte beni cesaretlendiren bulguların bu açıdan bir ön değerlendirmesini yapmak kaçınılmaz olmuştur⁽²⁰⁾.

M.Ö.5. yüzyılın ilk yarısında Milet'li Hippodamos tarafından tasarımı yapılan Milet, Pire ve Taranto körfezindeki Thourio yerleşmeleri, Orta Doğu'nun Nineva, Babilon ve M.Ö.7 yüzyıldan Eski İzmir'in yerleşme düzenlerini tekrar ederse de, ⁽²¹⁾ yapı adası ve parsel boyutlarının çok sistemli ve matematiksel bir düzen içinde kurgulanmış olması Hippodamos'un tasarımına özgü sayılmalıdır. Bu yerleşme sistemine uyumlu kılınmış mekansal örgütlenmesi ile Antik çağların Batı Anadolu'suna, Ege ve Akdeniz yöresine özgü PROSTAS konut tipinin, benzer bir yerleşme sistemi içinde geliştirilmiş Sakız tipi Alsancak konutlarıyla plan düzleminde karşılaştırılmaları ilginç sonuçlar vermektedir.

Ege ve Akdeniz kültürlerinin Klasik Dönem gereksinmelerine göre düzenlenmiş konut tiplerinden biri olan PROSTAS tipi konutların 'megaron'

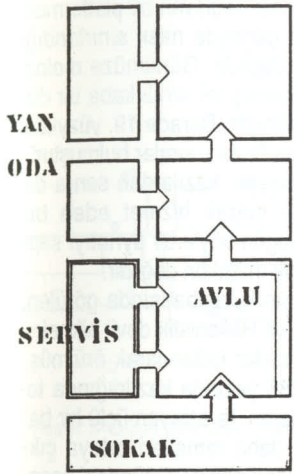
plan şemasının geliştirilmesi sonucu oluşmuşlardır⁽²²⁾. Megaron'un öngeçit ve yaşama odasına açılan iki küçük yan oda eklendiğinde ortaya çıkan şemaya, öngeçite 'prostas' denilmesinden ötürü Prosta tipi konut adı verilmiştir. (Şekil-5).

Prosta yapı, Priene'de olduğu gibi birbirini dik kesen sokak dokusunu arasında kalan parsellerde, sokakta dar bir geçitle girilen avlunun terhan Kuzey kenarında yer almıştır. Konutun birinci derecede mekanla giriş eksenini üzerinde Giriş - Avlu Prosta (öngeçit) - Oikos (baş oda yaşama odası) ve bu sıralamada ya da aynı düzlemde kurulmuş çekirdek yaşama biriminin tamamlayıcı unsurlarıdır. Avlunun sağında veya solunda bulunan servis kolu, iki katlı Prosta yapıdan daha alçak ve tek katlıdır. Üst kata çıkış merdiveni genellikle avludan tek kollu olarak üst kata ulaşır.

Bu plan kuruluşunda, girişin, doğru dan avluya değil de, sokaktan merdivenle yükseltilmiş bir giriş holü/salona ve eksen üzerinde yine sokak mekan olan günlük yaşama odasını geçildiğini düşünelim. Bu eksenin bir tarafına eklenen yan odalardan birer konuk odası, diğerini de yatak odaları katına ulaşmak için düzenlenmiş merdiven alanı olarak görmeğe çalışsak, avlunun bir kenarı boyunca uzanan tek katlı servis kolunun aynı şekilde tekrarlandığı Sakız tipi Alsancak konutuyla karşılaşmış oluruz. (Şekil 6).

Akdeniz ve Ege kültür bölgesinde kentsel yerleşme dokusuna ve çevreye uyumun denenerek benimsenmiş konut tiplerinden biri olan Prosta Evi, klasikleşmiş özellikleri ve mekansal düzeniyle yaygınlık kazanarak Adriyatik kıyılarında, Mora Yarımadası çevresinde İtalya ve Sicilya'ya bakan sahil yerleşmelerinde, Ege'de Pire, Olynth, Priene ve Kolophon gibi birçok yerde yinelenmiştir. ⁽²³⁾ İlk uygulandığından bu yana, Avrupa'nın Adriyatik, Akdeniz ve Ege çevresinde yaşamaya devam etmiş olabileceğini düşünmek pek tutarsız gibi görünmüyor. Zamanla, çekirdek birim plan özelliği değiştirilmeden konutların dış görünüşleri dekoratif unsurlarla zenginleştirilmiştir. 19.yüzyılın ikinci yarısında Fransızın İtalyanın ya da belki İngilizin birlikte getirip yerli ustalar yoluyla uygulamaya aktarılmış gibi gösterilmeye çalışılan bu konut olgusunun kökeninde Ege'nin ve Akdeniz'in kültür çevresinde yaratılmış bir sentezin yattığı açıktır. Denebilir ki, söz konusu Prosta konut birimi, Pulur'daki ocak gibi, Megaron-Bağ evi ve Geç-Hitit Kırşal Anadolu çekirdek konut birimi gibi Batı Anadolu ve Ege mimarlık geleneklerinin günümüze kadar

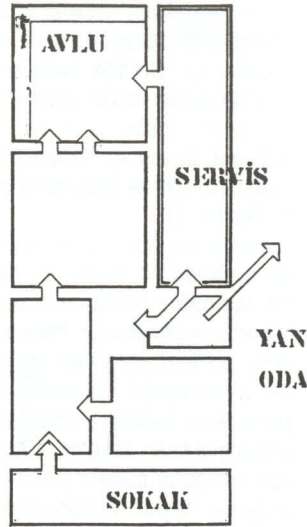
priene

BAŞ ODA

SOFA

alsancak

Şekil 6

uzanmış sembolik göstergelerinden biri sayılmak gerekir. Araştırmanın daha sonraki aşamalarında bu konut tipinin, belki de, Rönesans'ın Klasik ve Hellenistik mimarlık olgusundan aldıklarıyla yoğurulmuş ve biçimlenmiş olarak Avrupa'da uygulanagelmüş ve Türkiye'ye uzanan kolonizasyon bir görüntüsü olarak Alsancak'ta yeniden karşımıza çıkarılmıştır gibi bir sonuca varılması olasıdır.

Yukarıda değindiğim zamanın boyutsuzluğu çerçevesinde düşünüp Prostat konut tipinin serüvenini böylece anlamaya çalıştığımızda Alsancak konutlarının zihinlerimizde bugüne kadar yer eden 'yabancılık' imajının birden yeni bir anlam kazanması gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca bu imajın, Alsancak konut dokusu-koruma yaklaşımı ve uygulamalarında yeni bir görüş açısı yaratması gerektiğini de düşünüyorum.

Alsancak yerleşme dokusunda yer alan konutlarla ilgili ilk koruma çalışmaları 1976 yılında gerçekleştirilmiştir. Birinci Kordon ile Kıbrıs Şehitleri Caddesi arasında kalan alan, G.E.E.Y.A.K.'ın 10.7.1976 gün ve A-9283 sayılı kararı ile kentsel sit ilan

edilmiş, daha sonra yapılan çalışma ile bu alanın sınırları 16.1.1981 gün ve A-2653 sayılı kararı ile Doğu'ya (Alsancak Garına) doğru kaydırılmıştır. Ancak, 1983'de 2683 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Yasası kapsamına giren gelişmeler sonucu T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 25.1.1985 tarihli ve 599 sayılı kararına daha önceden alınan Sit Kararları kaldırılmış, bu alanda kalan 10 sokak ve bunların köşe parselleri korunacak alanlar olarak belirlenmiş, dokunun diğer sokaklarında ise koruma tek yapı ölçeğiyle sınırlandırılmıştır. Böylece, bölgede çevre ölçeğinde koruma olasılığı tamamen ortadan kaldırılmıştır.⁽⁴⁾

Bu gelişmenin sonuçları ise şimdilerde yaşanmaya başlanmış; boş parsellere 4-5 kat gabari verilirken, tescilli konutlar da, cepheleri eskiye benzetilerek yeniden yapılmakta, mekansal kuruluşları da restorasyon ve yenileme adına 3 katlı betonarme olarak değiştirilip, modernize edilmektedirler.

Burada sayıca ve biçimlenme özellikleriyle sınırlı örnekler çerçevesinde

tanımlamaya çalıştığım tipolojik ilişkiler, araştırmanın genişletilmiş şeklinde daha ilginç boyutlar gösterecektir. Bu konutları şimdi cephelerini, mekansal kuruluşlarını değiştirmeye izin veren bir karar mı korursunuz? Yoksa, plan özellikleri anlaşıldığına göre, mekansal kurgusunun da koruma bütünlüğü içinde ele alınmasını mı sağlarsınız?

Ege'de zaman, mekan ve kültür boyutu, alışlagelmiş tarihsel kalıpların ötesinde bir takım ölçek ve ölçütlerin düşünülmesini öngörmektedir. Kırımca, bu boyutların gerektirdiği esneklik, çeşitlilik ve süreklilik sezgisi, bölgede geliştirilecek araştırmaların ve koruma kararlarının kaçınılmaz önşartı ve başlangıç noktalarıdır□

Notlar:

1. Simon J. Bronner, *Grasping Things: Folk Material Culture and Mass Society in America, Kentucky: The University Press, 1986.*
2. Henry Glassie, "Eighteenth-Century Cultural Process in Delaware Valley Folk Building", *Common Places Readings in American Vernacular Architecture*, (Ed. Dell Upton and John Michael Vlach), Athens and London: The University of Georgia Press, 1986. s.396.
3. H. Glassie, a.g.y.
4. H. Glassie, a.g.e., s.400.
5. H. Glassie, a.g.e., s.397.
6. M. Murat Erdim, "Anadolu'da Geleneksel Konut Birimi", Doktora Tezi, İzmir: E.Ü.G.S.F., 1981.
7. Rudolf Nauman, *Eski Anadolu Mimarlığı*, Ankara: T.T.K., 1975, s.190. ve Hamit Zübeyir Koşay, *Pulur*, Ankara: O.D.T.Ü. Keban Projesi Yay.Seri II, No.2. s.126.
8. M. Murat Erdim, a.g.y.
9. M. Murat Erdim, "Ege Bölgesi Bağ Evleri Mimari Gelenegi", Ege'de Mimarlık Sempozyumu, der. Mutlu Başakman İzmir: D.E.Ü., 1985, s.165-178.
10. M. Murat Erdim, "Anadolu'da Geleneksel Konut Birimi" Doktora Tezi, İzmir: E.Ü.G.S.F., 1981, s.102.
11. Oleg Grabar, *İslam Sanatının Oluşumu*, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yay., 1988, s.175.
12. Doğan Kuban, *İzmir'in Tarihi Yapısı: Kent Yapısının Tarihi Gelişimi, Tarihi Yapının Özellikleri, Koruma Yöntemleri*, İstanbul: 1972, s.41.
13. Çınar Atay, *Tarih içinde İzmir*, İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yay.no., 1978, s.33.
14. Sakız tipi konutlar çok çeşitli birleşim ve çeşitlemelere sahiptir. Bodrum katlı, bodrumlu-dükkanlı, sokak katı ve üst katı birbirinden bağımsız konutlar, orta holün iki tarafından odaların yer aldığı tipler gibi. Ancak, burada örneklenen plan tipi, diğer çeşitlemelerin arasında en çok tekrar eden çekirdek yaşama birimidir.
15. Feyyaz Erpi, *Buca'da Konut Mimarisi (1838-1934)* Ankara: ODTÜ 1987 s.52
16. F. Erpi, a.g.e., s.48.
17. F. Erpi, a.g.e., s.53.
18. F. Erpi, a.g.y.
19. F. Erpi, a.g.e., s.54.
20. Ege kültür alanı, yüzyılların kültürel birikimini yansıtan çeşitli özelliklere sahiptir. Bu birikimlerin çalışılması disiplinlerarası ortak yaklaşımları gerektirir. Ayrıca, bölgenin bu özelliğinin eğitim programlarına yansıtılması da önemlidir.
21. Ekrem Akurgal, *Ancient Civilizations and Ruins of Turkey*, İstanbul: 1970, s.210.
22. Wolfram Hoepfner, *Ernst-Ludwig Schwandner, Haus und Stadt im Klassischen Griechenland*, München: Kunstverlag, 1986, s.269.
23. W. Hoepfner, E.L. Schwandner, a.y.
24. Kıvılcım Moralı, "A Proposal For Bringing a New Use to Old Section of Alsancak" Y.Lisans Tezi, İzmir: D.E.Ü. Müh. Mim.Fak.Mim. Böl. 1990, s.86.

Teos Dionysos Tapınağı Temenos Alanı

M. Duran UZ*

Teos kenti, kuzey-güney yönünde uzanan bir yarımada kıstağının en dar yerinde kurulmuştur. Kentin hem kuzeyde, (Sığacık) hem de güneyde (Eski iskele) bütün rüzgarlara karşı korumaklı birer limanı vardır¹. İlk yerleşme yeri olan akropol ise kıstağın üzerinde yükselen iki tepeden (Kühahlıkır Tepe, Kabarkır Tepe) oluşmaktadır. Yarımadaı oluşturan sırt doğruya doğru yumuşak bir eğimle alçalmakta, kentin sur duvarları bu eğim üzerinde kuzey-güney yönünde bir teras yapmaktadır. Teos Dionysos tapınağının temenos alanı, kıstağın kabaca ortasında, kentin Hellenistik devir surları içinde yer almaktadır². Kısıtlı bir bölümü 1862 yılında R.P. Pullan tarafından kazılar³ temenos alanının sınırları, 1924 yılında Fransız araştırmacılar tarafından sondajlar yoluyla belirlenmiştir⁴. Yayınlanan planda, bir çift temel dizisinin yamuk şekilli alanın etrafını çepeçevre do-laştığı görülmektedir. 1962-65 yıllarında ise Prof. Dr. Y. Boysal ve Prof. Dr. B. Ögün'ün yürüttüğü kazılarla Temenos alanının önemli bir bölümü daha ortaya çıkarılmıştır⁵. 1980 yılından bu yana yaptığımız araştırmalarda, temenos alanı içinde, yarımadaın doğuya doğru olan eğiminin devam ettiği anlaşılmıştır (Resim: 1). Temenosun özellikle güney ve batı bölümlerinde, döşeme erozyon nedeni ile kısmen kaybolduğundan, anakaya bugün üzerinde yürüdüğümüz döşemeyi oluşturmaktadır. Bu anakayanın yükselip, çıkıntı yaptığı bir bölüm ise traşlanıp, şekillendirilmiş ve tapınağın temelleri bunun üzerine yerleştirilmiştir. Nitekim zeminin daha yüksek olduğu batıda tapınak beş basamaklı, doğuda ise oniki basamaklıdır (Resim:2). Temenos alanındaki bu eğim, bir seri basamaklar inşaa edilerek çözülmüştür. Tapınağın güneyinde, yapının batı yönüne yakın bir bölümde yerde kireç harçla, moloz taş ve derleme taş-

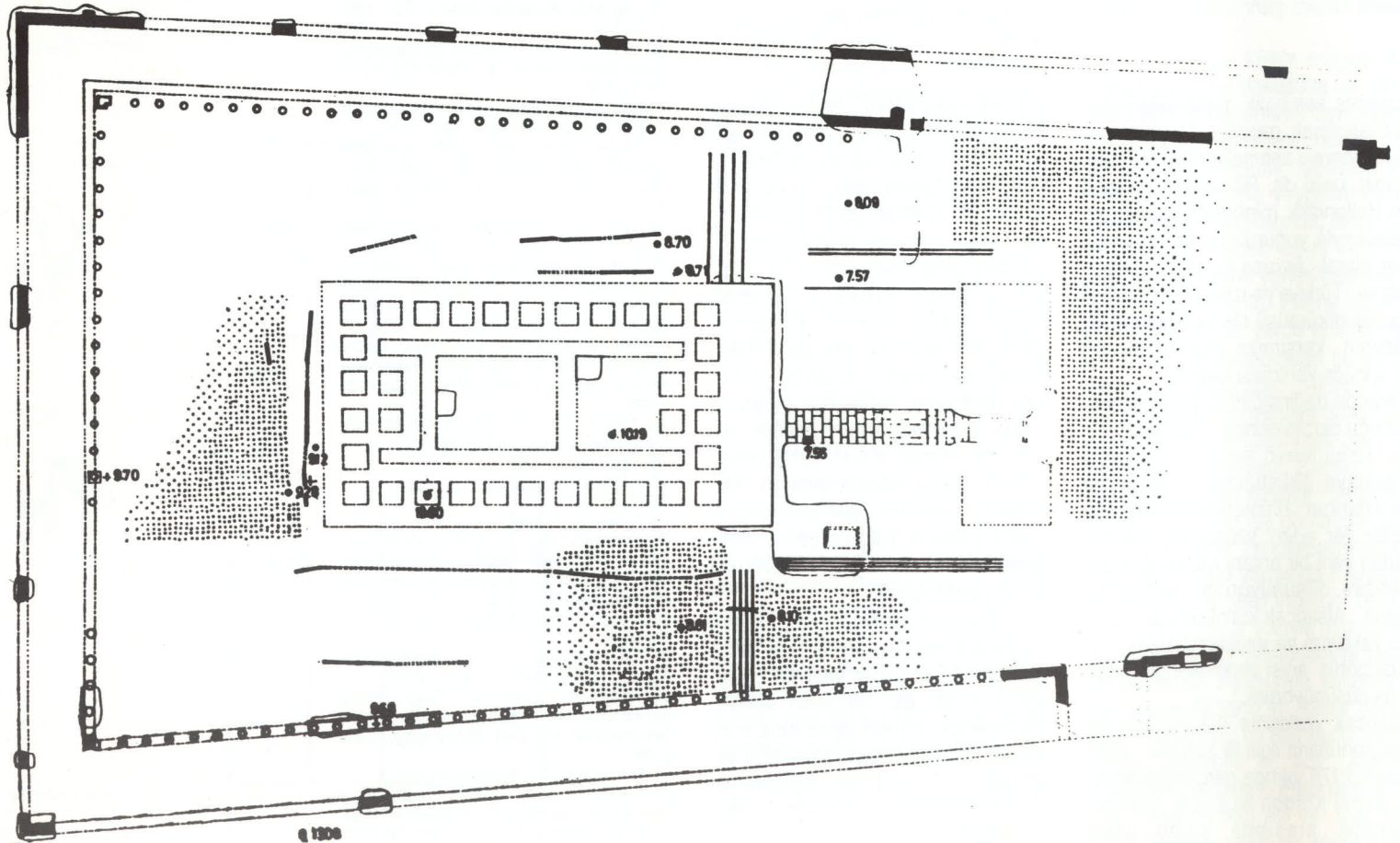
lardan örülmüş kuzey-güney yönünde bir temel görülmektedir. Bu temel, güneydeki temenosun iç duvarlarına bitiştiği bölümde basamak izleri oyulmuştur. Burada düzgün sıralar halinde giden duvar yüzeyinde 4-6 cm. derine kadar giren bu izler, iki riht ve iki basamağı ifade etmektedir. Üçüncüsü için de taşa işaret çizilmiştir (Resim: 3).

Temenosun, tapınağın kuzeyinde kalan bölümde ise, basamak izleri, bizzat tapınağın podiumunu oluşturan duvarda seçilmektedir (Resim:4). Burada, podium yüzündeki taşların yer yer işlenmeden bırakılmasından, döşemede bir kademelenmenin olduğu anlaşılmaktadır. Niketim, 1985 yazındaki sondajlar burada yine moloz ve derleme taşlar kullanılarak kireç harçla örülmüş üçlü bir basamağın temellerini ortaya koymuştur.

Öte yandan, 1924 yılında Fransız kazılarında tapınağın doğu yönünde bir altar temeli ve bu altarla tapınak ara-

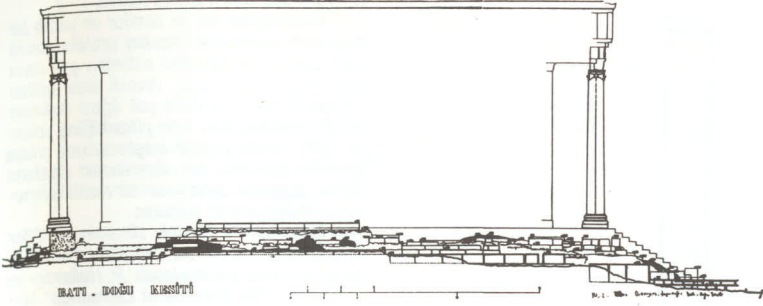
sında bir döşeme bulunmuştur⁶. Bu döşeme, altta kaba kireç taşından kabaca rektogonal, yer yer kertilerek birine uydurulmuş bir diziden oluşan temele sahiptir. Üstte ise esas döşeme gri Teos taşından düzgün yontulmuş rektogonal diziler halinde. Altarla tapınağı bağlayan bir platformun kuzey ve güneyde nasıl sınırlandığı tam belli değildir. Günümüze moloz taştan yapılmış tek sıralı kaba bir duvar kalabilmiştir. Burada 19. yüzyılda kazı yapan Pullan, sıralar bulmuştur⁷. Ancak çevreye, kazılardan sonra da taş ocağı olarak hizmet eden bu alanda, bugün böyle bir ayrıntıyı saptamak artık mümkün değildir.

Yine Altarın kuzeybatısında görülen, moloztaş ve Hellenistik devir silmeleri içeren taşlar kullanılarak örülmüş, duvar 1985 yazında kazıldığında temenos alanını teraslayan üçlü bir basamağın daha temelleri ortaya çıkmıştır. Kuzey-güney yönündeki basamaklar kuzeyde temenosun iç du-

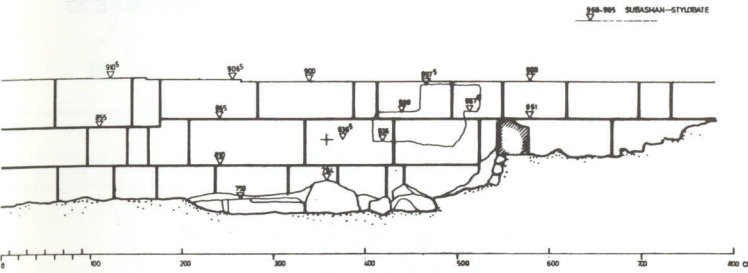

Resim: 1- Teos Dionysos tapınağı temenos alanı 1984 yılı planı. Açık renk olan duvarlar 1924 yılı planından tamamlanmıştır. Noktalı alanlar dolguları göstermektedir.

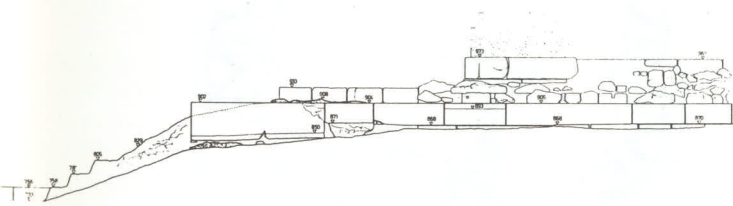
* 3. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1986, s:227-242

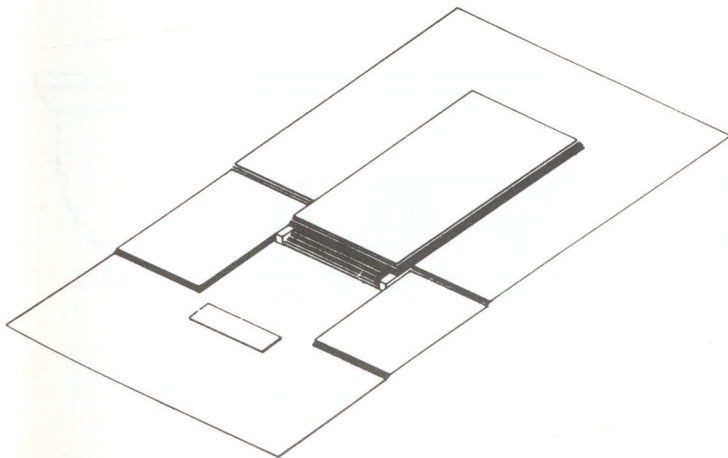
Resim: 2- Teos Dionysos tapınağı, batı-doğu kesiti

Resim: 3- Güney stoa duvarı (çizim)

Resim: 4 Tapınak podium görünüşü

Resim: 5 Temenos alanı şematik görünüm

rına yaslanmakta güneyde ise tapınakla altar arasındaki platformda sona ermektedir. Böylelikle temenos alanının Roma çağında en az üç platform halinde düzenlendiği anlaşılmaktadır (Resim: 5).

Temenos alanının çevresinin henüz bütünü ile kazılmamış olmasına karşın stoalarla çevrili olduğu anlaşılmaktadır. Bu stoalar kuzey ve güneyde dor, doğu ve batıda ion düzenindedir. Bu yapıların birbirleri ile olan ilişkilerini, özellikle köşelerde olan bağlantılarını saptamak, bu bölümlerdeki kazıların tamamlanmasından önce mümkün değildir. Nitekim, temenos alanının hem kuzey batı hem güney batı köşesinde kemer taşları görülmektedir.

Batı Stoa ve yüzeydeki kalıntılardan anlaşıldığı üzere Doğu Stoa, ion düzeninde olup (Resim:6), ion Kymalı dor başlıklarına sahiptir. Diğerlerine oranla daha iyi kazılıp, korunmuş olan Batı Stoa'nın Stilobati korunmuşsa da (Resim: 7) dış duvarları üzerinde silmeler olan bağ taşına varasıya günümüze kalmıştır (Resim: 8). Bu duvar üzerinde dışarıdaki caddeye açılan birde talii kapı bulunmaktadır¹⁰. Stoa boyunca, alt 204 cm. lik bölümüne yiv ve setlerin işlenmediği, ion tarzı yirmi yüzlü sütun tamburları yatmaktadır. Bu sütunların üzerine geledor başlıklarının ekhinusu ion kyması ile bezenmiş, abakusu ise bir silme ile taçlandırılmıştır (Resim: 9). Yapının sıradan bir işçilikle yontulan ion düzenindeki üst yapısının, baştaban, friz ve saçaklık gibi öğeleri Roma çağı özellikleri göstermektedir. Ancak elimizde Hellenistik devir işçilikle ile bezenmiş başlıklara ait parçalar da bulunmaktadır (Resim: 10-11).

Temenos alanını kuzey ve güneyde iki çift dizi duvar sınırlamaktadır. Her iki yönde de, Stoaların temellerini oluşturan bu duvarlar boyunca, açığa çıkartılmış olan yapı öğeleri, dor düzenindeki Stoaları kanıtlamaktadır (Resim: 13). Güney Stoa'nın stilobatinin uzunca bir bölümü günümüze kadar korunmuştur (Resim: 12). Temenos alanından tek bir basamak halinde yükselen bu bloklara, sütunlar çift zivana ile bağlanmışlardır. Çoğu kaybolmuş olan sütun tamburlarının alt kısımları yirmi köşeli bir çokgen halinde bırakılmışlardır¹¹. Yapıya ait dor başlıklarındaki ekhinus ve bilezik (anule) ayrıntıları bunların hem Hellenistik hem de Roma çağında üretildiğini göstermektedir. Her ne kadar bütün bir baştaban yoksa da friz bloklarından hesap edilen sütun aralığı ölçüsü stilobattan elde edilen ölçü ile uyumlu olup, her sütun aralığına üç metop düşmektedir (Resim: 13). Friz blokları, Triglifler üzerine gelen bir silme ile taçlanmış olmaları ve metopun üstündeki ovolo silme bakımından

alışılğıelenden farklıdır¹² (Resim: 14). Ancak bu özenli ayrıntılar Roma Çağına ait friz bloklarında bozulmuştur (Resim: 15). Yine trigliflerin üst köşesindeki kulakların stili, (Resim: 14) yapının İ.Ö. 11 yüzyıldaki yapım evresini kanıtlamaktadır¹³. Gerek yapının saçaklık ayrıntıları, gerekse arslanbaşı çörtlenlerde uygulanan şema ve işçilik, güney ve kuzey stoda farklı olduğu gibi stoalar boyunca doğudan batıya doğru gidildiğinde de değişmektedir.

Yapımına Hellenistik devirde başlanmış olan temenos alanı ve çevresindeki stoalar, onarım ve eklemelerle daha karmaşık bir düzene ulaşmıştır. Bu karmaşık düzenin, arazinin daha da alçaldığı temenos alanının henüz kazılmamış olan doğu bölümünde bodrum kat çözümlerini de içermesi mümkündür.

(1) Denizciliğin yelken ve küreğe dayandığı, 16 yüzyılda da, Piri Reis, hem Sığacık koyunu, hem Tuzla'yı (Eski iskele) demirlemeye uygun yerler olarak belirlemektedir. Piri Reis Kitab-ı Bahriye, T.T.K. No:2 İstanbul, 1935, Sayfa 178, Harita 177 ve 181.

(2) Kentin sur duvarlarını Prof. Dr. Akarca İ. Ö. III. yüzyıla vermektedir. A. Akarca, Şehir ve Savunması, T.T.K VI. 15 Ankara 1972 s. 125. Buna karşın F.E. Winter sur yazıtlarının tarihlendirilmelerinden yola çıkarak İ.Ö. 200 civarını önermektedir. F. E. Winter, Greek Fortifications, University of Toronto Press Toronto, 1971, s. 236. Ancak hem bu duvarların inşası, hem de kentin yeniden düzenlenmesi İ. Ö. 304 - 303 yılı depreminden sonra Antigonos'un Teos'la Lebedos'u birleştirme (synoecism) programından sonra bir dönemde olmalı-Lebedos'u birleştirme (synoecism) programından sonra bir dönemde olmalıdır.

C. B. Welles, Royal Correspondance in the Hellenistic Period, A Study in Greek Epigraphy, Yale University Press, 1934, sayfa 25 ve 26.

(3) The Society of Dilletanti, Antiquities of Ionia, Vol. IV London 1881, S. 35-40 Lev XXII - XXV

(4) Y. Beguignon ve A. Laumonier. "Fouilles de Teos" BCH 1925, 49 s. 281 - 321 Lev. VIII

(5) Y. Boysal, "Teos Kazısı 1962 Kısa Raporu" TAD, 1962, XII, I Sayfa, 11-13, D. Çukuru Y. Boysal, "1962 Senesi Teos Kazıları Hakkında Kısa Raporu TAD, 1963, XII, 2, s 5 - 7 D. Çukuru

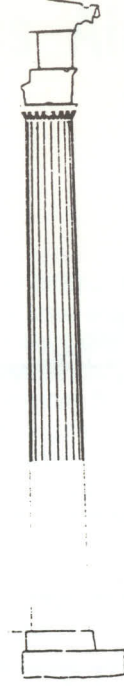
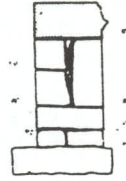
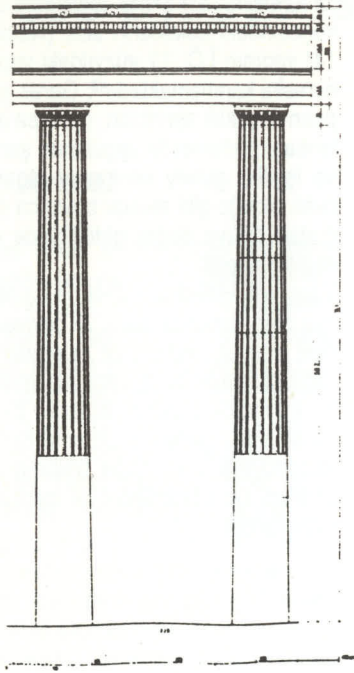
B. Ögün, "Teos Kazıları" TAD 1964, XIII - I s. 115 - 121 D. Çukuru Y. Boysal, "Teos Kazısı 1965 yılı Kısa Raporu" TAD 1965 XIV. I. 1. s. 231 - 233

(6) BCH. 1925, Lev. VIII

(7) The Society of Dilletanti, Antiquities of Ionia, Vol IV. London, 1881, s. 38. "... the pavement of the area in front of the temple was discovered; it had been bounded by a low wall, or more probably by seats, one of which was insitu".

(8) Batı Stoa'nın sütun aralığını veren bu çizim, şimdi British Museum; Department of Greek and Roman Antiquities arşivlerinde saklanan, 1862 kazılarını yapan R. P. Pullan'a ait not defterinde bulunmaktadır. Bu defterleri yerinde incelememe müsaade eden yukarıdaki adigeçen kurum yetkililerine ve bana bu konuda olanak sağlayan Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü yetkililerine teşekkürü sunmayı borç bilirim.

(9) Bu fotoğraf, 1924 yılı Teos Kazılarına aittir. Atina Fransız Arkeoloji Enstitüsünde saklanan bu kazıların belgelerini, yerinde incelememe

yardımcı olan bu enstitü yetkililerine, bu vesile ile teşekkürlerimi sunarım.

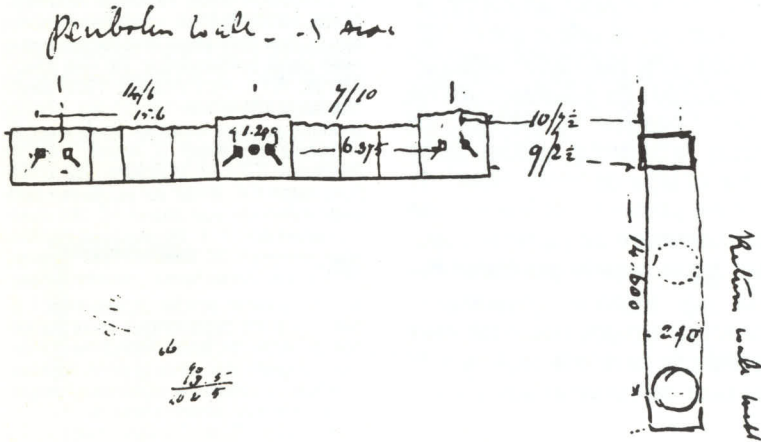
(10) "Çukurun hemen hemen ortasında doğu batı yönünde bir cadde ortaya çıkarılmıştı. Bunun tam karşısında temenos duvarının baş kapısı bulunmaktadır." B. Ögün, "Teos Kazıları" TAD 1964, XIII - I.S. 115 Resim, 1 - 2

(11) Korunagelen tek bir tambur ve yarım bir başlıktan başlayarak yapılan projeksiyondur. dor düzenindeki stoaların sütunları çok nari oranlarda bulunmuştur. Ancak elde edilmiş yükseklik, elimizde daha çok ögesi bulunur. ion düzenindeki stoa ların yüksekliğine yakındır. 1985 yılında yapılan araştırmalarda ortaya çıkarılan öğelerde, dor düzenindeki stoaları Roma çağındaki daha kesin bir restitüsyonu yapmak mümkün olacaktır.

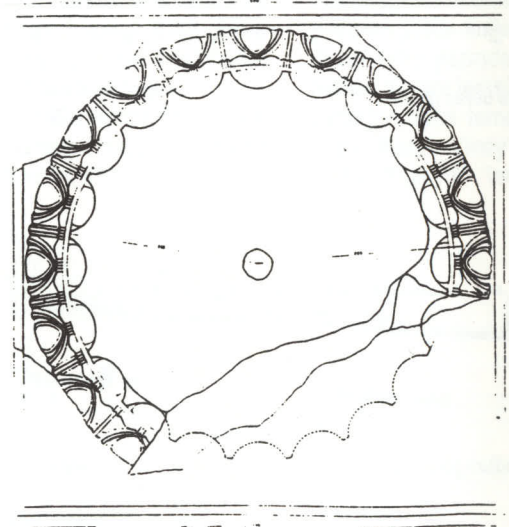
(12) Metopların üstündeki silmenin bir diğeri örneği, bir kymareversa, Labraunda'da 4. yy ikinci yarısında görülmektedir. P. Hellström ve T. Thieme "The Androns at Labraunda" Medelhausmuseet, Bulletin 1981, 16. S. 73 - 74 Trigliflerin üzerindeki taç ise Priene'de henüz Kuzey Stoa'da; T. Wiegand ve H. Schrader Priene, Berlin, 1904, Abb. 188, hem de tiyatronun proskenesinde görülmektedir. A. Vorgerkan, Das Theater von Priene, Münchener 1924, tafel XIX, XX, XXV

(13) Triglif kulakları konusunda son tartışma için bakınız W. Martini "Das Gymnasium von Samos" Samos XVI, Bonn 1984, S. 82

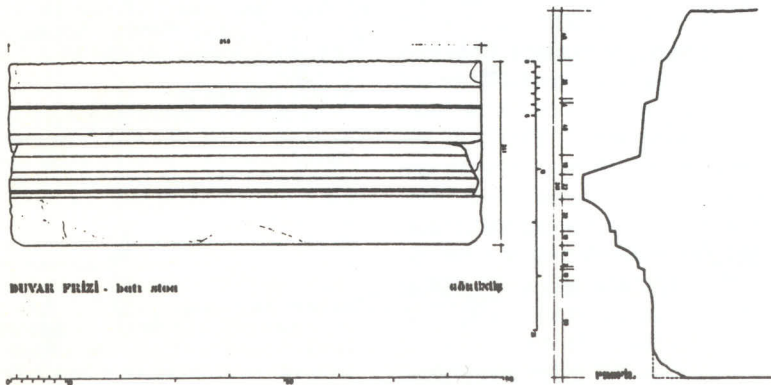
Resim: 6 Batı stoanın mimari düzeni

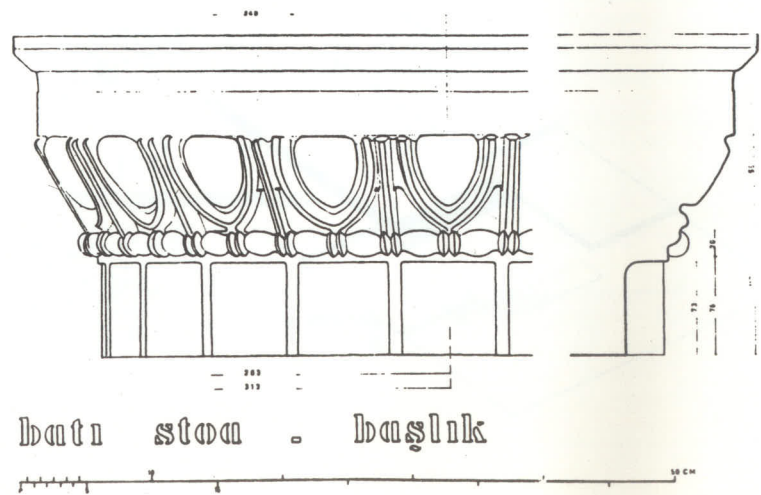
Resim: 7 1862 Pullan çizimlerine göre temenos alanı güneybatı köşesi

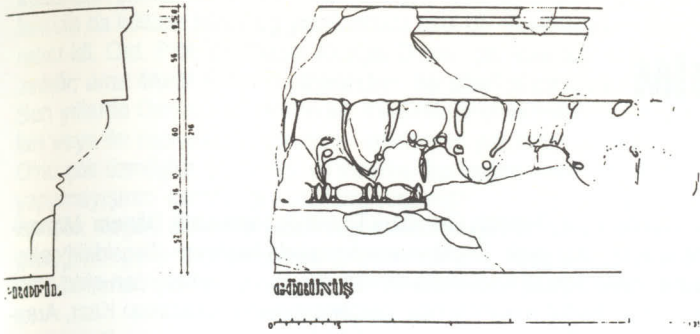
Resim: 9 Başlık planı

Resim: 8 Bağ taşı

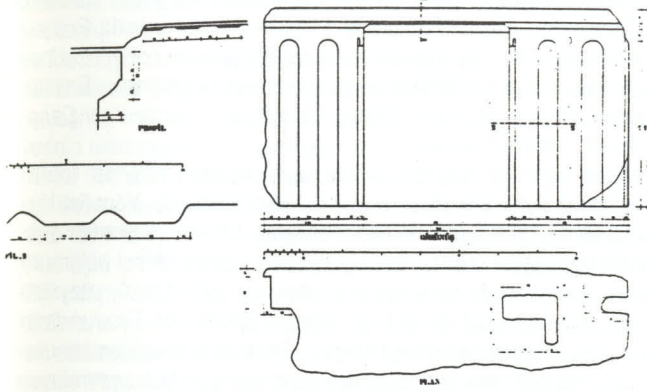

Resim: 10 Başlık-kesit görünüşü

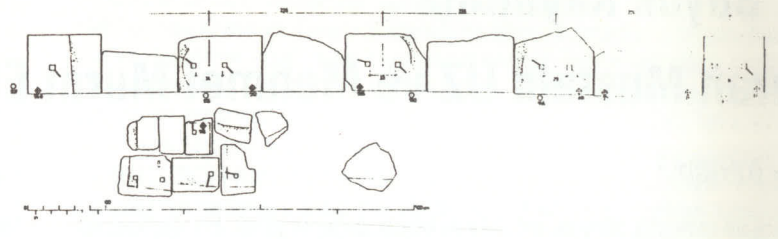

BAŞLIK 2 Batı stoa

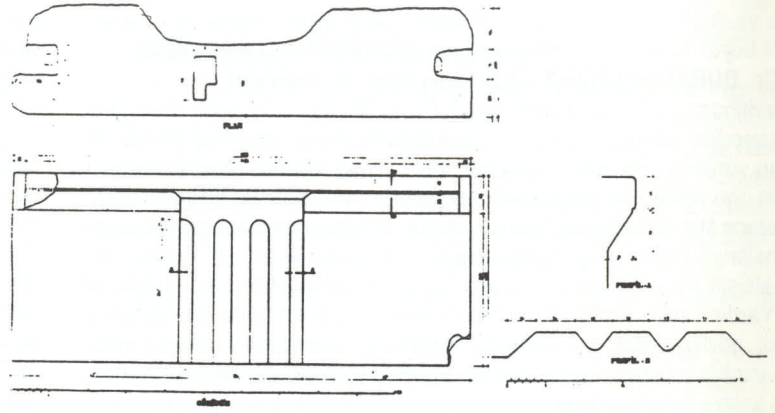
Resim: 11 Batı stoa, Hellenistik devir başlık kesiti

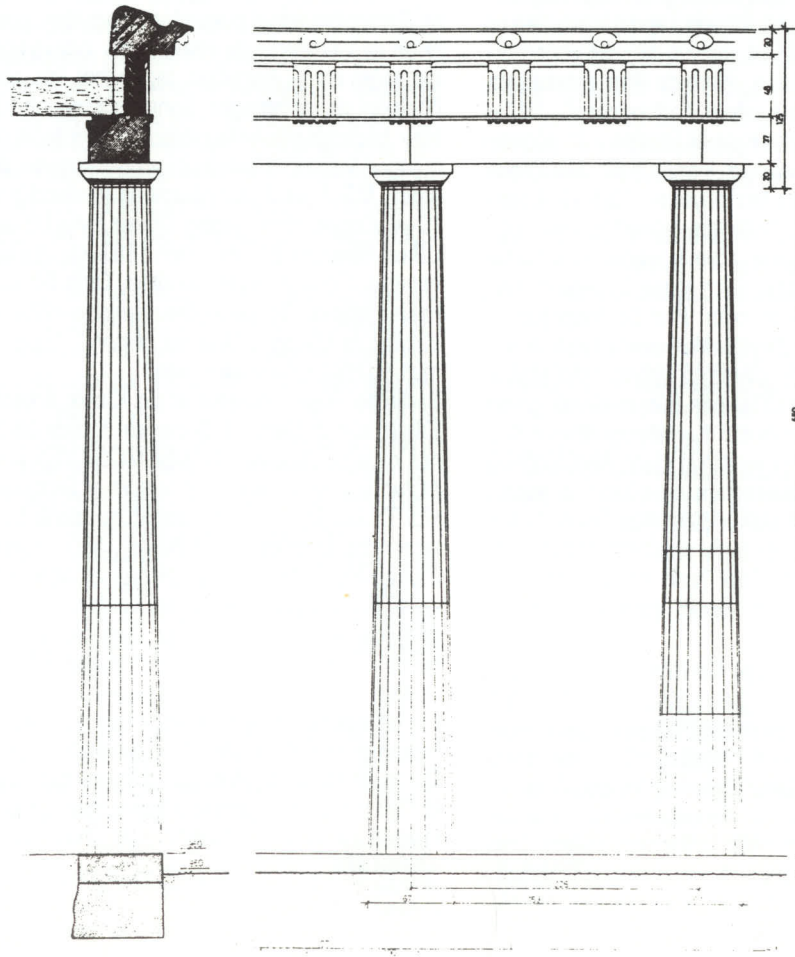
Resim: 14 Kuzey stoa Hellenistik devreye ait friz bloğu.

Resim: 12 Güney stoa, stylobat

Resim: 15 Güney stoa Roma Çağı friz bloğu.

Resim: 13 Dorik stoa

Yitirmiş Olduğumuz İki Büyük Değer

Mükerrem (Osman) ANABOLU*

Birbirlerinden ayrı zamanlarda yaşam yolunun bir kısmını beraber yürümüş olduğum (her ikisi de doktora çalışmalarını benim yönetiminde hazırlamışlardı) İki idealist insan vardı. Bunların ikisi de, kendilerini olağanüstü iyi yetiştirmiş olan birer arkeolog - mimar idiler. Çizimleri güzeldi. İyi araştırmacı, iyi hoca idiler. Türkiye'yi iyi tanıdıkları kadar Türkiye dışı ülkeleri de iyi tanırlardı. Ufukları genişti. İyi analiz, iyi sentez yaparlardı. İyi İngilizce bildiklerinden Türkiye'nin ve Türkiye'deki değerlerin dışardaki tanıtımına katkıları da büyük olmuştu. Her ikisi de, titiz mi titiz'diler. "Az" ile, "Orta" ile "İyi" ile yetinmeyip "En iyi" yi ararlardı. Bu nedenle de, ellerinden pek hızlı iş çıkmazdı.

1942'de Ankara'da doğmuş ve Ankara'daki O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi'nden mezun olup aynı yerde yüksek lisans çalışmalarını tamamlamış

olun Dr. Murat Erdim, kazılarda da çalışmıştı. Ord. Prof. E. Akurgal'ın yayınlarından birçoğundaki çizimler, kendisininidir. Doktora tezinde, Murat Erdim, Güneydoğu Anadolu'daki dikdörtgen planlı, düz çatılı kerpiç konutların bir yaşam biçiminin sonucu ve gereği olup günümüze gelinceye kadar yüzyıllar boyunca tekrarlanagelmış olduklarını bize göstermiştir. İzmir'deki Ege, Mekke'deki Hm - al Oura ve Kıbrıs'ta Lefke'deki üniversitelerin mimarlık bölümlerindeki öğretimde görev almıştır. Ufak tefek vücut yapısı ile yaşını belli etmeyen yüzü nedeni ile kimse onun yirmi yıllık öğretim üyesi olduğuna inanmazdı.

1946'da Ankara'daki O.D.T.Ü. Mimarlık Bölümü'nde mimarlık, 1974'de Amerika Birleşik Devletleri'nde Bryn Mawr College'deki Klasik Arkeoloji ve Yakınoğu Arkeolojisi Bölümü'nde arkeoloji öğrenimi görmüş olup bu

sonuncusunda yüksek lisans çalışmalarını da tamamlamış olan Dr. Mustafa Uz, yurda dönüşünden sonra bir süre Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bakanlığı'nda ve bir süre de Türk Tarih Kurumu'nda çalıştıktan sonra 1977'de akademik kariyere girmiştir. Atanmış olduğu E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi'ndeki çalışmaları sırasında, ünlü Hellenistik Dönem mimarı ve mimarlık kuralcısı Hermogenes'le ilgilenmiştir. Bir tutkuya dönüşmüş olan bu ilgisi, onu, Hermogenes'in başyapıtlarından biri olan Teos (bugünkü Seferihisar) daki Dionysos Tapınağı'nı kazmağa doğru itmiştir. 1979'dan başlayarak Teos'daki Dionysos Tapınağı'nı kazmıştır. Dr. Mustafa Uz, zaman zaman kişisel kazancını bu uğurda harcayacak kadar bu çalışmalara kendisini kaptırmıştır. Nitekim doktora tezi de, Teos'daki Dionysos Tapınağı üzerine dir. Ne yazık ki her iki büyük değer

doktora tezleri de, yayınlanabilmiş değildirler. Sadece Dr. Mustafa Uz, 1988'de Berlin'de yapılmış olan Uluslararası Hermogenes Symposium'unda çalışmalarının son durumunu bilim dünyasına anlatabilme olanağını bulmuştur. Murat Erdim'in aksine çok uzun boylu olan ve fazla duygusal bir yapıya malik olduğunu her hali ile belli eden Mustafa Uz'un sağlık durumu pek iyi değildi.

1992'de her iki büyük değeri de, beklediğimiz bir şekilde yitirdik. Bu yetişmiyormuş gibi gene büyük bir değer arkeolog aynı zamanda da sosyolog olan Doç. Dr. Ülgür Önen de, kendilerini izledi. Anıları, hep canlı kalacaktır. Aile üyelerinin, yakın arkadaşlarının ve öğrencilerinin acılarını paylaşıp, Allah'tan başka acı görmemelerini dilerim.

Murat ERDİM

Nekroloji :

İki Büyük Kaybımız

Duran Mustafa UZ ve Mehmet Murat ERDİM

Ömer ÖZYİĞİT *

Arkeoloji ve mimarlık dünyası üst üste iki büyük değerini yitirdi. En üretken dönemlerinde aramızdan ayrılan Duran Mustafa Uz ve Mehmet Murat Erdim, uzmanlık alanlarında ender rastlanan kişilerdi. Her ikisi de yıllarca arkeolojik kazılarda bulunmuş ve antik çağ mimarlığı ile ilgili çok sayıda çalışma yapmışlardı. Büyük sevgi ile bağlandıkları taşınmaz kültür varlıkları üzerine yaptıkları arkeoloji, mimari ve restorasyon çalışmaları, hiçbir zaman unutulmayacaktır. Kişilikli ender korumacılar olan bu bilim adamlarımız, son 10 yılda hızla yitirilen kültür ve doğa varlıklarımız için son derece duyarlıydılar. Eksiklikleri bu da-va için de büyük kayıptır. Yerlerinin kolayca doldurulması mümkün değildir.

Y.Doç.Dr. DURAN MUSTAFA UZ 24 Nisan 1946 - 18 Aralık 1991

12 İon kentinden biri Teos ile özdeşleşen Duran Mustafa Uz, antik dünyanın mimarlık yapıtları üzerine iyi bir uzmandı. Kendisini ilk kez Ord. Prof.Dr. Ekrem Akurgal'ın yürüttüğü Bayraklı Kazısı'nda 1970 yılının Ağustos ayında tanıdım. O tarihten onu yitirdiğimiz tarihe kadar kendisinde gördüğüm en belirgin özelliği son derece titiz, dikkatli çalışmasıydı. Büyük titizlikle ayrıntılara girerek yaptığı çalışmalarıyla her biri eser niteliği taşıyan çizimlerini yaratmıştı. Çalıştığı konularda stilistik ve sanatsal ayrıntıları, başarıyla ayırdedebilen bir duyarlılığa sahipti. Yardımsever kişiliğiyle de öğrencilerini çeşitli alanlarda özendirir ve onlara yol göstermekten geri kalmazdı. Kendisinin aramızdan zamansız ayrılmasıyla yaptığı bu çalışmalar ve mimari tarihinde uğraştığı sorunların çözümleri yarıda kalmış bulunmaktadır.

D. Mustafa Uz, 24 Nisan 1946 yılında Ankara'da doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Ankara Koleji'nde gördü (1952-1963). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nin Mimarlık Bölümü'nü 1969 yılında bitirdi. Aynı fakültenin Şehircilik Bölümü'nün Master Programına devam etti. Ord. Prof.Dr. Ekrem Akurgal'ın başkanı olduğu Eski İzmir-Bayraklı Kazısı'nın mimarlığını 1968-1970 yıllarında üstlendi. 1971 yılında Türk Tarih Kurumu'nda mimar olarak görev alıp, Bayraklı kazıları'nın planlarını düzenledi. Arkaik döneme ait Athena Tapınağı'nın plan ve çizimlerini tamamladıktan sonra, Bayraklı'nın M.Ö.4. yüzyıla ait kent yerleşimini çizdi¹. Kazandığı M.Farley Bursu ile 1971-1974 yıllarında Pennsylvania'da "Bryn Mawr College'deki "Classical and Near Eastern Archaeology" Bölümü'nde, arkeoloji dalında "Master" yaptı. Profesör Kyle M.Phillips, Jr. yönetiminde Arkaik dönemin sonunda çalışan Attika siyah ve kırmızı figür tekniğinde vazolar boyamış olan Ressam Oltos üzerine tez hazırlayarak 13.5.1974 tarihinde Magistri Artium derecesini aldı. Prof. K.M. Phillips'in yönettiği İtalya'daki Siena, Murlo Etrüsk kazılarına katıldı. Bu kazılarda çizimler yaptı. Yine bu yıllarda master yapmış bulunduğu Pennsylvania'daki Byrn Mawr College'in Klasik ve Yakın Doğu Arkeolojisi Bölümü'nün başkanı olan Prof.Dr. Machteld J. Mellink'in Semayük kazılarına katıldı. Buradaki Büyük Megaron'u kazarak mimarisini inceledi. Kızılbel tümülüsünün onarımını planlayıp uygulamaya koydu. Yunanistan'da 1974-1975 yıllarında Korinith kazılarında mimar olarak görev yaparak kazı başkanı Charles K.Williams'a yardım etti. Korinith agorasının Klasik, Hellenistik ve Roma dönemlerindeki yapısını inceleyip çizdi. Ayrıca güney stoası ile agoradaki tapınakları yeniden ele alarak restitüsyon çizimlerini yaptı. 1976-1977 yıllarında Turizm Bankasında mimar olarak çalışırken Öncü Tesisleri ile Antalya Yat Limanı çevresindeki sit alanında tarihi yapıların rölöve, restorasyon projelerini çizmiştir. 1977 yılında yeniden Türk Tarih Kurumu Mimarlığını üstlendiği sırada Erythrai ve Bayraklı kazılarının mimari çizimlerini yapmıştır².

Açılan sınavı kazanarak 10 Ekim 1977 tarihinde Ege Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kent Plânlama Bölümünün, Mimari Çevre Korunması Dalında³ asistan olarak göreve başladı. Bu görevi sırasında mimari tasarım, geleneksel kent mimarlık tarihi, restorasyon ilke ve yöntemleri konularında dersler verdi ve rölöve stajları yürüttü. 1979-1980 yıllarında İzmir Kemeraltı ve Buca'daki tarihi sitlelerin ön tespit çalışmalarına katıldı. 1981'de Adana Kemeraltı Çarşısı Camii'nin restorasyon çalışmalarında görev yaptı. 1982'de Antalya Kaleiçi, Eski Liman Çevresindeki tarihi yapılardan bir bölümünün rölövelerini gerçekleştirdi. Yine aynı yıl Adana'daki Kemeraltı Çarşısının rölöveleri ile restorasyon projelerinde çalıştı. Ayrıca İzmir Kemeraltı Sit Bölgesi tespit ve temel işlemlerinde görev aldı.

1980 yılından bu yana, Teos'da Dionysos Tapınağı, Hellenistik Dönem Mimari- si üzerine araştırmalar yaptı. Önceleri araştırmalarla başlayan Teos'daki çalışmaları daha sonra sondaj kazıları ile devam etti. Bu çalışmalardan elde ettiği sonuçları, her yıl Kültür Bakanlığı'na gerçekleştirilen Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumuna bir bildiriyle sundu.

1985 yılında "Society of Antiquaries of London" tarafından İngiltere'ye davet edildi. Londra'da Teos çevresinden gelen malzemeler üzerinde çalışmalarda bulundu. British Museum'un arşivleri ve kütüphanesinde, 1862 yılında Teos'daki Dionysos Tapınağı'nda R.P. Pullan tarafından yapılan kazılar ile ilgili belge ve kazı notlarını inceledi. Yine aynı yurt dışı araştırma gezisi sırasında Atina Fransız Okulu'nda (Ecole Française d'Athènes) 1924 yılında Fransız araştırmacılar tarafından Teos'da yapılan kazılarla ilgili plan ve notlar üzerinde çalışmalarda bulundu. 5 Kasım 1985'de Londra'da Klasik Araştırmalar Enstitüsü'nde ve 6 Aralık 1985'de de Atina Fransız Okulu'nda "Teos'da Yeni Çalışmalar" başlıklı slaytlı konferanslar verdi.

"Teos'daki Dionysos Tapınağı" başlıklı Doktora tezini Ağustos 1987'de teslim etti. Doktora tezi Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından 13 Ocak 1988 tarihinde kabul edilerek "Doktor" ünvanını aldı. Dr. Duran Mustafa Uz, beş bölümde topladığı doktora tezinin birinci bölümünde Teos Dionysos Tapınağı'nda daha önceleri yapılmış olan 18-20. yüzyıllardaki araştırma ve kazılardan söz etmektedir. İkinci bölümde ise Teos'un tarih ve coğrafyasının yanı sıra, tapınağın inşa edildiği Teos'un taş ocakları konusunu ele almıştır. Üçüncü bölümde tapınağın temenos alanı ve bunu çevreleyen stoalar üzerinde durmuştur. Bu çalışmalar sonucunda güneyde ve kuzeyde Dor, doğu ve batı yönlerinde ise İon düzeninde yapılmış stoaların Hellenistik dönemde inşa edildiğini ve Roma döneminde de yenilendiğini ortaya koymuştur. Tezin dördüncü bölümünde de tapınağın yapısını ayrıntılı olarak ele almıştır. Tapınağın temel planından sonra tüm duvarlarını incelemiş, sütunların başlıkları ile kaidelerini de detaylarıyla ortaya koymuştur. Öte yandan bu bölümde tapınağın antea, baştaban (epistylus), friz, akroter, geison, sima gibi diğer yapı öğelerini de anlatmıştır. Sonuç bölümü olan beşinci bölümde ise, Vitruvius'un bize bildirdiği gibi heksastylos bir peripteros olan ve yanlarda 11 sütuna sahip bulunan tapınağın evrelerini ortaya koyarak ilk kez Hellenistik dönemde yapıldığını, MS. 1. ve 2. yüzyıllarda da yenilendiğini göstermiştir.

10 yıl süreyle görev yaptığı Dokuz Eylül Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nden 1987 yılının Ekim ayında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne Araştırma Görevlisi olarak naklen atandı. Bu yeni görev yerinde 1989'da Y.Doçent oldu. Burada "Introduction to History", "Ancient History", "European History" ve "Art and Architectural History" derslerini verdi.

Berlin'de Freie Universität at'nin Klasik Arkeoloji Bölümü ile Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün Mimarlık Şubesinin birlikte 28-29 Temmuz 1988 günü düzenlenmiş olduğu Uluslararası "HERMOGENES und Die Hochhellenistische Architektur" kollokyumuna "The temple of Dionysos at Teos" başlıklı bildirisiyle katıldı. Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü tarafından İzmir'de 11-14 Nisan 1990 tarihleri arasında düzenlenen "Ege'de Zaman-Kültür-Mekan Sempozyumu"nda "Attik-Ion Kaideleri" başlıklı bildiri verdi. Bu bildiride Attik-Ion tipi kaidenin başlangıcından günümüze kadar olan gelişimini ayrıntılarıyla anlattı. Son olarak ölümünden altı ay kadar önce İstanbul'daki Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü tarafından Arkaik Dönem Mimarlığı üzerine 1991 yılının Mayıs ayında düzenlenen bir sempozyumda Teos'daki Arkaik dönem mimarlık buluntularını dünyaya tanıttı.

Yukarıda sözünü ettiğimiz çalışmalarıyla yurt içinde ve yurt dışında tanınan Duran Mustafa Uz, Arkeoloji dünyası için büyük bir kayıptır. Çok duygusal bir kişiliğe sahip olan değerli arkadaşımız, genç yaşta en verimli zamanında aramızdan ayrılmıştır ve hiçbir zaman unutulmayacaktır.

YAYINLARI

1) "Teos Dionysos Tapınağı Temenos Alanı", III. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1981 227-242.

2) Teos'daki Dionysos Tapınağı, İzmir 1987 (Basılmamış Doktora Tezi).

3) "The Temple of Dionysos at Teos", HERMOGENES und Die Hochhellenistische Architektur 1990 Mainz am Rhein, 59-61.

* Doç.Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi.

Dr. MEHMET MURAT ERDİM 12 Ağustos 1942 - 21 Ocak 1992

Geleneksel konut mimarlığı ve antik yapıların röleve ve restorasyon projeleri üzerine uzman olan Mehmet Erdim, en iyi restoratörlerimizdendi. Geçmişteki kültürlerin zaman boyutunun tükenmediğini savunan Erdim, günümüzün yapılarında da kültürel sürekliliği yakalamakta usta idi. Restitüsyon çizimlerinde yaratıcı idi. Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal O'nun için söylediği "Çok kişi güzel çizebilir; ama Murat Erdim'in çizgisinden bal akar" sözünü sık sık yinelemiştir. Son yıllarda Osmanlı dönemine ait mimarlık örneklerimizin ya tümden yıkılmaları veya ön cephelerinin korunup, arkalarının yok edilerek betonlaştırılmaları, O'nu çok üzmüştür. Bu yanlış ve insanlık dışı uygulamalar karşısında bir şeyler yapamayışının çaresizliğini çok kere yaşamıştır. En yoğun uğraş alanı eğitilicilik idi. Çok değerli uzmanlar yetiştirmiştir. 1982 yılında Erythrai kazılarında birlikte yaptığımız çalışmalar sırasında kendisini daha iyi tanıma fırsatını elde etmiştim. Zamansız yitirilişi, çok sayıda çalışmasının yarıda kalmasına neden olmuştur.

Y. Mimar-Restorasyon Uzmanı Dr. Mehmet Murat Erdim, 12 Ağustos 1942 tarihinde Ankara'da doğdu. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimar Bölümünü 30 Haziran 1967'de bitirdi. Aynı yıl Ankara Büyük Tümülsü'nün kazısında mimar olarak çalıştı. 1968 yılında ODTÜ, Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Bölümü'nde yüksek lisans yapmaya başladı. 1969-1972 yılları arasında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nde Anıtları Koruma Mimarı olarak, Perge ve Efes antik tiyatroları restorasyon uygulamaları, Diyarbakır ve Malazgirt surları restorasyonu ile Eskişehir'de Yeşil Efendi Evi restorasyonu, Eskişehir Bölge Müzesi inşaatı ve Eskişehir Yunus Emre Enstitüsü mimari projesi ve inşaatı kontrollüklerinde bulundu. Bu görevi sırasında birçok ören yerinin restorasyon önerisini hazırladı.

ODTÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Bölümü'nde "Eski Pertek Kalesi Koruma-Restorasyon ve Geliştirme Önerisi" başlıklı yüksek lisans tezi ile 29 Temmuz 1970 tarihinde "Restorasyon Uzmanı-Yüksek Mimar" derecesini elde etti. Yine aynı yıl Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde "Tarihi Yapıların Envanterleme Sistemi ve Avrupa Konseyi'nin Önerdiği Yenilikler" konulu bir konferans verdi. 1971'de İngiltere'de York ve New Castle'da beş haftalık olarak düzenlenen Anıtların Korunması Seminerine British Council bursuyla katılmıştır. Yine 1971 ve 1972 yıllarında Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal Başkanlığında yürütülen Eski İzmir (Bayraklı) kazılarında mimar olarak katıldı. Çok sayıda mimari plan ve rökonstrüksiyon çalışması yaptı⁴. Athena Tapınağı'nın planını Mustafa Uz ile birlikte çizdi. Ayrıca bu tapınağın çok sayıda perspektif çizimini gerçekleştirdi. Yine tapınağa ait Aiol sütun başlıklarının çizimlerini yaptı. Kendisinin Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal tarafından hazırlanan ve yayınlanan birçok kitapta plan, figür ve rökonstrüksiyon çizimleri bulunmaktadır⁵.

1974 yılında Ege Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Akademisi, Mimarlık Bölümü'nde Asistan olarak göreve başladı. Burada tarihi çevre üzerine mimari dersleri verdi. 1975-1982 yılları arasında Ege Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Mimari Bölümü'nde, Mimari Tasarım derslerinin yanı sıra Ölçme ve Tarihi Yapı Araştırması derslerini; ayrıca Tarihi Çevre Araştırma-Koruma ve Restorasyon Bölümü'nde, Malzeme ve Yapı Bozulmaları ile Tespit/Ölçme/Restorasyon Projesi üzerine dersler verdi.

1974'de Antalya, 1975'te ise İzmir'de yerleşme dokularında röleve çalışmaları yaptı. 1975'te Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne Birgi Aydınolu Türbesi'nin restorasyon projesini, yine aynı yıl İzmir Belediyesi'ne İzmir'deki Konak Saat Kulesi'nin 1974 depremi sonucunda yıkılan üst bölümüyle ilgili rölevesini hazırladı ve Saat Kulesi'nde restorasyon uygulaması yaptı. 1976'da Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nde İzmir - Sığacık Kalesi'nin röleve ve restorasyon projesini hazırladı. Yine aynı yıl, Birgi'de yerleşme dokusunda röleve çalışmaları yaptı. 1978'de Aşağı Fırat Havzası'nda ve 1979'da da Çeşme'nin Alaçatı Beldesi'nde eski dokuda röleve çalışmalarında bulundu.

1980 yılında ICOMOS- Anıtlar ve Sitler Uluslararası Konseyi'nin Roma'da toplanan Genel Kurulu'na Türkiye Milli Komite Üyesi ve Delegesi olarak katıldı. Ayrıca Verona'da Tarihî Yapıların Yapısal Sorunları Sempozyumu'nda da bulundu. Yine aynı yıl Ankara'da 28 Eylül-4 Ekim tarihleri arasında Uluslararası Kerpiç Koruma Sempozyumu'na bir bildiri sundu.

Mehmet Murat Erdim Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Tarihi Çevre Araştırma-Koruma ve Restorasyon Bölümü'nde yaptığı "Anadolu'da Geleneksel konut Birimi : Art Zamanlı ve Eş Zamanlı İlişkilerin İrdelenmesi ve Fırat Havzası Konutlarında Plan Tipolojilerinin Çözümlemesi Üzerine Bir Yöntem Araştırması" adlı tezi ile 25 Şubat 1981'de Bilim Doktoru ünvanını aldı.

1982 yılında görev yaptığı Dokuz Eylül Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nde tasarım dersleri, Kent Planlama Bölümü'nde Yeni Foça, Çeşme Koruma ve Geliştirme Mevzii İmar Planı gibi konularda danışmanlık yaptı. İzmir-Viking Kâğıt Fabrikası Atatürk Anıtı Tasarımını hazırladı. Yine aynı yıl Roma'da ICCORM tarafından düzenlenen Restorasyon Eğitimi Koordinatörleri Uluslararası Toplantısı'na gözlemci olarak katıldı. 1982 yılında ay-

rica Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal başkanlığında yürütülen Erythrai kazıları sırasındaki antik tiyatro çalışmalarına katıldı⁶. Orta Doğu Teknik Üniversitesi tarafından Ankara'da 16-22 Mayıs 1982 tarihleri arasında düzenlenen Uluslararası Vernaküler ve Neo-Vernaküler sempozyumuna katıldı.

1983 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'na Birgi ve Çevresi Koruma-Restorasyon ve Geliştirme Planlaması Araştırması Projesi Önerisi hazırladı. Ayrıca Alaşehir çevresinde Ege Bölgesi bağ evlerinde geleneksel ve tipolojik özellikler üzerine bir araştırma yaptı ve bu araştırması E. Akurgal'ın Eski İzmir kitabında bir ek yazı biçiminde yayınlandı⁷. 1983 yılında iki aylık Unesco bursuyla Roma'da ICCROM Kütüphanesi'nde tarihi anıt ve yapıların malzeme ve yapı bozulmalarının nedenleri, araştırma yöntemleri ile koruma teknikleri üzerine incelemeler yaptı. Yine aynı yıl İzmir'in Yeni Foça ilçesinde yerleşme dokusunda röleve çalışmalarında bulundu.

1983-1985 yılları arasında, İzmir'den ayrılarak Suudi Arabistan'da, Mekke'de Umm Al Qura Üniversitesi Mühendislik ve İslami Mimari Fakültesi'nde Asistan Profesör olarak görev yaptı. Bu görevi sırasında Temel Tasarım dersleri verdi ve stajlar yönetti.

1985 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi'nin İzmir'de düzenlediği, Ege'de Mimarlık Sempozyumu'na "Ege Bölgesi Bağ Evleri Mimarisi Geleneği" başlıklı bildirisi ile katıldı.

1985 ve 1986 yıllarında Amerika'da Mississippi Üniversitesi'nde Yapı ve Çevre Koruma Çalışmaları, "Main Street and Down Preservation" yaklaşımları üzerine kaynak ve Örnek taraması yaptı. Yine bu zamanda Amerika'da Halk Kültür Ürünleri çalışma metodolojisi ve Tarihî Arkeoloji yaklaşımları konusunda ayrıntılı çalışmalarda bulundu. Mississippi Üniversitesi'nde The Center for the Study of Southern Culture'da "Anadolu'da Geleneksel Konut Tipolojisi ve Halk Yapı Sanatı" konulu bir konferans verdi. 1986 yılında ise İzmir'de "Kruenberg Örneği Işığında Türkiye'de Oluşmuş Kentlerde Yenileme" konulu bir bildiri sundu.

1987-1989 yılları arasında yine Suudi Arabistan'da, Mekke'de Umm Al Qura Üniversitesi'nde Mühendislik ve İslami Mimari Fakültesi'nde asistan Profesör olarak yeniden görev aldı. Bu görevi sırasında yine tasarım ve Yapım dersleri verdi ve diploma projeleri yönetti.

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nün, Endüstri Ürünleri Dizaynı Anabilim Dalı'nda 15 Eylül 1990-15 Ekim 1990 tarihleri arasında öğretim görevlisi olarak çalıştı. Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık bölümü tarafından İzmir'de 11-14 Nisan 1990 tarihleri arasında düzenlenen "Ege'de Zaman-Kültür-Mekân Sempozyumu'na "Anadolu'da Kültürel Süreklilik ve Priene'den Alsancak Konutlarına Tipolojik ilişkiler" başlıklı bir bildiri sundu. Bu bildirinin amacı kültürel süreklilik olgusunun Ege Bölgesi'ne özgü Priene/Alsancak konutları bağlamında örneklenmesi idi. İzmir'deki görevinden istifa ederek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Lefke Üniversitesi, Mimarlık Bölümü öğretim üyeliğine geçti. Lefke'de 1992 yılının ilk ayında yaşama gözlerini yu man M. Murat Erdim, evli ve iki çocuk babası idi.

Taşınmaz kültür varlıklarımız üzerinde önemli çalışmalar yapan, çok sayıda değerli eleman yetiştiren ve çizgisinden bal akan Mehmet Murat Erdim yaptıklarıyla sonsuza dek yaşayacaktır.

YAYINLARI

- 1) "Antik Side Tiyatrosu Restorasyonu", Önyasa Dergisi, 1972, cilt:7, sayı: 7-8, s.12-13.
- 2) "Adayıman'da Bir Kerpiç Ev", ODTÜ-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 1979, cilt: 5, no: 1, s.69-79.
- 3) "Uluslararası III. Kerpiç Koruma Sempozyumu Sonuçlarının Bir Değerlendirilmesi", MTRE Bülteni, İTÜ-Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü, 1981, no: 13-14, s.24-28.
- 4) "Anadolu'da Geleneksel Yaşama Birimleri", Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 1982, sayı: 3, s.122-147.
- 5) "Ege Bölgesi Bağ Evleri Mimari Geleneği", Bildiriler: Ege'de Mimarlık Sempozyumu, (Derleyen: M. Başakman), İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Müh. Mim. Fak., 1986, s.165-178.
- 6) "Kruenberg Örneği Işığında, Türkiye'de Oluşmuş Kentlerde Yenileme", Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayını, 1987, s.3-7.

DİPNOTLAR

- 1) Ekrem Akurgal, Eski İzmir I, Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı, Ankara 1983. Bu kitapta D. Mustafa Uz'un çok sayıda plan ve restitüsyon çizimleri bulunmaktadır.
- 2) D. Mustafa Uz Erythrai kazılarında da bulunmuştur. 1977 yılında Erythrai'daki Klasik dönem yapılarının mimarisini de çizmiştir: Ekrem Akurgal, Erythrai, An ancient ionian city, İzmir 1979.
- 3) Bu bilim dalı daha sonra "Tarihî Çevre Araştırma-Koruma ve Restorasyon Bölümü" adını almıştır. Daha sonra da Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nden ayrılan bölümün son adı "Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı" olmuştur.
- 4) Bkz. dipnot 1.
- 5) E. Akurgal, The Birth of Greek Art, London and New York 1968; aynı yazar, Urartaische und altiranische Kunstzentren, Ankara 1963; aynı yazar, Ancient Civilizations and Ruins of Turkey, İstanbul 1969.
- 6) M. Murat Erdim'in yine Erythrai ile ilgili birçok çizimleri bulunmaktadır. Bkz. dipnot 2.
- 7) E. Akurgal, Eski İzmir I, Ankara 1983, 115-118.

Sn. M. Murat Erdim ve D. Mustafa Uz için

Ekrem AKURGAL*

Dr. Mustafa Uz arkeolojiye büyük ilgi duyan bir mimardır; bu yüzden mimarlığı bırakıp kendisini antik çağ mimarisine adadı ve bu alanda kısa sürede büyük övgüye değer başarıya ulaştı. Dr. Uz, Eski İzmir (Bayraklı) kazılarının üyesi idi. Dr. Murat Erdim Mekke'ye öğretim üyesi olarak gidince Bayraklı kazısında onun yerini aldı. Mustafa Uz bir aralık TTK'da çalışarak Bayraklı kazılarına yardımcı oldu.

Arkeolojiye olan yakın ilgisini gözönünde tutarak onun Amerika'da staj görmesini Prof. Machteld Mellink aracılığı ile sağladım. Orada yaptığı başarılı çalışmalarla Mustafa Uz Amerikalı arkeologların beğenisini kazanarak onlarla birlikte Ellas'ta (Yunanistan'da) önemli çalışmalar yaptı.

Kısa sürede arkeoloji çalışmalarında birikim ve deneyim kazanan Mustafa Uz 1979 yılında Teos'ta Dionysos tapınağını kazanmaya başladı ve kısa zamanda önemli sonuçlar elde etti. Kültür Bakanlığı'ndan yeterli destek bulamayan Mustafa Uz, ailesinin yardımını sağlayarak kazılarını örnek bir biçimde sürdürdü. Titiz çalışmaları sonunda bugüne değin M.Ö. 3. ya da 2. yüzyılda yapılmış olduğu kabul edilen Dionysos Tapını'nı halen ayakta duran yapısının Kismen Augustus (M.Ö. 27 - M.S. 14) ve daha çok Hadrian (M.S. 117 - 138) dönemine ait olduğunu ortaya koydu. Çalışmalarının sonuçlarını 1987'de Paris'te bir sempozyumda ve 1988'de Berlin'de, 14. Arkeoloji Kongresi'nde sunduğunda büyük bir beğeni kazandı. Mustafa beyin en verimli çağında

aramızdan ayrılışı Türk arkeolojisi için büyük bir kayıptır. Dr. Mustafa Uz'u çok değerli bir meslekdaşımız olarak hep sevgi ile anacağız.

Dr. Murat Erdim'i ilk defa bir yıl süre ile konuk profesör olarak ders verdiğim ODTÜ 1965 yılında öğrencim olarak tanıdım. Eski İzmir (Bayraklı) kazılarının bir üyesi olan Dr. Erdim'in perspektif çalışmalarına ve çizgi çizme yeteneğine hayranlık duydım. Bu nedenle İngiltere'de, Almanya, Fransa ve İtalya'da yayınlanan kitaplarımda onun elinden çıkan perspektif, plan ve figürleri kullandım. Bu resimleri gören Avrupalı meslekdaşlarım onlardan büyük övgü ile bahsederlerdi. M.Ö. 600 tarihlerinde Eski İzmir'de (Bayraklı'da) yapılmış olup binlerce küçük parça halinde ele geçen kalıntılardan arkeolog arkadaşlarımla birlikte 41 sütun başlığı saptamamızda onun da önemli katkısı olmuştur. Almanca ve Türkçe olarak TTK tarafından yayınlanan Eski İzmir ve Münich'te 1987'de yayınlanan "*Griechische und Römische Kunst in der Türkei*" adlı kitablarımdaki başlıca plan, perspektif ve figür çizimlerinin büyük bir bölümü onun elinden çıkmıştır.

Murat Bey, dedikodu nedir bilmeyen, dürüst ve birçok bakımdan örnek bir insandı. Dr. Murat Erdim'in en birikimli çağında aramızdan ayrılışı Dokuz Eylül Üniversitesi ve Türkiye'nin görsel sanatları için büyük bir kayıptır. Onu hem çok değerli bir uzman hem de yakın bir dost olarak hiç unutmayacağız.

Mustafa Uz

*Ord. Prof. Dr.

Sevgili Murat Erdim ve Sevgili Mustafa Uz

Orhan BİNGÖL*

Sevgili Murat Erdim ve sevgili Mustafa Uz,

İkinizle de tanışmama 1966 yılında başlayan Bayraklı kazısına geri gider. Murat seninle belki kısa sürelerde ama gerçek bir uyum ortamında birlikte olduk. Bayraklı Athena tapınağı başta olmak üzere yaptığımız bilimsel yorumlar ikimizin de geçirdiği aşamalarda önemli katkıları olan paylaşımlardı. Yine Bayraklı kazılarında bulunan çatı kiremitlerini yayınlarken, çizimlerinden faydalanamamış olmanın bir hata, bir kayıp oldu-

ğunu o günlerde de anlamıştım. Magnesia kazısına başlarken, en büyük yardımı senden beklediğimi söyledim, beni onurlandırmış ve "seninle çalışırım" demiştin. O günden sonra her yıl Magnesia kazısı kurul listesinde, gelecekişsin gibi yerini almıştın. Seni çok bekledik, çok da arayacağız.

Murat'ı, Mustafa'yı ve beni yapı tarihini araştırmada birbirimize bağlayan ortak bir konu için ion başlıklarındaki volutlardı. Murat, Bayraklı Athena tapınağının başlıklarına ait volutların bir sisteme uyup uymadığı konusu

üzerinde durmuş ve bu konuda görüş alış verişinde bulunmuştuk. Mustafa da benim gibi Hermogenes'in başlığındaki volut sistemini araştırmak yolundaydı. Büyük özverilerle yürüttüğü Teos Dionysos tapınağındaki çalışmalarında gösterdiği sabır, tevazzu, ciddiyet ve mesleğine gösterdiği saygı, onun, her bilim adamı için örnek alınması gereken davranış biçimleriydi. Kendisiyle yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da, hem Paris'de, hem de Berlin'de Klasik Arkeoloji Kongresi kapsamında yapılan Hermogenes Kollokyumunda beraber olduk. Kısa sürede, kendiniz

başta mimarlık tarihi uzmanları olmak üzere, konuyla ilgili tüm bilim adamları arasında sevilen, sayılan ve takdir edilen bir bilim adamı konumuna getiren Mustafa'nın yaptıkları, bu topraklarda da büyük ilgi ve takdir hisleri uyandırmıştı. Hepimiz ve bilim Mustafa'dan daha çok şeyler bekliyorduk.

Sizleri saygı ve sevgilerle bir kez daha anmak olanağını yaratanlara teşekkür ederim.

Mustafa Uz İçin...

Numan TUNA**

1970'li yılların henüz başlangıcı idi, Mustafa ile ilk kez ODTÜ Mimarlık Fakültesi ortamında karşılaştığımı anımsıyorum. '68 kuşağının arayışları içinde birbirimizi tanıma fırsatı bulduk. Yıllar sonra, gecenin geç bir saatinde Ankara, Kızılay'da karşılaşma: Mustafa'nın ABD'de bir Üniversitede arkeoloji eğitimi yaptığını öğreniyorum.

Yunanistan'daki Amerikan kazılarında bir süre deneyim kazandıktan sonra, Prof. Akurgal'ın Bayraklı kazıları için Türkiye'ye hem de İzmir'e yerleştiğini öğrendiğimde çok seviniştim. 1979 yılında Ege Üniversitesi Tarihi Çevre Bölümünde asistan olarak işe başladığımda Mustafa'nın da

aynı bölüme gireli çok yeni idi. 60'lı yılların başında doktora tezi olarak aldığımız konular gereği arazi çalışmalarında karşılığımız sorunların çözümünde dayanışma içindeydik. Hermogenes gibi çok çetin bir tez konusu üzerinde olağanüstü titizlikte çalışmalarını dönemin doktora öğrencilerine kıyasla olanaksızlıklar ve anlayışsızlıklar içinde yılmadan sürdürdü. Arazi çalışmalarında sadece Teos'taki Dionysios tapınağı ile yetinmeyip, problemine ilişkin sorunlarına çözüm bulma amacıyla örneğin, farklı yapı malzemesi veren çevredeki antik mermer ocaklarında da araştırmalar yaptı. Seferhisar-Taos yakın çevresinde yaptığı yüzey araştırmalarının birçoğunu beraberce yaptık. İz-

mir'den günöbirlik çıktığımız kısa süreli yüzey araştırmalarında Mustafa'yı tanıma fırsatı buldum. Mustafa'da arkeoloji sevgisi çocuk sevecenliği ile derin bir tutku halindeydi. Araştırmalarını her şey pahasına yürütür, bunun için kişisel kaynaklarını bir çırpıda harcamaktan çekinmezdi; özel yaşamını ihmal eder, erteler her şeye karşın müthiş projelerini gerçekleştirmeye çalışırdı. İlgisi bütünüyle araştırmalarına yönelik olmasına karşın, çevresine yardımsever ve çok eliaçıktı. İnsan ilişkilerinde çok ölçülü ve saygılı idi. Onu gerçek bir centilmen olarak da tanımlayabiliriz.

Kararlı ve tutkulu bir istekle yürüttüğü çalışmalarını verimli hale getirmek,

daha iyi bir çalışma ortamı bulmak umuduyula gittiği ODTÜ'de ise akademik yaşamı ne yazık ki kısa sürdü. Yıllarca karşılığı hoşgörüsüzlük, engellemeler ve sıkıntılı yaşam koşulları Mustafa'nın iri fizik yapısı bile kaldıramadı. Mustafa henüz verimli bir çağa varmış, akademik erginliğe ulaşmış iken arkasında bir dizi yarım kalmış özgün çalışmasını bırakarak ve konusunda adam yetiştiremeden aramızdan ayrıldı. O zor yolların adamı idi. Türkiye arkeolojisi havarisini yitirdi. Teos öksüz kaldı. O uzun boylu arkeoloji tutkunu adamın tükenmeyen bir enerji ile Teos çevresinde, tepelerde dolaştığını görür gibiyim...

*Prof. Dr. D.T.C.F Ankara

**Doç. Dr. ODTÜ

Murad Erdim'i Rahmetle Yad Ederken...

Hüseyin Mehmet ATEŞİN*

Kendisiyle daha önceden herhangi bir karşılıklı münasebet veya hakkın- da elde edilmiş gıyabi bilgi olma- makla beraber hadiselerin akış süreci içerisinde, rahmetli Murat'la, kurul- ması uhdeme verilmiş ilk Mimarlık Okulunun (*) tesisinde biraraya gel- miştik. 1983 yılında başlayan bu iş- birliğinin yıllar sonra ikinci bir Mimar- lık Okulunun kuruluşunda da tekrar- lanacağını, veli olmadıkça, kimse tah- min edemez. Her öğretim üyesine de birden fazla okulun kuruluşuna Murat gibi değerlerle harç olma şerefi kolay kolay nasip olmaz.

Muratla, manevi mahiyeti farklı nok- talardan başlamakla beraber mesleki boyutları içerisinde ifade edildiği va- kit yapılaşmış çevremizle ilgili olarak müşterek hassasiyetlerin paylaşıldığı bir rabıta içerisinde bulunduğumuzu bazan hayretle, bazan da aynı coğ- rafyanın çocukları olarak tabii bir ha- dise diye müşahade ederdim. Ailevi hayatında geçirdiği tedirginliklerin menfi tesirlerini asgariye indirerek aile fertleri arasındaki muhabbeti yeni bir yuvanın kuruluş gayreti içerisinde devam ettirme cehdini, mimarlık böl- ümümüzün (**) de taş, taş temelden başlayarak yapılaşması gayretine pa- ralel olarak yürütmekte idi. Her iki- sinde de tatmin edici neticeler aldığı- nı görmekle beraber her iki hususta da nazarlarının bazan geriye doğru kaydığını ve gerek aile hayatının, ge- rekse inşa edilmiş çevrenin mazide kalmış eski günlerinin, belki aşinalık, belkide istiyak halinde gözünde bu- ğulandığını görüyordum...

Mesleki ve içtimai ilişkilerimizin böy- lesine yakın, sıkı ve doyurucu bir mahiyet kazandığı ve inşa edilmiş çevrenin şekillenişinde ileriye dönük birçok ciddi çalışmanın merkezi hali- ne gelecek bir akademik gayretin odak noktasında uzun yıllar beraber- ce bulunmanın hayallerini ürettiğimiz bir anda hiçbir ihtara lüzum görme- den ani bir kararla Murat, "Benden bu kadar", dercesine hakkın takdiri- ne tabi oldu... Murat gibilerin artık ya- nıbaşımızda değilse bile birkaç so- kak ötede veya telefon ahizesinin

öbür ucunda bulunamayacağının şo- ku, zannedilir ki, insanı değer muhte- vası kazanmış ne kadar az insanımız bulunduğunu en çarpıcı bir şekilde id- rakimize nakşeder ve bizi yerlerine benzerlerini kazandırmak veya olan- ların da "Benden bu kadar!" deme- lerini beklemeden kendilerinden aza- mı istifadeyi sağlamak cehdine iter!.. Nerde gezer...

1985-86 yıllarında, ailesi ile birarada olabilmek için gittiği Amerika'da, tari- hi çevrenin ve maddi kültür mirasının korunması maksadıyla geliştirilen metodları inceleyerek epey veri top- ladiğini söylerdi. Bunları da bir araş- tırmaya malzeme yapmayı tasarlıyor ve üniversitenin adını taşıdığı Lefke kasabasını araştırma bulgularının de- neneceği bir laboratuvar olarak gö- rüyordu. Nitekim üniversitede onun koordinatörlüğünde yürüttüğü ve üniversitenin ilk yılında gerçekleştirilen "Lefke ve Çevresi İmar/ Koruma ve Geliştirme Planlaması Sorunları Toplantısı (28.02.1991)" na sunduğu "Türkiye ve Dünya'da Koruma Ya- kınlaşmaları Açısından Lefke İçin Gözlem ve Öneriler" isimli tıbbiği, bu araştırmanın bir nevi özetini teşkil edeceği benziyordu. Bu toplantının tıbbiğlerini bir kitap halinde yayınlamak suretiyle Murat Erdimin hatıra- sını yad etmek ve Lefke kasabasına sahip çıkacak başka "Sevdalılar"ın teşvik edilmesine yardımcı olmak ümidindeyiz.

Murat'ın akademik katkılarının efradı- nı cami bir değerlendirmesi burada mümkün olmamakla beraber Mekke- deki eğitim faaliyeti içerisinde geliştirdiğimiz ve alışlagelen batı kaynaklı mimarlık eğitim sisteminin umumi- yetle soyut tasarım projeleri ile kısıtlı "Stüdyo"su yerine, gerek muhteva gerekse metodoloji itibarı ile yepyeni bir tasavvur olarak "Vahde" diye isimlendirilen bir birimi geliştirmemiz- deki katkısını bir kadirşinaslık gereği kayda geçirmek isterim. Okulun mü- şavirler heyeti koordinatörlüğünü, yaptığım o tarihlerde, Ciddedeki kiral Abdulaziz Üniversitesinde mimarlık bölümü başkanlığını sürdürmekte

idim. (***) Dolayısıyla Mekkede işin içerisinde çalışacak ve geliştirilen modelin fikriyatını benimsemiş ehil kişilere ihtiyaç vardı. İzmir ekolü diye- bileceğimiz bir gurup meslektaşları- mızı bu vesile ile Cidde ve Mekkede istihdam ettirebilmiş idik. Murat Mek- kedeki programın rüknü haline gel- mişti. Belirtilmesi gereken bir husus da 1980-90 yılları arasında Suudi Arabistan'daki Mimarlık eğitimine Türk hocaların hatırı sayılır bir katkısı olduğudur. Bu katkının şu veya bu sebeple kayda geçmesine, eğitimde görev almış kişilerin gayreti gerek- mektedir. Bu tarihi bir vakıa olarak da gereklidir.

İşte Mekkede geliştirilen ve teorik derslerin de tasarıma yönelik olarak tanzim edilerek verildiği bu modelin temelini teşkil eden ilk senesinde "Temel Tasarım" diye bilinen Bauha- us kaynaklı grafik beceri ve tasarım hassasiyeti kazandırma hedefine yö- nelik ders yeniden şekillendirilmiş ve "Görsel İletişim Becerileri" ismi altın- da daha şumullü bir mahiyet kazan- dırılmıştı. Kur'an alfabesine dayalı hat sanatının estetik zevkini ve teknik ifadesini de kazandırmayan, herhan- gi bir grafik ifade becerisinden mah- rum bir orta eğitimin kalıplaştırdığı genç dimağlara Murat Erdim'in katkısı- la geliştirilen metod içerisinde onun, "Çevresini görebilme", "Gör- düğünü kavrayabilme" ve "Kavradı- ğını çizgi sanatı ile ifade edebilme" becerisini kazandırabilmesi, küçüm- senmeyecek bir başarı idi... Bu ba- şarı, ders mesuliyetini Muratdan dev- ralmış, vatandaşları olan Hasan Fethi gibi bir dehayı "Çamur Mimarı" diye akıllarınca aşığılamaya çalışan Mı- sırlı profesörlerce "Katledilmesi" acı bir tecellidir.. Muradın bu dersle ilgili olarak becerisine ait görüşlerini ka- nıtlayan notlar ve örnekler bir dosya halinde kendisi tarafından tanzim edilmişti. Vefatından sonra bu dos- yanın halen Amerika'da Mimarlık tah- sili yapan büyük oğluna gönderildiği- ni bilmekteyim. Yayınlanacak bir şe- kilde getirilerek mimarlık eğitimi uğ- raşanların bilgisine sunulması faydalı olur kanaatindeyim.

Murat Erdimin, Lefke üniversitesinde- ki görevi esnasında tasarım gücünü gösteren bir kaç mütevazı projesi de hayata intikal ettirilebilmiştir. İhtisas sahası itibarı ile restorasyonu seç- mekle beraber salt tasarımda da ra- hatlıkla söz söylebildiği ve kendisine has bazı ifadeler geliştirdiği, ve bu ifadelerde gerek nisbet, gerekse in- san ölçeğine saygı itibarı ile belirli bir hassasiyeti sergilediği de görülmek- tedir. Mevcut binaların yeni fonksi- yonlar kazandırılması projelerinde, üniversitenin nazım planının esasla- rını tesbitte ve "İslami Çalışmalar ve Araştırmalar Merkezi" binasında bu hususlar kanıtlanabilir.

Er geç her nefis ölümü tadacaktır. Murat Erdim de mukadder vakit gelip çatınca bizlerin de çıkacağımız aynı yolculuğa koyuldu. Geride yaşlı bir aile yanında yaşlı bir mimarlık okulu ve mimarlık öğrenci kitlesi bıraktı. Onu tanıyıp da neşesinden, sohbetinden, edepli tenkitlerinden, dostluğundan faydalanmayan kişiye ben rastlamadım.

Yaşadığı her anı, giriştiği her ilişkiyi renklendirir değerlendirdi.

Arkasında iyi şeyler söyleyecek sa- dece bir Mekke, bir İzmir değil, bir de Lefke bıraktı.

Ruhu şad olsun.□

*) (Mekkede Ummul Kur'a Üniversitesinin (İmara-At) İslamiyye" diye isimlendirilmiş altı yıl süreli mimarlık okulu)

(**) İngilizce dilinde eğitim gören Lefke Üni- versitesi, yapılaşmış çevre fakültesi bünyesinde uygulanan dört yıllık "Mimarlık Tasarımı" li- sans programı, İngilteredeki Brighton Univer- sitesinin "School Of Architecture and Interior Design" isimli "Faculty Of Engineering and environmental studies" fakültesine bağlı biri- min "Validation" tabir edilen onayına sahiptir. Programa giren talebeler herhangi bir dönem veya yıllarını Lefkede veya Brighton'da sürdü- rebilirler. Programı muvafakiyetle bitiren tale- belere Brighton Üniversitesi diploması da veri- lir. İki bölüm arasında talebe ve hoca müba- delesi yapılmaktadır.

(***) (Altı yıllık bir eğitim süreci içeren "School of Environmental Design" bünyesinde üçer yıllık mimarlık, peysaj ve şehircilik bölümleri- nin dayalı olduğu üç yıllık bir müşterek temel bölüm şeklinde tanzim edilmiş model, Har- vard Üniversitesi tarafından geliştirilmiştir.)

Ege Bölgesinde Yerleşme Sisteminin

19. Yüzyıldaki Dönüşümü

İlhan TEKELİ*

I. GİRİŞ

Bu yazıda İzmir'in etki alanı olan Ege Bölgesinin yerleşme sisteminin 19. yüzyılda nasıl bir dönüşüm geçirdiği betimlenecektir. Bu bölgeyi genel olarak Muğla, Aydın, Denizli, İzmir, Manisa illerinin oluşturduğu kabul edilir. Oysa İzmir'in ekonomik etkileri bu illerin ötesinde Burdur, Isparta, Afyon, Balıkesir hatta Kütahya ve Çanakkale'ye kadar uzanmaktadır. Özellikle demiryollarının geliştiği 19 zuncu yüzyılın ikinci yarısında İzmir'in etkisi bu büyük alana yayılıyordu.

Bu yazıda bir bölgenin bir dönemdeki yerleşme yapısının, o bölgedeki üretim ve ulaşım teknolojisine ve var olan siyasal rejim ile dış ilişkiler biçimine göre belirlendiği kuramsal çerçevesinden yola çıkılmaktadır. Başka bir deyişle yaratılan artı değer miktarına ve nakledilebilir olanaklarına göre artı değer ne miktarda nereye transfer olduğunun yerleşme yapısının niteliklerini belirlediği varsayılmaktadır.

Her dönemin yerleşme yapısı ise kentsel nüfusun oranı, bu kentsel nüfusun nasıl bir yerleşme kademesinde olduğu, her kademenin yüklendiği işlevler, yerleşmeler arası ve bölge dışıyla kurulan ilişkilerin biçimi ve bu ilişkilerin gerçekleşmesini sağlayan yol ağının niteliği ile betimlenebilir. Bir bölgedeki yerleşme sistemi bir bütündür ve zaman içinde bir bütün olarak değişme geçirmektedir.

Bu yazıda böyle bir kuramsal çerçeveye bağlı kalarak önce Osmanlı İmparatorluğu döneminde Ege bölgesinin yerleşme yapısında gözlenen dört ayrı aşama kısaca betimlenecek, daha sonra da 19. yüzyıldaki yapının nasıl oluştuğu araştırılacaktır.

II. EGE BÖLGESİNDE YERLEŞME YAPISININ GEÇİRDİĞİ DEĞİŞME AŞAMALARI:

19. yüzyılda Ege bölgesinin yerleşme yapısının geçirdiği dönüşümü daha iyi kavrayabilmek için daha önce geçirdiği dönüşümleri kısaca görelim. Birinci aşama 13-14. yüzyıldaki yapıdır. Osmanlı İmparatorluğu bölgeyi henüz hakimiyeti altına almamıştır.

Bölgede herbiri daha sonra birer Osmanlı sancağına tekabül edecek büyüklükte küçük beylikler bulunmaktadır. Bu siyasal gerçek dönemin tarımsal üretim teknolojisinin ve ulaşım biçiminin sınırlamaları içinde yerleşme yapısını da belirlemiştir.

Her beyliğin denetleyebildiği artı ürünün sınırlamaları içinde oluşmuş görece olarak küçük bir başşehir vardır. Kervan yollarının oluşturduğu yol sistemi daha çok bu beylik merkezlerini bir birine bağlayıcı niteliktedir.

Siyasal otoritenin çok parçalanmış olması ve yol ağının niteliği uluslararası ticaretin gelişmesine olanak vermemektedir. Bu nedenle de kentlerin tarım dışı üretim faaliyetlerinde coğrafik bir uzmanlaşma yoktur. Beylik merkezi olan kentler daha çok kentte yaşayanlar ve kentin denetim alanında bulunanlar için üretim yapmaktadır. Beylik merkezi işlevi gören bu kentlerin altındaki kademeyi oluşturan yerleşmeler daha çok kırsal alana pazar işlevi görmektedir.

Denizde kıyısı olan beyliklerde bile beylik merkezi kıyıda değil beylik alanının ortasında yer almaktadır ama bu beylik merkeziyle ilişkisi olan çoğu antik dönemden kalan Balat (Milet), Ayasuluk (Efes), İzmir, Foça gibi liman kentlerinin de işlevlerini bir ölçüde koruduğu beyliğin dış ekonomik ilişkilerini kurduğu görülmektedir. İkinci Aşama Osmanlıların genişleme süreci içinde bu bölgeyi de denetimi altına almalarından sonra 15-16. yüzyıllarda ortaya çıkan yapıdır. Osmanlı İmparatorluğunun çok büyük bir alanda denetimini kurmasının yerleşme sistemini etkileme bakımından iki sonucu vardır. Bunlardan biri tarımsal artı ürünün tımar sistemi kanalıyla İstanbul'dan denetlenmeğe başlaması ve uluslararası ticaretin önem kazanmasıdır.

Artı ürünün yeni akım yönüne göre yol sistemi de biçimini değiştirmiştir. Daha önce Bursa Merkezinden Anadolu'ya yayılan Bursa - Kütahya; Bursa - İznik - Geyve - Göynük - Kastamonu; Bursa - Balıkesir - Bergama - Manisa - İzmir; Bursa - Çanakkale gibi radyal yollar sistemi İstanbul'un payitaht olmasından sonra Üsküdar

merkezli hale gelmiştir.

Klasik Osmanlı düzeni içinde Ege Bölgesi önemini görece olarak kaybetmiştir. Barkan'ın tahminlerine göre 1520 - 1580 yılları arasında Anadolu'nun nüfusunda yüzde 40 - 50 dolaylarında bir artış olmasına karşın bu bölgedeki Menteşe Sancağı nüfus kaybetmiş. Karasi, Saruhan ve Aydın sancaklarının nüfusları aşağı yukarı sabit kalmıştır. Bu, bölgenin Anadolu'da görece nüfus payının azalması demektir. Bölgenin görece önemindeki bu azalış bölgedeki artı ürünün bölge dışından denetlenmesi ve bu bölgenin gelişen uluslararası ticaret eksenlerinin dışında kalmasıyla açıklanabilir. Uluslararası ticaret eksenleri dışında kalma kendisini liman kentlerinin ortadan kalkışında da göstermektedir. Nitekim bir önceki dönemde var olan Efes ve Milet limanları bu dönemde kapanacak İzmir çok önemsiz bir yerleşme haline gelecektir.

Bölgenin, kıyı kentleri değil iç merkezleri gelişmiştir. Suraiya Faroqhi'nin saptamalarına göre nüfusu 7-9 bin arasında olan kentleri Bergama, Tire, Manisa'dır. 3-5 bin nüfuslu iki merkezi ise Urla, Lazkiye (Denizli) dir. Diğer yerleşmeler küçük nüfuslu pazar merkezleri niteliğindedir. Bölgenin bu dönemdeki gelişmesi sınırlı kalmasına karşın bölgeyi çevreleyen sancakların nüfus payları artmıştır. Hüdavendigar, Karahisarı Sahip, Kütahya, Biga, Hamid sancakları nüfus kazanmaktadır. Eğirdir-Burdur göller yöresinde kentsel yerleşmelerin sayısı artmıştır. Afyon, Kütahya, Balıkesir 7-9 bin nüfuslu kentler kademesindedir. Bursa 60.000 ne yaklaşan nüfusuyla Anadolu'nun en büyük kentidir. Bu dönemin ticari bakımdan önemli limanı transit işlevi gören Sakız Limanıdır. Ama imparatorluğun en büyük kenti olan İstanbul merkezleşmesini sürdürmektedir. İstanbul'un nüfusunun Bursa'nın nüfusuna oranı 1520'lerde 8 iken, 1580'de 10'a yükselmiştir.

Eğer Ege bölgesinin Osmanlı Klasik düzeni üzerindeki etkisini özetlemek gerekirse; görece öneminin azaldığı ve bu azalmanın özellikle kıyı kentlerin-

de ortaya çıktığı, içteki kentlerin önemlerini bir ölçüde koruduğu söylenebilir. Üçüncü Aşama 17 ve 18. yüzyılda Avrupa'da kapitalizmin gelişmeye başlaması ve yeni dış ticaret biçimlerinin ortaya çıkmasına paralel olarak İzmir hızla gelişerek Anadolu'nun en önemli dış ticaret merkezi haline gelmiştir.

İzmir'in 17 ve 18 inci yüzyıldaki bu hızlı gelişmesinin arkasında değişik nedenler vardır. Bunlardan birincisi Avrupa'nın artan hammadde ve gıda maddeleri talebini karşılamakta ilk yöneldiği alanlardan biri Levant'tı. Levant ticaretini denetlemekte İngilizler, Fransızlar ve Hollandalılar yarışıyordu. İngilizlerin Levant Company'si 1581'de, Fransızlarınki 1666'da kuruldu. Bu şirketler ticaret tekeline sahipti. Bu nedenle kendilerine üs olarak seçtikleri limanlar birden yörenin ticari merkezi olma niteliğini kazanıyordu. "Levant Company Anadolu'da İzmir'i merkez olarak seçti. Bu seçmeye paralel olarak 1610'da İngiliz ve Fransız konsoloslukları Sakız'dan İzmir'e nakledildi. Bu İzmir için bir dönüm noktasıydı. İzmir'de ticaretin merkezleşmesinin salt dıştan belirlenmediği, Osmanlı yönetiminin de İzmir'e vergi avantajlar tanıyarak, yardımcı olduğu söylenebilir. İkinci önemli neden Safaviler ile Osmanlılar arasındaki savaşın 17. yüzyılın ortalarına doğru sona ermesiydi. Bu İran ipeğinin Anadolu'ya gelmesine olanak sağlıyordu. Daha önceleri Halep'in zenginliğine katkıda bulunan bu ticaret, şimdi, Anadolu'da savaş sırasında kuzey kervan yolunun gelişmesi yüzünden, İzmir'e kayıyordu. Üçüncü önemli gelişme yerel ayanların güçlenmesiydi. Ege bölgesindeki ayanların en güçlüsü Karaosmanoğlu ailesiydi. Bu aile 18. yüzyıl sonunda Voyvoda, mütesellün vb. unvanlarla 12 yeri denetliyordu. Bu ayanlar bir yandan büyük çiftliklerde üretimin gelişmesini sağlarken, artı ürünün bölgesel olarak denetlenen miktarını artırıyordu. Bu gelişmeler İzmir'i bir ticaret merkezi haline getirdi. İran ve Bursa

ipeklileri, Ankara'nın tiftiği, Edirne'nin derileri, bölgenin zeytinyağı, palamut, afyon, buğday, pamuk vb. tarımsal ürünleri İzmir'den ihraç ediliyordu. İzmir aynı zamanda da bir ithalat merkeziydi. İngiliz yünlüleri vb. maddeler buradan Anadolu'ya giriyordu. Bu ticaretin gelişmesi yerli üretimi de geliştiriyordu. Tiftik kumaşlar ve pamuklular İzmir'de dokunuyordu. Ermeniler basma tekeline sahipti. Üretimde artış salt tarım dışında değil tarımda da söz konusuydu. Tarımın kıt faktörü olan emek sorununu çözmek için Ege Adalarından ve Mora'dan Rum nüfus getirildi. Böylece Ege Bölgesinde Rum nüfusunun artışı başlatılmış oldu.

Bu dönemde bölgede liman kentlerinin içteki kentlere göre önemi arttı. 18. yüzyılın sonlarına doğru İzmir'in nüfusu 100.000, Ayvalık'ın nüfusu 30.000 oldu. Ayvalık daha çok bir Rum kenti haline geldi.

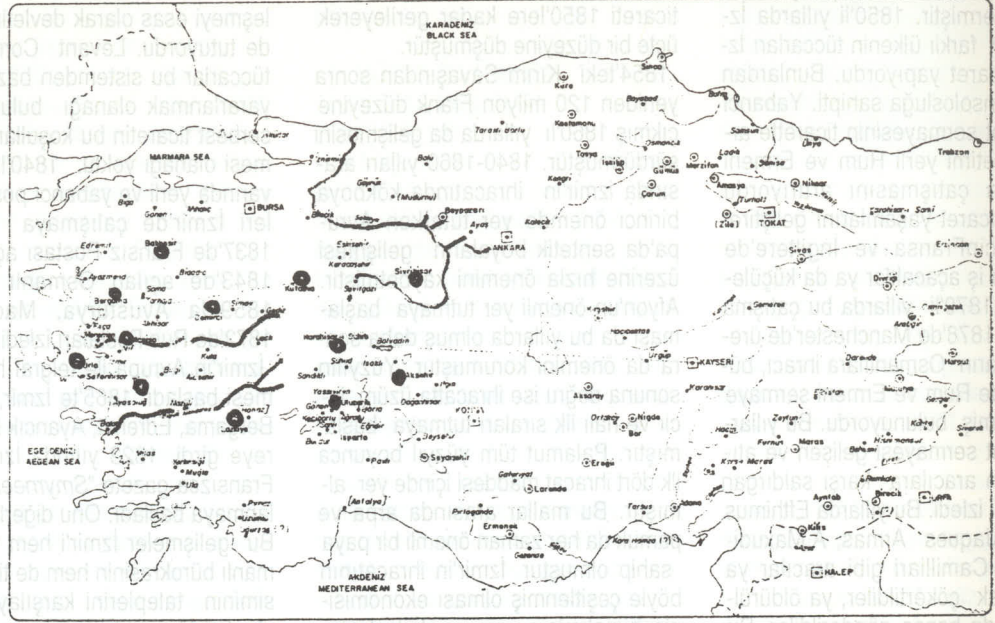
Levant ticaretinin İzmir'de merkezleşmesi, gelişmenin diğer liman kentlerine yayılmasını engelledi.

İzmir'in nüfusu Bursa'yı geçerek Anadolu'nun ikinci büyük kenti haline geldi. İstanbul'un nüfusunun ikinci büyük kentin nüfusuna oranı böylece 4'de düşmüş oluyordu. İstanbul'un tek egemen kentliğinde görece bir gerileme ortaya çıkıyordu. Böyle hızla büyüyen ticaret kentinin gerektirdiği binaların ve alt yapının sağlanmasında dönemin ünlü veziri azamı Köprülü Ahmet Paşa önemli rol oynamıştır. Bu dönemde bölgenin içteki kentlerinin gelişmesi konusunda istatistiksel bilgiye sahip değiliz. Ama bu kentlerin kıyı kentlerine göre önemi azalmasına rağmen, ekonomik faaliyetlerdeki gelişmeye bakarak nüfuslarının arttığını çıkarabiliriz. Bölgede genelde kentleşme oranının yükseldiği söylenebilir.

Bu gelişmenin yol ağındaki yansıması Tokat üzerinden Bursa'ya gelen Kuzey kervan yolunun gelişmesi üzerine bir yanda Bursa İzmir bağlantısı yoğunlaşmış, öte yandan Ege'ye döken Bakırçay, Gediz, K, Menderes, Büyük Menderes vadileri içinden İzmir hinterlandına bağlayan kervan yolları gelişmiştir.

Dördüncü Aşama 19. yüzyılda Ege bölgesinin dünya ekonomisine çevreselleşerek eklemleme sürecinde ortaya çıkan yapıdır. 18. yüzyılın ikinci yarısında ipek ticareti gerilemeye başladı. Bir yandan Avrupa pazarlarında Çin ve Bengal ipeğinin rekabeti, öte yandan Rusya'nın İran'ın bazı ipek alanlarını işgali ve Hazar Denizi'ni ipek ticaretine açarak ipek ticaretini Petersburg'a yöneltmesi bu sonucu doğurdu. Yine 18. yüzyılın ikinci yarısında Karadeniz'in yabancıların ticaretine açılması. Trabzon'un İzmir'in aleyhine gelişmesine neden oldu. Böylece İzmir'in ekonomik yaşa-

16. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA GÜNEYBATI ANADOLUDAKİ ŞEHİRLER

3500 ve fazla ● 3499 - 1000 ● 999 - 460 vergi ödeyen
kaynak Leila Erder ve Suraiya Faroghi 1977

mında uzun mesafe kervan ticareti önemini kaybetti. İzmir ekonomisini yeni faaliyetlere kaydırdı. Bölgenin tarımsal faaliyetlerinin gelişmesi ve maden kaynaklarının yoğun bir şekilde işletmeye açılmasıyla İzmir ekonomik önemini bir ölçüde korudu. İzmir uluslararası ticarete önemli bir ulaşım değiştirme noktası olmaktan çıkıp, tarım ürünleri ve maden bakımından zengin bir bölgenin ihraç limanı haline geldi.

Böylece Ege bölgesinin dünya ekonomisine eklemleme biçimi değişiyordu. Kapitalist sanayi ülkelerinin ekonomisine sanayileşmemiş ve kapitalizme yeni açılan bir bölgenin ekonomisinin eklemlemesi ya da çevreselleşmesi başlıyordu. Bu süreci ve bölgenin yerleşme yapısına yansımaları daha ayrıntılı biçimde ele alalım.

III. EGE BÖLGESİNİN YERLEŞME YAPISINDA 19. YÜZYILDA MEYDANA GELEN DÖNÜŞÜM :

Bölgenin çevreselleşme süreci doğrusal olarak gelişen biteviye bir süreç değildir. Bir yandan Avrupa kapitalizminin gelişme devrelerinin etkilerini, öte yandan Osmanlı İmparatorluğu içinde bulunmasının doğurduğu özgüllükleri taşır.

19. yüzyılda Avrupa'nın yarattığı çevreselleştirme etkileri bakımından dört ayrı dönem gözlenebilir. Birincisi 1800 - 1850 dönemidir. Dünya ticaretinde İngiltere tek egemen devlettir. Diğer Avrupa ülkeleri sanayileşme süreci içinde kendi pazarlarını korumaya çalışmaktadır. Çevreselleşme süreci de İngiltere tarafından belirlenmiştir. İkinci dönem 1850 - 1873 arasındadır. Tüm Avrupa'da sanayi üretimi artmıştır. İngiltere koloni imparatorluğunu genişletmektedir. Gücünün en

üst noktasındadır. Avrupa kapitalizmi özellikle demiryolları yatırımlarıyla çevre ülkelere kapital ihracına başlamıştır. Üçüncü dönem 1873 - 1896 yılları arasındadır. Bu kapitalizmin büyük bunalım dönemidir. Büyüme yavaşlamış merkez çevre ticareti gerilemiştir. Sanayileşmesini gerçekleştiren Fransa ve Almanya, İngiltere'nin hegomonisine karşı yarışmaya başlamıştır. Bunun sonucu 1880 sonrasında Avrupa'nın kapital ihracı yükselmeye başlamış ve İngiltere'de dikkatlerini daha çok kendi kolonilerinde yoğunlaştırmaya başlamıştır. 1896 - 1913 Avrupa kapitalizminin dünya savaşı ile sonuçlanan bir yeni genişleme dönemidir.

Bu dönemle ilgili Ege Bölgesi'nin çevreselleşmesi süreci esas olarak 1850 - 1914 yılları arasındaki son üç dönemde gerçekleşti. Bu çevreselleşmenin, sürekli olarak Avrupa kapitalizminin büyük güçleri arasındaki yarışma koşulları altında, egemenliğini kaybetmemiş bir imparatorluğun, bu dönemde güçlenen bürokrasisinin yönlendirme çabaları içinde, bu özelliği ile de yakından ilişkili olarak tarımsal alanda küçük ve orta üreticiliği tasfiye etmeden olması, özgül niteliklere sahip olmasına neden oluyordu.

Bu çevreselleşme sürecini;

- 1- Ticaretin örgütlenmesindeki değişim,
- 2- Ulaşımın örgütlenmesi ve alt yapıda olan gelişme,
- 3- Tarım, madencilik ve sanayi üretimindeki gelişme,
- 4- Demografik süreçlerdeki değişimler,
- 5- Bölgesel yerleşme sisteminde dönüşümler başlıkları altında inceliyelim.

Ticaretin Örgütlenmesindeki Değişimler :

19. yüzyılın ilk yarısında İzmir'in dış ticaret yapısını belirleyen iki önemli gelişme 1825'te Levant Company'nin kendisini dağıtması ve 1838 İngiliz Osmanlı ticaret anlaşmasının yürürlüğe girmesi oldu. İki yüz yıldır İngiliz Osmanlı ticaretinin tekeli elinde tutan Levant Company, çıkarları İngiltere'nin yükselen sanayi burjuvazisinin çıkarlarıyla çelişince, bunların baskısıyla kendisini dağıtma kararı aldı. Yeni burjuvazi bunun yerine geçecek yeni Levant Serbest Ticaret Şirketi'ni kurduysa da bu şirket İzmir'de çoğunlukla eski şirketin memurlarının kurduğu yerli şirketlerle yarışmadı. Kısa sürede dağıldı. İngiliz ticaretinin yerel temsilcileri Levant ticaretine hakim oldular. J.B. Giraud, Charlton Whittall, Charnaud ve La Fontaine gibi aileler 1825 sonrasında yükseldi. Bunların bir kısmı Fransız kökenliydi ama İngiliz parlamentosu onlara İngiliz uyruğunu tanıdı. Böylece hem dışla ilişkili hem de yaşadığı yöreye bağlı bir Levanten kapitali oluşumu başladı.

1838 Ticaret Anlaşmasına kadar yabancıların doğrudan iç ticaret yapmaları yasaktı. İngiliz tüccarları gerek tarımsal ürünleri kırsal alandan toplamakta gerek mamul maddeleri Ege pazarına satabilmekte Rum ve Ermeni araçları kullanıyorlardı. 1838 sonrasında bu yasak kalkınca İngiliz sermayesinin doğrudan aracısız pazara girmeye çalıştığı görülmektedir. Bu amaçla İngilizlerin 1843'te kurduğu "İzmir Ticaret Bankası" uzun ömürlü olmamıştır. Ama 1860'lı yıllarda önce Credit Lyonoise, sonra Osmanlı Bankası vb. bankalar İzmir'de gelişmeye başlamıştır. Bankalar yabancı sermayeli tüccarların görece

olarak düşük faizlerle kredi sağlama-
sına ve yerel araçlarla yarışmasına
olanak vermiştir. 1850'li yıllarda İz-
mir'de 20 farklı ülkenin tüccarları İz-
mir'de ticaret yapıyordu. Bunlardan
17 si konsolosluga sahipti. Yabancı
ve Levant sermayesinin ticarete ar-
tan denetimi yerli Rum ve Ermeni
aracılarla çatışmasını artırıyordu.
Bunlar ticaret yaşamlarını geliştire-
bilmek için Fransa ve İngiltere'de
doğrudan iş açacaklar ya da küçüle-
ceklerdi. 1870'li yıllarda bu çatışma
hızlandı. 1878'de Manchester'de üre-
tilen malların Osmanlılara ihracı, bü-
yük ölçüde Rum ve Ermeni sermaye
eline geçmiş bulunuyordu. Bu yıllar-
da Levent sermayesi gelişen ve atıl-
ım yapan araçlara karşı saldırgan
bir strateji izledi. Bu yıllarda Efthimus
Brussal, Jaques Armas, A.Maxudi-
an, C.P. Camilliarı gibi araçlar ya
mali olarak çöktürüldüler, ya öldürül-
düler ya da hapse gönderildiler. Bu
gelişmeler sonrasında 1888'de İz-
mir'de İngiliz Ticaret Odası kuruldu.
Bu hem yerel araçların yükselmesini
önleyecek hem de yönetimle iyi ilişki-
ler kurulmasını sağlayacaktı.
İngiliz sermayesi araçların yüksel-
mesini önlemek istiyordu ama ona da
muhtaçtı. Çünkü kırsal kesimde ör-
gütlenememişti. Nitekim 1897 sava-
şında Babiali Helen uyrukluların sür-
rülmesine karar verdiğinde onlara İn-
giliz pasaportu verdirerek işlevlerini
sürdürmelerini sağlamaya çalışmış-
tır.

Sanayileşmesini geç tamamlayarak
19.yüzyılın sonuna doğru dünya pa-
zarına açılan Alman sermayesi çok
daha aktif bir pazarlama stratejisi izli-
yordu. 1889'da İzmir Hamburg arası-
na düzenli vapur işletmeye başladı-
ğında Alman satıcılar Ege'de köy
köy, kent kent dolaşmaya başlamış
bulunuyordu.

19. yüzyılda ticaretin kendi iç çatış-
malarını da taşıyan örgütlenmesinin,
arkasında ulusal ve etnik farklılaşma-
lara dayanan kademeli bir örgütlen-
me olduğu söylenebilir. Bölgenin dış
bağılantıları genellikle yabancı ser-
maye tarafından kuruluyordu. Bölge
içinde üst düzey aracılık işlevleri
Rum ve Ermenilerce denetleniyordu.
Türlere ise daha alt kademe ticaret
işlevleri kalıyordu. İlk ihracatçı Türk
firması Mehmet Suphi Efendi bir Er-
meni ortakla ancak 1881'de kurula-
bilmişti. Yahudiler de genellikle Rum
ve Ermenilere göre Türkler gibi geri-
de kalanlar arasında bulunuyordu.
Türklerin 19 zuncu yüzyıl sonunda
artmakta olan etkinliği 1894 yılında
Hububat Borsasının kurulmasında da
gözlenmektedir. Borsa Türk deri ih-
racatçılarının girişimiyle kurulmuştur.
19 zuncu yüzyıl boyunca ticaretin ör-
gütlenmesindeki değişimler yanısıra
bileşimi ve yöneldiği dış ülkeler ara-
sındaki dağılımı da önemli değişme-

ler göstermiştir. İzmir'in dış ticareti
1800'lerde 100 milyon Frank olan dış
ticareti 1850'lere kadar gerileyerek
üçte bir düzeyine düşmüştür.

1854'teki Kırım Savaşından sonra
yeniden 120 milyon Frank düzeyine
çıkış 1860'lı yıllarda da gelişmesini
sürdürmüştür. 1840-1860 yılları ara-
sında İzmir'in ihracatında kökboya
birinci önemde yer tutarken Avru-
pa'da sentetik boyaların gelişmesi
üzerine hızla önemini kaybetmiştir.
Afyon'un önemli yer tutmaya başla-
ması da bu yıllarda olmuş daha son-
ra da önemini korumuştur. Yüzyılın
sonuna doğru ise ihracatta üzüm, incir
ve halı ilk sıraları tutmaya başla-
mıştır. Palamut tüm yüzyıl boyunca
ilk dört ihracat maddesi içinde yer al-
mıştır. Bu mallar arasında arpa ve
pamuk da her zaman önemli bir paya
sahip olmuştur. İzmir'in ihracatının
böyle çeşitlenmiş olması ekonomisi-
nin bunalımlara uyumunu kolaylaştır-
mıştır denilebilir. Bu dış ticaret büyük
ölçüde İngiltere'ye yönelmiştir.
1860'larda dış ticaretin yarısından
fazlası İngiltere'nin denetimindeydi.
İngiltere'yi izleyen iki ülke Fransa ve
Avusturya genellikle toplam olarak
yüzde 30'lar düzeyinde bir paya sa-
hipti. Yüzyılın sonuna doğru bu üç
ülke üzerinde yoğunlaşma düşmekte,
Almanya, ABD, Hollanda, İtalya,
Rusya gibi ülkelerin girmesiyle de-
ğişik ülkeler arasında dağılımı yaygın-
laşmaktadır.

HABERLEŞME VE ULAŞIM SİSTEMİNDEKİ GELİŞMELER

Bir bölgenin sanayi kapitalizmine da-
ha çok ticaret yoluyla eklenilebil-
mesi için haberleşme ve ulaşım ka-
nallarının yeni teknolojinin olanakları
içinde kurulması gerekir.

Posta tatarlarına ve menzillere daya-
nan Osmanlı Posta Sistemi haber-
leşmeyi esas olarak devletin tekelin-
de tutuyordu. Levant Company ve
tüccarlar bu sistemden bazı yollarla
yararlanmak olanağı buluyorsa da
serbest ticaretin bu koşullarda geli-
şmesi olanağı yoktu. 1840'lı yıllar ci-
varında yerli ve yabancı posta idare-
leri İzmir'de çalışmaya başladı.
1837'de Fransız Postası açıldı. Onu
1843'de açılan Osmanlı Postası,
1859'da Avusturya, Macaristan,
1872'de Rus Postaları izledi. 1859'da
İzmir'in Avrupa ile telgraf haberleş-
mesi başladı. 1865'te İzmir, Manisa,
Bergama, Edremit, Ayancık hattı dev-
reye girdi. 1823 yılında İzmir'de ilk
Fransızca gazete "Smyneen" yayın-
lanmaya başladı. Onu diğerleri izledi.
Bu gelişmeler İzmir'i hem yeni Os-
manlı bürokrasinin hem de ticaret ke-
siminin taleplerini karşılayacak bi-
çimde dünyaya ve imparatorluğun
merkezine yeni haberleşme kanalla-
rıyla bağlanmış oluyordu.

19. yüzyılda ulaşım sisteminde dört
türli değişim yaşandı. Bunlar;
1-Uzun mesafe kervan ticaretinden
bölge içi kervan taşımacılığına ge-
çiş,

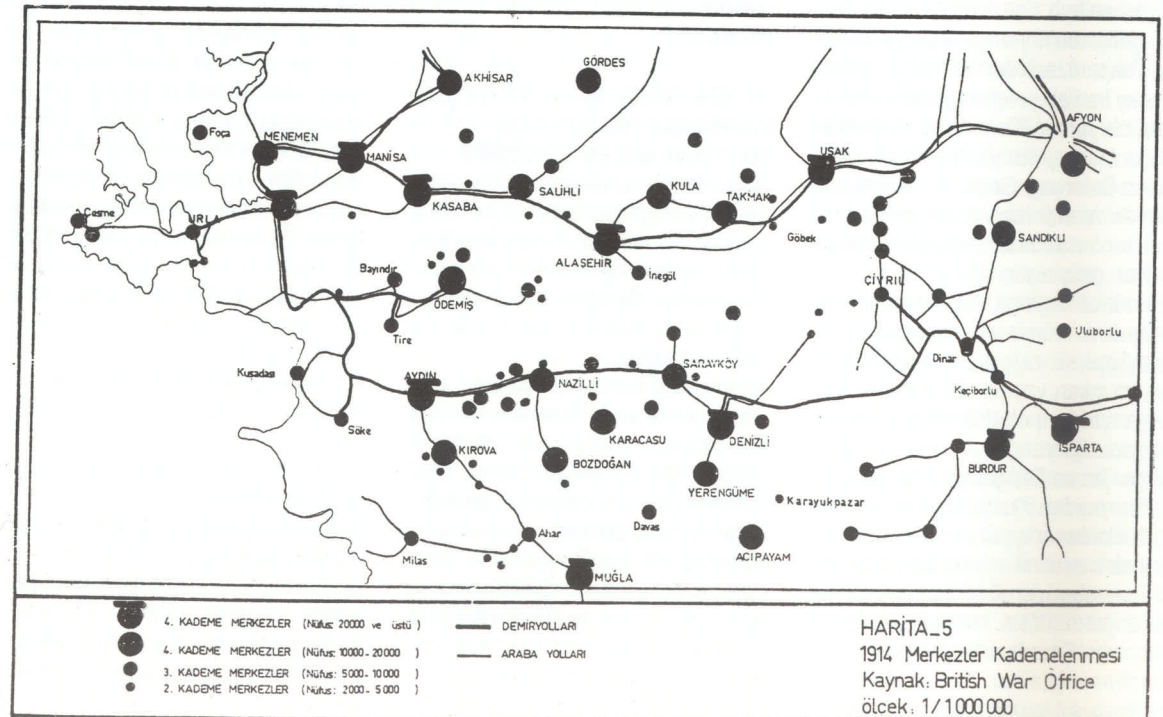
2-Demiryollarının yapımı,
3-Araba yolculuğuna ve taşımacılığı-
na olanak veren karayollarının yapı-
mı,
4-Yeni liman alt yapısının kurulması-
dı.

Bunları sırasıyla ele alalım.
19. yüzyıl başında uzun mesafe ker-
van ticaretinin önemini kaybetmesi-
yle, kervanlar daha çok bölgenin ta-
rimsal ürünlerini İzmir limanına taşı-
makta kullandılar hale gelmişti. 19
zuncu yüzyılda bölge içi kervan taşı-
macılığında kendiliğinden oluşan bir

tür güvenlik sisteminin eski derben-
lerin yerini aldığı görülmektedir. Eski
yeniciler kervan yollarında bir iki
saatlik uzaklıklarda kurdukları kah-
velerle, yolun güvenliğini sağlıyor,
buna karşılık gelen geçen yolcu ve
kervanlardan ücret alıyordu. II.Mah-
mut'un yenicileri kaldırmasından
sonra bu sisteme de son vermesi At-
çalı Kel Mehmet ayaklanmasının ne-
denlerinden biri olmuştur.

Bölgesel kervan taşımacılığı sadece
malların yer değiştirmesini sağlama-
yor, aynı zamanda pazarlama ve kre-
di mekanizması işlevini de görüyordu.
Deveci küçük üreticinin malını İz-
mir'e götürüyor, kendi belirlediği bir
fiyattan satıyor ve satış komisyonu
alıyordu. Bu taşıma hakkını elde et-
mek için üreticiye hasat öncesi dö-
nemde belli ölçüde bir kredi veriyordu.
Devecilerin yüklendiği bu karma-
şık işlevler onu en azından üç misli
ucuz taşıma yapan demiryolu şirket-
lerinin yarışamayacağı bir konuma
getirmiş bulunuyordu.

Demiryollarının yapımı Avrupa'da
Anonim Şirketlerin gelişmesi ve 1850
sonrasında kapital ihracının başlama-
sıyla yakından ilişkilidir. İzmir - Aydın
demiryolu imtiyazı İzmir'deki 4 İngiliz
tüccarına yüzde 6 kâr garantisiyle
1856 yılında verildi. Bu grup imtiyazı
İngiltere'de kurulan İzmir - Aydın De-
miryolu şirketine sattı. 1857 yılında
başlayan demiryolu inşaatı 1860 yı-
lında Torbalı'ya, 1866'da da Aydın'a
ulaştı. İnşaat çok uzun sürede ger-
çekleşmişti. İnşaat sırasındaki yol-
suzluklar şirketi dağılma noktasına
getirmiş ve şirket Osmanlı yönetimi-
nin verdiği yeni bir imtiyazla canlan-
dırılmıştı. Buna rağmen Anadolu'daki
demiryolu hattının km maliyeti İngil-
tere'ye göre üçte bir düzeyindeydi.

Ucuzluğun nedeni kullanılan emeğin maliyetinin düşüklüğü, Kırım Savaşında kullanılan hatlardan sökülen rayların döşenmesi ve belki de standart farklılıklarıyla açıklanabilir. 1863 yılında İzmir - Kasaba demiryolu imtiyazı bir başka İngiliz grubuna verildi. Hat 1865'de Manisa'ya, 1866'da da Kasabaya ulaştı. Osmanlı İmparatorluğunun mali krize girdiği 1876'lı yıllara kadar bu iki hattın bazı eklentilerle geliştirildiği görülmektedir. Aydın hattında Kızılcullu - Buca (1870) Gaziemir Seydiköy (1876) banliyö bağlantıları yapılmıştır. 1873 yılında verilen bir imtiyazla Aydın hattının Büyük Menderes vadisinde Sarayköye kadar, Küçük Menderes vadisinde ise Torbalı-Bayındır-Tire hattıyla uzaması kararlaştırılmıştır. Bu hatların tamamlanması 1883 yılına kadar sürecektir. İzmir - Kasaba hattı ise 1872-1875 yılları arasında devletin bir inşaa girişimi olarak Alaşehir'e kadar uzatılmıştır.

Demiryollarında 1888 yılı yeni bir atılım yılı olmaktadır. Şirketlere verilen imtiyazlarla bu iki hat küçük kilçik hatlarla yakınındaki yerleşmelere bağlanmıştır. Bunlar Aydın demiryolunda, Ödemiş, Çivril, Söke, Denizli, Dinar Kasaba demiryolunda, Soma bağlantısıdır. Babiali'nin 1890'dan itibaren Ege Bölgesi demiryollarında İngilizlerin denetimini azaltmaya dönük bir politika izlemeye başladığı görülmektedir. Anlaşmanın verdiği olanaktan yararlanarak bu demiryolunu satın almış ve bir Fransız şirketine devretmiştir. Ayrıca da hattın Alaşehir - Afyon kesiminin yapılması imtiyazını vermiştir. Böylece Ege Bölgesinde yarışan İngiliz ve Fransızların çıkarları arasında yeni bir denge kurmaya çalışmıştır. Daha sonraki yıllarda Aydın demiryolunun Dinar'dan Eğridir'e kadar uzatılması için 1906'da -Kasaba demiryolunun da Soma-Bandırma hattıyla geliştirilmesi için 1910'da yeni imtiyazlar verilmiş, her iki hat da 1912 yılında işletmeye açılmıştır.

Demiryolları Ege Bölgesinin dış bağlantılarını kolaylaştıracak ve İzmir'in bölge üstündeki denetimini pekiştirecek biçimde ağaç şemasında bir gelişme göstermiştir. Bu ağın konnektive düzeyi düşüktür. Demiryollarının deveye nazaran çok düşük taşıma maliyetlerine sahip olmasına karşın bölgede üstünlüğünü kabul ettirmesi kolay olmamıştır. Deveciler taşımacılığın ötesine geçen işlevleriyle demiryollarının yük bulmasını kolayca engellemişlerdir. Bunun üzerine devecilerle demiryolu şirketleri arasında bir anlaşma yapılmış belli koşullar karşılığında deveciler bir iş bölümüne razı olmuşlardır. Develer yükleri demiryolları istasyonlarına taşımışlar, demiryolları da bu yükü uzlaşan koşullarda İzmir'e getirmişlerdir. Böyle-

ce yerel direniş ulaşımın örgütlenmesinde devecilere de söz hakkı kazandırmıştır.

İlk karayolu yapımı Abdülmecid döneminde 1850'de Bursa - Gemlik yoluyla başladıysa da asıl gelişimi 1866 yılında Turuk-u Muabir nizamnamesinin çıkarılarak yol mükellefiyetinin getirilmesi sonrasında oldu. 1906 yılında Aydın vilayetinde 1130 km. yol yapılmış bulunuyordu. Bu yollar demiryollarına göre konumları açısından üç gruba ayrılabilirler. Bunlardan birincisi İzmir - Urla - Çeşme yolu ya da Aydın Çine, Muğla, Gökabad yollarında olduğu gibi demiryolunun olmadığı alanlara uzanan uzun yollarıdır. İkincisi İzmir, Manisa, Soma, Bergama, Dikili yolunda olduğu gibi demiryoluyla yarışan paralel yollarıdır. Bu yollar genellikle demiryolu öncesinde yapılmışlar, demiryolunun aynı doğrultuda uzatılmasıyla yarışır hale gelmişlerdir. Üçüncüsü ise demiryollarını tamamlayıcı nitelikte kısa yollarıdır.

1880'li yıllardan sonra karayollarında yaylılar yolcu ve posta taşımacılığında kullanılan yaygın araçlar haline gelmiştir.

Deniz ulaşımında da ikili bir yapı kendini göstermektedir. Bir yandan batılı büyük güçlerin buharlı vapurları kendi mallarıyla İzmir İstanbul arasında düzenli posta servisleri işletmekteydi. Öte yandan yerel küçük tekneler Ege'nin küçük limanlarından İzmir'e ya da esas ihraç limanına mal taşımaktaydı. Yüzyılın başlarında İzbandud adı verilen Yunan tekneleri Ayvalık ile İzmir limanı arasında çalışıyordu. Bu tekneler Marsilya limanına kadar mal götürebiliyor, zaman zaman korsanlık yaparak küçük teknelere de saldırıyordu.

1870'li yıllara kadar deniz ticareti doğal limanlardan yürütülüyordu. Bu yıllarda mühendislik projeleri ile doğal koşulların değiştirilmeğe başladığı görülmektedir. 1880'de Ayvalık körfezinin girişini genişletmek ve bir kanal açmak için bir şirket kurulmuştur. 1890'da Gediz nehrinin denize döküldüğü kesimde yatağı çevrilerek İzmir Körfezinin girişini kapaması engellenmiştir. 1867'de Marsilyalı M.M. Dusaud kardeşlere İzmir limanı ve rıhtımının yapılması imtiyazı verilmiştir. Kordon'da tramvay işletilmesi de verilen imtiyazın bir parçasıdır. Bu imtiyaz konusundaki İngiliz direnci Kordon'daki tramvayı geceleri Aydın demiryolunun Gümrük antreposuna bağlamakta kullanılacağı sözleriyle aşılar. Liman 1875 yılında çalışmaya başlar. Limana gelen gemilerin doğrudan rıhtıma boşaltma yapmayarak, önce şatlara boşaltması, şatlardan hamalların kıyıya ya da Gümrük antreposuna boşaltma yapmaları da, daha sonra İstanbul limanında görüleceği üzere her halde hammalların

direnişi ile ilintiliydi. Yerel koşullar yeni teknolojinin kullanılma biçimini belirliyordu.

19. YÜZYILDA ÜRETİM ALANINDA YAŞANAN GELİŞMELER

Ege bölgesinde 18. yüzyıl sonlarında tarım alanında iki tür tarımsal işletmenin olduğu söylenebilir. Bunlardan biri yerel ayanın elindeki çoğu yarıcılık ile işletilen büyük çiftliklerdir. Diğeri ise öşürünü mültezime veren küçük köylü işletmeleridir. 19. yüzyılda bölgenin dünya ekonomisine eklenmesi yeni kapitalist üretim biçimlerinin gelişmesi yönünde eğilimler ortaya çıkardıysa da Osmanlı İmparatorluğunun özgül koşulları bunun hakim üretim biçimi olmasına olanak vermemiş bir çok ara formun gelişmesine neden olmuştur. Sonuçta küçük ve orta üreticilik tasfiye olmadan yeni biçimlerde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu gelişmede kit faktör olan emek sorununun çözümü için Osmanlı İmparatorluğunun kolonizasyon projelerinin gerçekleşmesine izin vermeme si, burada dış pazar için üretilen ürünlerin çok emek yoğun ürünler olması makinalaşmaya olanak vermesi gibi etkenler rol oynamıştır. 19. Yüzyılda Ege bölgesinde dış pazar için "cashcrop"ların üretilmeye başlaması; bir yandan büyük çiftliklerin ücretli emek kullanarak doğrudan üretime geçmesi öte yandan İzmir'deki ticaret sermayesinin büyük miktarda toprak aralar kapitalist işletmeler kurması eğilimini yansıtıyordu. 1867'de arazi kanunnamesine yapılan eklemeler yabancılara toprak sahibi olma olanağı verdi. Özellikle 1800 Osmanlı Rus savaşından sonra İngiliz sermayesi Ege'de çok büyük ölçüde toprak alımına girişti. Ama tarımsal üretimin esas kit faktörü emektir. İngilizlerin emeği sağlayacak kolonizasyon projesini Osmanlılar kabul etmiyordu. Daha etkin tarımsal teknoloji kullanarak köylüleri topraklarından çıkarmak isteyen İngilizler köylülerin dirençleriyle karşılaşmışlar. 1883'te Söke ve Nazilli'de köylülerin İngiliz çiftliklerini işgal ettiklerini biliyoruz. 1895'de Baltazı çiftliği işgal edildi. Bu koşullarda İngiliz sermayesinin bir kısmı topraklarını geri satarak diğer bir kısmı geleneksel yarıcılığa yeni biçimler vererek üretimlerini sürdürdüler. Geleneksel yarıcılık biçiminde ürüne köylü karar verirken şimdi toprak sahibi karar veriyordu. Daha sonraları para ile ödenen kira anlaşmaları yapıldı. Ama ürünün satış hakkını alıyorlardı. Bazı hallerde de demiryolunun, sağladığı hareketlilikten yararlanarak Yalvaç gibi içteki alanlardan mevsimlik işçi getirme yoluna başvurdular. Üretimi doğrudan denetime alamayan İngiliz kapitali artı ürününü daha çok ticaret yoluyla

denetliyordu. Ortakçılara ya da bağımsız çiftçilere verdiği kredi karşılığı ürünlerini satın alıyordu.

Emek sorununa bir başka yaklaşım biçimi emeğin teknolojik gelişmeyle ikamesiydi. Ama 19. yüzyılın son çeyreğinde İngilizler için buğday ve pamuk yetiştirilmesi değil, üzüm, incir, zeytin, palamut ve tütün önemliydi. Bu ürünlerde makinalı tarım gerektirmiyordu. Bu nedenle de demir pulluğun vb. ziraat alet ve makinalarının girişi 19.yüzyılın sonu 20. yüzyılın başında gerçekleşebildi.

Amerikan İç Savaşı, İngilizleri pamuk gereksinimlerini Anadoludan karşılamaya yöneltince, 1861 sonrasında pamuk üretimi artırmak için yapılan çabalar etkili olduysa da savaş sonrasında, 1868'den itibaren ihracatın düşmesiyle pamuk zeytinçiçeği, 4 susam, 6 pamuk, 10 zeytin yağı fabrikası bulunuyordu. 20. yüzyılın başında büyük kapasiteli fabrikaların kurulmaya başladığı görülmektedir. 1910'da İzmir'de kurulan Samolda pamuk çekirdeği yağı fabrikası 20000 ton, 1913'de Karşıyaka'da kurulan pamuk çekirdeğinden yağ çıkaran Osmanlı yağ fabrikası 40000 ton kapasiteliydi.

1891 ve 1909'da Palamuttan tane çıkaran iki fabrika İngiliz sermayesi ile kuruldu. Bunlardan biri Whittall ailesinindi.

1850'den itibaren geleneksel su değirmenlerinin yanı sıra buharla işleyen un fabrikalarının bölgede gelişmeye başladığı görülmektedir. İzmir'de ilk un fabrikası 1850'de bir İngiliz Fransız ortak girişimi olarak gerçekleştirilmiştir. Daha sonra sekiz İngiliz fabrikası daha kurulmuştur. Ama kentin un gereksinmesinin dörtte biri ithal unla karşılanmaya devam etmiştir.

Tarımsal ürünlerin birinci aşama değerlendirilmesi dışında kurulacak sanayi girişimlerinde ise temel sorun lonca denetimi dışında emek bulabilmektir. Bunun için bulunan yol o kentlerde kırsal alanda örgütsüz üreticilere fason üretim yaptırmaktır. Bu üretimi ticaret kapitali örgütliyordu. 1870'lerde İzmir'de 1000 ayakkabıcı, 600 terzi tüccarlar için fason imalat yapıyordu. Fason imalat konusundaki asıl gelişme ise halı alanında oldu. 1860'da Hacı Ali Efendi 3000 aileye iş veriyor ve 84000 m2 ihracat yapıyordu. İngiliz kapitali bu alanda 1864'de girdi. 1880'lerde 6 İngiliz tüccarı bu alanı hemen hemen tüm olarak denetliyordu. İzmir'de 15 Rum boyahanesi bu grup için çalışıyordu. Bir İngiliz demirci de modern bir boyahane kurmuştu. Ayrıca halının atkı ve çözgülerinin pamuk yapılmasına başlandı. Bunun için de Manisa, Aydın ve Nazilli'de kaba pamuk ipliği fabrikaları kuruldu. Batı Anadolu'nun halı üretimi 1884'de 155000

m2 ye, 1893'de 368000 m2 ye yükseldi. İzmir valisinin halılarda kök boya yerine anilin boya kullanılmasını yasaklaması bu sistemi bunalıma soktuysa da bunun aşılması zor olmadı.

Yüzyılın başında bir Avusturya firması Uşak yakınında kurduğu bir fabrikada 12000 m2 halı üretti. Bunu diğerler izledi. 15 kadar Türk, Rum, Ermeni, Yahudi firması kuruldu. Uşak'ta Tiridzade (1898), Bıçakzade (1900), Yılancızade (1903) yün iplik fabrikaları kuruldu. 1908'de çoğunlukla kadın ve çocuklardan oluşan bir grubu bu mekanize yün ipliği fabrikalarına saldırdılar.

Ege'de rakip örgütlenmelerin gelişmesi üzerine, 6 İngiliz firması (Oriental Carpet Manufacture Ltd." yi kurarak 400000 sterlinlik bir kapitalla faaliyetlerini modernleştirdiler ve Orta ve Güney Doğu Anadolu'ya yayıldılar. Birinci Dünya Savaşı öncesinde yalnız Uşak, Simav, Gördes, Demirci, Kula, Isparta Eğridir, Burdur ve Buldan'da 8165 halı tezgahını denetleyerek 456000 m2 halı üretenlerdi. 1890'lara gelindiğinde Ege Bölgesinde belli bir ölçüde gelişmiş bulunan sanayi yetmişmiş gücü gerektiriyordu. 1890'da Aydın demiryolu şirketi yılda 400 genci kendi atelyelerinde yetiştirmeye başladı. 1880'lerin ortalarında kurulan sanayinin gereksinimlerini karşılamak için İzmir'de makina imalat ve tamirinde çalışan 16 kuruluş vardı. 1890 yılında M.Rankin bir demirdökümanesi kurdu. Bu İngiliz firmalarının ana kuruluşu işlevi görüyordu. Ermeni ve Rum firmaları da D.İssigonis'i kendi dökümanesini kurması için teşvik ettiler. Rankin "R.Proctor & Company Of Lincoln" ün,İssigonis, AEG'nin temsilcisi olarak çalışıyordu. Rankin daha çok buhar makinelerinde, İssigonis içten yanmalı motorlarda uzmanlaşmıştı. Bu iki kuruluşun yaptığı buhar kazanları Ege'deki kurulu gücün yüzde 10'unu karşılıyordu. İzmir'de makina sanayiindeki gelişmeler başka sanayi kuruluşlarının da yoğunlaşmasına yol açıyordu. Yüzyılın sonuna doğru Darağaç'ta Şark sanayi (1885), Halkapınar'da Pamuklu Mensucat (1912) pamuklu dokuma fabrikaları kuruldu. Beş İngiliz tüccarı 1910 yılında Ordu için düşük kalitede yünlü kumaş ve battaniye üreten "Otoman Clath Company"i kurdular. 19. yüzyılın ikinci yarısında bölge ekonomisindeki diğer bir gelişme madencilik alanında oldu. 1858 Arazi kanunnamesi tüm madenleri devletin mülkü haline getirmişti. 1861'de madencilik nizamnamesiyle yabancılara yerli ortaklarla olmak kaydıyla işletme olanağı verilmişti. 1869 Madencilik kanununda yabancılara doğrudan maden işletme hakkı verildi. Ege bölgesinde kömür, mangan, arse-

nik, antimon, mika gibi madenler zaman zaman işletilmiş olmasına karşın önemli olan dört maden bulunuyordu. Bunlar, zımparataşı, krom, simli kurşun ve borasitti. 1844 yılına kadar zımpara madeninde Naxos adası dünya tekeline sahipti. İngilizlerin Anadolu'da zımpara madeni bulma girişimleri kısa sürede sonuç verdi. F.Abbot'lar Gemlik, Marmara Adası ve Kuşadası'nda bulunan bütün madenleri satın aldılar. Zaman zaman Patterson Company ve Witthall'lerle çatışarak Yeniköy, Tire, Söke madenlerini kontrol etti. 1902 yılında 19 madeni işletiyor ve dünya tekeli durumunda bulunuyorlardı. Bu tekeli kurmak isteyen ABD sanayicileri Witthall'lerin Muğla'da bulduğu maden American Emery Trust tarafından işletilmesini sağladılarsa da bunlar da 1911'de Abbot'larla anlaşarak tekeli fiyat dikte etmeye başladılar. 1850 yılında Türkiye dünyada tek krom ihracatçısı ülkeydi. Zaman zaman Forbes'ler ve Witthall'lerinde krom madeni işletmelerine karşın en önemli krom madencisi İngiliz John D.Poterson'du. Dağardı ve Fethiye'deki madenleri işletiyordu. Türkiye'deki 24 maden işletmesinin 19'una sahipti. 1907 yılında Kanada'da Yeni Kaledonya'da krom madeninin bulunmasıyla Türkiye'nin dünya pazarındaki payı gerilemeye başlamıştır. Balya'da gümüş, Karaaydın'da simli kurşun işleten Fransız şirketi 1892 yılında kuruldu ve bu madenleri oldukça ileri bir teknolojiyle tüketiciye kadar çıkardı. Balıkesir Sultançayırı'ndaki Borasit 1865'te Desmazuzes'in aldığı alçı taşı işletme imtiyazıyla çıkarılmaya başlamıştır. 1884'de devlet bunun çıkarılmasını yasaklamış ve 1887'de imtiyazı Hanson Cove Company'e vermiştir. Bu da 1899'da haklarını dünya tekeli durumundaki "The Borax Consolidated Limited"e devretmiştir. 19.yüzyılın ikinci yarısında bazı madenler bakımından Ege bölgesinin dünya çapında öneme sahip olduğu ve bu önemde de çatışmalara konu

olduğu görülmektedir.

DEMOGRAFİK SÜREÇLER

19. yüzyılın özellikle ikinci yarısında Ege Bölgesi dünya ekonomisine eklenirken oldukça hızlı bir ekonomik gelişme yaşadığını gördük. Şimdi de bu gelişmenin nasıl bir demografik süreçle birlikte olduğunu görelim. Bölgenin nüfus gelişmesini ayrıntılı biçimde betimlemeye olanak veren verilere sahip değiliz. Ama eldeki veriler yine de bazı kestirmelerde bulunmak olanağı vermektedir. Dört eğilim görülmektedir. Bunlar:

- 1- Bölgenin net nüfus artışı
- 2- Kıyılarda Rumlaşma, iç kesimlerde Türkleşme,
- 3- Kentleşme,
- 4- Kırsal kesimde göçer nüfus oranının düşmesi, olarak sıralanabilir.

19.yüzyıl boyunca nüfus artışının yüzde kaç olduğunu bilmiyoruz. Aydın vilayetinin 1907 ve 1881 nüfus sayımlarındaki nüfuslarının oranı 1.22'dir. Bu yılda yüzde yarımlık bir büyümeye tekabül etmektedir. Bu oran Rum nüfusu için 1.45, Yahudiler için 1.46, Ermeniler için 1.29, Müslümanlar için 1.18, yabancılar için 1.02 olmuştur. Osmanlı nüfus sayımlarına göre 1881'de Aydın vilayeti nüfusunun yüzde 79.36'sı Müslüman, yüzde 13.94'ü Rum, yüzde 1.157'si Yahudi, yüzde 1'i Ermeni, yüzde 3.95'i yabancıdır. 1907 nüfus sayımında Müslümanlar yüzde 77.27, Rumlar yüzde 16.50, Yahudiler yüzde 1.88, Ermeniler yüzde 1.05, Yabancılar yüzde 3.31'lik paya sahiptir. Rum nüfusunun payı artmıştır ama bu artış Çeşme, Alaçatı, Ayvalık gibi kıyıdaki yörelerde olmuştur. Bölgenin iç kesimlerinde ise küçülen Osmanlı İmparatorluğunun Kırım'dan ve Balkanlardan aldığı göç dolayısıyla müslüman nüfusun oranında bir artış olmuştur denilebilir. Yüzde yarımlık net nüfus artışının 1845-1875 arasında da olduğunu biliyoruz. Böylece bu artış oranını yüzyılın ikinci yarısı için genelleyebiliriz. Bu artışta Osmanlı İmparatorluğunun küçülürken eski topraklarından aldığı göç, Yunan adalarından gelen Rum

nüfusun etkisi kadar sağlık koşullarında sınırlı da olsa bazı iyileşmelerin etkisini görmek olanaklıdır. 1840 yılında Karantina uygulamasının başlaması, 1895'de İzmir'e Halkapınar içme suyunun getirilmesi vb. sağlık koşullarında bir ölçüde iyileşme getirmiştir.

Kentleşme oranının gelişmesi hakkında da yeterli bilgiye sahip değiliz. Ama Birinci Dünya Savaşı öncesinde sadece İzmir kentinin nüfusu bölge nüfusunun yüzde 14 ünü oluşturmuyordu. Diğer kentsel yerleşmeler de gözönüne alındığında bu yüzde 30 ların üstüne çıkan bir kentleşme oranının bulunduğunu söylemeye olanak vermektedir.

Kırsal kesimde ise artan emek gereksinmesi ve bölgede düzenin sağlanması gereği, bölgedeki göçer aşiretlerin yerleştirilmesi sonucunu doğurmuştur. 1860'lı yıllarda Anadolu ortakuftişi nazırlığına atanan Ahmet Vefik Paşa aşiretleri ya yaylalarından ya da kışlaklarında yerleşmeye zorlamıştır. 19 yüzyılın sonunda Ege bölgesi göçerlerinin oranında önemli bir düşme gerçekleşmiş bulunuyordu.

YERLEŞME SİSTEMİNDE OLAN DEĞİŞMELER

Yerleşme sisteminde olan dönüşümleri bölge merkezi olan İzmir'den başlayarak görelim. Kentin 19.yüzyılın başında 100000 olan nüfusu Birinci Dünya Savaşı öncesinde 250000'e kadar yükselmişti ama işlevi açısından kent tüm Levant'ın en önemli ticaret merkezi olmaktan bir bölgesel merkez olmaya indirgenmişti. Nitekim bir önceki dönemde İstanbul'un nüfusunun İzmir'in nüfusu-na oranı iken, Birinci Dünya Savaşı arifesinde bu oran 5'e yükselmişti. İzmir bölge içinde ise tek egemen kent olma özelliğini sürdürüyordu. Bölgenin ikinci büyük kenti Manisa'nın nüfusuna oranı 1914'de 4 düzeyindeydi. İzmir 17.yüzyıldan itibaren bölgenin en büyük kenti haline gelmesine rağmen Osmanlıların İzmir'i idari merkez haline getirmesi ancak 19.yüzyılın ortalarında olmuştur. 1833'de Mısır ordusu Kütahya'yı terk ettiğinde Anadolu Eyaleti Sancağın'dan dört eyalet kurulmuştu. Bunlardan biri de Aydın, Menteşe, Sigla (İzmir) ve Saruhan sancaklarının bağlandığı Aydın Eyaletiydi. Eyaletin merkezinin Aydın'dan İzmir'e gelmesi ancak 1851'de olmuştu. Bölgenin uluslararası ilişkilerini kuran, ticaret, sanayi ve kültür merkezi olan çeşitli etnik grupların oluşturduğu bir sosyal mozaik niteliğindeki İzmir kenti, tek bir yerleşmeden meydana gelmiyor, etrafında alt kentleri olan metropoliten nitelikli bir yapıya sahip bulunuyordu. Bu alt kentleri oluşturan Buca, Bornova, Seydiköy, Karşıyaka'nın gelişmesini sadece

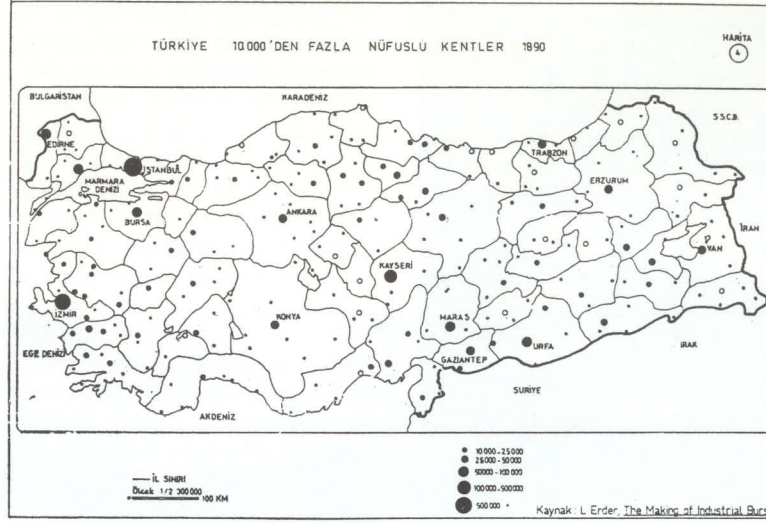
1870'ler sonrasında demiryolu bağlantılarının yapılmasına ve Hamidiye şirketinin vapur işletmesine bağlamak gerekir. Bu yerleşmelerin gelişmeleri kentin varlıklı kesimlerinin yazlıklara gitmesi alışkanlığına ve kentte salgın hastalık çıkınca sığınabilecekleri yerler olmasına bağlı olarak çok daha gerilere gitmektedir.

İzmir dışında Ege bölgesinin yerleşme sisteminin nasıl değiştiğini ortaya koymak için Vildan Okyay'ın Prusya Genel Kurmayı'nın 1844, İngiliz Savaş Bürosunun 1914 tarihli haritalarını karşılaştırarak yaptığı çalışmadan yararlanabiliriz. Bu haritalarda yerleşmeler dört büyüklük kademesine ayrılmıştır. Birinci kademe 2000'den az nüfuslu, ikinci kademe 2000-5000 nüfuslu, üçüncü kademe 5000-10000 nüfuslu, dördüncü kademe 10000'den büyük nüfuslu yerleşmelerdir. Beşinci kademe ise İzmir'dir. 1844 yılında İzmir de dahil dördüncü kademe işlev gören merkezlerin sayısı İzmir, Aydın, Manisa, Muğla, Isparta, Akhisar olmak üzere altıydı. Bu merkezlerden Akhisar hariç diğerleri sancak merkeziydi. Bunlar Muğla dışında ana kervan yollarının kesişme noktalarında yer alıyorlar ve genellikle zengin tarım alanlarının ortasında bulunuyorlardı. Aralarındaki ortalama uzaklık 70.5 km'di.

12 tane üçüncü kademe merkez vardı. Bunlar Tire, Alaşehir, Kula, Uşak, Afyon, Eğirdir, Burdur, Denizli, Davas, Milas, Urla, Karayükpazardı. Denizli, Afyon, Burdur'un sancak merkezi olmasına karşın üçüncü kademe olduğu görülmektedir. Uzun mesafe ticaretin gerilemesi sonucu Denizli ve Burdur önemlerini kaybetmişlerdir. Bir zamanlar Aydınoğulları'nın merkezi olan Tire ancak üçüncü kademede yer alabilmişti. Bu merkezlerin tarımsal alana hizmet kadar belli üretim faaliyetlerinde uzmanlaştıkları görülmektedir. Uşak, Kula (halıcılık), Afyon (keçecilik), Alaşehir, Denizli (dokumacılık), Tire, Alaşehir (dericilik) te uzmanlaşmıştır. Bu merkezlerin birbirleriyle ve bir üst kademe merkezle ortalama uzaklıkları 50 km'dir.

Bölgede 40 tane ikinci kademe merkez bulunmaktadır. Bunlar çevre köylerin artı ürününün toplandığı pazarlar niteliğindedir. Bazıları daha çok göçerlere hizmet etmektedir. Bazıları da Buldan örneğinde olduğu gibi dokumacılık vb. üretimde uzmanlaşmıştır. İkinci kademe merkezlerin kendileri ve üst kademe merkezler arasındaki ortalama uzaklık 35 km'dir. İzmir'in yakın çevresinde bu merkezlerin görülmemesi İzmir'in yakın çevresi üzerindeki ekonomik egemenliği yüzündendir. Bu merkezler verimli nehir vadilerinde daha sık aralıklarla yer almaktadır.

1844 yılındaki yerleşme yapısı hem

demiryolu hem şose öncesi bir yapıdır. Hem yol sisteminde hem de üretim yapısında meydana gelen gelişmelerin etkisi 1914 yılı yerleşme yapısında gözlenmektedir.

1844'de sayısı 6 olan dördüncü kademe merkezlerin sayısı 1914'de 26'ya yükselmiştir. 1844'de bunlardan 6'sı 3 kademe, 7'si ikinci, 6'sı birinci kademe merkezlerdi. Bu dönüşüm bir yandan kentli nüfustaki artışla ilgili olarak öte yandan yerleşme kademelenmesindeki değişimle yakından ilişkilidir. Dördüncü kademe merkezlerin 15 tanesi demiryolu üzerinde bulunuyordu. 9 tanesi kara yoluyla doğrudan demiryoluna bağlıydı. Sadece ikisi Gördes ve Acıpayam demiryolundan uzaktaydı. Acıpayam 1844'de Karayükpazar'ın işlevlerini yüklenmişti. Gerçekte 1914'de 10 bin nüfus büyüklüğü 1844'deki önemine sahip değildi. Eğer bu dönem için 10000 yerine 20000 nüfusa bir eşik olarak alırsak 10 yerleşmenin bu eşiği aştığını görürüz. Bunlar İzmir, Aydın, Manisa, Kasaba, Alaşehir, Uşak, Isparta, Denizli, Burdur, Muğla ve Ödemiş'tir. Dördüncü kademe yerleşmeler arasındaki ortalama uzaklık 1914'de 37.4 km'dir. 1844 yılında bu uzaklığın 70.4 km. olduğu düşünülürse eskiden bir merkezi besleyen alanın şimdi 3-4 merkezi besleyebildiğini göstermektedir. Bu da tarımsal üretimdeki artışla yakından ilişkilidir. 1914'de üçüncü kademe merkezlerin sayısı 47'ye yükselmiştir. 1844 yılında bunlardan 20 si ikinci, 22 si ise birinci kademe merkezdi. Eğirdir, Tire, Milas, Urla ise yine üçüncü kademe merkezler arasındaydı. Sadece Karayükpazar üçüncü kademedan ikinci kademeye gerilemiştir. Bu ve üst kademe merkezler arasındaki ortalama uzaklık 1844'de 50 km. iken 1914'de 23 km.ye düşmüştür.

1914'de ikinci kademe merkezlerin sayısı 33'dü. 1844'de bunlardan 1'i 3 kademe, 7'si 2 kademe, 17'si 1 kademe merkezdi. 1844'deki 2 kademe merkezlerden 5 tanesi bu kademede görülmüyordu. Bu hesaba göre 8 ta-

nesi de yeniden ortaya çıkmıştı. Yerleşmeler arası ortalama uzaklık 1844'de 35 km. iken 1914'de 11 km.ye düşmüştü. Bu kademede ortalama uzaklığın azalması diğer iki kademeye göre daha hızlı olmuştur. İki uzaklık arasındaki oran 3'e yakındır. Bu aynı kırsal alanın 9 misli daha fazla ikinci kademe hizmet alması demektir. Bu artışın tarımsal üretimin 70 yılda artışıyla ilgili olduğu ikinci kademe merkezlerde verilen hizmetlerin artışıyla da ilgili olduğu da düşünülebilir.

SONUÇLAR

Ege Bölgesinin dünya ekonomisine eklenirken yerleşme yapısında nasıl bir dönüşüm geçirdiğini gördük. Eğer bir genel değerlendirme yapmak gerekirse, bu dönüşümün Avrupa kapitalizminin genel gelişme çizgilerini izlemesine rağmen tamamen onun tarafından belirlenmediğini ve sürekli olarak yerel direnişlerle biçimlendiğini görüyoruz. Bu direnişler köylüden, küçük üreticiden, devciden başlayarak, aracı sermayeye, imparatorluk yönetimine, hatta yabancı sermayenin kendisi olan Levanten sermayesine kadar uzanmaktadır.

Bu bize Avrupa kapitalizminin Osmanlı İmparatorluğunda olduğu gibi denetimini büyük ölçüde piyasa mekanizması içinde kurmak zorunda kaldığı durumlarda denetimini bir araçlar kademelenmesi ile kurduğunu göstermektedir. Bu araçlar kademelenmesi içinde ise her alt kademe bir üst kademeye dönüşme onun yerini alma eğilimi taşımaktadır. Bu ise sürekli olarak direnen kesimlere pay veren yeni ilişki biçimlerinin gelişmesine neden olmaktadır.

Bu devletin kademelenmesi gerçekte yerleşme sisteminin kademelenmesiyle paralel olarak gitmektedir. 19.yüzyılda Ege bölgesinin dönüşümünü gördüğümüz yerleşme yapısı aynı zamanda denetimin dönüşümünü ve yaratılan değerin nasıl bölüşüldüğünü de göstermektedir. Osmanlı

İmparatorluğunun Ege Bölgesinin 19.yüzyıldaki çevreselleşme koşullarının tüm bölge içinde üretim düzeyinin yükselmesini sağlarken İzmir gibi bir egemen kent yarattığı ya da İzmir'in egemen kentiğini sürdürdüğü söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Adnan Bilget: Son Yüzyılda İzmir Şehri 1849-1949, İzmir, 1949.
Bedros Simonyan: Hatıralar-Ermenilerin İzmir'i, Paris, 1936.
Bonaventür. F.Slars ve İkonos: İzmir Hakkında Tetkikat, Asanatika Muhipleri Cemiyeti, İzmir, 1932.
Bülent Varlık: 19. Yüzyılda Emperyalizmin Batı Anadolu'da Yayılması Tüm İktisatçılar Birliği Yayınları, Ankara, 1976.
Charles Fellows: A Journal Written During Excursion in Asia minor, John Murray, London, 1839.
Çağatay Uluçay: 18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul, 1955.
Çağatay Uluçay: Atçalı Kel Mehmet, İstanbul, 1968.
Cınar Atay: Tarih İçinde İzmir, Yaşar Eğitim Kültür Vakfı, İzmir, 1978.
F.Rougou: Smyrne Situation Commerciale et Economique, Paris, 1892.
Elena Frangakis: "The Ottoman Port of İzmir in the Eighteenth and Early Nineteenth Centuries 1695-1820", ROMM, 39,1985-1, ss.150-157.
Emin Canpolat: İzmir Kuruluşundan Bugüne Kadar, İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1954.
Evelyn Lylle Katças: Gateway to the Past, İzmir, 1978.
Hyde Clarke: Report on the Traffic of Smyrna, Ottoman Railway Company, London 1860.
Mehmet Okur: İzmir Kuruluştan Kurtuluşa, İzmir, 1972.
Muhittin Birgen: "Hikaye, Devci", Türk Kooperatificisi, Teşrinisani 1932, No.27.
Mübeccel Belik Kuray: Örgütlenemeyen Kent, Sosyal Bilimler Yayınları, Ankara, 1972.
Nassau W.Senior: A Journal Kept in Turkey and Greece, Longman, Brown Green, London, 1859.
Necmi Ülker: The Rise Of İzmir 1688-1740, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), The University of Michigan, 1974.
Oğuz Arı: İzmir'de Kitle Haberleşmesi, Sosyal Bilimler Demeği, Ankara, 1972.
Orhan Kurmuş: Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi, Bilim Yayınları, İstanbul, 1974.
Osman Bayatlı: Bergama'da Yakın Tarih Olayları-XVIII-XIX, İzmir, 1957.
R.Chandler D D: Travels in Asia Minor, London, 1817.
Reinhard Stewig: Batı Anadolu Bölgesinin Kültürel Gelişmesini Gösteren Kartografik Bilgiler, İstanbul, 1968.
Reşat Kasaba: The Ottoman Empire and The World Economy, State University of New York, 1988.
Reşat Kasaba: "İzmir Ticaret Bankası", Tarih ve Toplum, Temmuz 1987, Sayı.43.
Suha Göney: Büyük Menderes Bölgesi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1975.
Suriya Faruqi: Towns and Townsmen of Ottoman Anatolia, Cambridge Studies in Islamic Civilization, Cambridge, 1984.
Tuncer Baykara: İzmir Şehri ve Tarihi, Ege Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Yayınları, İzmir, 1974.
Usha M.Luther: Historical Route Network of Anatolia (1550 to 1850), Turkish Historical Society, Ankara, 1989.
Vildan Okyay: "Batı Anadolu Bölgesinde Ulaşım Sistemindeki Değişikliklerin Merkezler Kademelenmesi Üzerindeki Etkileri, 1844-1914", ODTÜ Gelişme Dergisi, Vol.8, No.3-4, 1981.
Yuzo Nagata: Some Documents on the Big Farms of the Notables in Western Anatolia, Institute for the Study of Languages and Cultures of Asia Africa, Tokyo, 1976.
Zeki Arıkan: "İzmir-Kasaba-Aydın Demiryolu İşçilerinin Bir Muhtırası", Tarih ve Toplum, Ocak 1988, Sayı.49.

İzmir'de Tarihi Eserlere Bakış

Eti AKYÜZ *

GİRİŞ

Dünya'nın en zengin tarihsel ve kültürel mirasına sahip, uygarlığın beşiği Anadolu'muzda tarihi eserlere gereken önem verilememektedir. Yalnızca bizlerin değil, insanlığın ortak mirası olan bu yapı ve kalıntıların korunamamasına ekonomik ve teknik olanakların yetersizliği yanı sıra, toplumun kültür düzeyi ve kamu bilincinin eksikliği de neden olmaktadır. Derin bir tarihi geçmişi olmayan gelişmiş ülkelerde ise, son yüzyıllara ait az sayıda esere sıkıca sahiplenilmesi, Türkiye'de korumaya değer eserlerin yoğunluğunun konuya bir bakıma olumsuz etki mi yaptığını düşündürmektedir. "Eser çok, ekonomik olanaklar yetersiz bu yüzden koruyamıyoruz" ya da adeta, "öylesine çok ki nasılsa tükenmez" tarzındaki yaklaşımlar bunlardandır. Yazıda İzmir açısından konu ele alınmaya çalışılmaktadır.

KENTTE TARİHİ ESERLERİN DURUMU

Konuya İzmir özelinde baktığımızda Batı Anadolu'nun merkezi konumundaki 5000 yıllık geçmişi olan kentte, tarihi eserlerin çoğunun dış saldırılar, yangın, deprem gibi afetlerle yok olduğu, modern kentin tarihi kent üzerine yerleşmesi ve Osmanlı dönemine ait büyük yapıların inşasında antik yapıların malzeme olarak kullanılması dolayısıyla büyük ölçüde ortadan kalktığı görülmektedir. Tarihi eser ve yapıların taşınabilir unsurları da, özellikle 17. yüzyılda antika ticareti ile yurt dışına çıkarılmışlardır. Bu sırada, dünyanın her yerinden gelen tüccar ve seyyahlara, en önemli Levanten limanlarından biri olan şehirde benzeri faaliyetlerin olduğuna ilişkin haberler, gezi notlarında vardır (1).

Bazı antik eserler de, 1950 sonrasında şehirleşme paralelinde ortaya çıkan gecekondulaşma ile, topografyanın uygun olmamasına karşın bu alanların çok yakınında yerleşilmesiyle harap olmuşlardır.

Osmanlı-Türk Devri eserlerini içeren, sivil mimari örnekleriyle, han, cami, medrese, çeşme, sebiller gibi yapılarla doğal afetler yanı sıra, yol yapımı, genişletme çalışmaları ve tarihi çevrelere çok katlı yapılaşma izninin verilmesiyle hızla yıpranmışlardır.

İzmir'de günümüze ulaşan tarihi kalıntılar, Prehistorik, Aiol ve İon dö-

nemlerinden Bayraklı Höyüğü, Eski İzmir Nekropolisi; Hellenistik Roma döneminden Agora, Tiyatro, Stadyuma ait bazı kalıntılar, Roma dönemine ait kalıntılardan Antik Yol ve Su Kemerleri, Helenistikten Osmanlı dönemine kadar olan süreçten izler yansıtan Kadifakele, Osmanlı Türk döneminden sivil mimari örnekleri, ticari, dini yapılarıdır.

Bu kalıntıların mevcut durumu hakkında şunlar söylenebilir : İlk kez 1930'da Miltner, 1948-1951 arasında Cook ve Akurgal, 1967 sonrasında da Akurgal tarafından yapılan ve kazı çalışmaları sürdürülen Bayraklı Höyüğü'nün Tekel Bağı içinde yer alması korunmasını kolaylaştırmaktadır. Alanın kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan Nekropolis Çiçek mahallesindeki gecekondular alanı içinde kalmış ve tümüyle yitirilmiştir. Anıt mezarların çoğu, konutlar için malzeme olarak görülmüş, kısmen kalabilmiş ender örneklerinde (1637/20 sok.) çok yakınına yapı yapılmıştır.

Şehrin önemli kalıntılarından olan Agora, yılın büyük bölümünde kendiliğinden biten ve yapıyı yıpratıcı bitkilerle kaplı bulunmaktadır. Sosyal çevrenin bozulması da burayı olumsuz yönde etkilemektedir. Alanı ziyaret edenler hemen hemen tümüyle yabancı turistlerdir. Tiyatro ve Stad-

yum'a ait kalıntılar evler altında kalmıştır. Hellenistik, Roma, Bizans, Osmanlı dönemlerine ait duvar kalıntıların var olduğu tarih boyunca şehri taçlandıran bir öge olarak görülen Kadifakale günümüzde bu konumunu kısmen kaybetmiştir. Yamaçta ve ovadaki çeşitli yüksek yapılar, Kalenin bazı noktalardan rahatlıkla algılanabilmesini bile olanaksızlaştırmıştı r. Ayrıca buranın gecekondular alanı içinde bulunması yapının algılanmasında olumsuz görüntülerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Alan önemli bir tarihi odak olduğu kadar görsel değerler (manzara) açısından da zengindir.

Osmanlı-Türk dönemine ait eserlerden sivil mimari örnekleri, tarihi çevrelere verilen çok katlı yapılaşma izni nedeniyle büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Bu yanlış imar planı kararları, sözkonusu yapıların ekonomik eskimesine neden olmuştur. Tarihi çevrelerde bazı konutların 8 katlı apartmanlara dönüştürülmesi, çok yakınındaki tarihi konut sahiplerinin kendilerini ekonomik açıdan haksızlığa uğramış kabul edip, eserlerini korumama eğilimine girmelerine neden olmaktadır. Hatta birçoğu evlerini yıkıma terk etmekte, böylece dereceden düşme ve giderek tescilden düşürülme sonucu oluşmaktadır. Eski

çevrede yeni yapılaşmalar, son yıllarda "hiç olmazsa" anlayışı içerisinde 2. grup uygulamaları ortaya çıkarmıştır. Bu tarzda örneklerde tarihi yapı cephesinin askıya alınması ya da aslına uygun olarak yenilenmesi sözkonusudur. Ancak bazı örneklerde bu yenileme çalışmalarının yeterince hassas bir şekilde ele alınamadığı cephe elemanlarının oran ve nitelik açısından orijinal durumuna uymadığı gözlenmektedir. Bu durum özellikle projelerin uygulama aşamasına daha fazla titizlik gösterilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Dini yapılar, genellikle işlevlerini sürdürdüklerinden iyi durumdadırlar. Medrese gibi küçük yapıların çoğu bünyesine uygun ikincil bir işlevle değerlendirilmeyi beklemektedir. Çeşme ve sebiller genellikle yok olmuş, varolanların bir kısmı işlevini göremez duruma gelmiştir.

BU ESERLERİN KORUNMA-GELİŞTİRİLMELERİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

Kentteki Antik ve Osmanlı-Türk dönemine ait eserlerin bu genel değerlendirmesinden sonra, bu denli zengin bir tarihi geçmişi olan İzmir'in tarihsel kimliğini yansıtacak, günümüze ulaşmış eserlerinin korunarak yaşatılması ve gelecek kuşaklara iletilme-

* Eti AKYÜZ, DEÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi

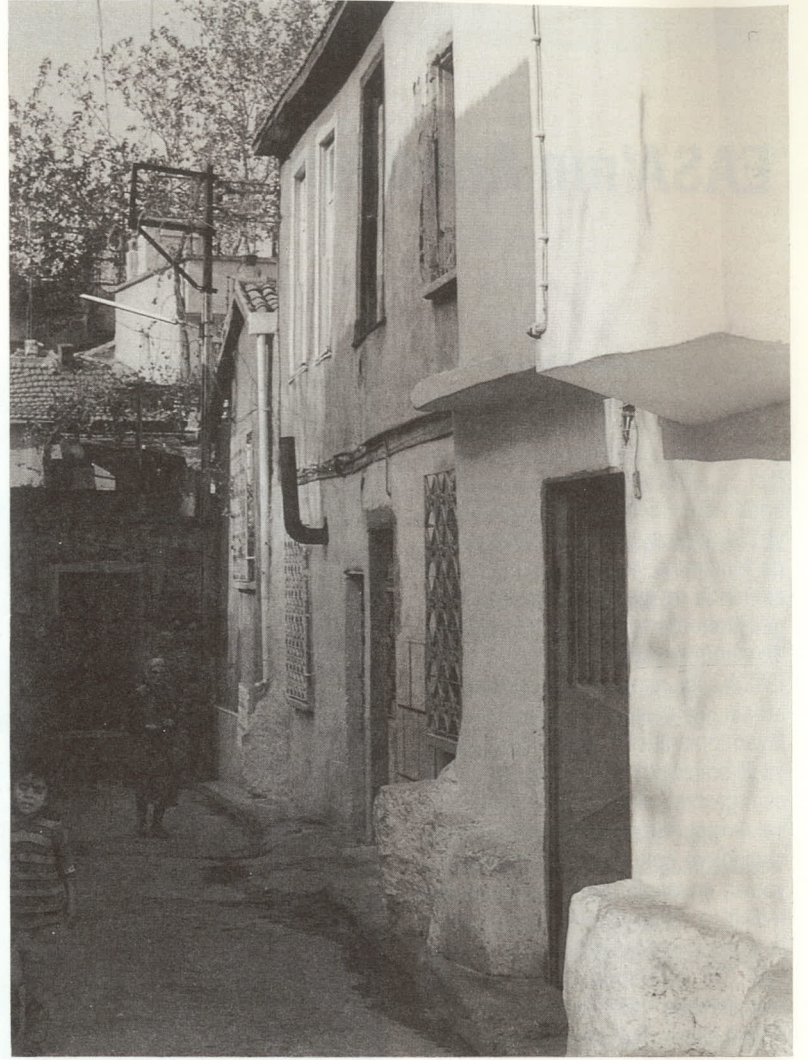
si için gereken çabanın gösterilmesi kaçınılmaz görülmektedir. Bu amaçla kentteki tarihsel odakların yeniden ele alınması, tek yapı, yapı çevresi ve kent içerisindeki konum bazında çalışmaların sürdürülmesi gereklidir. Antik eserlerin bulunduğu alanlardan Bayraklı Nekropolis'te varolan tümülüsler çevresinde düzenleme, Kireçlikaya'daki Antik Tiyatro alanında kazı çalışmaları ve çevre düzenlemesi, Kadifakele çevresinde sıhhileştirme ve kalenin bulunduğu yamaca (Pagos) verilecek çok katlı yapılaşma olanaklarında kent silüeti açısından Kadifakele'nin algılanmasının engellenmemesine yönelik sınırlamalar yapılabileceklerin birkaçıdır. Geleneksel dokunun yaşatılmasına yönelik olarak da, doku olarak korunmuş alanların mümkünse toplu olarak tek bir işlevle değerlendirilmesi veya yapı bünyesine uygun ikincil fonksiyonlarla kullanımı gereklidir. Alsancak'taki koruma altındaki on sokakta bu tarzda bir değerlendirme kısmen vardır (Lokantalar, lokaller sokağı vs.) Bazı evler ise, konut işlevini sürdürmektedir. Buca gibi, kent merkezinden uzakta olduğundan doku olarak korunmuş alanlarda yapılar, günün gereksinimlerine uygun ekler ve yeni düzenlemeler sağlanarak mümkünse ilk işlevlerini sürdürmeli ya da ikincil işlevle yaşatılarak korunmalıdır. Bornova, Karşıyaka'da bahçe içindeki büyük köşkler restoran, lo-

kal, kongre merkezi gibi kullanımları yanıtlayacak tarzda düzenlenmelidir. Tarihi dokunun korunması açısından Agora, Namazgah çevresine çok katlı yapılaşma izni verilmemeli ve ulaşım aksları genişletilmemelidir. Mithat Paşa Caddesinde alınan 2. grup uygulama kararlarının inşaat aşamasında, tarihi yapı cephesinin aslına uygun bir şekilde yapımı sağlanmalıdır.

SONUÇ

Tarih boyunca jeopolitik ve stratejik konumuyla büyük bir şehir olarak varlığını sürdürmüş İzmir'de kentin zengin tarihini yansıtacak eserlerin çok azı günümüze ulaşmıştır. Dolayısıyla bu tarihi değerlerin en iyi şekilde yaşatılıp korunarak gelecek nesillere iletilmesi şarttır. Bu da Antik Yapılar, Osmanlı-Türk devri eserleri, geleneksel dokunun korunma geliştirilmesine yönelik bazı kararların alınması ve uygulanmasıyla mümkündür. Söz konusu çalışmalar kentin yalnız çevresindeki tarihsel turistik yerlere değil, 5000 yıllık geçmişiyile İzmir merkezindeki tarihi değerlere de gereken önemin kazandırılmasını sağlayacaktır. □

(1) Tavernier, İngiliz tüccarların, İzmir'de heykel ve antika ticareti için eski taş yığınlarını araştırdıklarını; Bruyn de, Hollanda'ya gönderdiği küçük mezar rölyefinin satın alınışını bildirmektedir. Bruyn, 1725, s. 83 v.d.; Tavernier, 1681, s.31 v.d.

EASA'nın Ardından

Uluslararası boyutta düzenlenen her toplantının hem bireyler hem de toplumlar arasında önemli bir iletişim aracı olduğu gerçektir. Özellikle böylesi organizasyonların ülkemiz tarafından düzenlenmesi ise hem Türkiye'nin Avrupa ve Dünya platformunda tanıtımına, yardımcı olurken aynı zamanda da insanlarımızın evrensel gelişmelerden haberdar olmalarına da yardımcı olmaktadır.

EASA gibi mimarlık öğrencilerince arasındaki uluslararası iletişimi sağlayan toplantıların sonucusunun bu yıl ülkemizdeki mimarlık öğrencilerince organize edilmesi, her şeyden evvel Avrupa düzeyinde de olsa böylesi ciddi ve çok kapsamlı organizasyonları başarıyla düzenleyebilme yeterliliğine sahip olunduğunun sergilenmesi açısından son derece önemliydi. Bu bağlamda resmi ve özel mercilerinde Valilik makamlarından, Belediyelere, hatta sponsorlara kadar, böylesi bir çalışmaya destek vermeleri ve teşvik etmeleri de göz ardı edilemeyecek önemli bir saptamadır.

Düzenlenen organizasyondaki faaliyetler, genelde iki konu başlığı altında toplanabilir.

Bireyler arasındaki 1. Kültür, 2. Mesleki, bilgi görgü etkileşimi. Bunlardan birincisi genelde kamp boyunca Avrupalı arkadaşlarımızın Ülkemizi, İslam dinini, toplumsal yapıyı... vb. konuları anlamaya yönelik olarak bizlere yönettikleri sorular ve gözlemlerinin yorumlarını istemek şeklinde geçti.

Özellikle İstanbul üzerinden Ürgüp'e geldiklerinde karşılaştıkları yaşantının büyük farklılık göstermesi onları oldukça etkilemişti. Bizim açımızdan olaya bakıldığında da genelde çok farklılık yoktu. Amsterdam'ı Bir Hollandalıdan, Paris'i bir Fransızdan o şehrin, o ülkenin insanı olarak dinlemek hayli zevkliydi.

Mimari eğitimini sürdüren lisans, master, doktora öğrencileri, serbest olarak çalışan mimarlar, eğitimciler ve fotoğrafçı, heykeltıraş vb. farklı disiplinlerden gelen katılımcılar, bu toplantıların temel amaçlarından biri olan mesleki ve disiplinler arası fikir ve deneyim alış-verişinde oldukça renkli bir mozayığın oluşmasına imkan verdiler. Bu bağlamda yapılan çalışma ve sohbetlerde mimari prob-

lemlere farklı yaklaşımların nasıl geliştirilebileceği, kültürel farklılığın ve birikimin olayları yorumlama da nasıl bir baş kalık, yaklaşım farklılığı getirdiği kolayca izlendi.

Bunlarla birlikte akademik eğitim sürecinin de bizdekinin tersine uzun bir zaman diliminde ele alındığı ve hatta bulunan imkanlarla farklı ülkelerde sürdürülen ilave çalışmalarla eğitimin şekillendiği aktarıldı.

Her yaşanan olayı değerlendirip sonuç çıkartarak bunları gelecekteki çalışmalarda, hamlelerde akılcı bir şekilde kullanmak gelişmenin özüdür.

İşte bu organizasyonun değerlendirilmesinde göze çarpan önemli olaylardan biri de genelde her ülkenin düzenli olarak her yıl gerçekleştirdiği ulusal toplantıların olduğuydı. Bizde ise değil böyle bir organizasyonun düzenlenmesi henüz mevcut bir girişimin bile olmadığıydı.

Diğer taraftan da böylesi bir ulusal toplantının ülkemiz bazında gerçekleşmesi için gerekli istek ve potansiyelin de en az Avrupalı arkadaşlarımız kadar bizlerde de var olduğu

gerçeğinin kolayca fark edilmesi de sevindirici idi.

Zaten böyle bir organizasyonun düzenlenmesiyle de kendi mimari potansiyelimizi değerlendirmemiz, usta-çırak ilişkisi bağlamında tecrübeli mimarlarımızla genç dimağların birlikte yapacakları çalışmalara akademik kadrolarında katılarak gelişme ve yenilenmelerini sürdürebilecekleri böylelikle de ülkesel mimari dilin gelişmesine, oluşmasına, üniversiteler arasındaki eğitim iletişiminin sağlanmasına yardımcı bir araçta kendiliğinden oluşacağı barizdir. Sonuç olarak, mesleki bilgi ve görgüyü hem biriyler hem de gruplar halinde yapılan çalışmalarla geliştirmeye yönelik böylesi organizasyonların öncelikle benzerlerini ülkemizde geliştirdikten sonra, uluslararası bir çok yeni faaliyetin de hergün artan bir heyecan ve istekle ülkemize, yakınımıza getirmeye çalışıp, organize ederek, hem meslek hem de dünya konjüktüründe kendi kültürümüzü özümlemiş "Evrensel İnsan"lar yerimizi alabilelim.

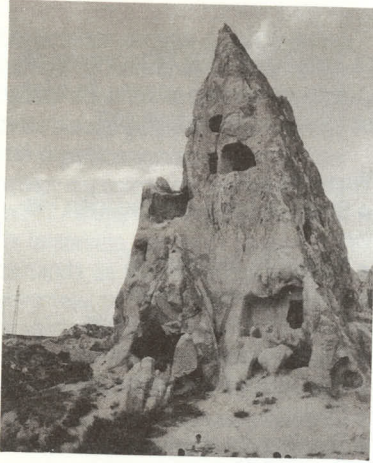
EASA Deneyimi

Bu yılın 2-16 Ağustos tarihleri arasında Ürgüp'te gerçekleşen 2000'e doğru-Çevre konulu 12. EASA (European Architecture Students Assembly) toplantısına İzmir-Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nü temsil eden bizler Y. Lisans öğrencisi H. Selçuk Yelken ve Ar. Gör. Emre Ergül katıldık. Bu ilginç deneyimin ardından yaşananların aktarımında şöyle bir yöntem öngördük. İki ana bölümden oluşabileceğini düşündüğümüz raporumuzun birinci bölümünde genel bir giriş takip eden EASA ve toplantının yapıldığı bölge ile ilgili açıklamalar, daha sonra bu süreçte yer alan çalışmalar ve nihayet değerlendirme ve geleceğe yönelik beklentiler ele alınmıştır. İkinci bölümde ise onbeş gün boyunca yukarıda belirtilen ana tema çevresinde yapılan -workshop-atölye çalışmalarının açılımı ve sonuçlarının yorumu sunulmaktadır.

Yine, Yeni, Yeniden.....EAS.....Türkiye '92

H. Selçuk YELKEN*

Çalışma grubum iş üstünde. "Yeraltı şehrinde mekan kavramı"

Sergi birimi "Berlin - 2000" Sergisi (Olimpiyat)

Avrupa mimarlık öğrencilerinin birbirleriyle buluşup fikir, tecrübe alış-verişinde bulunabilecekleri bir çalışma ortamı oluşturmak ve bu bağlamda her yıl farklı bir ülkede toplanarak hem yeni ülkeler tanımak hem de yeni kültürlerle tanışarak o çevreler için fikirler üretmek amacıyla organize ettikleri EASA (Avrupa Mimarlık Öğrencileri Toplantısı) toplantılarının sonuncusu bu yıl ülkemizde gerçekleşti.

Temelleri 1981 yılında Liverpoollu mimarlık öğrencilerinin Avrupalı arkadaşlarını şehirlerinin çeşitli sorunlarını tartışmak ve çözümler geliştirmek amacıyla davet etmeleriyle atılan EASA toplantıları, daha sonra "EASA ruhu" olarak belirlenen, tanımlanması zor ancak yaşanmasının gerekliliğine inanılan bir duygu, iletişim boyutu ile her yıl artan bir katılım ve değişik temalarla 11 yıl boyunca, 1981 - Liverpool/İngiltere 1982 - Delft/Hollanda 1983 - Lizbon/Portekiz 1984 - Aarhus/Danimarka 1985 - Atina/Yunanistan 1986 - Torino/İtalya 1987 - Helsinki/Finlandiya 1988 - Berlin/Almanya 1989 - Marsilya/Fransa 1990 - Kafskrona/İsveç 1991 - Kolomna/SSCB olmak üzere Avrupa'nın farklı ülkelerinde organize edilerek günümüze kadar geldi.

Her toplantı bireyler arasında kültür, fikir, mesleki bilgi ve deneyim alışverişine ortam hazırlarken bir yandan da bu sürekliliği sağlamış ve sağlayacak olan "EASA ruhu"nda güçlenmesine, gelişmesine yardımcı oluyordu. İşte böyle bir faaliyetin bu yıl ülkemizde yeniden soluklanması, DEÜ Müh. Mim. Fak. Mimarlık Bölümü'nü temsilen bu organizasyona katılacak olan şahsım ve arkadaşım Emre Ergül'le katılma kararını verdiğimiz andan itibaren büyük bir heyecanın başlamasına neden oldu.

"2000'e Doğru Çevre" ana temasıyla gerçekleşecek olan bu toplantının ülkemizin hatta dünyanın gözünün üzerinde olduğu önemli bir tabiat değeri olan Kapadokya bölgesinde ve yine bölgenin önemli merkezlerinden biri olan Ürgüp'te gerçekleşecek olması da olayın diğer ilginç yönlerinden biriydi. Çünkü bu bölge, Kapadokya, Erciyes ve Ha san Dağla-

rının volkanik patlamalarının sonucu oluşan volkan tüflerinin aşınması ile oluşan vadiler ve bu vadilerdeki peribacalarının oluşturduğu doğal yapısı ile oluşan vadiler ve bu vadilerdeki peribacalarının oluşturduğu doğal yapısı ile bütünlüşmüş eski bir Hristiyan uygarlığının tarihsel kalıntılarını barındıran önemli bir doğal - kültürel değer olma özelliğine sahipti.

31 Temmuz Cuma günü sırt çantalarımızın yanına Mimarlık Bölümünü temsilen hazırladığımız sergiyi de denkleştirdiğimizde bu ilginç maceraya katılmak için sadece 13 saatlik bir otobüs yolculuğumuz kalmıştı. Uşak, Afyon, Konya ve Aksaray üzerinden ertesi gün Nevşehir'e vardık. Güneşin ilk ışıklarıyla birlikte de Ürgüp'e yöneldik. Bu küçük yolculuk sırasında gördüğümüz tabiat güzellikleri bile bizi büyülemeye yeterli olmuştu. Nitekim Ürgüp'e vardığımızda da bu etki yerini tabiatın yarattığı güzelliğin verdiği şaşkınlığa bırakmıştı.

Sabahın erken saatleriyle birlikte bu yılki organizasyonun yapılacağı kampı bularak kaydımızı yaptırarak. Daha sonra da kendimizi 2 hafta boyunca yatacağımız çadırlara atarak dinlendik.

Danışma, konaklama, lokanta, cafe, bar, disco, açık-kapalı sergi alanları, malzeme birimi ve WC- Duşlar olarak yedi ana bölümden oluşan "Çimenli Kamping" ufak-tefek eksiklikleriyle misafirlerini ağırlamaya hazır. Nitekim 2 Ağustos Pazar günüyle birlikte Avrupa'nın her yerinden öğrenciler akın akın gelmeye başladılar. İtalyanlar, İspanyollar, İsveçliler, Norveçliler... Kamptaki sessizlik, artık yerini zevkli bir telaşa bırakmıştı. Kayıt işlemleri sürerken boş çadırlar da doluyor, kampta hayat başlıyordu.

Günün ilerleyen saatlerinde beklenenlerin büyük çoğunluğu gelmişti ve Nevşehir Valisi, Ürgüp Belediye Başkanı, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dekanı ve kamp sahibinin de katılımıyla bu yıl ki EASA toplantısının resmi açılışı yapıldı.

Akşam yemeğini takiben faaliyetle dolup taşacak 15 günlük programın ilk ve en önemli etkinliklerinden biri olan "Tanışma Gezisi" (Introductory Workshop) için tüm katılımcılar olarak sırt çantalarımızı, uyku tulumlarımız ve el fenerlerimizi alarak Ürgüp'ten yaklaşık 20 km uzaklıktaki Sarıhıdır

köyüne doğru yola çıktık.

Bu gezideki amaç, insanlar arasındaki tanışma ve kaynaşmayı sağlama ve gruplar halinde çalışmalar yaparak düşünsel etkileşim sürecini uygulamaya aktarabilmektir. Ayrıca konakladığımız Kızılırmak kenarındaki 50 y önce terk edilmiş ölü (eski) Sarıhıdır köyündeki yaşantının yapılacak grup çalışmaları ile temsili olarak canlandırılması, (Reincarnate) tekrar, yaşanan bir yerleşim imajının verilmesi de diğer bir amaçtı.

Terk edilmiş Sarıhıdır köyüne vardığımızda saat 23.00-23.30 sularında idi. Yıldızların aydınlatıldığı gecenin sessizliği ve çevrenin bilinmezliğinin getirdiği yalnızlık ve biraz da korku gerçekten de bizlerin bir anda tanışmanın ötesinde kaynaşmamıza neden oldu. Daha sonra ki iki gün boyunca ise gruplar halinde terk edilmiş yerleşimdeki farklı mekânlarda çeşitli düzenleme çalışmaları yaparak bu gezinin sonunda yapılması planlanan "Meyve Festivali"ne hazırlandık.

Gün boyunca süren bu hızlı çalışma temposu geceleri ise yerini ilk gece İspanyolların, ikinci gece de festivalin güzel eğlencelerine, gösterilerine bıraktı.

4 Ağustos Salı günü planlanan amaç yani yeniden canlanışın simgesi meyve festivalini başarıyla gerçekleştirmenin verdiği mutluluk ve birliktelik ile gruplar halinde yaptığımız çalışmaları sunduk. Daha sonra da mevcut Sarıhıdır köyüne küçük gruplar halinde yapılan gezilerin ardından çevre temizliği yaparak Ürgüp'e döndük.

Gece gezinin değerlendirildiği samimi sohbetlerle geçti.

Çarşamba günü, kamptaki telaş bu seferde, başlayacak olan atölye çalışmaları (Workshop) içindi. Ürgüp'ün şehir merkezindeki Turizm Bakanlığına ait salonda yapılan tanıtım programında her atölye sorumlusu (tutor) kendi çalışmasının sunumunu yaparak, ilgi duyanları çalışmalarına davet etti.

Yine bugünün akşamında ise tüm kamp boyunca genelde her akşam sürececek olan (21.00-23.00 saatleri arasında) gece toplantılarında (Lecture) ilki başladı.

Kamp süresince, Kapadokya'nın oluşumu, Mimar Sinan ve yapıları Semerkant ve Karlsruhe Kentsel tasala-

20

D.E.Ü. Mühendislik- Mimarlık- Fakültesi Mimarlık Bölümü

1991- 1992 Bahar Yarıyılı 3. Sınıf (Mim.302) Mimari Proje Çalışmaları

Mimarlık Bölümü 3. Sınıf (6. Dönem) öğrencileri, 1991-1992 Eğitim Yılı Bahar Yarıyılında Mim. 302 Mimari Proje dersi kapsamında İBADET YAPISI (CAMİ) projesi yapmışlardır. Mimarlık eğitimlerinin ilk iki yılında temel mimarlık bilgilerini ve kavramlarını öğrenen, işlevsel karmaşası fazla olmayan proje çalışmaları ile işlev/taşıyıcı sistem/form ilişkisini kuran öğrenciler, Mim. 301 ve Mim. 302 stüdyolarında aşamalı olarak, doğal, tarihi ve kültürel çevre değerleri açısından önem taşıyan alanlarda daha karmaşık işlevli proje çalışmalarını sürdürmektedirler. Çevrenin tüm değerlerinin (ve sorunlarının) yorumlanması, tasarım felsefesinin oluşturulup bunların yerleşim düzeni ve mimari tasarıma yansıtılması, bu stüdyolarda yürütülen çalışmaların amacını oluşturmaktadır.

İzmir'de, Buca'nın merkezi konumunda, Hasanağa Bahçesi ve D.E.Ü. Kampüsüne bitişik alanda yürütülen "CAMİ KOMPLEKSİ" konusunun seçimi;

- Son yıllarda yaygın biçimde uygulanmakta olan cami yapılarının niteliğinin hızla düşmekte oluşu ve simgesel değerlerinin yozlaşarak yitilmesi, bu uygulamalarda mimarların katkılarının ve denetimlerinin azalması,

- Mimarlık Bölümümüzde bu konunun yıllardır ele alınmamış olması,

- Camilerin tasarımında felsefi temelin çok önemli olması, tarih sürecindeki ve günümüzdeki başarılı uygulamaların, farklı yaklaşımların yorumlanmasının ve tartışılmasının mimarlık eğitimi sürecine olumlu katkı sağlayacağı nedeniyle proje stüdyosunu yürüten ekonomik kadro tarafından benimsenmiştir.

Doç. Dr. Orcan GÜNDÜZ'ün koordinatörlüğünü yaptığı ve Doç. Dr. Gürhan TÜMER, Öğr. Gör. Dr. Aydın AY, Öğr. Gör. Yüksel ÜSTÜNGEL, Öğr. Gör. Erdemir ÖZEL ve Araş. Gör. Emel KAYIN'ın denetiminde sürdürülen proje çalışmasında, öğrenciler çalışmalarını;

- Cami yapılarının tarih içerisindeki gelişimi ve günümüzdeki uygulamalarla bunların ardında yatan felsefi kabullerin araştırılması ve tasarımın yapılacağı alanın (Buca) genel dokusu, yerel mimari karakteri, doğal ve kültürel özelliklerinin değerlendirilmesi kapsamında yürütmüşlerdir.

Proje kapsamında; kadınlar mahfilinin de yerleşeceği 250 kişilik bir ibadet yapısı, buna bağlı bir kitaplık, imam evi, cenaze namazı alanı ve abdest alma yerleri, alışveriş birimleri ile bir kahve/kıraathane önerilmiştir. Programın kapsamı ve ayrıntıları, proje çalışmasının ilk aşaması olarak grupların birlikte tartışmaları sonucu kesinleştirilmiştir.

Buca imar planına göre yeni oluşacak iki yanı araç yolu ile çevrili bu parselin değerlendirilmesi sonucu, bu mekanda;

- oluşturulmak istenen kompleksin bu alana katacağı değer ve yaratacak olan yeni kimliğin "ne" olması gerektiği,

- programda yeralan işlevlerin birbirleriyle ilişkisi ve alan içerisindeki konumlarının "nasıl" olacağı,

- böyle bir konumda yeralacak simgesel değere sahip ibadet yapısının "nasıl bir form" a sahip olması gerektiği,

- Değişen değer yargılarının, pratikteki uygulamaların ve yeni teknolojilerin camilerin geleneksel öğelerinin (minare,) yorumlanması öğrencilerin, tasarımın her aşamasında, yoğun çaba harcamaları gereken ana kararlar olmuştur.

Gruplarca sürdürülen tartışmalar sonucunda İslam'daki ibadet şeklinin tarih sürecinde aynı değerleri korumuş olmasına karşın çok farklı ibadet yapısı tasarımlarının varlığı, toplumsal değişimlere paralel olarak dinin günümüz sosyaleşimindeki konumu, çağdaş teknolojiler ve malzeme olanakları proje çalışmalarında farklı ağırlıklarla değerlendirilmiştir.

Ortaya çıkan sonuçlar genel hatlarıyla şöyle özetlenebilir:

Tasarlanan ibadet yapısının işlevsel yeterliliğinin yanısıra, kentin bu önemli alanındaki konumu ile buradaki yaşantıya değer katılmaya çalışılmıştır.

Mimari formun oluşumunda, toplumda yerleşmiş kesin formlara (kubbe, minare) çağdaş teknoloji ve malzemelerden, günümüz mimari çizgi-lerinden yararlanarak yeni yorumlar aranmıştır.

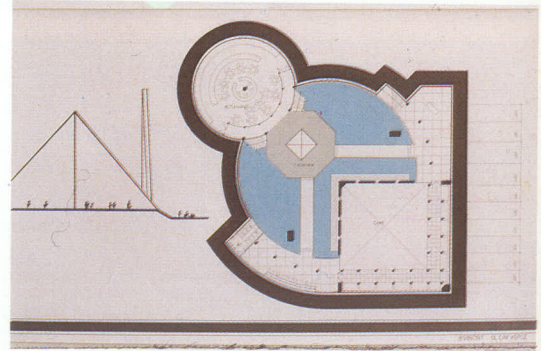
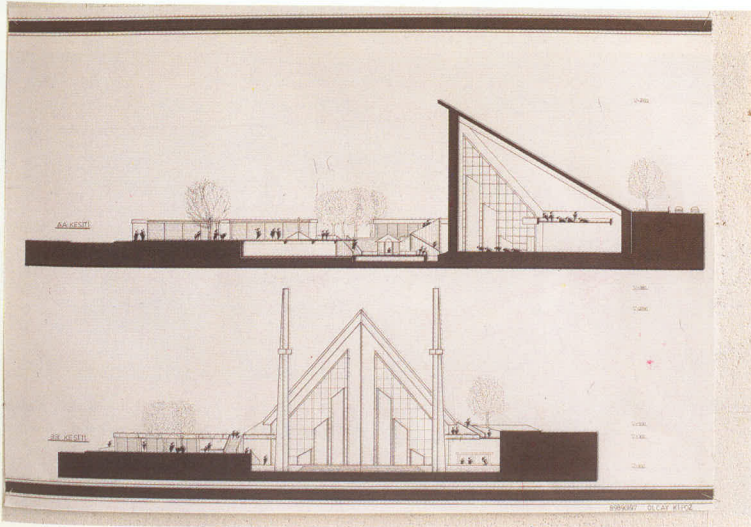
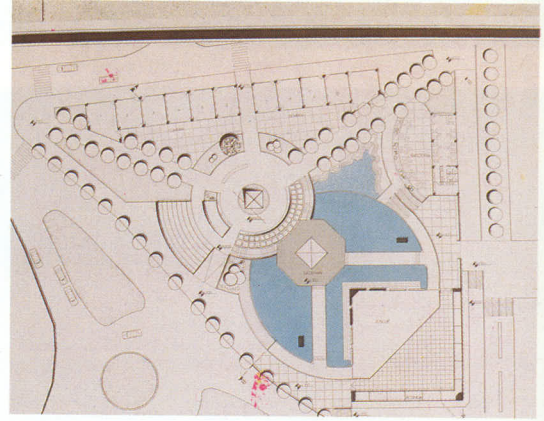
Elde edilen sonuçlar, pek çok yönden tartışmaya açık olmakla birlikte, 14 haftalık proje eğitimi açısından son derece yararlı olmuştur. Proje çalışmalarında çözümleri genelde plan çözümü şeklinde ele alma eğiliminde olan genç mimar adaylarımız bu proje kapsamında benzer basit plan şemalarının farklı felsefi kabuller ve yorumlamalar ile nasıl ilginç sonuçlara dönüşebileceğini yaşamışlardır.

Sürekli maket çalışmaları ile ve üç boyutlu düşünülerek yürütülen çalışmalar Mim. 302 stüdyosunun hedefleri ve öğrencilerimizin yararı açısından son derece tatminkar olmuştur.

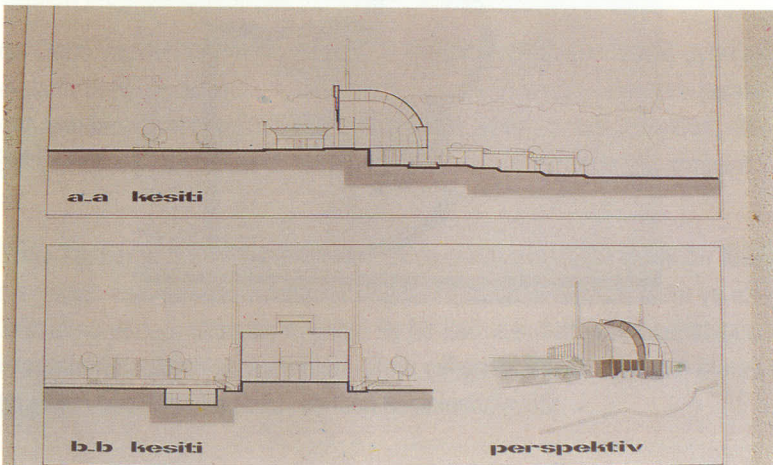
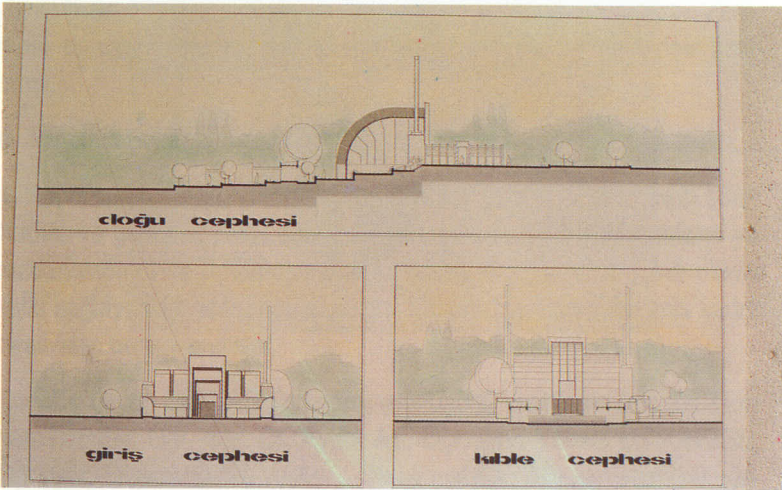
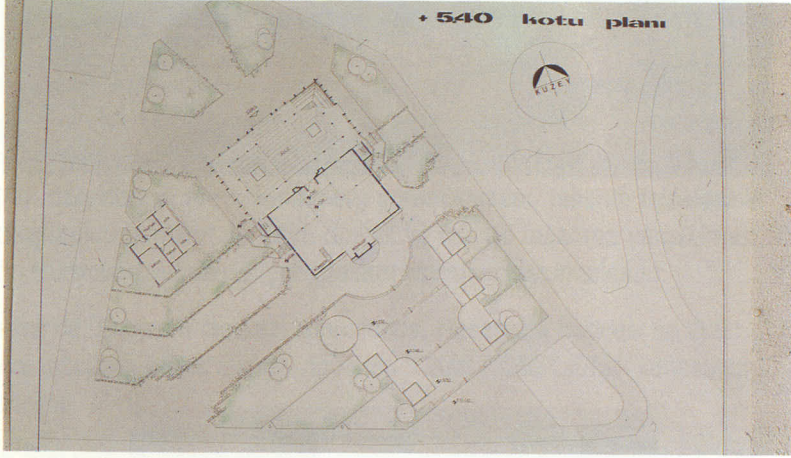
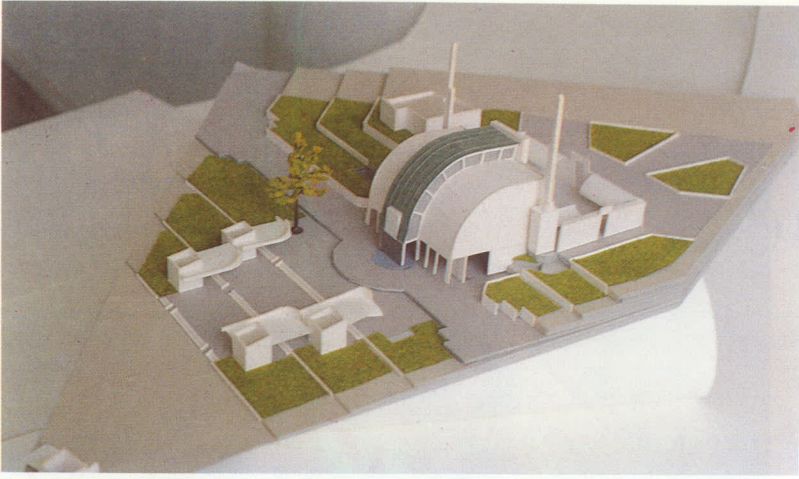
Ekte yeralan öğrenci çalışmaları ile eğitim kurumumuzda yürütülmekte olan mimarlık eğitimimizin bir kesitinin, meslek topluluğumuza ve kamuya tanıtılması amaçlanırken, genç mimar adaylarımızın gelecekte sağlıklı ve nitelikli ürünler gerçekleştireceklerine olan inancımız pekişmektedir.

Olcay KİPÖZ Tasarımı

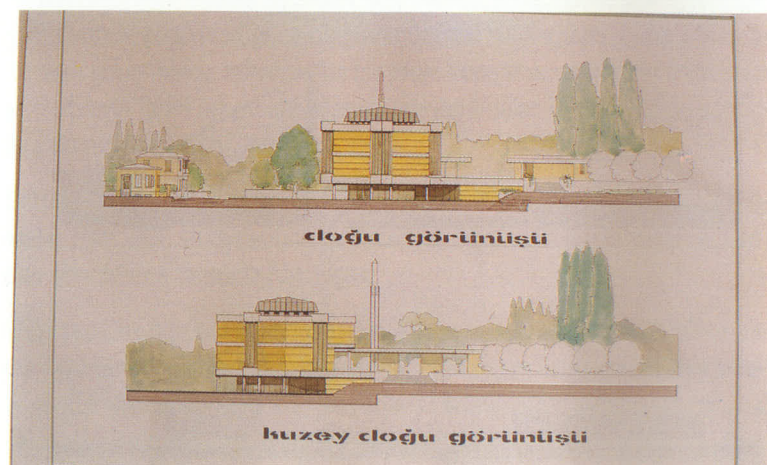
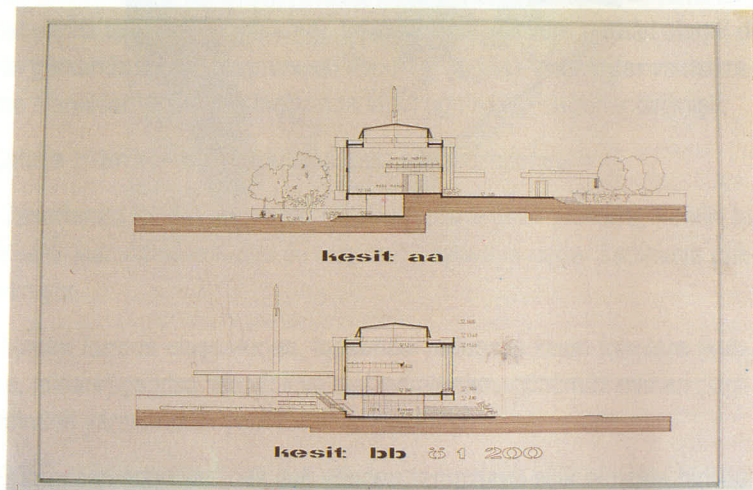
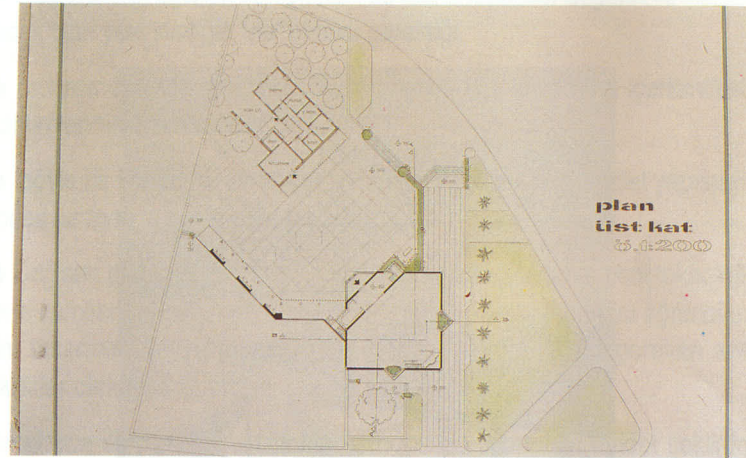
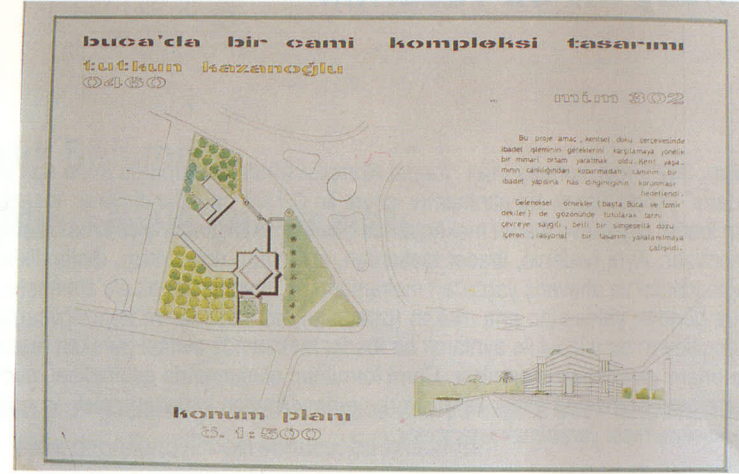
Mim. 302 Proje konusu olan "İbadet Kompleksi"nin tasarımında konu salt bir "cami" yapısı olarak ele alınmamış, çevre ile ilişkiler değerlendirilerek, insanların ibadet olgusu ve ibadet mekanları ile olan kopukluklarının giderilmesi amaçlanmıştır. Aynı nedenle, ibadet mekanları, insanların dolaştıkları, dinlendikleri, eğlendikleri ve alışveriş yaptıkları mekanların bir uzantısı olarak ele alınmıştır. Her yönden yaklaşılana ana mekan (orta avlu), kot farklılığı ve temizliği/sağlığı simgeleyen su yüzeyi ile ayrılarak bir ibadet mekanında olması gereken huzurlu ortam yaratılmak istenmiştir. Cami formunun oluşumunda geleneksel, sade kare plan şamasına sadık kalınmış, bir uçta yükselen katlanmış plak ile göğe yükselme hissi yaratılmak istenmiştir.

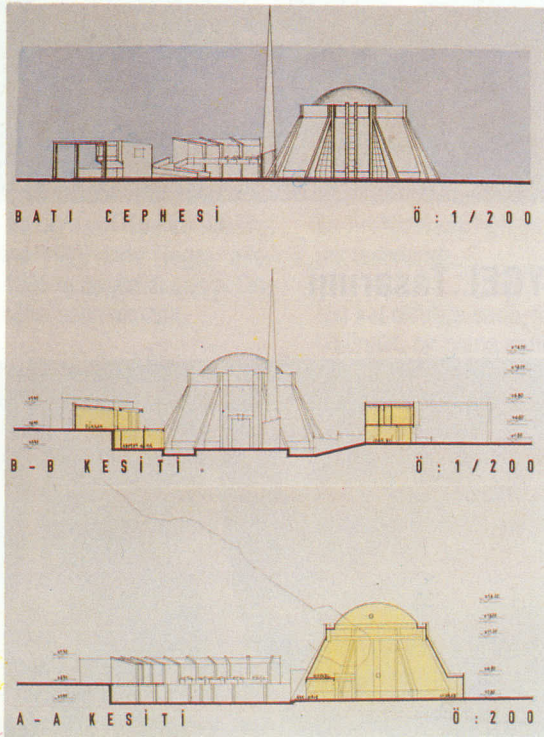
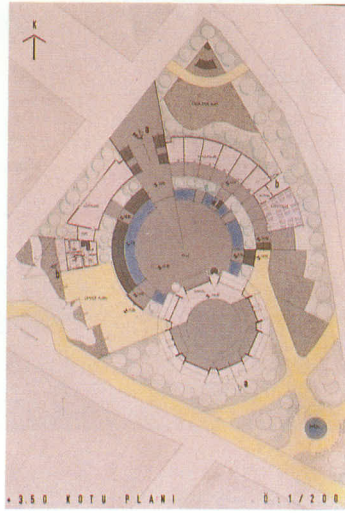
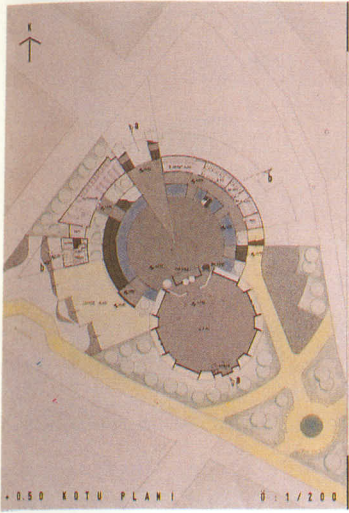
Ozan ÖZDEN Tasarımı

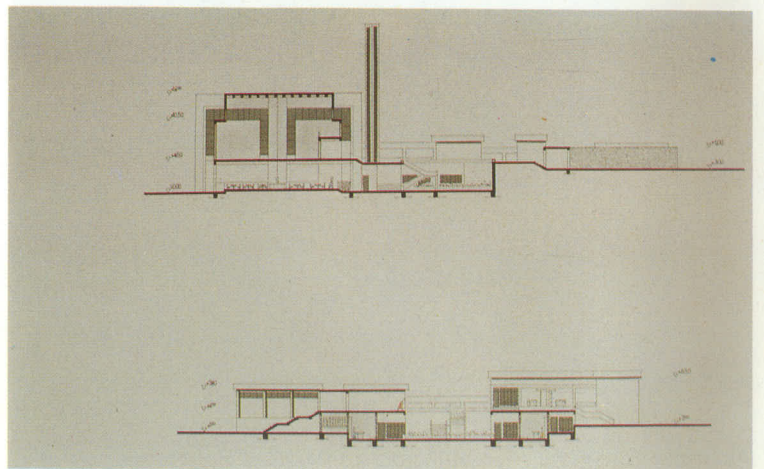
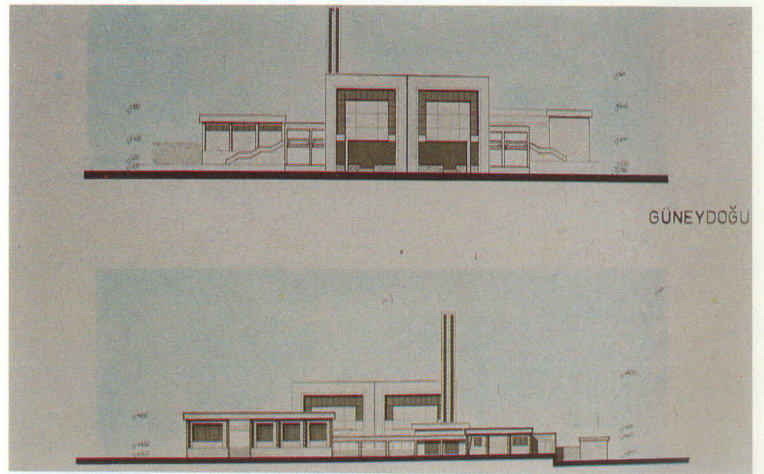
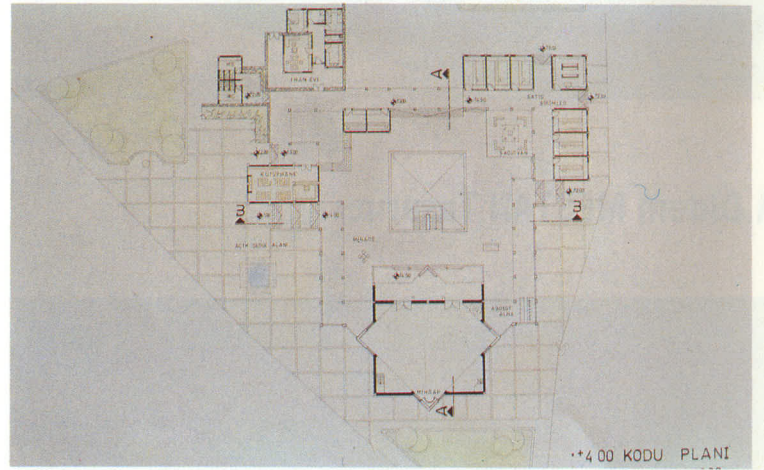
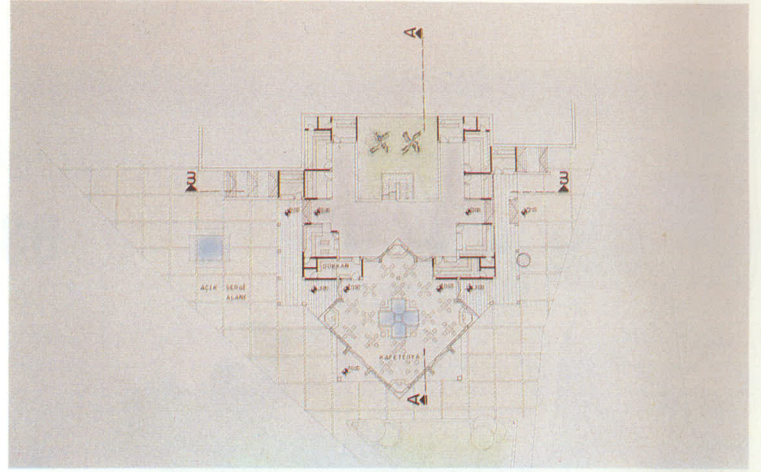
Tutkun KAZANOĞLU Tasarımı

Gülen DİNÇ Tasarımı

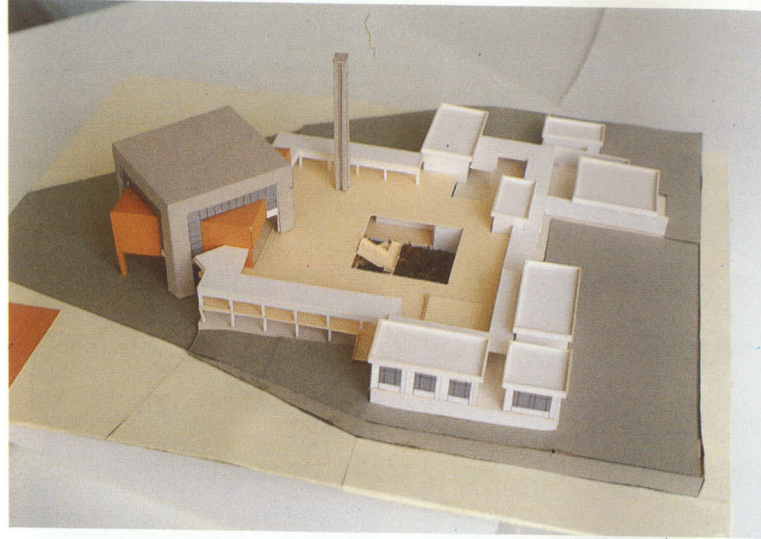
Nazife ARSLAN Tasarımı

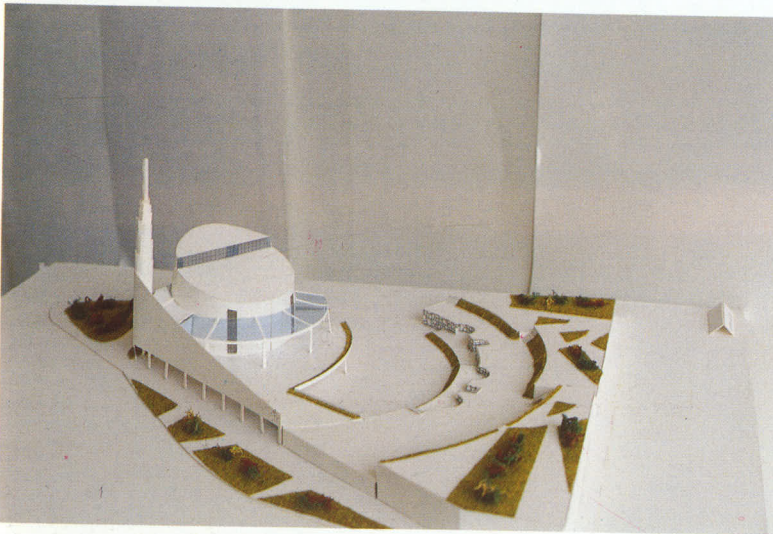
Halil TRKMEN Tasarımı

Selter AKMAK Tasarımı

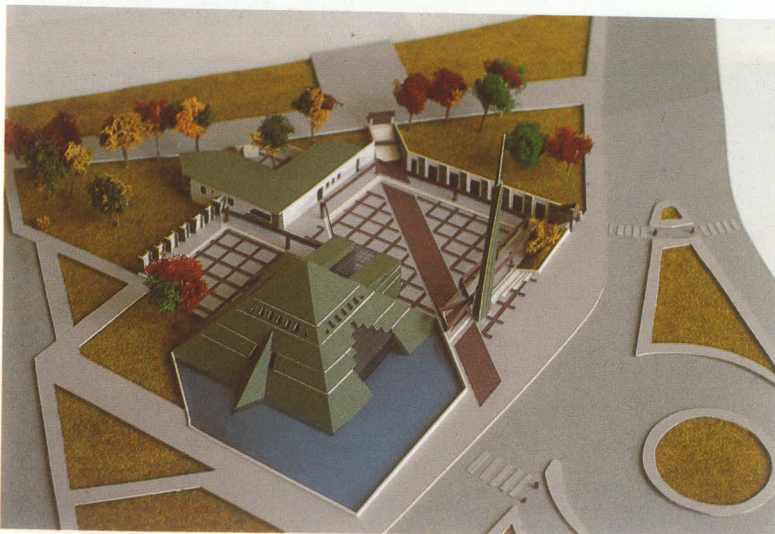
A. Didem MESTAN Tasarımı

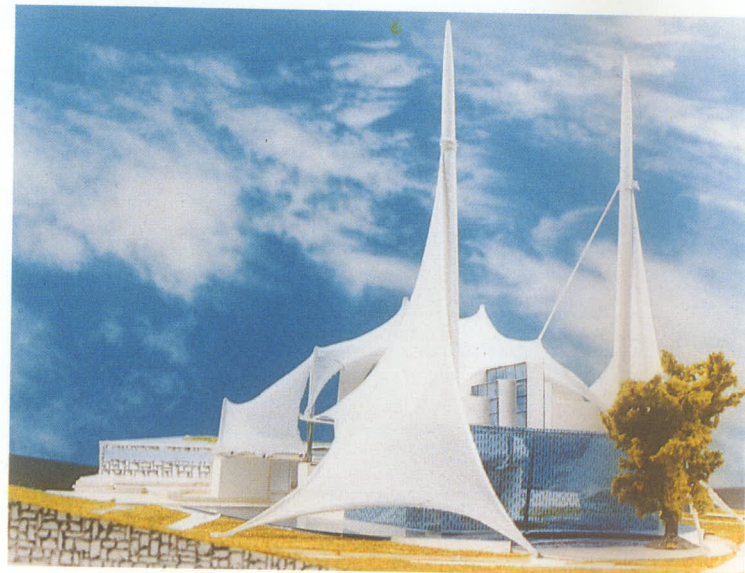
Mete KEZLEV Tasarımı

A. Boygar ÖZLEN Tasarımı

Mert YAYGEL Tasarımı

Belvue'nin Ortasında Bir Vaha Yaratmak...

Restaurant 1888'in Bahçe Düzenlemesi

Orcan GÜNDÜZ *

Erhan V. KÜÇÜKERBAŞ **

Yapım sürecinde bir yapının dış mekanının, bahçesinin düzenlenmesine sıra geldiğinde, gerek yüklenicilerin gerekse malsahiplerinin ve kullanıcıların (ve hatta tasarımcıların) enerjileri ve sabırları, genellikle yapıma ayrılan bütçeye ve süreye paralel olarak tükenmektedir. Önceden kestirilemeyen ve sürekli artış gösteren inşaat harcamaları sorunu aşılsa bile, arzulanan nitelikte tasarımın elde edilmesinden başlayarak, uygun standartta canlı ve cansız malzemelerin sağlanabilmesi, uygulamayı yapacak uzman teknik kadronun oluşturulması gibi sorunlar, henüz gelişim ve örgütlenme aşamasında olan çevre düzenleme/peyzaj mimarlığı çalışmalarının farklı boyutlarını oluşturmaktadır.

Ülkemizde çevreye yapılan yatırımların kısıtlılığı ve düzenlemelerin basit uygulamalarla geçirilmesi istenmesi, bu sektörde nitelikli ve yüksek standartta ürünlerin (canlı/cansız) üretimini sınırlamaktadır. Üreticilerin, uygulayıcıların veya yöneticilerin genel beğeni düzeylerine bağlı olarak ya da yurtdışı örneklerinin bilinçsizce kopyalanması yöntemi ile elde edilen ürünler ise çevrenin ve kullanıcıların özel koşullarına uymadığından yetersiz kalmaktadırlar. Canlı ve cansız çevre donatısının dış mekanda doğanın ve kullanıcıların yoğun ve sürekli olan baskısına, tahribine açık olmaları, sorunu çok daha ciddi ve sürekli kılmaktadır. Bir çocuk gibi himayeye, özel bakıma muhtaç olan canlı malzeme (bitki örtüsü) tasarım, tür seçimi, uygulama ve bakım aşamalarında deneyimli uzmanların katkısını, özellikle de son aşamada kullanıcıların ve malsahiplerinin duyarlılığını zorunlu kılmaktadır. Bu ise doğa ve çevre bilincinin, sevgisinin toplum bireylerince benimsenmesi ve yaygınlaşması ile gerçekleşecektir.

Eski Belvue'de (Alsancak) yeralan Restaurant 1888'in tarihi binasının bahçesinin günümüzdeki mütevazı, sade ancak nitelikli ve rahatlatıcı ortamı, yukarıda belirtilen tüm zorlukların, kısıtlamaların bilinçli bir yaklaşımla aşılmış olmasının sonucudur. Bunda en büyük payın, binanın aslına uygun biçimde yenilenmesinde ve dış mekanın düzenlenmesindeki duyarlı yaklaşımları ile Restaurant 1888'in genç ve aydın işletmecilerine ait olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Dış mekanın, bahçenin düzenlenmesi tasarım, canlı ve cansız malzemenin seçimi ve uygulama aşamalarında Peyzaj Mimarları Orcan Gündüz, Erhan V. Küçükerbaş ve Batuhan Yılmaz'ın ortak çabaları ile gerçekleştirilmiştir.

Bahçenin anayol ve de bina ile bağlantılı olan ön bölümü Kafe olarak düzenlenmiş, küçük oturma grupları dolaşım aksının her iki yanında oluşturulmuştur. Bahçenin daha geniş ve mutfak ile bağlantılı olan arka bölümü ise 40-50 kişilik gruplara yemek olanağı sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Ön ve arka bahçeler arasındaki geçiş bölgesinde her iki alana servis sağlayan bar konumlanmıştır. Bahçe mekanının çok kısıtlı olması nedeniyle yeşil alanlar zorunlu olarak binaya ve bahçe duvarlarına bitişik dar alanlarda gerçekleştirilmiştir. Bahçeyi sınırlayan yüksek taş duvarların kesiştiği köşede tasarlanan bir su elemanı ile (ilk aşamada gerçekleştirilmemiştir) bu mekanın yüksek yapı blokları arasında bir vahaya dönüşmesi amaçlanmıştır. Önerilen su elemanının uygulanması ile arzulanan görünüm ve atmosfer tamamlanacaktır.

Zemin döşeme kaplaması seçiminde, tarihi yapının karakterine uygun bir yüzey oluşturmak amacıyla maliyet, malzeme temini, uygulama kolaylığı

*Doç.Dr. Peyzaj Mimarı . D.E.Ü. Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi

** Yrd.Doç.Dr. Ziraat Y. Mühendisi-Peyzaj Mimarı E.Ü. Zir. Fak. Peyz. Mim. Böl. Öğr. Üyesi

ve kullanım, bakım koşullarını da göz önünde tutarak renkli beton parke ve 40x40 boyutlu renkli yıkama çakıl beton (waschbeton) plak elemanlar desen oluşturacak şekilde birlikte kullanılmıştır.

Bahçede yer alan bitki örtüsü, bahçenin farklı işlevlere sahip alanlarını tanımlaması, bina/bahçe duvarları ve apartman blokları ile sınırlanmış olan bahçe mekanına ölçek ve kimlik kazandırması amacıyla seçilmiş ve konumlandırılmıştır. Kafe olarak kullanılan ön bahçede (şemsiye formuna sahip ilginç doku ve renkli çiçekleriyle) Gülibrişim (*Albizzia julibrissin*), Jakaranda (*Jacaranda mimosifolia*), Tesbih Ağacı (*Melia azederach*) ile Titrek Kavak (*Populus tremula*) ve Palmiye'ye (*Washingtonia robusta*) yer verilmiştir. Bahçenin yemekli bölümü olan arka bahçede, yüksek duvarların sağır etkisini yumuşatmak amacıyla, yapraklarını döken (yazın gölge yapan, kışın güneş alan) dekoratif yaprakları ile Katalpa (*Catalpa bignonioides*) ve Cennet Ağacı (*Ailanthus altissima*), kullanılmıştır.

Mekanları oluşturan boylu ağaç ve ağaçcıkların yanısıra, yer ve duvar düzenlemelerinin sert kesişim bölgelerini yumuşatmak, boylu türlerle zemin düzlemi arasında geçişi sağlamak, sınırlayıcı görev yapmak amacıyla formları, dokuları, yaprak ve çiçeklerinin ilginçliği ile mekana zenginlik katan çalı formuna sahip bitkiler olarak Sabin Ardıcı (*Juniperus sabina*), Dağ Muşmulası (*Cotoneaster horizontalis*), Mahonya (*Mahonia aquifolium*), Hanım Tuzluğu (*Berberis thunbergii*), Taflan (*Euonymus japonica*) ve Kartopu (*Viburnum tinus*) kullanılmıştır. Bahçe girişindeki mevcut metal kamelya yaz dönemlerinde çiçek açan Sarmaşık gül (*Rosa sp.*) ve portakal renkli çan formuna sahip çiçeği olan Acem Borsu (*Campsis radicans*) gibi sarıllı bitkilerle kaplanmıştır. Bahçeyi sınırlayan yüksek taş duvarlar üç yapraklı Amerikan Sarmaşığı (*Parthenocissus tricuspidata*) ile sardırılmış olup arka bahçedeki duvar hızlı bir şekilde örtülmeye başlanmıştır.

Kısıtlı olan toprak yüzeyinin nemini korumak, tozlanmayı önlemek, zemin düzlemine doku ve renk olarak zenginlik kazandırmak amacıyla örtücü bitki türleri olarak, aşırı bakım gerektirmeyen, Ayuka (*Ajuga reptans*), Kaya Sarmaşığı (*Hedera helix*), Cezayir Menekşesi (*Vinca minor*), Koyun Gözü (*Gazania rigens*), Buz Çiçeği (*Mesembryanthemum barbatum*), Serastium (*Cerastium tomentosum*), Makas Otu (*Lambranthus sp.*), Dam Korumu (*Sedum reflexum*) kullanılmıştır.

Bitki türlerinin seçiminde, yörenin ekolojik ortamına uygun ve aşırı duyarlı olmayan türlere öncelik verilirken egzotik türler olarak Bambu (*Phyllostachy bambusoides*), Muz (*Musa cavendishii*) ve Palmiye (*Washingtonia robusta*) ile bahçede ilginç ilgi odakları oluşturulmuştur. İç mekanda yer alan türlerle beraber, uzman teknik elemanların denetiminde bakımı yürütülen bitki örtüsünün gelişimini tamamlamasıyla beraber tasarımın son aşamasında arzulan sonuca ulaşılabacaktır.

Bu mütevazı ve sempatik bahçe örneği, gerekli bilinç, bilgi ve duyarlılıkla oluşturulacak ortamların kent mekanlarına ve kentsel yaşama getireceği olumlu katkıyı sergilemek açısından büyük önem taşımaktadır.□

İzmir St-Polycarpe Kilisesi Üzerine

Atilla CİMCOZ *

İzmir St- Polycarpe Kilisesi Necati Bey Caddesi üzerinde kentin iki büyük yapısı olan Efes oteli ile Hilton Otel karşılarında, eskilerin "Kale Arkası" adını verdikleri semtte yer almaktadır.

St-Polycarpe Kilisesi 1620 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın verdiği özel izin ile inşa edilmiştir. İnşa edildiği tarihten 60 yıl sonra, 1680 de büyük bir yangın geçirmiş ve onarılarak çevrenin kilisesi niteliğinde hizmet vermiştir.

Değişik dönemlerde bir çok onarım gören kilise, en son 1889 da Fransız mimar Perré tarafından onarılmıştır. Aynı Perré kilisenin ana nef kısmında yer alan fresklerde yapmıştır. Diğer taraftan Perré İzmir Kenti'nin simgesi sayılan Konak Saat Kulesi ile Karşıyaka'daki St-Hélène Kilisesi'nin de mimarıdır. Geçen yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlangıcında kiliseye birçok ek yapılar ilave edilmiştir. Adı geçen mekanlar rahiplerin konutları niteliğinde kullanılmaktadır.

Günümüzde çevre konutundan 2.00 metre aşağıda bulunan St-Polycarpe Kilisesi bilinen klasik dikdörtgen plan üzerine tasarlanmıştır.

Yapı girişinin yapıldığı ana nef beşik tonoz, yan nefler ise haç tonoz şeklindedir. Yan neflerin yan kısımlarında yine beşik tonoz şeklinde mekanlar yer almakta, bunların uç kısımlarında heykelticiklerle donatılmış nişler bulunmaktadır.

Ana nefin uzantısında büyük kubbe ve yan neflerin uzantılarında ise büyük kubbenin etrafında toplanan dört adet küçük kubbe bulunmaktadır.

Büyük kubbede İsa Peygamber ve oniki havarisinin resimleri yer almaktadır.

Dışarıdan algılandığında gayet basit ve sade bir bizans kilisesi görünümü veren St-Polycarpe Kilisesi'nin iç mekanları oldukça süslüdür.

Planlandığı tarihte ana giriş niteliğinde olan arka uç mekan günümüzde pek kullanılmamaktadır. Mekanın bir

Kilise çevresine yakışmayan görünüşler

köşesinde yer alan merdiven ile üst kata ulaşılmakta ve buradan kilisenin çan kulesine geçilebilmektedir.

Paris, Londra, Roma ve benzeri başkentlerde değil de sıradan bir Avrupa kentinde bile yer alan tarihi yapıların ne denli korunduğu ve özellikle çevrelerinin boşaltılıp, ışıklandırılmalarını yapıldığı bir gerçektir. Ne yazık ki İzmir'in en eski kilisesi ünvanına sahip St-Polycarpe Kilisesi'nin çevresi bir türlü temizliğe kavuşamadığı gibi, belediye temizlik işçilerinin adına saçtan yapılmış iki teneke kutuyuda duvarlarının üzerinde taşımaktadır!

Her yıl çok sayıda turistin ziyaret ettiği ve fakat yapının dış çevresinde türlü pislik ve düzensizliklerden ötürü rahatlıkla dolaşabilmek olanaklarından yoksun kaldıkları herkes tarafından bilinmektedir.

Turizmin yurt ekonomisine ve tanıtımına olan katkısı gözönüne alındığında, bu konuda ilgililerin gereken işlemleri yapacaklarını ümit etmekteyiz. □

Ana Neften görünüş

* Yard. Doç. Dr. D.E.Ü. Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi

Yan Neften görünüş

Yan Nef tavan detayı

Duvarda Fresk detayı

Aydın Belediye Sarayı ve Çevre Düzenlemesi

Mimari Proje Yarışması Sonuçları

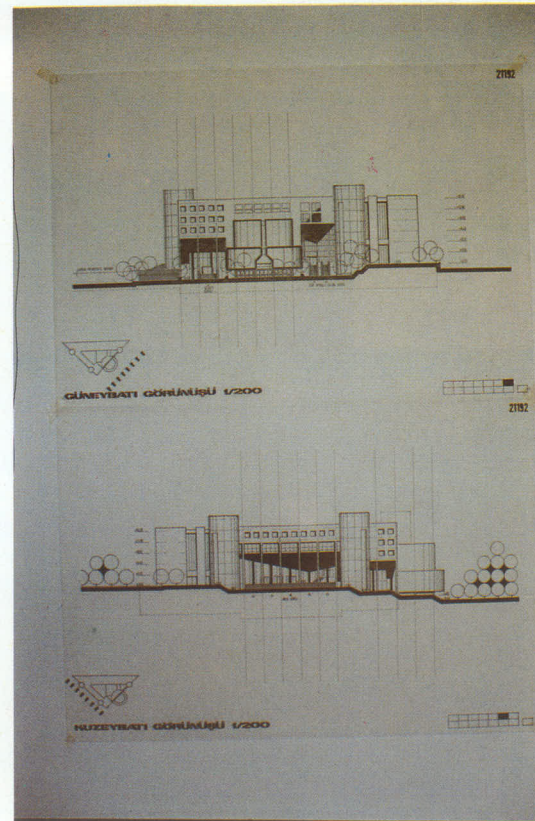
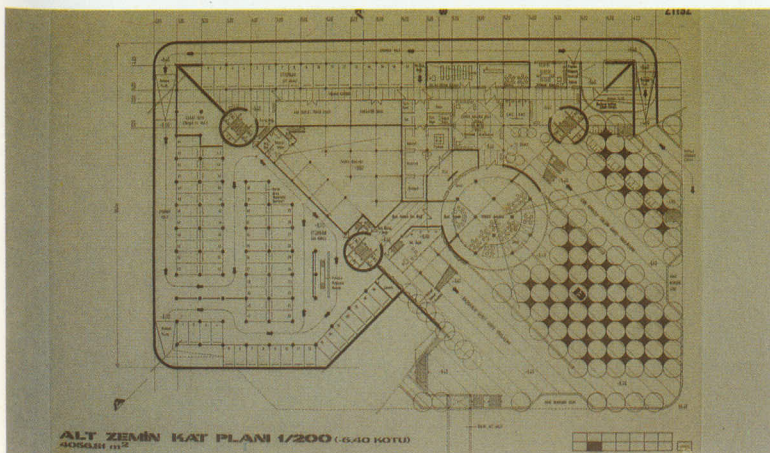
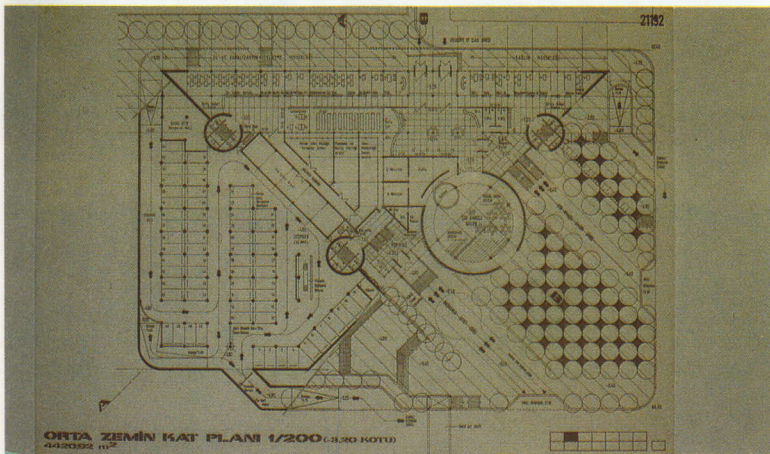
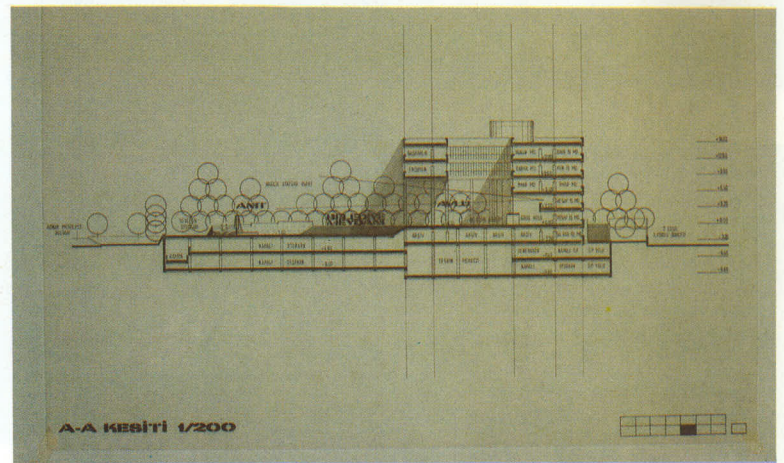
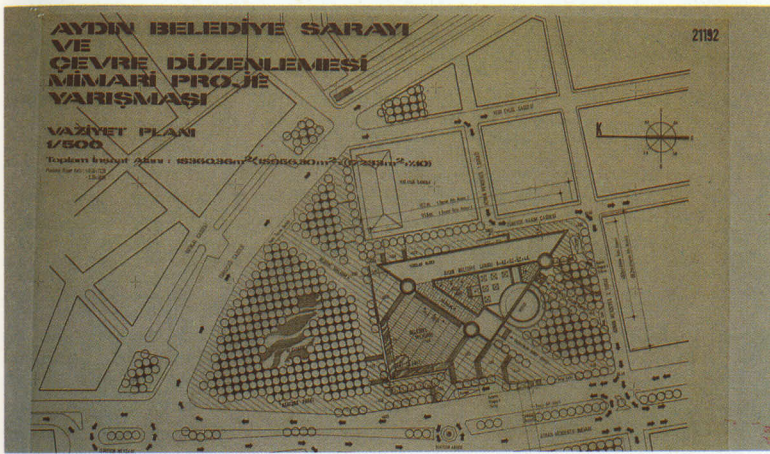
1. ODUL: Barış İNCESU

Jüri Değerlendirme Raporu:

Yapının, çevre, yollar ve kütlelerle kurduğu geometrik ilişki, yaklaşım akslarına göre duyarlı konumu, yönlendirmeleri, çevresinde yarattığı dış mekanların hem ayrılmışlığı hem birlikteliği, Aydın ilinin iklim verilerinden giderek yarattığı gölgel kent mekanı ve çağdaş geometrik formun şehrin doğal olgusuna simgesel bir boyut getirmesi, program yorumunda az katlı bir çözüm önerisi getirmesi Jüri tarafından son derece olumlu bulunmuştur.

Jüri, bu olgunun duyarlı bir fikir projesinin de önüne geçip, kentin insanları ile sağlam bir diyalog kuran bir yapı haline gelebilmesi için projede önerilen kademeli zemin katlardaki kotların, Başkanlık şeref girişindeki yaklaşım zorluklarının ve otopark-bina-arazi ilişkisinin irdelenerek uygulama projesi sırasında yeni bir solukla çözüme ulaştırılmasını benimsemiştir. Ve bu görüşünün Jüri önerisi olarak tutanağa geçirilmesini kararlaştırmıştır.

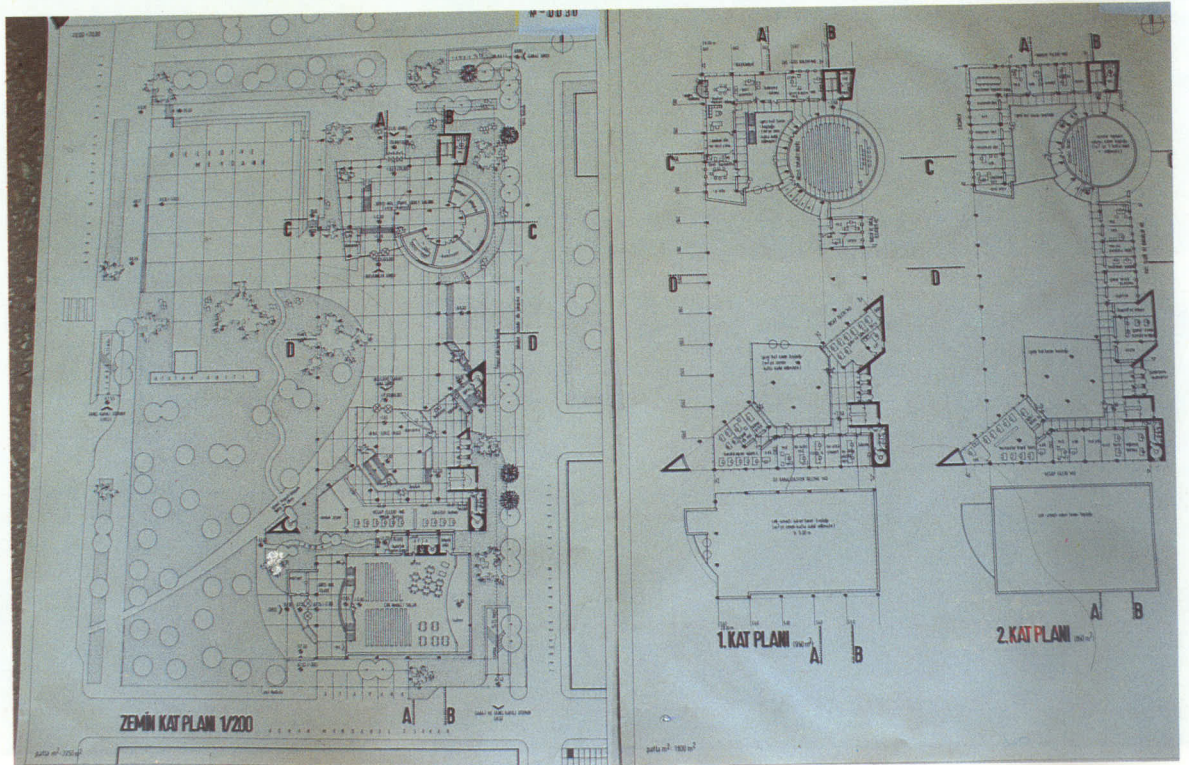
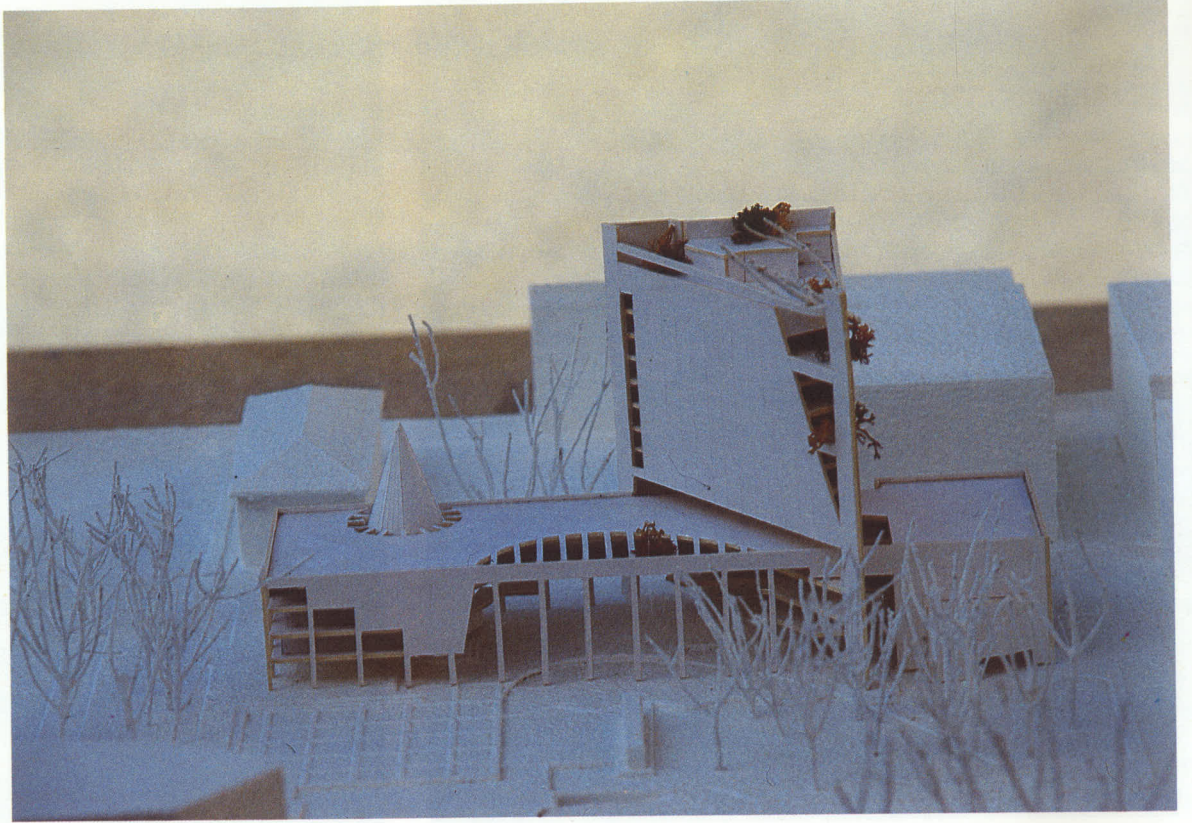
Bu Proje 4/1 oy çokluğu ile 1.ÖDÜL'e layık görülmüştür.
(Karşı oy: Murat ARTU-Kişisel rapor ektedir.)

2. ÖDÜL: Cem AÇIKKOL

Jüri Değerlendirme Raporu:

Alçak blok'ta çevreye ve Aydın iklimi- ne karşı olan duyarlılığı, iç çözümler- deki başarısı, iç mekanları ele alıştaki duyarlı yaklaşımı, büro çalışanlarına sunduğu manzara olanaklarına kar- şın, zemin üzeri 13 katlı olması ve sirkilasyon sistemi ni asansör'e da- yandırması, Yüksek büro kütlelerinin güneşten etkilenen yüzeylerinin du- rumu nedeniyle Bu proje 4/1 oyçok- luğu ile 2.ÖDÜL'e layık görülmüştür. (Karşı oy: Murat ARTU-1.Ödül'e önermiştir.)

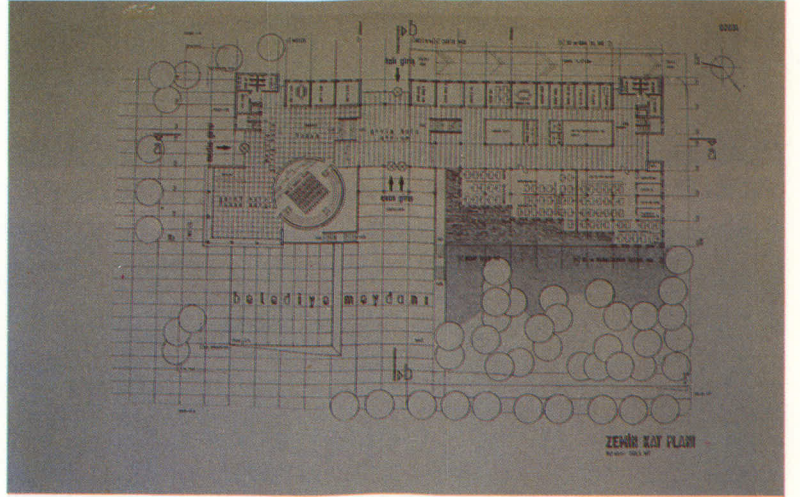
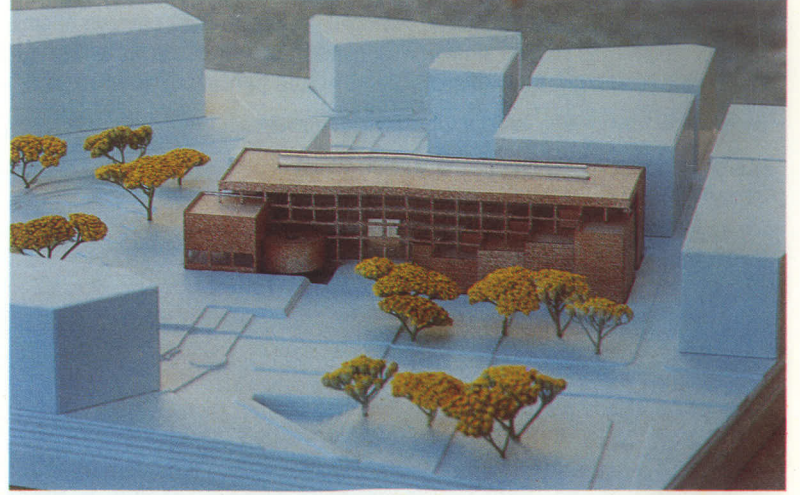
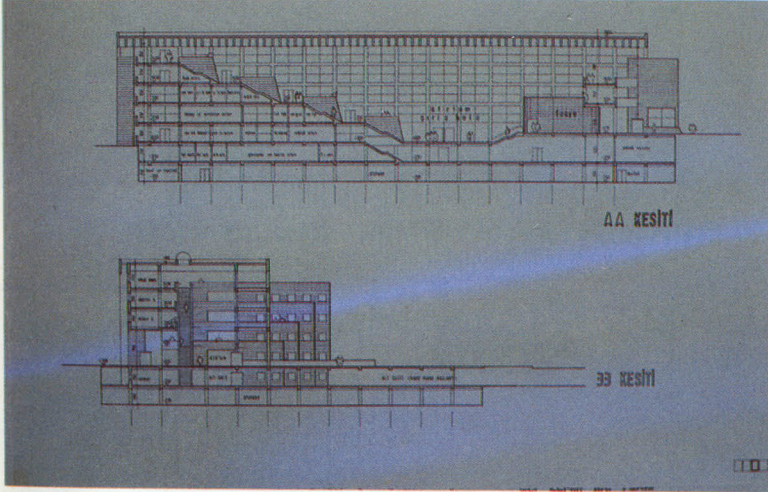
3. ÖDÜL: Özcan UYGUR - Semra UYGUR

Jüri Değerlendirme Raporu:

Alanın, kent içindeki konumunda yaya akımları ve yaklaşımlarında da dikkate alınarak meydanlar arasındaki mekansal ilişkiyi koruması, mevcut ağaç dokusunu korumadaki özeni, iç ve dış mekanın görsel bütünlüğünü sağlamasının beraberinde dışa taşan kademeli mekanların davet edici biçimde iç mekana çekilmesi, batı girişini için getirdiği iç-dış mekanı saydam ayırım elemanını gölgeleme perdesinden içe çekmesi, iç mekanda halkla ilişkisi yoğun olan birimlerin, sokak merdiven aksında ve alt kademelerinde çözümü, gerek iç mekan düzenlemesinde işlevlerin dağılım ve biçimlendirilmesindeki yalınlık, gerekse yapı bloğunun bütünlüğündeki yalınlığı gibi projenin olumlu yönlerinin yanında yoğun hareketlilik ve gürültü kaynağı olabilecek çok amaçlı salonun ana girişten bağlantılı çözümü meydan altında işlevine uygun olmayan basıklıkta tutulması, merdivenli ana dağılım holünün devamlı gürültü kaynağı oluşturması, büro akslarının 5.40 olması, ayrıca programdaki toplam alanın, tanınan toplam toleransın sınırını aşması gözönünde bulundurularak;

Bu proje 4/1 oyçokluğu ile 3.ÖDÜL'e layık görülmüştür.

(Karşı oy: Murat ARTU-2.Ödül'e önermiştir.)

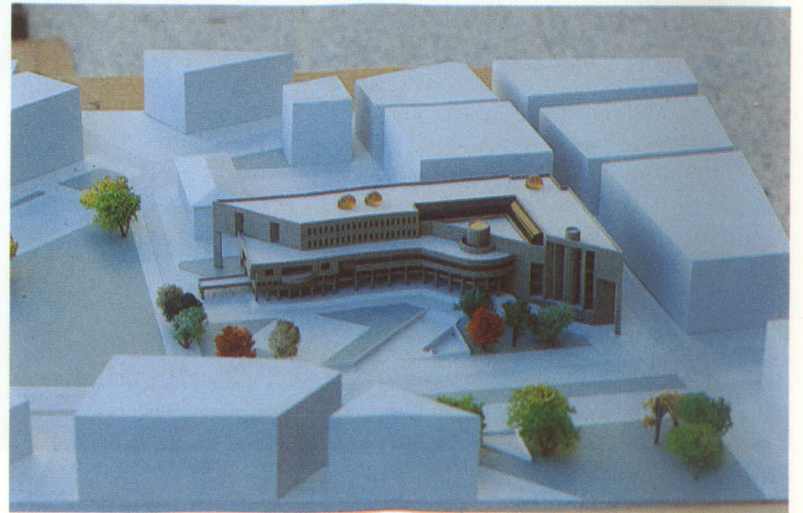
4. ÖDÜL: Mehmet ŞENER - Meryem KOZAN

Yasemin CANSU

Jüri Değerlendirme Raporu:

Yapı kompleksinin güneye sarkan kısmında mevcut ağaç dokusu bir ölçüde zedelenmekle birlikte, Menderes Bulvarı boyunca geniş dış Mekanlar sistemi oluşturması ve Atatürk Parkı ile bütünleştirilmesi, dış ve iç yaya ulaşımının iyi çözülmüş olması, büröların yönlendirilmesi ve cephelerin oluşturulmasında iklim verilerine uyma çabası, programın yorumlanması, ana bölümlerin girişleriyle birlikte belirlenerek çözüme ulaştırılmış olması, Belediye Binası için uygun kabul edilebilecek bir plastiğe sahip bulunması gibi olumlu yanlarına karşılık, programın önemli bir elemanı olan çok amaçlı salonun çok küçük (200 m2) olması ve yer altında (-4.60) kotunda) düzenlenmesi, Belediye otoparkı ve genel otoparka giriş-çıkışın tek rampa ile sağlanması ve ranpanın yapı giriş noktasında zorlanması gibi olumsuz yanları gözönünde bulundurularak;

Bu Proje, 4/1 oyçokluğu ile 4.ÖDÜL'e layık görülmüştür.

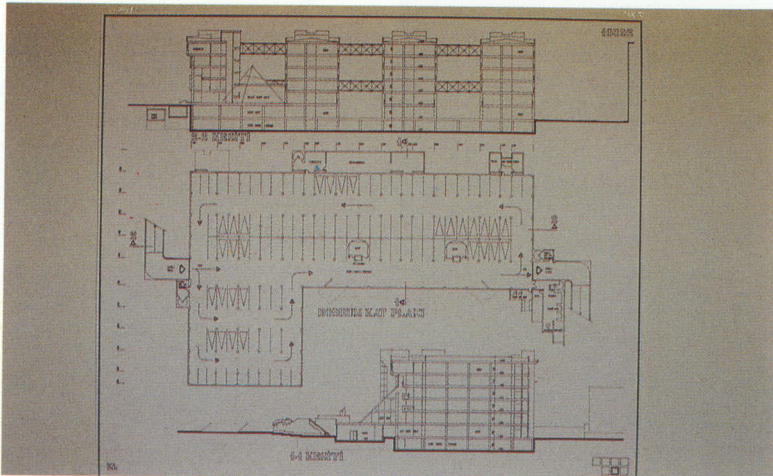
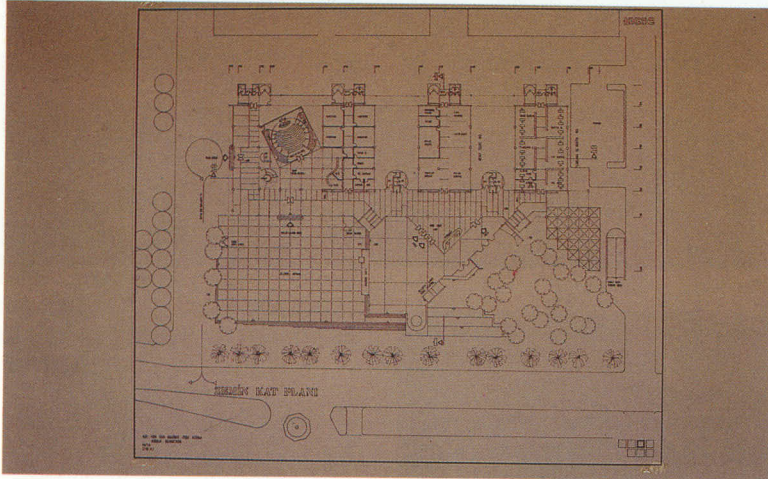
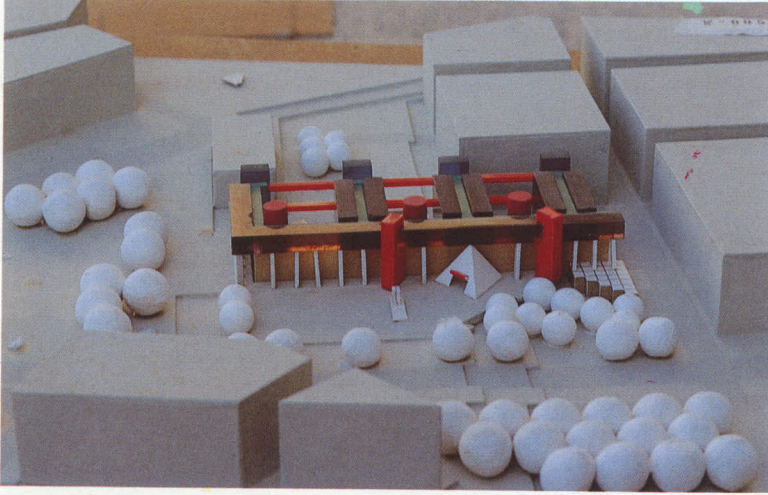
5. ÖDÜL: Ercan ÇOBAN - Melih BATURALP

Jüri Değerlendirme Raporu:

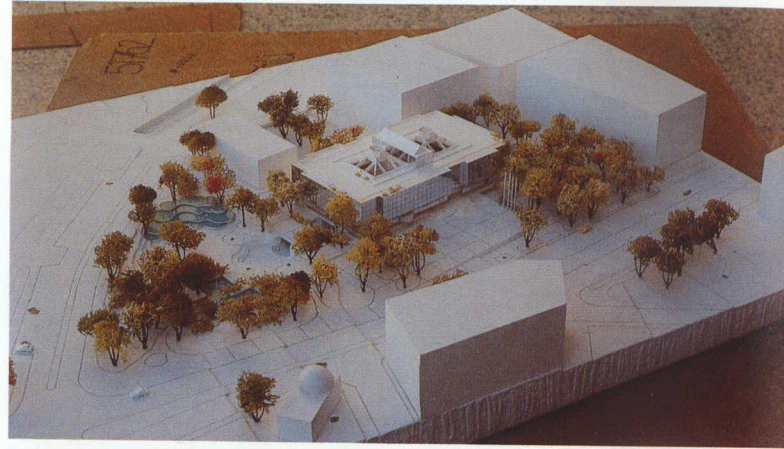
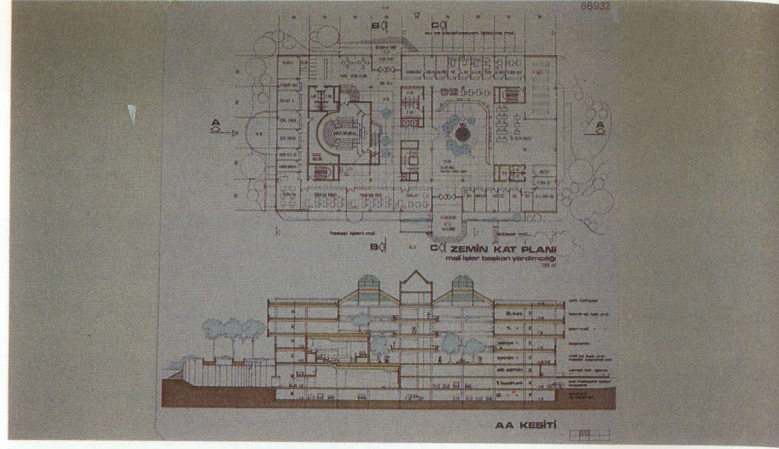
Yapıları arsanın doğusuna çekerek Menderes Bulvarına yönelik geniş bir dış mekân sağlaması, Belediye önünde düzenlenen kademeli yaya alanlarının Atatürk Parkı ile birleştirilmesi, oto ve yaya ulaşımının yeterli düzeyde çözülmesi, program bölümlerinin birbirleriyle ilişkilerinin kurulmuş ve özel girişlerinin düzenlenmiş olması gibi olumlu yanlarına karşı, büroların doğuya yönelendirilmesi ile ilgili doğru tercihini yer yer gerçekleştiremeyişi önerilmiş olan yapıların oluşturduğu iç ve dış mekân plastiğinin yakın ve uzak çevreye önemli bir katkı getirmeyişi ve yapı strüktürünün gereksiz çağrışımlara yol açması gibi olumsuz yanları gözönüne alınarak;

Bu proje, 4/1 oyçokluğu ile 5.ÖDÜL'e layık görülmüştür.

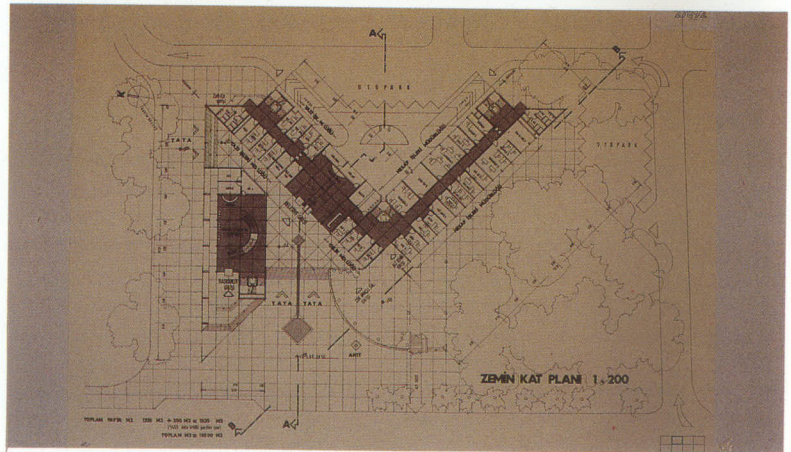
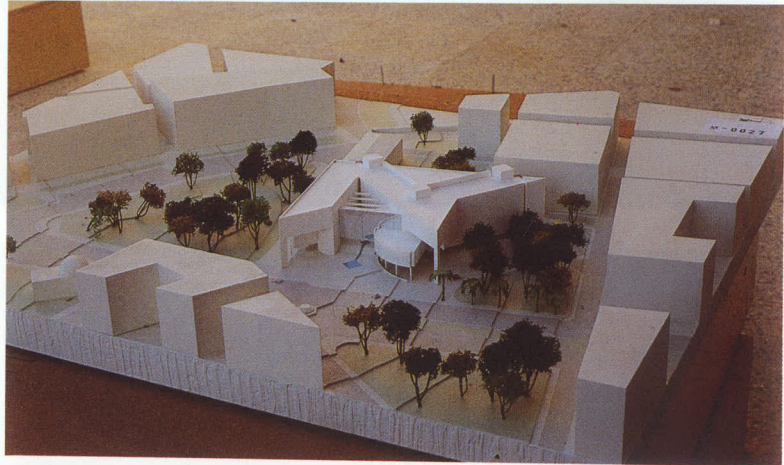
(Karşı oy: Murat ARTU-öneri daha yüksek ödüle)

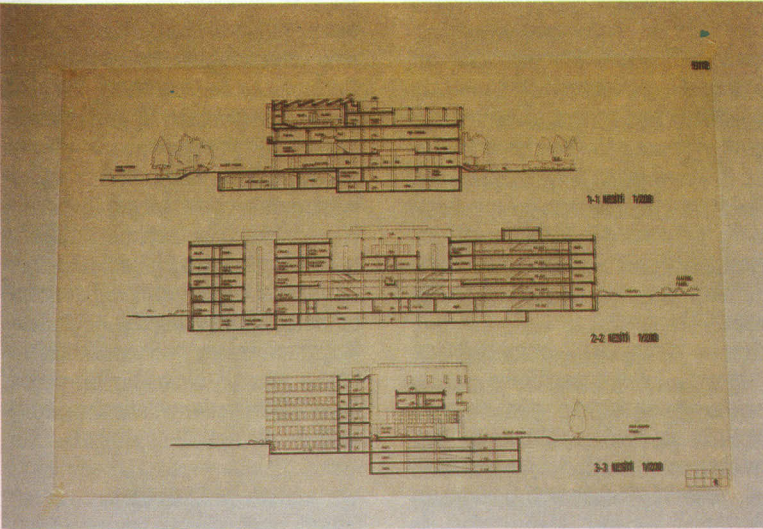
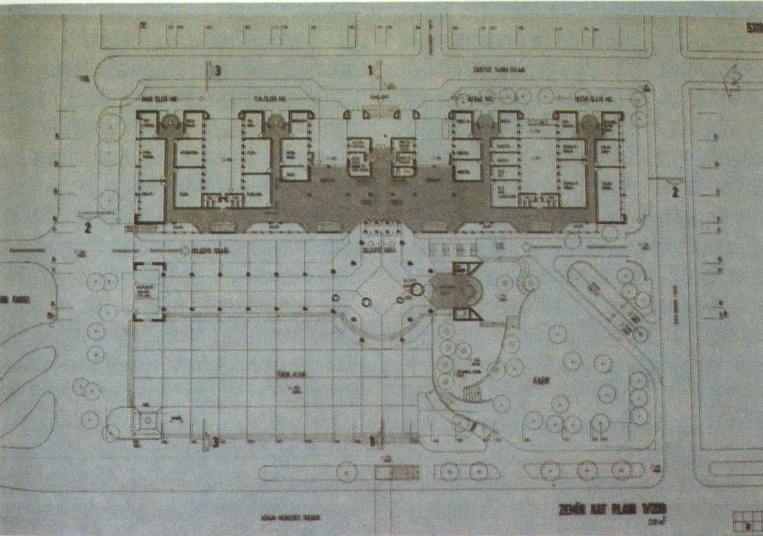
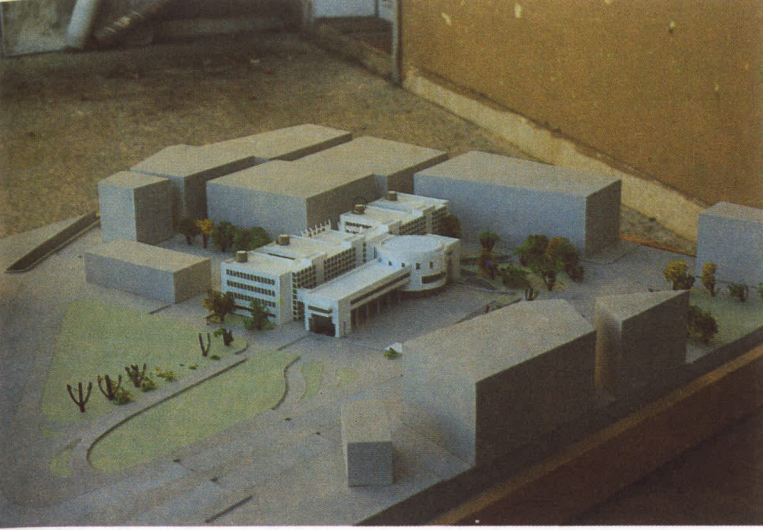

1.MANSİYON: Erdoğan ELMAS - Zafer GÜLÇÜR

2. MANSİYON : Affan YATMAN - Nesrin YATMAN

Murat Artu Kişisel Karşı Raporudur

Mimari proje yarışmalarına en önemli faktör yarışmaya katılan müsabıkların birbirleriyle eşit şartlarda yarışmalarını sağlamaktır. Bu durumun jüri tarafından sağlanması jüri kurumunun asli görevleri arasındadır.

Eğer jüri çıkarttığı ve uygulanmasını istediği ihtiyaç programını ve şartnameyi, yarışmayı değerlendirirken gözardı ederse, şartnameye ve ihtiyaç programına uyan yarışmanlarla kendi ihtiyaç programlarını yazan, kendi arazilerini üreten (!) kendi işlevlerini tasarlayan ve bu serbestlik içinde form (!) üreten müsabıklar arasındaki eşitlik şartı kaybolmuş olur.

Esas konumuz olan Aydın Belediyesine dönecek olursak;

Aydın kentinin merkezinde en önemli yaya aksında, siz her zamanki düz kaldırımınızda yürürken, birdenbire bir proje yapıp önce 160 cm tırmanarak ve hemen sonra 160 cm inerek sonra iki defa daha 160 cm inerseniz ve, "Buraya ne oldu böyle?" deyip düz bildiğiniz bu 40 yıllık alanda, 16 adet dış merdiven ve oto yollarına 170 cm istinat duvarları ile yaklaşan kaldırımlar görürseniz, hemen şöyle söyleyebilirsiniz;

- "Aaa! Buraya mimar gelmiş."

- Ya da Belediyede bir memur olarak çalışırken birden odanız daralmaya başlarsa (5.20 cm büro aks açıklığı) şaşırmayın, 2.45 cm oda eni olmaz demeyin elbet mimarların bir bildiği vardır.

- Ya da! Arabanızla garajın girişinde rampada dönemeyip, buradan geri geri nasıl çıkarım diye düşünürseniz aldanmayın, hata sizdedir.

- Ya da Türkocağı caddesinden Belediye'ye gelirken, Belediye meydanında önce 160 cm inip sonra 160 cm çıkarak Belediye'ye giriyorsanız, iyi niyetli düşünün, sizin iyiliğiniz içindir.

- Ya da park alanı içindeki ağaçların kuzeyde olanlarının gövdeleri 2.39 m dolgu yapıp, güneyde olanlarının zemini 70 cm kazılırken görürseniz o ağaçları sulayın yaşayabilirler.

- Ya da Belediye binasına gidip WC lere giremezseniz üzülmeyin, WC zaten iyi değildir. Eğer ısrarlı olup kafeterya kotundaki WC leri denemek isterseniz, 7 kat inip çıkın ve yapıda asansör yok diye kızmayın, asansör lafını ağızınıza almayın o zaten çalışmaz, Ayrıca;

Siz zaten binanın girişine ulaşmak için 6.40 m çıkmıştınız. Belediye Başkanı bile binaya girmek için iki merdiven aşıyor, yapıya giriyor, sonra tekrar 3 merdiven kolu çıkarak sahanlıktan asansörüne biniyor ve sahanlığında inip çıkmaya devam ediyor. Siz yapılanla yetinin. Özür-lüyseniz gelmeyin, ve mimarları sevin, onların insanların sevgisine ihtiyacı olacak.. □

Bir Yorgan Daha (Böylece) Gitti !

M. Numan CEBECİ

Aydın Belediye Sarayı ve Çevre Düzenlemesi Proje Yarışması'nın kollogyum'u 25 Eylül 1992 günü Aydın'da, yarışma sergisinin bulunduğu salon-da yapıldı. Ne varki, "her yarışmadan sonra mutlaka yapılmalıdır" diye belirttiğimiz, üstelik Yarışmalar Yönetmeliği'nin de gereği (Madde 35/a) olan kollogyum'dan, Mimarlık camiası olarak bu sefer yüzümüzün akıyla çıktığımızı söylemek bana pek haklı görünmüyor.

Bir kere, salon dolu olmasına rağmen (60-70 kişi) topu topu iki düzine kadar mimar vardık orada, onun da yarısı zaten görevli (danışman, asli, yedek jüri, raportör, vs) kişilerdi. Daha önce 21 eylül olarak ilan edilen kollogyum tarihi yarışmacıların yoğun talepleri sonucu Ankara Konser Salonu Yarışması tesliminden iki gün sonra ertelenmesine rağmen yarışmacıların pek azı oradaydı; "Şeref Listesi"nin (ödül, mansiyon, satın alma) 13 ekibinin bile sadece 4'ü gelmişlerdi. Doğrusu, "ödülleri kollogyum'da ödemek" gibi pek ender karşılaştığımız bir jestin sahibi olan Aydın Belediyesi bence bundan daha fazlasını haketmişti. Utandım...

Jüri de tam kadro arz-ı endam edemedi: kollogyum tarihinde yurt dışında olacağı için katılamayacağı bilinen Yüksel Erdemir'e ilaveten, 8 ödülünden 6'sında karşı oyu ve birinci ile ilgili karşı oy raporu bulunan dolayısıyla söyleyecekleri merakla beklenen Murat Artu'da kollogyuma katılmadı. Başkanlarını bilmem ama benim için ciddi bir hayal kırıklığı idi bu.

"Proje yarışmaları mutlaka bizim denetimimizde yapılсын" diye dayatan Mimarlar Odası da ödevini iyi yapmamıştı: Yönetmelik gereği kollogyum'u yönetecek kişi'nin Yarışmalar Komitesi'nce tayini (Madde 35/b) gerekirken bu hususun atlanması Jüri'yi kendi kollogyum'unu yönetmek gibi bir açmaza düşürdü. Bereket, yedek jüri üyesi olmasına rağmen ilk başından itibaren yarışmanın organizasyonu ve yürütülmesinde resmi pozisyonun çok ötesinde bir performansla işi sırtlayan MEHMET Ali Yardımoğlu kollogyumu yönetmeye razı oldu da zevahir bir parça olsun kurtarılabildi. Mimarlık camiası olarak işimize sahip çıkma standardımız eğer bu ise taraflar bulmakta biz epey zorlanırsak korkarım. Her neyse... Bağ bekçisiyle itişip kakışmayı (ne kadar gerekli olur-

sa olsun) bir tarafa bırakalım da asıl konumuz olan "böğürtlen" e dönelim.

Kollogyum tartışmalarının başında, Jüri adına Ergun Unaran Jüri'nin değerlendirmede kullandığı kriterleri ve yaklaşımı açıkladı: Jüri (özetle), dış mekan bütünlüğünün korunmasına ağırlık vermişti; binada temsili nitelik aramıştı; batıya büro yönetilmesine pek sıcak bakmamıştı; Çok Amaçlı Salon'un hem ana binadan ayrı hem de onunla entegre olmasını istemişti. Jüri'ye yöneltilen en yoğun ve belki de en ağır eleştiri, kriterlerinin bütün projelere eşit biçimde uygulanmadığı, bazılarında daha çok bazılarında da az tolerans gösterildiği şeklindeydi. Cem Açikkol buna alışılmış çok nazik üslubu içinde, biraz da dolaylı bir biçimde ("1. seçilen projede topoğrafya biraz abartılmış, her halde düzeltilecek; fakat asıl önemlisi program ufatılmış: akslar ve dolayısıyla mekanlar küçük, Ç.A.S. küçük ve basık") değinirken, Cem Cemil Öztürk ("Kriterler açısından bakılırsa 3.projenin hakkı birincilik; tolerans eşitsizliği var.") ve Umur Taluğ ("üslubunu yadırgadığım fakat görüşlerine katıldığım karşı oy raporundaki eşitlik sağlanmadığı iddiası çok ciddi") daha net ve direkt idiler.

Birinci seçilen Barış İncesu (daha doğrusu Barış İncesu-Barboros Sağdıç) projesi'nin "topoğrafik çeşitlemeleri" en fazla eleştiri çeken yönü olurken Menderes Bulvarı ile kurduğu oto ve yaya ilişkisinde eleştiriden yana yeterince nasibini aldı. Bütün Aydın'lıların 8-10 çok soğuk gün dışında, bütün bir yılı üzerinde geçirdikleri Bulvar'ı kaldırımlarının yoğun otopark trafiği ile kesilmesi ve manasız iniş çıkışlarla (yaya) bozulmaması gerekirdi (C.C.Öztürk; E.Unaran.). Ayrıca -bir çok başka proje için de geçerli olmak üzere- Meclis Salonu bir Belediye binasının en önemli bileşeni değildi ve buna böyle bir konum verilmeliydi (E. Unaran, Ö. Başarır). Bunların dışında projenin etkileyici formu ve (topoğrafik kandırmacalar sonucu elde edilmiş olsa da) dış mekanlarda oluşturduğu çeşitlilik içinde süreklilik hemen herkesin hemfikir oldukları olumlu yönlerdi.

Her projede hatalı taraflar vardı, jüri bunların farkındaydı, dolayısıyla gide-rilebilir mahzurlar göz ardı edilebilirdi ve edilmeliydi (Ö. Başarır); ufak tefek

detaylar yerine baştan ortaya koyduğu fikri sonuna kadar savunmuş olup olmadığına bakılmıyordu (S. Uygur). Cem Açikkol'un ikincilik alan "kule"si en fazla şaşkınlık uyandıran proje idi belki de. "Dedikodu" gruplarının çenesini hayli meşgul etmesine rağmen, bu proje, açık tartışmaya sadece Cem Cemil Öztürk'ün "Çevresel uyum kriteri ile 13 katlı bina çelişkisini jüri nasıl izah eder acaba?" sorusuyla yansıdı. Cevap olarak, jüri'nin şartnamede herhangi bir yükseklik sınırı koymadığı hatırlatıldı (Ö. Başarır) ve bu proje'nin zemin kotları en iyi çözen teklif olduğu belirtildi (E. Unaran) Zaten Açikkol daha önce yapmış olduğu konuşmada yapıyı yükseltmesini bunun kendisine zemin oturum alanı azaltmak hatta altını epeyce boşaltmak gibi bir imkan kazandırdığı, böylece de çevredeki yeşil ve açık alanlara katkı sağladığı şeklinde müdafaa etmiş idi. Ne var ki, halk'la böylesine içli dışlı bir Belediye sistemi, jüriye göre, yüksek bir yapıda çalışmazdı (E. Unaran). Anlaşılan Açikkol'un projesi çok katlı olması sayesinde ikinciliğe kadar çıkmış fakat çok katlı olduğu için ikincilikte kalmıştı.

"Haklarının yendiği" itham veya iddialarına (en azından ifadelerine) rağmen Uygur'lar (eğer yanlış yorumlamadıysam) daha ziyade jürinin yanında yer aldılar. Semra Uygur, her şeye rağmen yarışmaların proje elde etmek için en uygun yöntem olduğu inancını dile getirdi; yarışmaya katılmanın bir risk olma olduğunu, bu yüzden yarışmacılara sonuçlara saygı duyulması gerektiğini belirtti. Ayrıca (Uygur'a göre) program fazla yüklü idi, bu arsa'nın programı değildi ama toleranslı bir şartname idi (bil-hassa açık büro düzenlemesi konusunda); proje ve kontrollük sözleşmeleri olumlu idi.

Burada konuyu belki biraz dağıtacağım ama, biraz önce AR'nin Haziran sayısı geldi; birkaç gün önce de AIA'nın yayını "Architecture'nin Temmuz sayısı gelmişti. AR'nin ana konusu, diğerinin de önemli bölümlerinden biri "Sevilla". Her ikisine de ümitle daldım; "azıcık" ama "ümit". Acaba Türkiye pavyonu...? Değil bir paragraf veya bir resim, bir cümlecik, bir kelimecik dahi yoktu bizim "kararlarına saygı duymamız gereken" jürimizin 119 proje arasından seçtiği

pavyonumuzla ilgili. Bu durumda iki alternatif çıkıyor ortaya: ya baktılar mimarlıktan anlamıyorlar, ya da proje yarışmaları -en azından ülkemizde şu anda uygulandıkları şekliyle- iyi proje elde etmek için mutlaka en iyi yöntem değil. Bunun sadece bize has bir durum olmadığı dünyanın neredeyse öteki ucundan, Avustralya'dan bir meslekdaşımızın yıllar önce yükselmiş sesinden belli. Bir mimar ve eleştirmen Robin Boyd, 1973 senesinde yazdığı Sydney Opera Binası (ve yarışması) ile ilgili bir yazısında şöyle diyor:

"Mimarlar yarışmalarının garipliği, halkın bunların eldeki konuya mümkün olan en iyi çözümü bulmak için açıldıklarını zannetmesidir. Oysa mimarlar sebebin politik olduğunu ve tasarımı en ufak bir alakasının bulunmadığını bilirler. Başka geçerli sebeplerde vardır ama iyi tasarım bunların arasında yer almaz." ve şöyle sonuçlandırıyor görüşlerini:

"Bir yarışmanın başırası jüri'ye seçilen kişilere bağlıdır."

Yarışmalar benim için belki daha uzunca bir süre "muamma" statüsünü muhafaza edecekler. Ancak bu muammanın aydınlanması yolunda önemli bir adım Erkut Şahinbaş'ın kollogyumdaki şu sözleriyle atılmış oldu: "Değerlendirmeyi iki şekilde yapmak mümkündür: bir yönetmelikle bir de tılsımla. Bana 'hangisi' diye soracak olursanız ben 'tılsım'derim." Bu yaklaşıma itiraz eden çıkmadı ama katılanlar oldu.

Şahinbaş bir de fıkraya anlattı. Bir Hintli ormanda dolaşırken bir kaplanla karşılaşır. Can havliyle kaçarken uçuruma yuvarlanır; fakat son anda yarın kenarından çıkan bir ağaç köküne yapışıp parçalanmaktan kurtulur. Yuvarıda kaplan, aşağıda uçurum, öylece çaresizlik içinde sallanıp dururken bir de bakar az ötede bir böğürtlen. Kopartıp yer ve mutlu olur. Şahinbaş'ın "Biz de bir böğürtlen yedik." ilavesi kakhahalar ve alkışlarla karşılandı.

□ □ □

Bundan sonra yarışma maketlerime ağaç yerine böğürtlen yapıştırmayı deneyeceğim. Hele bir de usta bir tılsımcı bulup onları tılsımlatabilsem... Oohhhh... Gelsin birincilikler....

Yarışmalar İçin ...

Nilüfer ÖZTÜRK

Geçtiğimiz aylarda Aydın'da bir mimari proje yarışması yapıldı. Konu Aydın Belediye Sarayı ve Çevre Düzenlemesi idi.

Çeşitli illerden tam 72 proje katıldı. Mesleğimiz açısından onur verici büyük bir katılım oldu.

Aydın'da yaşayan bir mimar olmanın sorumluluğu ve böylesi kompleks bir tasarımın üreticiliğinin zevkini, ilk defa böyle bir yarışma bazında tatmak istekliliği ile biz de yarışmaya katıldık.

Ama doğrusu, yarışma sonuçlarının tartışıldığı kollogyumdan sonra, kafamızdaki yarışma ve yarışma ilkelerine, kriterlerine ilişkin olgular karma-karışık oldu. Ve konunun tartışılması gerekliliği inancını doğurdu.

Bildiğimiz kadarı ve aldığımız mimarlık eğitime göre mimari tasarımlar da, tüm tasarımların olduğu gibi bazı kriterlere dayanır. Ve odak noktası olan bu kriterlerin perspektifinde gelişip olgunlaşır. Bunların bazıları kişiseldir. Kişinin tercihin, anlayışına, yorumuna göre farklılık gösterir ve değişebilirler. Bir de şartların dayatmasının oluşturduğu kriterler vardır ki bunlara veriler demek daha doğru olur. Bunlarda; Kotları ile birlikte arazi ebatları, çevre uyumu, çevrenin korunması gereken mevcut durumları (doğal güzellik, tarihi özellik) ulaşım prensipleri (oto ve yaya), yapı maliyeti ve ihtiyaç programının fonksiyonel hale getirilmesidir. Yani her planlamada, değerlendirilip gerçeğine uygun ve olumlu bir biçimde çözülmesi gereken kriterleridir.

Çözümü onlarca biçimde ve farklılıkta olabilir ama çözülmüş olması esastır. Mimarlık $2 \times 2 = 4$ değildir ama 1,5 - 2 veya 2,5-3 de değildir. Kanımızca $2 \times 2 \approx 4$ 'tür. Bu yaklaşık işareti $\approx$ mimarlığı, yani tasarım gücünü, estetiğini ve yorumunu ifade eder. Bu ifade farklılıkları doğrudur ve olmalıdır. Ama sonucun 4'e ulaşmasını engellememelidir.

Bu yarışmada da kollogyum öncesi elimize geçen tutanaklarda bu kriterleri aynen gördük. Ama kollogyum sırasında ödül alan projeler ve jüri üyelerinin bunlar üzerinde yaptıkları açıklamalardan sonra, saptanan bu kriterlerin hiç de önemi olmadığını, değerlendirmeye başlarken kağıda yazılan ve orada kalan birkaç satır olduğunu da gördük.

Çünkü, değerlendirmeye giren her bir projede bu kriterlerden bir veya birkaçı yoktu. Mimar ve yapı sahibi gibi ikili ilişkilerde bile esas olan bu kriterlerin; şehir merkezindeki bir kamu binasının tasarımında ve en önemlisi böylesi bir yarışmada çok daha fazla titizlik ve hassaslıkla değerlendirilmesi gerekmez miydi diye düşündük. Değerlendirmeye giren projelerin bu esaslar açısından tek tek irdelenmesi, projeleri görsel olarak izlenmeden sağlıklı olmadığı ve sorunu kişisel bazda ele almadığımız için bu yazıda olanak dışı. Nasıl olsa projeler dergimizde yayınlanacak dolu net bir gözlem olabilecektir.

Ama anlatmak istediğimizi netleştirebileceği için uygulanacak proje üzerinde birkaç notumuz var. Kurulundan bu yana halkın düz olarak

yürüdüğü, gezdiği, şehrin merkez meydanının, sanki orada bir tepe varmışçasına birdenbire yaya aksından. 3.60 m. ye yükseltildiği, bu yükseltilmiş meydana anlaşılmaz iniş-çıkışlarıyla günde binlerce kişinin girip çıktığı bir kamu binasının uygun görüldüğü, en önemli, hatta tek geniş yaya-oto aksından meydanın altındaki 200 otoluk kapalı otoparka giriş verildiği ve bunlardan dolayı da maliyetinin maksimum yükseldiği bir planlama uygulanacak proje olarak seçilmiştir. Başka bir deyişle yukarıda saydığımız planlamaya esas kriterlere, yapı kütlesi ve plastiği tercih edilmiştir. Şüphesiz jürinin de dip not olarak düştüğü ve önerdiği düzenleme değişiklikleri yapılacak ve çok daha olumlu bir planlama yapılabilecektir. Zaten bu da başka bir sorunun altını çizmektedir. Çünkü düzeltilmesi istenen olumsuzluklar arsa, binaya yaklaşım ve bina için dolayım kotlarıdır.

O meydana şimdiye kadar gayet düzenli olan oto ve yaya trafiğini bir keşmekeş haline getiren arsa-bina-otopark ilişkileridir. Yani değerlendirmeye henüz başlamadan saptanan, aranması ve bulunması gereken kriterlerdir. Bunlar saptanmış - aranıp aranmadığı meçhul- bulunamamış ama buna rağmen bazı (!) düzeltmeler önerisi ile uygulanmasına karar verilmiştir. Ve bu diğer müsabıklara karşı en azından bir eşitsizliktir. Kollogyumda mekan plastiği ve yapıların tılsımından da sözedildi. Bu kavramlar tüm olumlulukları olumsuzlukları içerir. Tüm sorulara karşılık verir. Çünkü kimin neyi tılsımlı algıladığı veya algılayacağı konusunda

uygulanacak bir sağlama işlemi yoktur. Diğer sanat dallarında geçerli olabilen bu soyutluk mimarlıkta somuta indirgenmiş olmak zorundadır. Çünkü mimarlıkta sağlama işlemi vardır. Bu da yapıların kendilerine ayrılan arazilerde yapılması çevresi ile birlikte algılanması ve insanlar tarafından kullanılması, içinde yaşanılmasıdır. Eğer bunlar gerçeğine uygun ve olumlu bir biçimde sağlayarak, bir tılsım yaratabildiysek mimarlığın sanatından söz edilebilir ve saygı duyulur. Bir ressamın veya bir heykeltıraşın eserinde tılsımı algılayamayanlar o eseri seyretebilir, bir bestenin tınısını beğenmeyenler o parçayı dinlemeyebilirler. Bir filmi; tiyatro oyununu sevmesiniz bile bu sizin en fazla 2 saatinizi zehir eder. Ama mimarlıkta böyle bir tercih hakkı yoktur. Ayrıca eserimizin en güzel en iyi biçimde durabileceği yeri seçme şansına da sahip değilsinizdir. Bize verilen arazi yapımızın zemini. Ki yapılar kamu binası ise yaşadığınız sürece onunla birliktesinizdir.

Yani böylesi yarışmalarda; arazinin gerçeğine uygun olarak değerlendirilmesi, önerilen yapının iç ve dış mekan plastiği ve fonksiyonları ile yapılacağı yere getirdiği olumluluk ve olumsuzlukları sorularının cevaplarının değerlendirilmesinin başından sonuna terk edilmeden aranması kanımızca çok daha sağlıklı ve estetik olacaktır. Ve yarışmalar amacına ulaşmış, planlama işi ve sanatı gerçek önemini göstermiş olacaktır.

Nice yarışmalara..... □

Park mı, Otopark mı ?

Karşıyaka'nın merkezinde yeşil alanın katlı otoparka dönüştürülme girişimleri üzerine...

Orcan GÜNDÜZ*

Karşıyaka çarşısının kuzeybatı ucunda yeralan, Bahriye Üçok Bulvarının sona erdiği demiryoluna bitişik alanın, mevcut imar planında yeşil saha iken 1.02.1992 tarihli Karşıyaka Belediye Meclisi kararı ile çok katlı otopark kullanımına dönüştürülmesi, yerel yönetimlerin kentin kaderini ve kimliğini etkileyen uygulamalarındaki kentin ana gelişim planlarını ve bilimselliği dışlayan tutumlarının sonuncusunu oluşturmaktadır.

Karşıyaka Kaymakamlık, Adliye ve Defterdarlık binalarının yeni açılan Bahriye Üçok Bulvarında yer alması, çevredeki yerleşim alanlarında hizmet eden minibüslerin buraya taşınması; Karşıyaka tren istasyonu ve yaya bölgesine dönüştürülen Karşıyaka çarşısının (M.Kemal Caddesi) uzantısında bulunması nedeniyle tartışma konusu alanda çok yoğun ve karmaşık taşıt/yaya trafiği oluşmuştur. İmar planında, İzmir-Aliağa demiryolu ulaşımının elektrifikasyonu ve hızlı tren seferlerinin başlaması ile, Karşıyaka yaya bölgesinin yeni oluşan bu güçlü merkeze bağlantısının gelecekte sadece bir üst geçit ile sağlanmak durumunda kalması mevcut yaya sirkülasyonunu daha da zorlaştıracaktır.

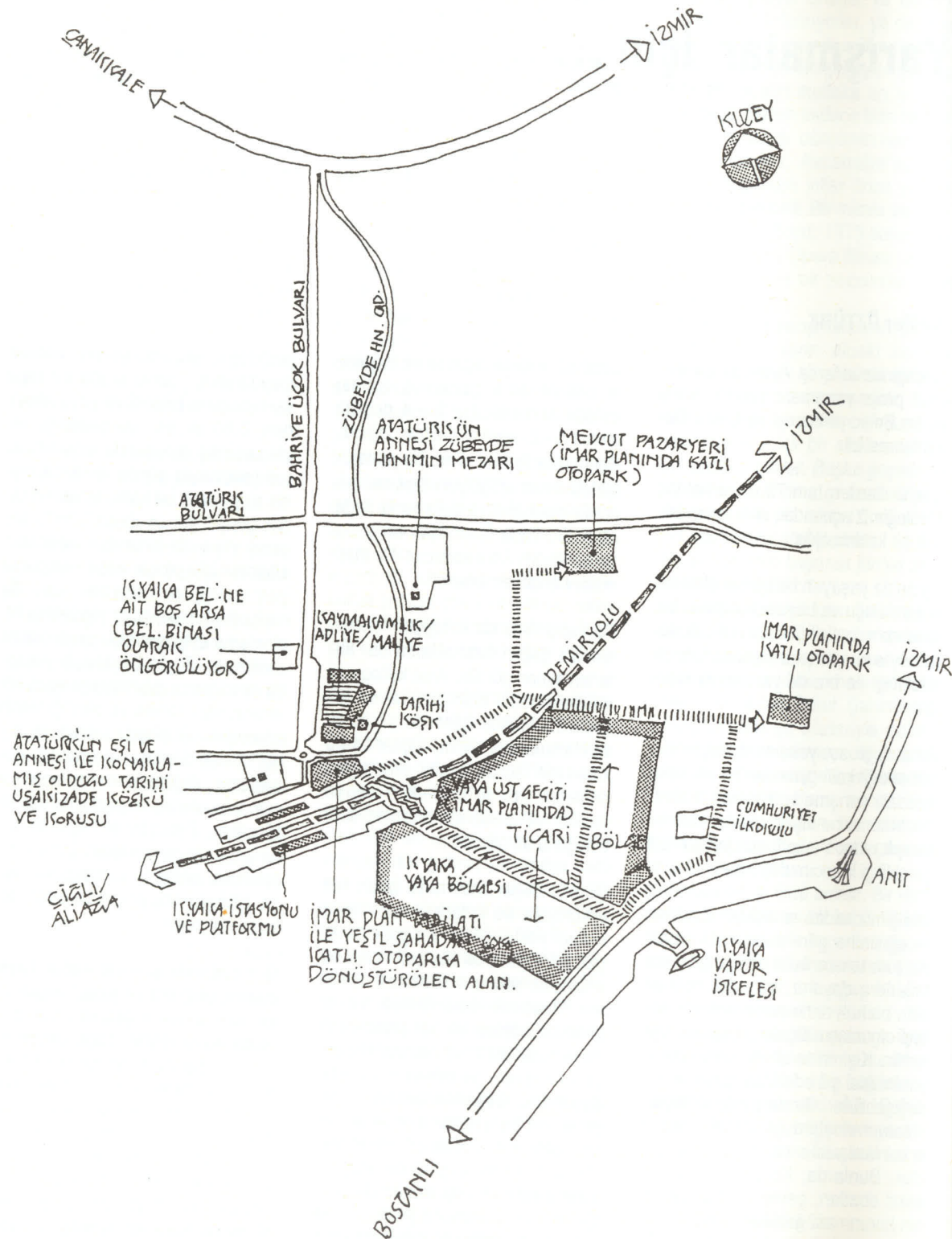
Alana bitişik konumlarda yeralan; Atatürk'ün eşi Latife Hanımın ailesine ait olan, Atatürk'ün eşi ve annesi Zübeyde Hanım ile ikamet ettiği, Cumhuriyetimizin kuruluşunda pek çok ünlü devlet adamımızca ziyaret edilmiş olan Uşakizade köşkü ve korusunun, Zübeyde Hanımın yattığı Zübeyde Hanım Caddesi üzerindeki kabrinin varlığı, bu alana tarihi, kültürel ve anısal değer katan ulusal ve yerel özelliklerdir.

İmar planında yeşil saha olarak tanımlanmış ve bu amaçla kamulaştırılmış olan alanda yer almış olan tarihi niteliğe sahip ve tescilli Müftüzade Köşkü (son yıllarda çocuk yuvası olarak kullanılmaktaydı) yeni açılan Bahriye Üçok Bulvarının bağlantı yolları üzerinde bulunması gereğiyle tescilli düşülerek yıkılmıştır. Ancak hemen ardından, 1.02.1991 tarihli Karşıyaka Belediyesi Meclis Kararı ile gerçekleştirilen imar plan

tadilatı ile eski yol güzergahı değiştirilmiş (böylece tarihi köşk boşuna yıkılmıştır) ve yeni planda bu alan çok katlı otopark kullanımına dönüştürülmüştür.

İzmir Büyük Şehir Belediyesi, toplam 16,395 m2'lik alanı bulan, soğuk hava depoları, Tansaş hipermarketi ve 370 araçlık otopark yapısı İzmir İmar Ltd. Şti. ne 14,260,789,043.- TL be-

delle ihale edilmiştir. Çevre sakinlerinin ve duyarlı Karşıyaka'lıların yoğun desteği ile dört vatandaş tarafından bu hatalı ve sakıncalı girişime karşı İzmir 2. İdare Mahkemesinde imar

*Doç. Dr. Peyzaj Mimarı DEÜ. Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi

planı tadilatı kararının iptali için dava açılmıştır. Alanın tescilden düşme işlemleri tamamlanmadan ve idare mahkemesinde açılan dava sonuçlanmadan, 25.05.1992 geceyarısı, çevre sakinlerinin tepkilerine rağmen alanda mevcut 16 adet yetişkin ağaç İ.B.Ş.B. ekiplerince kesilmiş ve ardından da inşaatla başlanmıştır. Davacılar, 9.04.1992 tarihli dilekçelerinde, katlı otopark yapımıyla ilgili olarak şu olumsuzlukları vurgulamışlardır;

- Taşıt ve yaya trafiğinin çok yoğun olduğu bu bölgede çok katlı otopark yapısının gerçekleştirilmesi taşıt ve yaya trafiğini olumsuz etkileyecektir. Halen çok karmaşık olan taşıt trafiği, otoparkın çekeceği ek yük ve bağlantılar nedeniyle çözümsüz hale gelecektir.

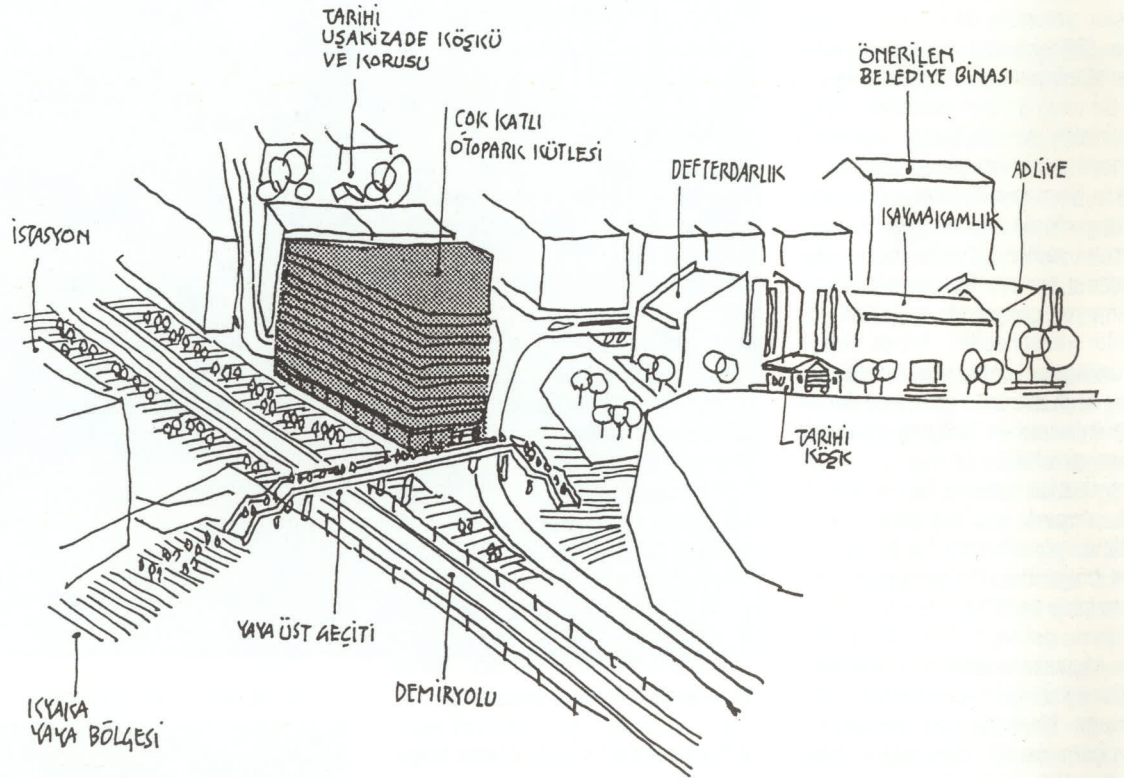
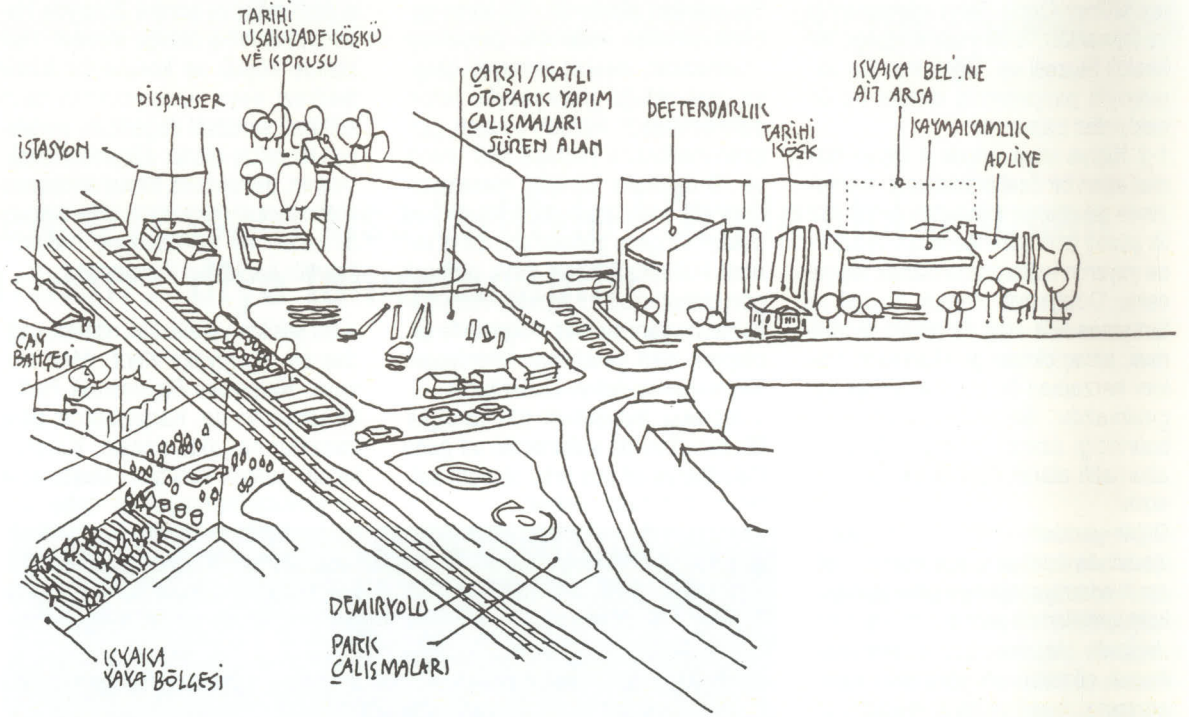
- Mevcut imar planında B.Üçok Bulvarının uzantısı olarak devam eden 20.00m.lik yol tadilat sonucu 12.00 m.ye düşürülmüş ancak katlı otopark gabarisinin gene 18.80 m.olarak bırakılması şehircilik kurallarına aykırıdır.

- Demiryolu ve minibüs-özel araç trafiği sonucu çok yoğun hava ve gürültü kirliliğinin yaşandığı alanda bu olumsuzluklar daha da artacaktır.

- Önerilen masif, ağır ve estetikten yoksun çok katlı otopark kütlesi halkın büyük kesimine doğrudan zarar sağlamıyacağı gibi, yaya bölgesinde hava sirkülasyonunu engelleyecek, çirkin bir görünüm ortaya çıkacaktır.

- Yeşil saha kullanımı amacıyla yapılan kamulaştırmalar ve tarihi köşkün tescilden düşülerek yıkılmasına karşın imar planı tadilatı çelişkili bir karardır ve kamulaştırma gerekçesine aykırı kullanıma dönüştürülmesi yasalara aykırıdır.

- Kentimizde yeşil alanların çok yetersiz olmasına karşın, mevcut yeşil alanların ve yetişkin ağaçların yokedilmesi hatalı bir davranıştır. İzmir 2.İdare Mahkemesince görevlendirilen üç akademisyen kent plancısı/mimar bilirkişi heyetinin 29.06.1992 günü dava mahallinde yaptığı incelemeler sonucu hazırladıkları 21.07.1992 tarihli kapsamlı, bilimsel nitelikli rapor doğrultusunda 2.İdare Mahkemesi yürütmeyi durdurma kararı vermiştir. Kararda, dava dosyasında yeralan bilgi ve belgeler ile bilirkişi raporunda yeralan görüşlerin birlikte değerlendirilmesi sonucunda **dava konusu edilen imar planı değişikliğinde planlama ilkelerine, şehircilik esaslarına ve kamu yararına uygunluk olmadığı anlaşılmaktadır;**

Açıklanan nedenlerle, açıkça hukuka aykırı olan ve uygulanması halinde giderilmesi olanaksız zararların doğmasına yol açabilecek nitelikte bulunan dava konusu işlemin yürütülmesinin 90 (doksan) gün için ve teminat alınmaksızın durdurulmasına 2577 sayılı Yasanın 27. maddesi uyarınca 6.8.1992 gününde oybirliği ile karar verildi denilmektedir.

2. İdare Mahkemesi kararının davalı taraf olan Karşıyaka Belediyesine tebliğ edilmesine ve de gazetelerde yayınlanmış olmasına rağmen, İ.B.Ş.B.ce ihaleye çıkarılmış olan katlı otopark inşaatında temel çalışmaları devam etmektedir. İ.B.Ş.B'nin İdare Mahkemesinin kararına yönelik

yaptığı itirazı Manisa Nöbetçi Bölge İdare Mahkemesi reddetmiştir. Bilimsel ve hukukun gözardı edildiği, oldu bittilerin giderek kanıksanmaya başlandığı toplumumuzda, bu tür olumsuz örnekler karşısında meslek odalarının, sivil toplum örgütlerinin ve de duyarlı vatandaşların yasal yollarla hak aramaları demokratik yaşamın sorumluluğu ve gereği olmalıdır. Aynı kesimlerin, beldemizin sorunlarının çözümünde yapıcı yaklaşım içerisinde olup ciddi ve bilimsel çalışmalarını desteklemeleri de sorumluluklarının bir parçasıdır. Tartışma konusu olan Karşıyaka Otoparkı/Parkı ikilemine ilişkin aşağıdaki değerlendirmeler böyle bir sorumluluk bilinciyle ele alınmaktadır.

Otoparklar ve parklar tüm kentlerimizde olduğu üzere Karşıyaka'da da yetersizdir. Kentlerimizdeki otopark yetersizliği, geneldeki ulaşım sorununun bir parçası, altyapı ve kaynak yetersizliğinin yanısıra sorunun sağlıklı bir planlama kapsamında ele alınmayışından kaynaklanmaktadır. Özel araç tüketiminin, sahipliğinin ve trafiğinin özendirilmesi ise otopark sorununun ana nedenlerinden birisidir.

Kentlerimizde yeşil alan ve açık alan yetersizliği, kamuya ait (sahipsiz) bu alanların sürekli biçimde kamuya ait kullanımlar ve yapılarla kemirilmiş ve işgal edilmiş olmasının bir sonucudur. Kültürparkın günümüzdeki aşırı yapılaşmış durumu, Bahribaba parkı-

nın Güney Deniz Saha Komutanlığı ve lojmanları, İzmir Halk Kitaplığı, Arkeoloji Müzesi ve Öğretmen Evi yapılarıyla parçalanmış olması bu örneklerden bazılarıdır.

1-2 Kişiye veya en çok 4 kişiye hizmet eden bir özel aracın kent merkezinde saatlarca kaplayacağı 25 m2'lik yüzey aynı süre içerisinde yüzlerce yayanın kullanımına olanak taşıyacaktır. Dolayısıyla otopark mı, park mı tartışmasında araç ile amacı ayırt etmek, amaç olması gereken kent halkını her zaman ön planda tutmak kaçınılmazdır. Bilirkişi raporunda da belirtildiği üzere, "otopark"ı "park"ın alternatifi olarak düşünmek olanaksızdır.

Diğer yandan, yaşadığımız gelişim içerisinde özel araç kullanımını gözardı edemiyecimize göre bunların kent içerisindeki park sorunu da ciddi biçimde ele alınıp çözümlenmelidir. Ancak çözümü en yakındaki kamu arsasına (yeşil ya da açık alana) elkoymakda aramak sağlıklı, hatalı ve ulaşım sorununu daha da çözümsüz hale getirebilecek bir yaklaşımdır. İmar planlarının yapılış amacı, kentlerimizin uzun gelişim evresinde hangi kullanımın, nerede, hangi yoğunlukta ve nasıl yer alması gerektiğini belirlemektir. Yani nerede yeşil saha, nerede otopark olacağına ilişkin kararlar bilimsel veriler ışığında belirlenirler. Elbetteki zaman içerisindeki, öngörülemeyen gelişmeler karşısında bu planlar yenilenebilir. Ancak değişimin rastgele, kopuk, keyfi talepler sonucu değil mevcut planın ana ilkeleri ve plan kararları ile uyum içerisinde olması gerekir.

Karşıyaka'da tartışma konusu alanda katlı otopark yapımı, mevcut imar planında yer almadığı halde, çarşının yaya bölgesine dönüştürülmesinden sonra çarşı esnafının talepleri sonucu gündeme gelmiştir. 370 Araçlık otopark kapasite olarak çarşı esnafının özel araçları için bile yetersizdir. Çoğunluğu Karşıyaka'da yaşamakta olan çarşı esnafı, günümüzde evleri ile işyerleri arasında kamu araçları, dolmuşlar ile ve yaya olarak hareket ederlerken, böyle bir tesisin varlığı özel araç kullanımını özendireceğinden merkezde araç trafiğinin yapay biçimde artmasına neden olacaktır. Karşıyaka ticaret bölgesi sadece yayalaştırılan M.Kemal Caddesinden ibaret olmayıp bu yolun her iki yanında geniş alana yayılmaktadır. Mevcut imar planında, Karşıyaka ticaret bölgesinden kolay ulaşılabilir konumlarında iki adet katlı otopark önerilmiştir. Bunlar, Alaybey'e bitişik alanda 1683 ve 1693 nolu sokaklar arasındaki yapı adası ile günümüzde açık pazar yeri olarak kullanılan, Karşıyaka'nın ana akslarından birisi olan Sahili Girne Bulvarına bağlayan Atatürk Bulvarı üzerindeki geniş alandır.

Bu önerilen alanlardan ilki kamulaştırma sorunları nedeniyle gerçekleştirilemezken, mevcut pazaryeri çarşıya uzak olduğu gerekçesiyle tercih edilmemektedir. Halbuki bu alan, çarşının merkezine yaklaşık 500 metre ve 10 dakikalık yürüyüş mesafesindedir. Bu alanda çok daha büyük kapasiteli ve gece gündüz çok daha verimli kullanılabilecek katlı otopark gerçekleştirilebilir. Ayrıca, Karşıyaka'nın bu yeni merkez bölgesinde ek otopark alan yaratılmak isteniyorsa Kaymakamlık-Adliye-Defterdarlık kompleksi avlusunun altı (B.Uçok Blv.'nin altını da kullanarak) ve gene Belediye'ye ait boş arsa otopark kullanımına dönüştürülebilir.

İmar planında katlı otopark olarak tadil edilen alanın çok değerli olması nedeniyle zemin ve bodrum katları Tansaş hipermarket ve ek tesisleri olarak planlanmış ve otopark kapasitesi 370'e düşürülmüştür. Plan tadilatı ve kamulaştırma amaçlarının katlı otopark olmasına karşın, otoparkın iki katının başka kullanımlara dönüştürülerek kapasitesinin azaltılması çelişkili ve usulsüz bir tutumu sergilemektedir.

Yeni imar planının uygulanması, katlı otopark ve Tansaş'ın gerçekleşmesi halinde bu alan üç taraftan araç trafiğiyle sınırlanırken yeni kullanımların çekeceği aşırı trafik yayalar için son derece sağlıklı ve tehlikeli olacaktır. Önerilen devasal boyutlardaki bu tesis, çalışma saatları dışında kullanılmayan güvencesiz, loş bir kütle olarak Karşıyaka'nın bu en güzel alanını kaplayacaktır.

Tartışma konusu alanın en doğru biçimde nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusu, ciddi araştırmaları, gözlemleri; yerel yönetimler, uzman meslek odaları, akademik kuruluşlar ve kullanıcıların katkıları gerektirecektir. Ancak, bir tartışma ortamı oluşturabilmek amacıyla bazı ilkesel kabullerde bulunmak olasıdır.

● Karşıyaka'nın bu çok önemli bölgesinin Karşıyaka'lıların (yayaların) yoğun biçimde kullanabilecekleri, oturup-dinlenip bir soluk alabilecekleri, alışveriş edebilecekleri, temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri (WC, büfe, gölgelik, aydınlatma, vd.), gece/gündüz aktif olarak yaşayacak, yeşiliyle ve malzemesiyle nitelikli, ilginç bir meydan olarak tasarlanmalıdır.

● Bu alanda, zemin altında (bodrumda) yaklaşık 100 araç kapasiteli bir otopark oluşturmak mümkündür. Özel olarak tasarlanacak geniş zemin düzlemi çepeçevre ağaçlandırlarak düşük yoğunlukta alışveriş kullanımlarına, su oyunlarına, anısal değerlere ve plastik öğelere yer vermemelidir.

● Atatürk'ün ve annesi Zübeyde Hanımın barınmış olduğu mevcut Uşakizade köşkü ve korusu bir kültür merkezi veya Karşıyaka'nın tarihi kültürel, sanatsal değerlerini sergileyen bir müze olarak düzenlenmelidir. Alanın, defterdarlık binası arkasındaki tarihi yapı (uygun bir işlev kazandırılarak) ve de Zübeyde Hanım'ın kabri ile bağlantısı kurulmalıdır.

● Bu şekilde yaratılacak nitelikli, çağdaş bir "Karşıyaka Kent Meydanı" veya "Karşıyaka Bağımsızlık Parkı", ülkemizin ve de Karşıyaka'nın genç kuşaklarına aktarılabilecek, Karşıyaka'nın gerçek kimliğini oluşturacak ve yansıtabilecek gerçek bir değer olacaktır. Böyle bir projeyi gerçekleştirecek yöneticiler ve katkıda bulunacak kişiler, tüm kullanıcılar ve gelecek kuşaklarca minnetle anılacaktır. □

Katlı otopark inşaatının tabelası

Katlı otopark alanında inşaat faaliyetleri (Eylül ortası)

Güven Zeyrek "Bence ressam kısa tarifiyle ' Özgün biçim sunan varlıktır.' diye tanımlanabilir"

Röportaj: Sevgi MOLVA

Sayın Hocam önce size resme nasıl başladığınızı bunda, çevrenin ve koşulların rolünün ne olduğunu sormak istiyorum.

İlginç bir soru. Belki, inanmayacaksınız amma, sanata olan ilgim, öyle ilkokul sıralarında filan başlamış değil. Gerçi evimizdeki ortamın, çok okuyup, çok düşünen ve felsefeye yönelik bir babanın, gazetelerle başlayıp dergi ve kitaba taşın okuma ve okutma diyalektiğinin bir akedemiyası gibiydi. Ne varki, resme karşı, aile içinde özel bir düşkünlük olduğuna dair, belleğimde en ufak bir anı yok... Resme ilgimi, Lise dönemlerinde, bugün Türk Resim San'atının, yakından tanımış olduğu, çok değerli hocam Ressam Prof. Adnan Turani ortaya çıkardı. Ve bu ilgi, onunla birlikteliğinde, öylesine bir tutkuya dönüştü ki, nasıl anlatsam, Lise son sınıfına geldiğimimde, bütün okul arkadaşlarım, benim artık ilerinin iyi bir ressamı olacağıma, yüksek tahsilimi de mutlaka bu branşta yapacağıma inanıyordu. Ve öyle de oldu.

Sanatçı kişiliğinizin ve etkinliğinizin, güncel yaşantınıza ne gibi etkisi olmuştur?

Bu sorunuza, genişçe bir açıyla bakmak isterim. Kişinin vücudu, kuvvetinin; beyni akıl ve hikmetinin merkezleri olarak kabul edildiğinde, bunları dengeleyip, süsleyecek bir "Güzellik" kavramını ona edindirebilme; bence, eğitimin amacı olmak gerekir. Bu kişinin "estetik varlık alanı"nı oluşturacaktır. Böylesine yüce bir kavramın eğitimdeki yeri ise ilkokul, ortaokul ve nihayet lise dönemiyle sınırlanacaktır. Zira, Üniversite Eğitim, ele aldığı kişiyi bir uzmanlık dalına hazırlamakla kendini yükümlü kılmada ve haklı olarak da bunun dışında kişiyle ilgilenmemektedir.

Eh bizim giderek bozulan, çarpık eğitim sistemimiz, böyle bir varlık eğitiminin, kişinin yapı bütünlüğündeki yerini bugün dahi anılamamış ise, sonuç ne oluyor biliyor musunuz? Yüksek tahsilini alan birey, "estetik varlık alan" yoksunluğunun sonucu,

sokaktaki sade vatandaşa bir fark atma şöyle dursun, verilen yanlış kültür kirilliklerinin de getirdiği yanlışlıkların; kendisinin de hissedemediği, katılımcısı ve uygulayıcısı durumuna düşüyor.

Sonuç: Rasyonalizasyon, organizasyon, estetik varlık bütünlüğünün oluşturacağı; İYİ, DOĞRU, GÜZEL'e bir türlü varamama... Ve ülke çapında köy, kasaba, şehir ve doğamızda her an karşımıza çıkan paspallıklar ve küllüstürlükler...

Şimdi, sanatçı kişiliğinin, güncel yaşantıma yansımaları sorunuza geliyorum. Yarım asrı aşan ve bu yıl otuzbeşinci sanat yılımı yaşadığım ömür sürecimde, hep bu varlık alanımızın eksikliğinin sunduğu yanlışlıkların mücadelesi ile geçip gitti. Bundan böyle, yaşadığım süreçlerde de kavgam devam edip gidecektir. Çünkü ülkem ve insanı kendilerini durmaksızın

yüceltecek olan bu güzel varlık alanı kavramına, gerçekten hasrettir.

Siz, resmi hangi amaçla yapıyorsunuz? Ve sizin için ressam kimdir?

Gündelik reel yaşamında, bütünsellikten yoksun, bir yabancılaşma, bir çöküntü varlığı olan insan, ancak irreel bir dünyada "çokluğun harmonik birliği" ilkesi üstüne kurulan estetik alanda, özgür istenci ile gerçekleştirdiği yaratma etkinliği ile, ölüme yenik düşmekten, bir ölümlü varlık olmaktan kurtulabilir. Resmi bu amaca dönük olarak yarattığım bir gerçek... Ve gelelim çok önemli olan "ressam kimdir" sorunuza?

Bence Ressam en kısa tarifiyle "Özgün biçim sunan varlıktır" diye tanımlanabilir. Bu biçim ister inorganik bir maddeden, hareket noktası seçmiş olsun, isterse evrenin tüm varlık kate-

gorilerini içeren bir mikrokozmos sfer olan "insanından yola çıksın, mutlaka insanın evrensel serüvenini anlatan özgün bir biçim bütünlüğüne ulaşmak zorundadır. İşte, ressamın ölüme meydan okuyabilmekdeki bütünlüğünün sırrı bu ana noktada yatmaktadır.

Etkilendiğiniz, herhangi bir sanat, sanat ayırımı, sanat etkinliği oldu mu?

Sanatçı "usta-çırak" ilişkisinin, gelekselliğinde varoluşunu önce "alma-benzetme" ile oluşturmaya başlar. Pek doğal olarak, benim uzun sanat serüvenimin başlangıcında, "alma ve benzetme" anlamında etkilendiğim ustalar, akımlar olmuştur.

Günümüzde, resim sanatının bulunduğu yer ile önümüzdeki yıllarda gelişme yönü ne olabilir? Sizin bu sanat dalı içindeki anlayışınız, yeriniz ve tutumunuz nedir?

Günümüzde resim sanatı-özellikle son yarım yüzyıllık süreç içine dikkatlice bakıldığında "manieriste" bir dönem yaşamaktadır. Figüratif ve soyut sanat üslupları dünyasının en aşırı örnekleri ile her türlü sanat anlayış biçimleri bir arada, kaotik bir dünya oluşturmaktadır. Bu kaotik dünyanın, önümüzdeki yıllarda da hızından bir şey kaybetmeksizin devam edeceği inancını taşıyorum. Bu sanat dalı içindeki, anlayışım, yerim ve tutumuma gelince: Kurucu düşün, bilim ve sanat adamı profesör doktor Süleyman Velioğlu'nun kurduğu "AKATÜNVEL" sanat gurubunun içinde yer almaktadır.

Grumuz, çağımızda insan varlığı sorununa, çağdaş bilimlerin verilerine dayanarak "Dinamik düşünme" biçimi düzeyinde yaklaşır. İncancımıza göre İNSAN; heterojen varlık kategorileri düzeyinde, birey olarak yeryüzüne gelmekle birlikte, bütünleşmek, toplumsallaşmak zorunda olan ve yaratma potansiyeli ile donatılmış bir varlıktır.

Bu tanım, insan varlığını:

"Bütünleşme-ölüm-yaratma"

gibi üç temel kavram içinde değerlendirilir. Günümüzde çağdaşlık, insanı "yaratma eylemi içinde olan varlık" olarak kavrama yolu olmalıdır.

Çağdaş sanatçı ise sanatı, sadece kendi yeteneğini sergileme alanı olarak değil, onu bir yaratma eylemi olarak kavrayan ve bu bilinç içinde, etkinliklerini sürdüren kişi olacaktır. Böylece reel alanda çoklukta birliğe varamayan, bir takım olumsuzluk etkenleri ile ölüme yenik düşen insan varlığı, bu bütünlüğü ancak, yaratma eylemiyle, yapıtlarında gerçekleştirecek ve ölümsüzleşecektir.

İçinde bulunduğunuz sanat grubu ile ilişkileriniz nasıl gerçekleşti?

Galiba yirmi yılı aşılıyor. O yıllarda İzmir'de, Güzelyalı'da Havuzlu Site'de, çok değerli ve Aziz dostum, Mimar-Ressam Nafi Çil ile karşılıklı dairelerde oturuyoruz. Meslek ve tasarlardaki birliktelik bizi birbirimize yaktı. Akadünvel gurubunu Nafi Çil'in artist kişiliğinde tanıdım. Ve daha sonraki yıllarda da gruba dahiledildim.

Kendini aramanın en kolay yolu sanattan geçer derler. Bense en zahmetli yolun, sanattan geçtiğine inanıyorum. Siz, ne düşünüyorsunuz?

"Kendini bil" antik dünyadan beri, süregelen, insanın en büyük sorunu. Yunus Emre;

"Ararsan Mevlayı kendinde ara Kuds'te, Mekke'de, Hacda değildir" buyuruyor.

Sanatın, insanın kendine hesaplaştığı en belalı ve en zahmetli yol olduğu muhakkak...

Sanatçının, kendine özgü yaşantısı içinde yaratıcılığı, yaratıcılığı içinde bir yaşantısı var. Yoksa, sanatçının dünya görüşü, her türlü yaşam gerçeğinin dışında mı?

Sanatçı "Özgün-özgür" bir varlıktır. Hani filozof Nietzsche'nin, trafik olarak değerlendirdiği adamdır o. Toplumun, onu yaşadığı dönemlerde devamlı yadırgıyarak dışlamasının temellerinde bu seridişiliğin, bir bilseniz ne kadar önemli yeri vardır. Daha da kısa size bir şey söylememi ister mi-

siniz? "Sanatçı,-gücü ve solukluluğu kadarıyla-mutlaka toplumunuz önünde yürüyen ve ona yön veren insandır."

Ressamın her zaman bitmeyen yalnızlığı içinde, kendine yeten kalabalıklığı var mıdır?

Bu sorunuz, Bedri Rahmi Eyüpoğlu'nun çok hoşuma giden bir şiirini bana anımsattı.

Bakın ne diyor?

"Yalnızlığın kadarsın

Yalnızlığın mis kokmalı

Yalnızlık dediğin bir büyük zindan Dünyanın en kalabalık zindanı

Ama, öyle bir adam ediyorki insan"

Ünlü bir filozofun, çok beğendiğim bir sözünü de sorunuzun cevabını bitireyim.

"İnsanın güçlüsü o dur ki, kendisiyle yalnız kalabilme sürecini uzatabilir."

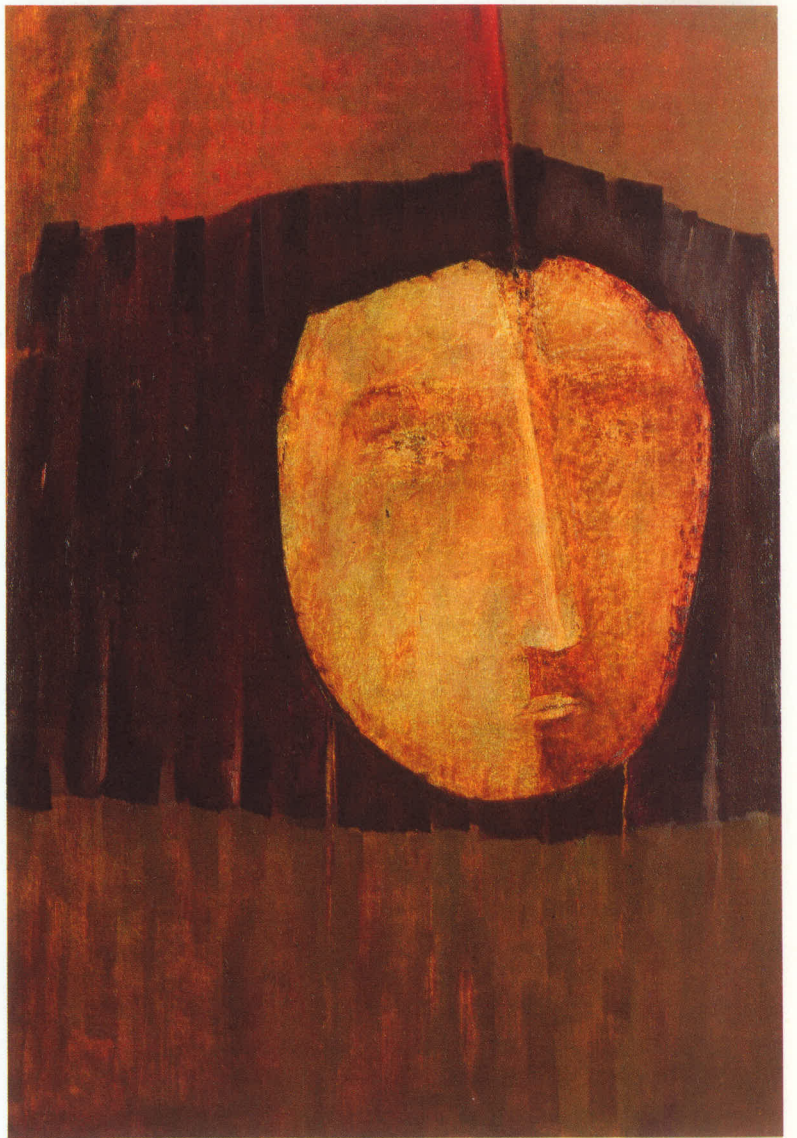
Bu da, sanatçının kendine yeten kalabalıklığından başka ne olabilir ki, öyle değil mi?

Geleceğe yönelik, düşünce ve tasarımlarınız nelerdir?

Sanat bir anlamda, sanatçının tüm varlıklarla hesaplaşma alanıdır. Ve bir varlık yorumu üzerine kurulur. "Alma ve benzetme" döneminden "Yapma, yaratma" dönemine geçiş sürecini yaşayan Türk resim sanatında; düşünsel temele dayalı bir sanat felsefesinin çevresinde toplanmış olan grubumuz ile bireysel çalışmalarımızı, aralıksız sürdürmekteyiz. İleride objektif kriterler ile değerlendirilerek yazılacak Türk Resim sanatı tarihinde, özgün bir yer alabilme, elbette en büyük amacımızdır.

İşte bizler "uzun ve ince" bir yol olan bu yolun yolcularıyız. "Gevşeklik göstermeden, endişe etmeden, başaracağımıza inançlı" olarak bir bütünü ve çalışmalarımızı sessiz sedasız sürdürüp gidiyoruz... Teşekkür ederim.

- Biz de size çok teşekkür ediyoruz. □

C. Güven İncirlioğlu

Sanatçımız C.Güven İncirlioğlu 1960 yılında Adana'da doğmuş, İzmir'de ortaokulu, Ankara'da Fen lisesini bitirdikten sonra, ODTÜ Mimarlık Bölümünden, 1982 de lisans diplomasını almış.

1985 yılında New York'da Güzel Sanatlarda master çalışmalarına başlamış. Bu arada profesyonel fotoğrafçılık da yapmış.

1990 yılında Türkiye'ye dönüp Bilkent Üniversitesinde Grafik tasarım bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlamış.

Şimdi de bu görevin yanı sıra ODTÜ'de fotoğraf konulu dersler vermek-
tedir. 1987 - 1992 yılları arasında ;

Brooklyn College, Brooklyn N.Y., Westbeht Gallery, New York N.Y. DEÜ,
İzmir, ODTÜ, Galeri Zon Ankara'da kişisel sergilerini açmıştır.

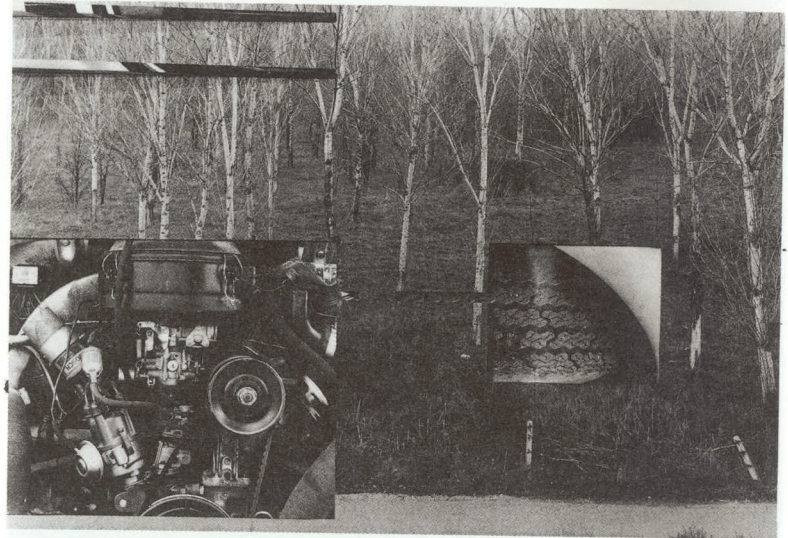
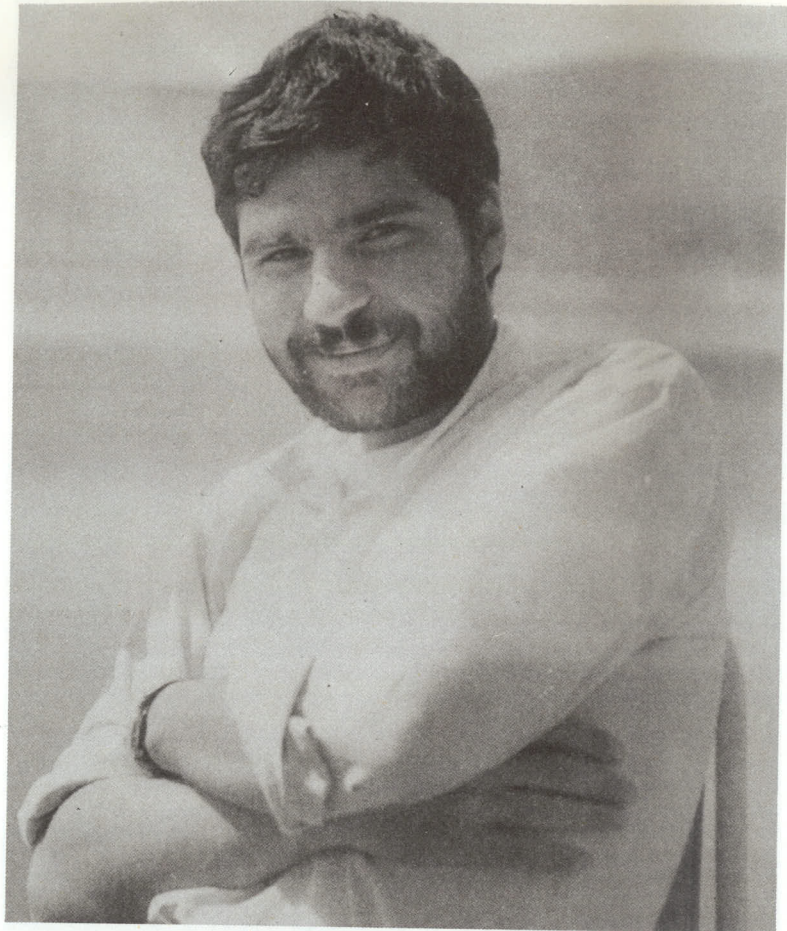
Son yirmi yıl süresince Batı'da kavramsal nitelikli sanatın ortaya çıkışı fotoğraf görüntüsüne yeni olanaklar tanıdı. Böylelikle fotoğraflar yalnızca kendi başlarına birer sanat nesnesi olmaktan çıkıp, kurgulanmış bir gerçekliğin parçaları kılıfına girmeye başladılar. Bu yolda çalışan sanatçılar da kendilerini bilinen anlamda "fotoğrafçı veya (Türkiye'deki kullanılışı ile) fotoğraf sanatçısı" tanımlarından ayırmak ve sadece fotoğrafın görüntü üretme biçiminden yararlanan insanlar olduklarını vurgulamak için henüz daha yerleşiklik kazanmamış "Photo - Artist" takısını benimsediler. Bu anlayıştaki kurgunun belli yöntemleri var. Bir tanesi fotoğrafı çekmeden önce kontrol edilebilir bir ortamda (stüdyo gibi) istenilen görüntüyü sağlayacak ve ikonografiyi oluşturacak objeleri bir araya toplayıp kontrollu bir ışıkla bu (sahneyi) görüntülemek.

Sanatçı bir sergisi için hazırladığı yazısına, beni ilgilendiren yöntem ise değişik yer ve zamanda doğallığı içinde resmedilmiş dünyanın parçalarını, sonradan birleştirmek diyerek devam ediyor.

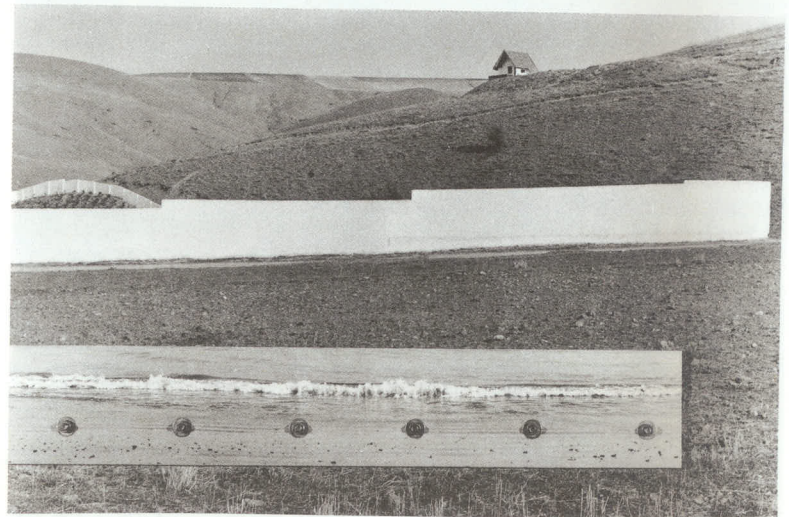
Sergide görülen birleştirmenin işlevi, fotoğraf - nesneler arasında anlamlarına dair ilişkileri yorumlamak, zaman zaman bu anlamları plastik sanatların diğer disiplinleri tarafından kullanılan yöntemlerle "agrandize" etmek. Peki sergilenen içeriğin ne önemi var?

Batı dünyasında yeni sanatın giderek simülasyonlarla belirlendiği kendisinden önceki sanatla dans ettiği ve bir enstest yaşadığı dönemin doğal bir yansıması yukarıda yazıldığı gibi yöntem ve etiketle ilgili sorunlarla uğraşmak. Buna rağmen, ben bu sergideki işlerin hiç bir zaman birer amaç olmadığını, sadece olası bir başka gerçekliği araştırın deneyler olduğunu bilincindeyim.

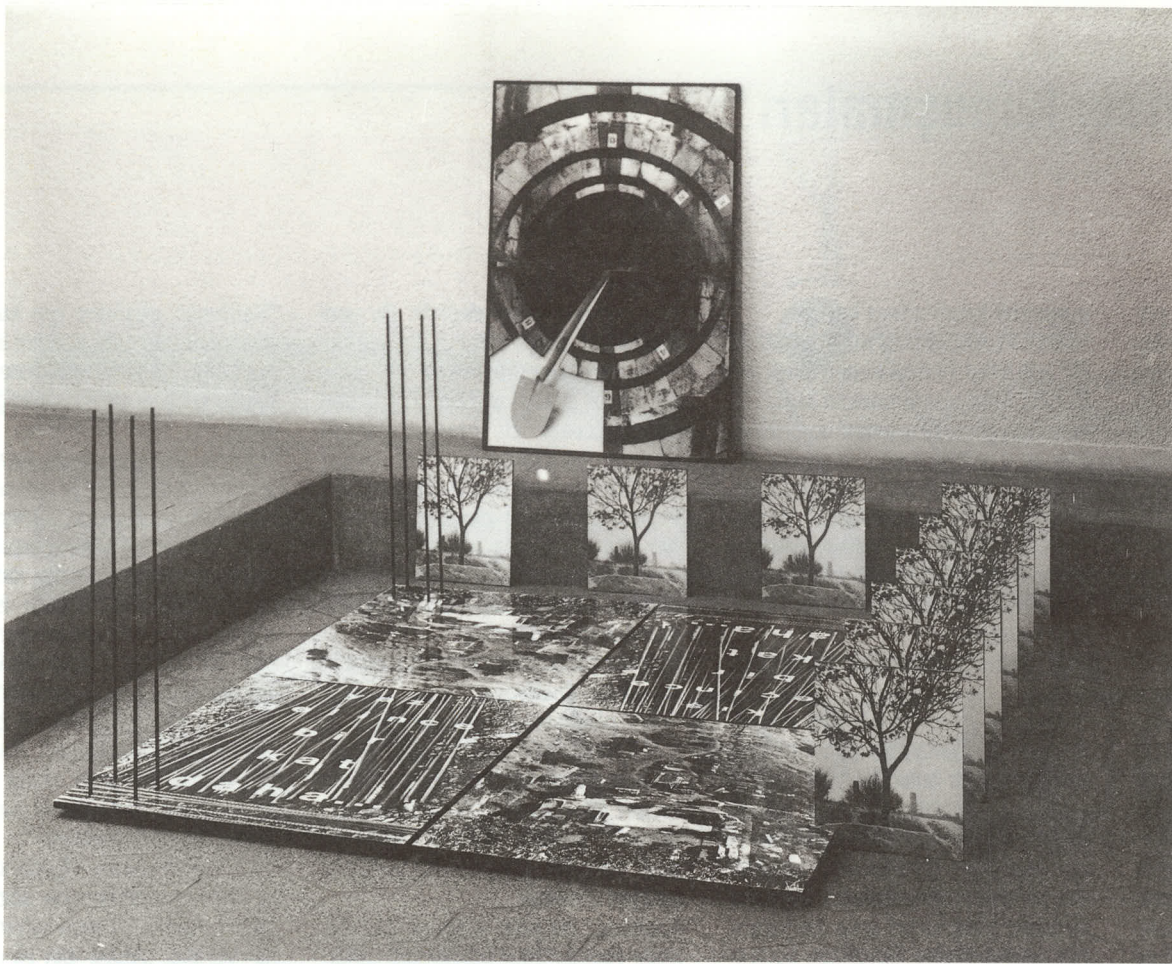
Belki de, muspet bilimlere inat, sanatın kendini yenileyebilmesi için her deneyden elle tutulur bir sonuç çıkarmak gerekmiyor. □

"Sunday Afternoon" 1991

"İsimsiz" 1991

"Mevsimler" 1991

"İsimsiz" 1991

